

МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції
«НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В
ОСВІТНІЙ СФЕРІ:
ВИКЛИКИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД»
5 грудня 2023 року

Суми – 2023

*Рекомендовано до друку Вченою радою
КЗ Сумський інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 11 від 7 грудня 2023 р.)*

Редакційна колегія:

Ю.О. Нікітін – доктор історичних наук, професор, ректор КЗ СОІППО

С.В. Драновська – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри СГО

Н.В. Дудко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри СГО

Ю.В. П'ятаченко – старший викладач кафедри СГО

Національна безпека України в освітній сфері: виклики, цінності, досвід: збірник наукових статей / За заг. ред. С.В.Драновської. – Суми, 2023. – 312 с.

У збірнику представлено матеріали II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Національна безпека України в освітній сфері: виклики, цінності, досвід», що розкривають теоретичні та практичні аспекти особливостей формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді в умовах НУШ; висвітлюють значення національно-патріотичного виховання молоді в умовах гібридних воєн епохи глобалізації; висвітлюють деякі питання національно-культурної ідентичності українців в умовах постколоніального суспільства; розглядають освітній та виховний потенціал «уроку пам'яті» про жертв Голодомору в закладах освіти, а також демонструють можливості музейної педагогіки як засобу та ресурсу з розвитку компетентностей здобувачів освіти.

Конференція проводиться за ініціативою КЗ Сумський ОІППО з метою обговорення проблем національно-патріотичного виховання здобувачів освіти та формування національно-культурної ідентичності дітей та молоді в епоху глобалізації та гібридних воєн.

Представлені матеріали розраховані на широке коло читачів.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників.

Матеріали друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій. Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

НАУКОВА ПРОБЛЕМАТИКА КОНФЕРЕНЦІЇ

I Панель. Концептуальні засади формування української ідентичності: освітній дискурс.

II Панель. Національно-патріотичне виховання як складова національної безпеки в Україні: пріоритети, цінності, досвід.

СЕКЦІЯ I. Формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді в умовах Нової української школи.

СЕКЦІЯ II. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах гібридних воєн епохи глобалізації.

СЕКЦІЯ III. Питання національно-культурної ідентичності українців в умовах постколоніального суспільства.

СЕКЦІЯ IV. «Уроки пам'яті» про жертв Голодомору: освітній та виховний потенціал закладів освіти.

СЕКЦІЯ V. Музейна педагогіка як засіб і ресурс з розвитку компетентностей здобувачів освіти.

ЗМІСТ

І ПАНЕЛЬ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ОСВІТНІЙ ДИСКУРС

Желіба Олександр Володимирович ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ УЯВЛЕННЯ ПРО ПАТРІОТИЗМ ТА ПОЛІТИЧНУ НАЦІЮ.....	9
Лесько Олена Іванівна ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В ІТАЛІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	12
Курєнкова Анна Володимирівна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УЧНІВ З ООП В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	16
Драновська Світлана Вікторівна ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ГОЛОДОМОР ТА ГОЛОКОСТ В КОНТЕКСТІ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КЗ СОППО.....	20

ІІ ПАНЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ПРІОРИТЕТИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД

Кузьменко Оксана Михайлівна СУЧАСНІ ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ.....	24
Голуб Тетяна Василівна «ЛЮБОВ К ОТЧИЗНІ, ДЕ ГЕРОЇТЬ, ТАМ СИЛА ВРАЖА НЕ УСТОЇТЬ...». ПРО НЕУХИЛЬНИЙ ПАТРІОТИЧНИЙ ВЕКТОР У РОБОТІ ВІДДІЛУ КРАЄЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА БІБЛІОГРАФІЇ СОУНБ.....	28
Шеденко Ніна Володимирівна, Шеденко Олексій Миколайович ПАМ'ЯТНИЙ ЗНАК, ПРИСВЯЧЕНИЙ ЖЕРТВАМ ГОЛОДОМОРІВ, ЯК ЧАСТИНА ІСТОРИОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІДНОГО КРАЮ.....	34

СЕКЦІЯ І ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Денисенко Антоніна Анатоліївна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	38
Демченко Інна Леонідівна ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ ВЕРХОВИНЦЯ В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	42
Дудко Наталія Василівна УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	47
Єфремова Галина Леонідівна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	51

Закусило Ірина Михайлівна ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НУШ.....	56
Клочко Оксана Миколаївна, Клочко Олексій Олександрович ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА.....	59
Криницька Лілія Іванівна ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ В УМОВАХ НУШ	63
Котлярова Тетяна Вадимівна СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО СІМ'Ї ТА ЛЦЕЮ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	66
Мова Валентина Володимирівна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ НУШ.....	70
Моїсєнко Інна Володимирівна НАПРЯМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ЦИФРОВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.....	75
Нестеренко Оксана Іванівна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	79
Назаренко Світлана Миколаївна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ - ПРІОРІТЕТ СЬОГОДЕННЯ.....	82
Охрименко Діана Владиславівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	85
Пінчук Діана Миколаївна ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В СИСТЕМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	88
Пономаренко Людмила Іванівна, Ткаленко Тетяна Олександрівна ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	93
Похтель Олена Іванівна ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ – ОСНОВА УСПІШНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	97
Сачко Інна Миколаївна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	101
Торба Віталій Васильович ЛІКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ.....	105
Тіщенко Тетяна Анатоліївна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ В УМОВАХ НУШ.....	108
Яковлєва Олена Миколаївна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	111

СЕКЦІЯ II
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ
ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Брюховецька Наталія Григорівна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО.....	116
Жаботинська Лариса Валеріївна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ В ЧАС РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	119
Зіненко Оксана Леонідівна ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	123
Загорулько Світлана Леонідівна РЯДОВІ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ФРОНТУ.....	126
Калашнікова Інна Євгенівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ МОЛОДІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНИХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	130
Коваленко Людмила Іванівна ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА КРАЄЗНАВЧА РОБОТА ЯК ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	133
Костенко Ольга Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	138
Лисий Ігор Едуардович ВИДАВНИЧІ ПРОЄКТИ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ГУРТКА КОНОТОПСЬКОЇ СЮТУР ЯК ФОРМА РОБОТИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (З ДОСВІДУ РОБОТИ).....	144
Мозгова Людмила Дмитрівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	148
Нешпоренко Інна Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	152
Небилиця Юлія Василівна РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	156
Сорокіна Лідія Іванівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В РЕАЛІЯХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	163
Савіна Наталія Кузьмівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ.....	165
Танькова Ірина Іванівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ ВОЛОНТЕРСТВА.....	171
Пушкар Федір Павлович ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ВЛАСНИМ ПРИКЛАДОМ.....	175

Харченко Анна Петрівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	177
Хоменко Віталій Олексійович КОЗАЦЬКА ІСТОРІЯ В НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ.....	182
Чернишова Наталія Григорівна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	186
Чуднівєць Ольга Федорівна СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	190
Юдін Віталій Миколайович НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ГУРТКУ КРАЄЗНАВЧОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ.....	193

СЕКЦІЯ ІІІ

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Буракова Юлія Дмитрівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	198
Демиденко Надія Михайлівна ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ	202
Кириченко Олена Миколаївна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ.....	204
Клюніна Наталія Василівна УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	209
Курило Наталія Григорівна ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	214
Колесник Тетяна Євгеніївна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	218
Мальонкіна Наталія Василівна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДОШКІЛЬНЯТ.....	224
Ніколаєнко Наталія Анатоліївна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	228
Остапенко Людмила Миколаївна КОМПОНЕНТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ.....	234
Редванська Світлана Володимирівна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА В 4 КЛАСІ.....	238
Стукалова Тетяна Георгіївна УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК НАСКРІЗНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ.....	241
Сапич Вадим Іванович РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	

ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	245
Харченко Аліна Вікторівна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	250
Хоменко Тетяна Іванівна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	253

СЕКЦІЯ IV

«УРОКИ ПАМ'ЯТІ» ПРО ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ: ОСВІТНІЙ ТА ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Бабенко Валентина Дмитрівна ЩОБ НЕ ОБІРВАЛАСЯ НИТКА ПАМ'ЯТІ.....	257
Бондар Олександра Григорівна З ПРАВДОЮ В СЕРЦІ: «УРОКИ ПАМ'ЯТІ» ПРО ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ.....	261
Гринько Анна Вікторівна ВИВЧЕННЯ ТЕМИ ГОЛОДОМОРУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: «УРОКИ ПАМ'ЯТІ», ЯК БОРОТЬБА ЗА МАЙБУТНЄ.....	265
Гевліч Андрій Михайлович ВІРТУАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ТА ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ НА УРОЦІ ІСТОРІЇ.....	269
Кравченко Оксана Миколаївна ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ "УРОКІВ ПАМ'ЯТІ" ПРО ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	271
Хорошко Оксана Миколаївна «УРОКИ ПАМ'ЯТІ» ПРО ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ: ОСВІТНІЙ ТА ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	275

СЕКЦІЯ V

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ І РЕСУРС З РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Василенко В'ячеслав Миколайович МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ.....	281
Змисля Наталія Володимирівна ВИКОРИСТАННЯ НАДБАНЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	285
Ідріс Наталія Олексіївна ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.....	289
Кузнєцова Лариса Миколаївна ЛІТЕРАТУРНИЙ МУЗЕЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ..	293
Мисенко Олена Григорівна МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ І РЕСУРС З РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	296
Остапенко Людмила Володимирівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА БАЗІ МУЗЕЮ НАРОДОЗНАВСТВА «СВІТЛИЦЯ»	301
Черняк Інна Георгіївна ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК МАЙДАНЧИК СПІВУЧАСТІ, ТВОРЧОСТІ ТА НАВЧАННЯ: МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В ДІЇ.....	305

І Панель

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ОСВІТНІЙ ДИСКУРС

Желіба Олександр Володимирович,
доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,
кандидат педагогічних наук, доцент, вчитель історії Ніжинського ліцею Ніжинської міської ради при НДУ імені М. Гоголя, вчитель-методист

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ УЯВЛЕННЯ ПРО ПАТРІОТИЗМ ТА ПОЛІТИЧНУ НАЦІЮ

В сучасних умовах російсько-української війни, боротьби за незалежність та територіальної цілісності країни постають виклики формування патріотизму на різних рівнях освіти та в інформаційному середовищі нашої країни. Поняття «патріотизм» має нерозривно пов'язуватися з поняттям «політична нація» та її складових, оскільки тільки опора на єдність всіх громадян України дозволить мати успішну для всіх державу.

На основі окреслених проблем постає завдання дослідження: визначити дидактичні засади формування у школярів уявлення про патріотизм та політичну націю. Для цього слід окреслити актуальні поняття, визначити їх змістові складові, визначити зміст та напрямки освітнього процесу в контексті формування громадянських компетентностей патріотизму та толерантності.

На нашу думку, адаптованим для учнів поняттям «Патріотизм» може бути таке: любов до Батьківщини та народу, готовність відстоювати їхні інтереси [1, 211]. Разом з тим, можуть бути й інші визначення, які спонукають здобувачів думати, скажімо: *«Патріотизм – це коли за те, що робиться в твоїй країні відповідаєш ти»*.

Патріотизм проявляється у діях, саме тому учнів слід навчити розрізняти прояви патріотизму:

- любов до рідної країни: патріоти глибоко цінують свою країну, її природні краси, культурну спадщину та історію.
- гордість за національні досягнення;
- захист національних інтересів;
- дотримання правил та законів;
- підтримка та поширення культурної спадщини;
- готовність допомагати співгромадянам та співгромадянкам;
- участь у виборах і політичному процесі;
- збереження навколишнього середовища [2, 48].

Як було згадано вище, сучасний патріотизм тісно інтегрований у явище політичної нації. Термін «політична нація» використовується для опису групи людей, які відчують себе спільною політичною спільнотою на підставі спільних інтересів, цінностей та цілей, незалежно від їхньої етнічної, культурної або релігійної приналежності [5]. Це поняття вказує на те, що

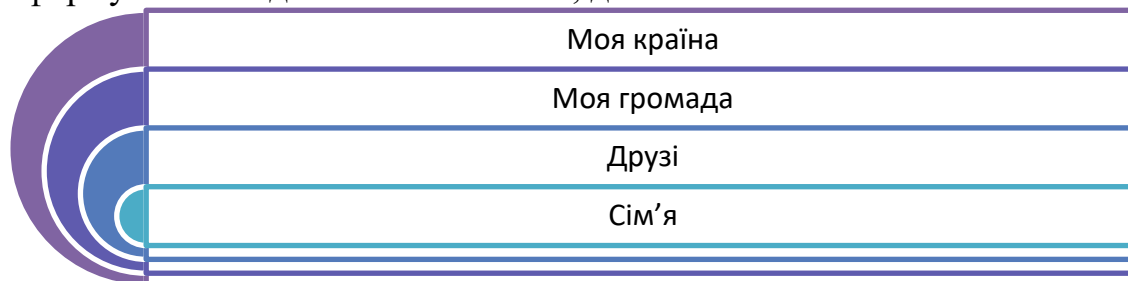
основним фактором є політична спільність та інтереси, а не спільна етнічна або культурна ідентичність.

Важливо розуміти риси політичної нації:

- прагнення до спільної громадянської ідентичності;
- здатність до політичного діалогу та компромісів;
- дотримання законів та правил;
- розуміння та підтримка політичних інститутів;
- участь у політичному процесі [3, 105-156].

Політична нація не обов'язково визначається географічними кордонами і може включати в себе різні етнічні, культурні та релігійні групи, які відчувають спільну політичну приналежність та ідентичність в межах певної держави або політичної системи.

Рівні формування патріотизму та засади формування політичної нації можна представити за допомогою концентричної схеми, де відчуття єдності мають формуватися від менших спільнот, до більших.

Оскільки зі збільшенням спільноти зростає частка інакшості, учні мають розуміти та сприймати цінність толерантності. Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – визнання права інших людей на власні переконання та дії [2, 134]. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших [3, 10].

Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих, які не є однорідними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах. Толерантність презентується як природний процес та визнання того, що всі ми різні, і що це об'єктивна реальність [3, 169-171].

Проте, чи можна бути толерантним до нетолерантного, до того, хто порушує права інших? Для розуміння меж толерантності варто задіяти візуалізацію та схему, де визначається, що слід толерувати те, що знаходиться в межах законів та суспільних норм, належить до приватного. Разом з тим, не може бути толерантності до насильства його загрози, расизму та дискримінації,

екстремізму та тероризму, публічного сприяння ненависті та насильству [4].

На основі власного педагогічного досвіду пропонуємо окреслити складові патріотичного виховання. Напрямки патріотичного виховання:

- яскраве, переконливе розкриття патріотичних традицій народів України у боротьбі за права людини, людську гідність, незалежність та розбудову власної держави;
- розкриття внеску українського народу та інших народів України до світової цивілізаційної спадщини;
- показ спільної історичної долі українського та інших народів, що проживають на території України, зразки ефективного співжиття;
- пояснення важливості виконання військового обов'язку захисту незалежності та територіальної цілісності Батьківщини;
- аргументоване розкриття значення міжнародних зв'язків.

Зміст формування національної свідомості учнів:

- виникнення національної ідеї, спроби її реалізації;
- розвиток національної культури, історія рідного краю, становлення національної і державної символіки;
- національно-визвольна боротьба народів України за свою незалежність, за становлення української нації та державності;
- громадянське суспільство в Україні, історія участі громадян України у житті громади, корпорації, країни;
- приклади успішної взаємодії спільнот України;
- життя і діяльність визначних історичних діячів;
- історії українських державних утворень, держав інших народів на території сучасної України; етнічна територія українців та інших народів;
- зовнішньополітична діяльність державних утворень на території України.

Для кращого розуміння явища патріотизму можна використати такі питання:

- Що таке патріотизм?
- Як проявляється патріотизм?
- Які цінності української нації?
- Що об'єднує українців у політичну націю?
- Чим унікальна українська політична нація?
- Чи можна бути толерантним до нетолерантності?

Вважаємо, що найкращий приклад громадянського суспільства в рамках політичної нації є діяльність. Такими активностями можуть бути різноманітні проекти:

- волонтерські (допомога членам спільноти);
- активістські (долучення до інституцій громадянського суспільства);
- інформаційні (презентація спільноти);
- мистецькі та культурні (презентація та популяризація національної культури);

- спортивні (презентація та популяризація національного спорту тощо).

Таким чином, формування у школярів уявлення про патріотизм та політичну націю включає інформаційну та діяльнісну складову, в рамках яких окреслюються актуальні поняття, визначаються їх прояви, створюються проекти для реалізації патріотичних почуттів на практиці.

Список використаних джерел

1. Вступ до історії України та громадянської освіти: Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Т.В. Бакка, О.В. Желіба, Т.В. Мелешенко, Є.Д. Ашортія. – Київ: УОВЦ «Оріон», 2022. – 218 с.: іл.
2. Етика: Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Т.В. Мелешенко, О.В. Желіба, Т.В. Бакка, Є.Д. Ашортія, Л.Є. Козіна. – Київ: УОВЦ «Оріон», 2022. – 208 с.: іл.
3. Етика: Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти / Т.В. Мелешенко, О.В. Желіба, Т.В. Бакка, Є.Д. Ашортія, О.Ю. Богомаз. – Київ: УОВЦ «Оріон», 2023. – 224 с.: іл.
4. Желіба О.В. Толерантність: соціальний, економічний, культурний вимір: навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 44 с.
<http://surl.li/ksddr>
5. Кресіна І.О., Явір В.А. Нація // Енциклопедія сучасної України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://esu.com.ua/article-71029>

Лесько Олена Іванівна,
викладач ВСП «Сумський фаховий коледж
Національного Університету харчових технологій»

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В ІТАЛІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті розглянуто здобутки української громади в Італії у питанні збереження власної національної самобутності в умовах повномасштабної російсько-української війни, розкрито діяльність громадсько-культурної організації «Відроджена Україна» (*Associazione Culturale «Rinascita dell'Ucraina»*).

Ключові слова: національна ідентичність, українська громада в Італії, російсько-українська війна, громадсько-культурна організація «Відроджена Україна», Українська суботня школа ім. С. Крушельницької.

Питання збереження національної ідентичності завжди було й залишається надзвичайно актуальним. Особливо важливим воно є стосовно українців, які проживають за межами своєї Батьківщини, адже в нових умовах

життя основним завданням є швидка й успішна адаптація та інтеграція в країні поселення, а збереження власної ідентичності відходить на другий план. Саме тому дуже легко втрачається зв'язок з історичною Батьківщиною, і для його утримання та поширення потрібно докласти чимало зусиль. В умовах російсько-української війни зросла кількість українців, що покинули рідну домівку, тому важливим є те, щоб вони залишалися в українському інформаційному просторі. Вивчення досвіду української громади в питанні збереження національної ідентичності є досить актуальним як для українських етнічних груп, які виїхали на постійне проживання за кордон, так і для біженців, і в цілому для громадян України.

За офіційними даними Міністерства внутрішніх справ Італії станом на 2022 рік 225,307 громадян України мають дійсні дозволи на проживання в Італійській Республіці [1]. Українці становлять 6,3% всіх громадян, які не є членами ЄС, і займають четверте місце серед громад на території Італії. Рятуючись від російської агресії, до Італії прибуло понад 153 тисячі українців [2].

В Італійській Республіці зареєстровано понад 100 асоціацій українських громад, які діють відповідно до статутів, затверджених місцевою владою. 6 листопада 2014 року при Посольстві створено Громадську раду представників українських асоціацій [3].

Важливу роль у формуванні та збереженні української ідентичності за кордоном відіграє громадсько-культурна організація «Відроджена Україна» в Мілані (Associazione Culturale «Rinascita dell'Ucraina»), яка була створена в 2017 р. Президентом асоціації є Марія Забіяка.

Відповідно до Статуту: «Організація виступає орієнтиром для громадян України, що проживають на території Італії. Метою діяльності Організації є поширення інформації про Україну, співпраця з інституціями, групами та юридичними особами на території України, Італії, сприяючи розвитку активної та свідомої громадськості» [4].

З перших днів повномасштабної війни «Відроджена Україна» швидко організувала допомогу біженцям (консультація з оформлення документів, пошук житла, допомога з працевлаштуванням, курси з італійської мови (рівень A1-A2)). У лютому 2022 р. створено пункт збору гуманітарної допомоги для України при 8-му Муніципалітеті (м. Мілан). За період війни відправлено 40 машин гуманітарної допомоги в Україну: медикаменти, продукти харчування, одяг, засоби гігієни тощо. Водночас багато інших спільнот українців в Італії теж роблять свій внесок для допомоги українцям.

З початком російської агресії Асоціація активізувала роботу й провела ряд конференцій, культурних заходів, благодійних концертів для підтримки України з метою збереження національної ідентичності за кордоном та популяризації сторінок історії України серед італійців.

10 березня 2022 р. «Відроджена Україна» провела майстер-клас з писанкарства для українців та італійців. 1 травня 2022 р. в парку Фанчіулло (м. Мілан) організувала українське музичне свято «Гаївки» для дітей біженців.

7 серпня 2022 р. брала участь в інтернаціональному фестивалі, присвяченому українському композитору Валентину Сильвестрову. 24 серпня 2022 р. провела флешмоб до Дня Незалежності України на площі Дуомо в Мілані. 1 вересня 2022 р. організувала збір шкільних канцтоварів для Української суботньої школи ім. С. Крушельницької. 1 жовтня 2022 р. брала участь в організації концерту українських оперних співаків у Великому оперному театрі в м. Брешії, а з 2 по 5 листопада 2022 р. у виставці картин українських художників в Театрі Дал Верме в Мілані до 150-річчя від дня народження С. Крушельницької. У вересні 2022 р. президент Асоціації Марія Забіяка виступила з доповіддю «Соломія Крушельницька – співачка неймовірної сили характеру і таланту» на студентській онлайн-конференції Відокремленого структурного підрозділу «Сумський фаховий коледж Національного університету харчових технологій». 26 грудня 2022 р. відбувся традиційний виступ української громади з культурною програмою на площі Дуомо в Мілані «Україна колядує» («Ucraina canta»). У лютому 2023 р. Асоціація була присутня на зустрічі з Андрієм Шевченком, засновником фонду допомоги біженцям «Milano Aiuta Ucraina». 22 лютого 2023 р. брала участь у семінарі «Міжнародний день рідної мови» («Giornata internazionale della lingua madre 2023») на базі університету в м. Комо (Universita degli Studi dell'Insubria). 18 березня 2023 р. Асоціація організувала благодійний концерт оперних співаків на підтримку України «Save Ukraine - Stop War» у провінції Варезе.

Важливу роль у формуванні національної ідентичності молодого покоління відіграють українські недільні школи. Вони переважно є культурними осередками, не мають державної акредитації і працюють раз на тиждень. Школи за кордоном покликані виховувати молоде покоління в патріотичному дусі й формувати в дітей українську ідентичність. Відвідуючи такі школи, українська молодь має можливість перебувати в україномовному середовищі, відчувати себе українцями, а також це є основою формування українських громад та сприяє розвитку українських культурно-освітніх центрів.

На території Італії функціонує 26 українських недільних шкіл. Одна з найбільших – це Українська суботня школа ім. С. Крушельницької в Мілані. Вона була відкрита у 2019 р. з ініціативи та підтримки громадсько-культурної організації «Відроджена Україна». З 2021 р. заняття відбуваються в приміщенні італійської школи за адресою: м. Мілан, вул. Monte Baldo, 11. Покращення умов навчання в школі стало можливим завдяки спільним зусиллям асоціації «Відроджена Україна», 7-го Муніципалітету міста та Генконсульства України в Мілані. До початку війни працювали два класи, школу відвідували близько 40 дітей. Після 24 лютого 2022 р. навчальний заклад прийняв ще 160 дітей біженців з України. Заняття проходять щосуботи з 9:00 до 14:00 год [5].

Головними завданнями є: популяризація української мови, звичаїв та традицій серед учнів та батьків, збереження національної ідентичності українського народу; підтримка маленького українця, навчання, розвиток, допомога у зростанні відчуття гордості за своє коріння; розвиток музично-естетичного смаку. У процесі навчальної та виховної діяльності розвивати

цінності дружби, доброти, толерантності, почуття особистості й поваги до культурного та історичного минулого України.

Діти займаються у 6-ти класах (залежно від віку та рівня володіння українською мовою). Підготовча група «Дзвіночки» (3-5 років), клас «Маки» (україномовні діти, 6-7 років), клас «Чорнобривці» (італомовні діти, 6-7 років), клас «Ромашки» (україномовні діти, 8-11 років), клас «Любисток» (італомовні діти, 8-11 років), клас «Волошки» (україномовні діти 12-16 років).

З 2019 р. координатором Української суботньої школи є Марія Забіяка, у 2019-2022 рр. завучем з навчально-виховної роботи школи була Мар'яна Мінковська, з 2022 р. – Олена Лесько. Діяльність школи забезпечує 12 учителів. Педагогічний колектив працює в режимі творчого пошуку, розвитку, оновлення навчального процесу в умовах навчання дітей за кордоном. Працює потужний батьківський комітет, який очолює Ірина Чікал.

У 2022 р. за підтримки Міністерства закордонних справ України школа отримала підручники з української мови, читання та прописи для початкової школи. Матеріально-технічна база налічує 6 аудиторій на базі італійської школи, 2 інтерактивні дошки, 4 мультимедійні проектори, багатофункціональний принтер та музичні інструменти. У школі вивчаються такі предмети: українська мова та література, народознавство, історія України, італійська мова, образотворче мистецтво, музичне мистецтво.

На базі навчального осередку в 2022 р. заснований танцювальний колектив «Веселка» під керівництвом хореографа Тетяни Ліфінцевої; створений український ансамбль батьків «Берегиня» під керівництвом Ольги Єрмакової; організована шкільна бібліотека (завідувач Олександр Самілик).

Протягом 2022-2023 рр. були проведені заходи, спрямовані на популяризацію української мови, історії України, вивчення звичаїв та традицій: «Ми українці: честь і слава незламним!», «Від козаків до наших днів... День захисниць та захисників»; флешмоб «У мові моїй – краса і неповторність»; музичні заходи «Андріївські вечорниці» та «Традиційне Різдво»; Конкурс читців поезії та виконавців пісень на слова Т. Шевченка; майстер-клас з писанкарства «Великдень іде – свято в душі несе» та інші.

Велику роботу у збереженні національної ідентичності проводять інші культурні осередки, серед яких є асоціація «Україна Плюс — Мілан» («Ucraina Più — Milano APS»). У 2022 р. за підтримки та ініціативи цієї організації була заснована українська бібліотека в Мілані [6].

Під час війни зростає інтерес до української поезії в Італії, що позитивно впливає на формування національної ідентичності. У 2022 р. вперше вийшла антологія української поезії «Поети України», перекладена італійською мовою у видавництві «Mondadori». У виданні представлено 88 поезій 34 українських авторів – від Василя Стуса до авторів нового покоління поетів. Перекладом займалися українка Ярина Груша-Поссамай та італієць Алессандро Акіллі, викладачі Міланського державного університету та Кальярі [7].

Висновок. Звичайно, що в правовому контексті, мабуть, ще зарано говорити про закоренілу українську діаспору. Однак, впевнено можна говорити

про формування національної діаспори та громади, її вагомий внесок у формування та збереження національної ідентичності українців в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Список використаних джерел

1. Cittadini Stranieri. Ucraini in Italia. URL: <https://www.tuttitalia.it/statistiche/cittadini-stranieri/ucraina/> (дата звернення: 01.04.2023).
2. Українські біженці в Італії: «Держава не знає, що з нами робити». URL: https://lb.ua/world/2022/11/23/536718_ukrainski_bizhentsi_italii.html (дата звернення: 01.04.2023).
3. Українці в Італії. URL: <https://italy.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/179-ukrajinci-v-italiji> (дата звернення: 01.04.2023).
4. Associazione Culturale- APS Rinascita Dell'Ucraina. URL: <https://www.facebook.com/RINASCITADELLUCRAINA/>(дата звернення: 01.04.2023).
5. Українська суботня школа ім. С. Крушельницької (м. Мілан). URL: <https://www.facebook.com/groups/1109835119477919/> (дата звернення: 01.04.2023).
6. У Мілані відкрили бібліотеку. URL: <https://chytomo.com/u-milani-vidkryly-ukrainsku-biblioteku/> (дата звернення: 01.04.2023).
7. Петренко О. В Італії видали книгу «Поети України» італійською мовою. URL: <https://www.afisha.it/cultura/v-italii-vydaly-knyhu-poety-ukrainy-italijskoju-movoiu/> (дата звернення: 01.04.2023).

Куренкова Анна Володимирівна,
доктор філософії зі спеціальної освіти,
старший викладач кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
м. Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УЧНІВ З ООП В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Вступ. Питання формування громадянської ідентичності в учнів з особливими потребами гостро постає в контексті сучасної інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта – це процес, спрямований на створення навчального середовища, де всі учні, незалежно від їхніх особливостей, мають можливість отримати якісну освіту та взаємодіяти з оточуючими. Інклюзивна модель передбачає не лише засвоєння дітьми навчального матеріалу, а й повноцінну соціалізацію, виховання почуття власної гідності та активної життєвої позиції учнів з особливими освітніми потребами (ООП).

Проблемі всебічного розвитку учнів з ООП присвячені доробки О. Боряк, Ю. Бондаренко, В. Бондаря, Л. Вавіної, О. Гаврилова, А. Куренкової,

С. Литовченко, С. Миронової, К. Остроської, В. Синьова, Є. Синьової, Ю. Сіденко, Т. Скрипник, А. Шевцова, М. Шеремет, О. Чеботарьової та ін.

Мета статті. Проте досліджень присвячених питанню формування громадянської ідентичності учнів з ООП в сучасному освітньому середовищі нами не знайдено не було, що і стало метою нашої статті.

Основна частина. Учні з особливими освітніми потребами – це діти, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхніх прав на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя.

До учнів з особливими освітніми потребами належать:

- діти з порушеннями психофізичного розвитку (розумовими, сенсорними, мовленнєвими, опорно-рухового апарату);
- діти з інвалідністю;
- обдаровані діти;
- діти, які тривалий час хворіють;
- діти з порушеннями емоційно-вольової сфери (зокрема розладами аутистичного спектру);
- діти, які потребують соціально-психологічної допомоги (діти з неблагополучних сімей, внутрішньо переміщені особи тощо).

Інклюзивна освіта допомагає учням з ООП легше вписатися в соціальний контекст, формуючи їхні громадянські обов'язки та права. Учні отримують можливість брати участь у різноманітних заходах та ініціативах, що сприяє формуванню власної громадянської ідентичності.

Для учнів з ООП усвідомлення себе повноправними громадянами своєї країни та відповідальність за її майбутнє є запорукою подолання труднощів та досягнення життєвого успіху. Однією з ключових складових процесу інтеграції дітей з ООП є формування їх громадянської ідентичності. Це завдання не лише актуалізує соціальну адаптацію цієї групи учнів, але і формує основи взаєморозуміння, толерантності та громадянської активності.

Громадянська ідентичність передбачає усвідомлення своєї належності до певної держави та спільноти громадян, поділяння демократичних цінностей суспільства.

Основні компоненти:

- когнітивний (знання законів, норм, правил)
- емоційно-ціннісний (прийняття демократичних цінностей)
- діяльнісний (участь в житті громади)

Формування громадянських цінностей в інклюзивному класі має свою специфіку – потрібно враховувати особливості сприймання та розуміння соціальних норм дітьми з ООП.

При організації роботи в інклюзивному класі важливо враховувати специфіку сприймання та розуміння складних суспільствознавчих понять та соціальних норм дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, з аутистичними розладами, сенсорними та мовленнєвими порушеннями.

Для таких дітей доцільно більше використовувати наочно-практичні методи, інтерактивні вправи, моделювання проблемних ситуацій з акцентом на практичних діях та операціях. Ефективними є квести, імітаційні ігри, тренінги, які дозволяють через досвід взаємодії та співпраці краще зрозуміти принципи толерантності, права людини. Поряд з традиційними методами громадянської освіти доцільно впроваджувати інтерактивні форми роботи. Це сприятиме активній участі кожного та розвитку навичок соціальної взаємодії.

Ефективними формами для формування громадянської ідентичності в учнів з ООП в інклюзивному класі є інтерактивні тематичні уроки, дискусії, дебати, виховні години, під час яких учні вчать критично мислити, аргументувати, обстоювати власну позицію з повагою до опонентів.

Також доцільно застосовувати квести, екскурсії місцевістю, занурюючи дітей в активну пізнавальну та дослідницьку діяльність. Рольові ігри, тренінги сприяють набуттю досвіду громадянської участі та відповідальних дій.

Продуктивним є залучення школярів до соціальних, екологічних проєктів, волонтерства, що реалізує діяльнісний компонент громадянської ідентичності.

Використання цифрових технологій є дієвим засобом громадянського виховання учнів з особливими освітніми потребами. Ці технології, такі як освітні платформи, додатки та онлайн-курси, виявляються важливим інструментом завдяки своїм мультимедійним, інтерактивним та наочним можливостям. Вони надають можливість адаптувати складний навчальний матеріал до індивідуальних потреб та можливостей дітей, сприяючи підвищенню їхньої мотивації.

Серед прикладів таких технологій можна навести:

- LearningApps - конструктор інтерактивних вправ, тестів, ігор з громадянської освіти. Ця платформа дозволяє вчителям створювати різноманітні завдання, спрямовані на формування громадянської ідентичності учнів. Вона підтримує вивчення громадянських цінностей та прав людини через інтерактивні завдання.

- Slido – додаток для проведення онлайн-опитувань, обговорень суспільних проблем. За допомогою Slido, учителі можуть організувати віртуальні дискусії з учнями щодо актуальних громадянських питань, сприяючи розвитку навичок обговорення та аргументації.

- Kahoot – платформа для цікавих вікторин, квестів з правознавства, історії. За допомогою грифіка та конкурентної динаміки, Kahoot створює захоплюючі уроки, підсилюючи інтерес учнів до громадянської освіти.

- Проєкт «Я маю право» - онлайн-платформа для вивчення прав дитини. За допомогою цього проєкту учні можуть отримати інформацію про свої права та відповідальності, а також вивчати актуальні теми з правозахисту. Платформа надає доступ до матеріалів, інтерактивних завдань та ресурсів для формування правової грамотності серед учнів.

Корисними в формуванні громадянської ідентичності в учнів з ООП будуть додатки: PlanHub, Slido, Actionbound, Classcraft, Mindsnacks.

- PlanHub - додаток для створення ментальних карт та інфографіки. Може бути корисним для структурування складних суспільствознавчих понять, наприклад "державний устрій", "громадянські права і свободи" тощо у візуальний спосіб.

- Slido - додаток для проведення онлайн-опитувань, обговорень, мозкових штурмів з актуальних суспільних питань, що сприяє формуванню активної громадянської позиції.

- Actionbound - можливість створювати квести, інтерактивні веб-подорожі з виконанням завдань на правознавчу, суспільствознавчу тематику.

- Classcraft - ігрова платформа для гейміфікації навчання, може бути корисна для створення навчальних квестів правознавчо-громадянського спрямування.

- Mindsnacks - додаток з навчальними іграми, багато серед яких ігор з історії, суспільствознавства, що допомагають засвоїти важливі громадянські знання.

Висновки. Отже, застосування цифрових технологій робить процес формування громадянської ідентичності дітей з ООП більш доступним та ефективним. А інклюзивна освіта відкриває нові можливості для повноцінного розвитку та соціалізації учнів з ООП як відповідальних та активних членів суспільства і держави.

Список використаних джерел

1. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі та соціальному середовищі: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.
2. Куренкова А. В. Дослідження рівнів сформованості соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку із порушенням інтелекту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 4 (78). С. 406-417.
3. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
4. Синьов В. М., Бондар В. І. Освітня інтеграція учнів з інтелектуальними порушеннями: навч.-метод. посіб. Київ: Внд-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 398 с.
5. Шевцов А. Г., Романенко О. В., Ханзерук Л. О., Чеботарьова О. В. Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. *Методичні рекомендації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: навч.-метод. посіб.* Київ: Видавничий дім «Слово». 2014. 200 с.

Драновська Світлана Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,

ПЕРЕОСМИЛЕННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ГОЛОДОМОР В КОНТЕКСТІ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КЗ СОППО

Пам'ять про Голодомор 1932-1933 років, антиукраїнські репресії 1930-х років, Українську Революцію (1917–1921) та російсько-українську війну 2022-2023 років – неодмінна складова формування системи цінностей, толерантності й прийняття іншої ідентичності у сучасному суспільстві. Поза фактичним та теоретичним матеріалом, історія як предмет навчає толерантності, свідомості, людської гідності й поваги до інших членів суспільства, протидії виявам дискримінації та нерівного ставлення, з урахуванням власних прав і свобод.

Освітньою програмою закладу загальної середньої освіти передбачено вивчення курсу «Історія України ХХ ст.», в контексті якого здобувачі освіти вивчають тему: «Голодомор українського народу». Зазначена тема є частиною навчання національної пам'яті про трагедію та її наслідки для майбутніх поколінь.

Разом з тим, курс за вибором «Голодомор 1932 – 1933 років в Україні: історія, уроки на майбутнє» є варіативною складовою суспільствознавчої освіти, метою якої є соціалізація особистості, формування в учнів національної самосвідомості й світоглядних засад, аналітичного мислення й відповідальності за власні вчинки, а також розвиток культурних потреб і творчих здібностей, дослідницьких навичок та здатності до самонавчання й самовдосконалення в умовах глобальних змін і викликів. Відповідно залучення учнів до його ґрунтового вивчення сприяє усвідомленню морального обов'язку перед минулими та наступними поколіннями українців, відновленню історичної справедливості, збереженню національної пам'яті про жертви Голодомору та утвердженню в суспільстві нетерпимості до будь-яких проявів насильства [4].

Мета статті – проаналізувати особливості вивчення питання Голодомору в контексті курсів підвищення кваліфікації КЗ СОППО вчителями історії, громадянської освіти. основ правознавства.

У КЗ СОППО на курсах підвищення кваліфікації для вчителів історії розроблено спецкурс «Історія скорботи ХХ ст.: Голокост, Голодомор, депортація кримських татар на території України», мета якого розглянути наріжні питання історії України, серед яких, питання Голодомору є одним із основних змістових наголосів.

Знати власну історію – означає мати відповідь на питання «Хто я є?», в локальному, всеукраїнському і глобальному розумінні. Історія показує, чого варта свобода, яка форма держави та ідеологія поважає людину, її права та гідність, а яка ними нехтує, хто партнер і хто агресор.

Під час опрацювання ключових понять теми: «Голодомор» педагоги визначають спільні моменти – замовчування владою та існування тільки

індивідуальної пам'яті про ці події, так як в той час як влада послідовно наносила заборону на висвітлення цих трагедій в контексті вивчення історії.

Так, аналізуючи питання Голодомору, Людмила Гриневич, у своїй публікації «Голод 1932-1933 у публічній культурі пам'яті та суспільній свідомості в Україні» наголошувала на тому, що здійснювана політика «примусової амнезії» приносила очікувані комуністичною владою результати. У повоєнні роки народжувалися і зростали нові покоління советських людей, для яких період 1930-х рр. уже асоціювався лише з грандіозними перемогами й успіхами ССРСР, неймовірним ентузіазмом «будівників соціалізму», і аж ніяк з масовим голодом, жертвами якого стали мільйони людей. Така владна політика приводила до того, що року в рік в УСССР меншало й безпосередніх свідків трагедії. Травматичне сприйняття минулого зумовило небажання частини людей не лише говорити, але навіть і згадувати про 1932-1933 рр. Частина свідків злочину комуністичної влади, вповні виправдано хвилюючись за безпеку рідних, воліла не вдаватися до «антирадянської агітації» й зберігала до останнього страхітливую «таємницю» [3].

У той же час, працюючи над вивченням даної теми в контексті курсів підвищення кваліфікації, педагоги розглядають концептуальні основи трагічних сторінок історії України; аналізують основні аспекти методики викладання «чутливої» теми; визначають основні напрями формування цінностей на основі історії скорботи, опрацьовують маловідомі джерела, досліджують поняття «навчання пам'яті».

Політика пам'яті – це політичні засоби, за допомогою яких події запам'ятовуються і записуються або відкидаються, обов'язкові умови реалізація державою власної політики щодо відновлення та збереження національної пам'яті [1].

До прикладу, політика пам'яті – процес вибудовування співзвучних настроям епохи (і певних політичних сил) образів минулого. Саме у цій інформаційно-символічній сфері відбувається «битва за минуле» із гострим зіткненням інтересів різних суспільних верств і політичних діячів. Оскільки змодельоване минуле є цінним символічним ресурсом і має власний мобілізаційний потенціал, його інтерпретації у суспільствах набирають силу ідеологічної зброї. Водночас вони здатні виконувати і функції соціального захисту, мінімізувати травмуючий вплив сучасних реалій [5].

Обов'язковою умовою вивчення теми «Голодомор» є опрацювання фактичного матеріалу. Так, ключовим у політиці пам'яті є той момент, коли влада і суспільство вперше почали говорити про наявність факту голоду в Україні у 1932-1933 рр., так як заборона на висвітлення теми: «Голодомор» діяла до останніх років існування СРСР. Необхідно зазначити, що советська влада вперше офіційно визнала факт голоду в Україні лише 25 грудня 1987 р. у доповіді, виголошеній першим секретарем ЦК Компартії України В. Щербицьким з нагоди 70-річчя проголошення советської влади в Україні. У січні 1990 р. – керівництво української компартії ухвалило постанову «Про голод 1932–1933 років на Україні та публікацію пов'язаних з ним архівних

матеріалів» [1].

У 1985-1988 рр. комісія Конгресу США досліджувала голод в Україні. У своїх висновках вона наголосила, що «Йосиф Сталін та його оточення вчинили акт геноциду проти українського народу в 1932-33 роках». Висновки комісії відкрили шлях до міжнародного визнання Голодомору геноцидом [2].

Також під час опрацювання теми звертається увага на те, що в роки президентства В. Ющенко, з 2005 р., в Україні змінився підхід до політики пам'яті. Зокрема, у 2006 р. Верховна рада визнала Голодомор геноцидом, а 2008 р. у Києві був відкритий Національний музей Голодомору-Геноциду.

Нині, щороку, в четверту суботу листопада українці запалюють свічки як символ пам'яті про вбитих голодом. У 2023 р. громадяни України вшановували пам'ять про 90-ті роковини Голодомору в Україні.

Щодо країни-агресорки, яка розпочала повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, то рф не визнає Голодомор актом геноциду і намагається будь-яким способом поширювати неправдиву інформацію у світові мас-медіа про непричетність її керівництва до масових вбивств українців у ХХ та ХХІ ст.

Але країни-партнери, які підтримують Україну у боротьбі за свободу і незалежність активно рухаються до визнання цієї трагедії на світовому рівні. Так, 5 грудня 2023 року минає 650 днів як триває повномасштабне вторгнення рф на територію України. Трагедію в Україні 1932-1933 рр. офіційно визнали геноцидом українського народу 32 держави (з них станом на 24 лютого 2022 р. – 17 держав) і Європейський парламент. Найбільше – в 2022 р. – 6 держав, в 2023 р. – 9 держав станом на 21 червня. 12 жовтня 2023 р. Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, яка, визнає Голодомор актом геноциду, спрямованим на знищення української нації [1].

Крім того, 14 квітня 2022 р. Верховна Рада визнала дії рф на території України під час дії воєнного стану 2022 р. геноцидом українського народу.

Серед країн, які підтримали це історичне рішення, та визнали дії рф геноцидом українського народу – Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Греція, Данія, Іспанія, Ісландія, Ірландія, Італія, Канада, Хорватія, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, США, Японія [6].

В основі цього рішення була використана Стаття II Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р., яка визначає 5 дій, які відповідають визначенню поняття «геноцид». Всі вони були скоєні військовими рф в Україні:

1. вбивство членів групи (національної, етнічної, расової чи релігійної);
2. заподіяння тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам групи;
3. навмисне створення для групи умов життя, розрахованих на її фізичне знищення повністю або частково;
4. вжиття заходів, спрямованих на запобігання народженню всередині групи;
5. примусове переведення дітей з групи в іншу групу [6].

Крім того, Конвенція про строк давності має на меті запобігти уникнення

покарання осіб, які звинувачуються у вчиненні актів геноциду.

Обов'язковою умовою навчання молоді – є пам'ять про трагічні сторінки історії нашої держави. Тому, не можна забувати про події минулого. Хоча зв'язок між національною пам'яттю та сучасністю може бути не завжди очевидним для нас, він суттєвий і важливо розуміти, як він впливає на нас. Завдяки політиці пам'яті ми краще розуміємо ці важливі аспекти. Ми маємо бути готовими до того, щоб аналізувати та критично сприймати події минулого та теперішнього, маємо змінювати сприйняття і свідомість. Громадяни України є свідомими людьми, які здатні досягати більшого і творити зміни. Саме тому важливо говорити про власну історію та про те, як вона впливає на нас.

Висновок. Знання власної історії сприяє формуванню історичної пам'яті як на рівні спільноти, так і на рівні окремої особистості, що своєю чергою впливає на формування національної та громадянської ідентичності. Історичний досвід допомагає формуванню ціннісних та цивілізаційних орієнтирів, тому від глибини осмислення історичних подій залежить і те, як ми проектуємо своє майбутнє.

Список використаних джерел

1. Визнання Голодомору актом геноциду в світі. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/vyznannia-v-sviti-holodomoru-aktom-henotsydu/>
2. Голодомор в Україні 1932-1933 років. URL: <https://austria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/golodomor-v-ukrayini-1932-1933-rokiv>
3. Гриневич Л. Голод 1932-1933 у публічній культурі пам'яті та суспільній свідомості в Україні. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12586/23-Hrynevych.pdf?sequence=1>
4. Навчальна програма курсу за вибором для учнів 10-11 класів Голодомор 1932 – 1933 років в Україні: історія, уроки на майбутнє (35/17 годин). URL: <https://bit.ly/3R93mBL>
5. Політика пам'яті в сучасній Україні. URL: <https://khpg.org/1230112797>
6. Прокладаємо шлях до правди: ЄС і 43 країни визнали дії РФ геноцидом українського народу. URL: <https://vikna.tv/video/svit/43-krayiny-i-yes-vyznaly-diyi-rf-na-terytoriyi-ukrayiny-genocydom/>

II ПАНЕЛЬ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ПРІОРИТЕТИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД

Кузьменко Оксана Михайлівна,
учитель української мови та літератури вищої кваліфікаційної категорії,
старший учитель Кириківського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ
ступенів Кириківської селищної ради Сумської області

СУЧАСНІ ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Національне виховання закладає ґрунт для відродження душі народу, а патріотичне виховання спрямоване на формування цілісної громадянської позиції – як почуття належності до країни, українського народу, гордості за державу, відповідальності за її долю. Тож специфіка національно-патріотичного виховання полягає в нерозривному та гармонійному поєднанні цих двох аспектів [4]. Розвиток громадянської самосвідомості сприяє формуванню активної громадянської позиції та патріотичної поведінки [6].

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації потрібно повністю викоринити з українського інформаційного простору російський імперський історичний наратив. Національно-патріотичне виховання має сприяти розвитку демократії та правової держави, де права і свободи кожної людини захищені законом [5]. Тож учителі мають докласти максимум зусиль, щоб забезпечити якісне змістове наповнення виховних заходів, які б сприяли національно-патріотичному вихованню школярів.

Ця стаття – це, з одного боку, спроба аналізу сучасних дієвих форматів для національно-патріотичного виховання на основі власного досвіду, з другого – пропозиція щодо наповнення позакласних заходів глибоким національно-патріотичним змістом.

На мою думку, ефективними є тривалі в часі виховні тематичні заходи (називаю їх подовженими). Вони можуть тривати від 1 тижня і до 1 семестру. Наприклад, протягом тижня може бути 2 - 3 заходи однієї тематики. Це можуть бути спільні проєкти, серії заходів. До таких заходів залучаю учнів 5 – 8 класів, 9 – 11 класів. Що готую? Розповіді з презентаціями, пропоную до перегляду та обговорення різні тематичні відео, фільми, і обов'язково активності: квізи в цифрових застосунках, творчі завдання, вправи на розвиток креативності, емоційного інтелекту. Учні працюють у малих і великих групах, індивідуально. Після заняття обов'язково є рефлексія: що нового дізнався, що сподобалося / не сподобалося, які враження і думки від заняття, чого не вистачило на занятті. Оптимальний час заняття – 1 астрономічна година або спарені заняття по 45 хвилин. Наприклад, успішним був проєкт з реалізації серії заходів під загальною назвою «Лесі Українці 150», який тривав 2 тижні. Участь у проєкті взяли учні 4 – 11 класів.

Уважаю, що національно-патріотичне виховання у взаємозв'язку з різними видами мистецтва забезпечує широкі можливості для розвитку творчої індивідуальності як вчителя, так і учня, котрі працюють з творами мистецтва, збагачуючи власний духовний світ. Художню літературу, яка є універсальним видом мистецтва, можна використати як основу для національного виховання в міжмистецькому контексті, оскільки такий інтегрований підхід формує особистість, духовність школяра. Живопис і музика є найближчими до літератури видами мистецтва, які активно можна застосовувати у національно-патріотичному вихованні. Використання мистецьких зв'язків, зокрема живопису, впливає на зростання інтересу учнів до літератури, вироблення у школярів естетичних смаків до творів мистецтва слова. Тому в позакласній роботі використовую таку ефективну форму роботи, як вітальня (культурологічна, літературна, історична, театральна, мистецька). На цих позакласних заходах ширше вивчаємо творчість письменників, шукаємо спільне в творах одного напрямку з іншими видами мистецтва: живописом, театром, музикою. Зокрема, плідними були вітальні про Тараса Шевченка, Лесю Українку, Василя Стефаника, Василя Голобородька, Юрія Немирича, Євгена Сверстюка, Марію Заньковецьку.

Протягом кількох років працюю над створенням серії занять «Художники українського авангарду» для учнів 7 - 11 класів. Проєкт створений у цифровому застосунку Sway. ІКТ-розробка складається з презентацій (Canva), ігрових вікторин (Kahoot, **Quizizz**) про відомих українських художників-авангардистів: О.Богомазова, К.Малевича, Д.Бурлюка, М.Бойчука, О.Екстер, В.Пальмова, В.Меллера, М.Касперовича. Обов'язковим є перегляд репродукцій картин цих митців. Школярі пробують розібратися, наприклад, у тонкощах кубізму й футуризму. Ігрові вікторини виявляють найбільш уважних слухачів, які й стають переможцями.

За таким же принципом побудований ще один вагомий проєкт «Шістдесятники та дисиденти». На полотні Sway розміщено презентації в Canva, ігрові вікторини (**Classtime**, Kahoot, **Quizizz**, Factile). Проєкт складається з 4 повноцінних занять про шістдесятників та дисидентів, Михайлину Коцюбинську, В'ячеслава Чорновола, Валерія Марченка.

Ще однією результативною формою організації позакласної роботи з національно-патріотичного виховання є Школи на основі методик формування цінностей та розвитку м'яких навичок учнів. Я пройшла навчання на інтенсиві для освітян від Лабраторії з розвитку критичного мислення НЦ «МАНУ» «Методика формування цінностей та розвитку м'яких навичок учнів», яке було організоване Юлією Кравченко.

Маю досвід організації і проведення двох таких заходів: 1) Школа з екологічного життя (у співпраці із Великописарівською станцією юних натуралістів, вересень 2020); 2) Школа з українського мистецтва (червень 2023).

Особливості організації та проведення таких заходів.

- Розробляється проєкт та програма Школи.

- Вступна частина проєкту – це вибір теми Школи, обґрунтування актуальності теми, особиста мотивація організатора (-ів), опис історії формування проблематики, яку окреслює тема заходу.

- Проєкт описує такі розділи: тема; мета; завдання; цільова аудиторія; кількість учасників; дата проведення; перелік інструментів неформальної освіти та цифрових застосунків; джерела (книги, фільми, музейні колекції), які формують змістовну основу навчального процесу; інформація про організаторів, партнерів, запрошених спікерів; висвітлення в медіа, соцмережах; очікуваний результат.

- Програма містить теми конкретних сесій (занять), види роботи (групові, парні, індивідуальні).

Під час Школи з українського мистецтва використані такі інструменти неформальної освіти: вправи на інтеграцію та командоутворення; літературні заняття за методикою «Філософія для дітей» Метью Ліпмана; артсесії; інтерактивна лекція; майстер-клас; рефлексія. Тривалість однієї сесії (заняття) – 1 – 1,5 години. Протягом одного дня відбувається дві сесії (заняття). Між заняттями – перерви з обов'язковими руханками. Загальна тривалість Школи – 5 днів, 20 годин. Завершення дня має бути обов'язковою рефлексією (письмовою та усною). На цей етап варто виділити достатньо часу (від 30 хвилин до 1 години, залежно від кількості учасників). Усі учасники отримали на початку Школи робочі зошити. Вони були розроблені спеціально до цього заходу. У зошитах розміщені матеріали до сесій, відведено спеціальні місця для рефлексій на кожен день. Школа завершилася підсумковим анкетуванням. Усі учасники та учасниці отримали сертифікати про участь у Школі.

Як було зазначено вище, частина сесій Школи проводиться за методикою Метью Ліпмана «Філософія для дітей». У 2016 році я дізналася про методику «Філософія для дітей» Метью Ліпмана, відвідавши тренінг Юлії Кравченко «Зміст, базові принципи та педагогічна стратегія програми «Філософія для дітей (P4C)». У 2020 році пройшла навчання і стала сертифікованим тренером цієї методики. Зацікавило те, що в основі цієї методики – робота з текстом.

Коротко про саму методику: у чому її сенс та які навички й компетенції вона допомагає здобути. У 1970-х роках професор університету Монклер Метью ЛІПМАН створив методику навчання «Філософія для дітей» (Philosophy for Children). Методика виховує три типи мислення: критичне, креативне і піклувальне. Основний шлях упровадження «Філософії для дітей» – сократівський діалог, який базується на взаємоповазі, рівності учасників [1]. Під час заняття за цією методикою використовують коло, у якому дітям пропонують читати. Вони читають «ланцюжком», одне за одним. Кожен чекає, коли до нього дійде черга. Це виховує культуру, а також відпрацьовує навички слухання. За прочитаним діти формулюють запитання, які вчитель записує на дошці, обов'язково зазначаючи авторів. Потім учні голосують: обирають одне чи два запитання, які найбільше сподобалися. Учитель дякує всім дітям за сформульовані запитання. Наступний крок – загальне обговорення та формування гіпотез щодо розв'язання тієї чи іншої проблеми. Далі – перевірка

гіпотези та її аргументація. [3].

Завдяки методиці у дітей формуються навички філософування, які належать до групи вмій soft-skills (м'які навички): здатність висловлюватися; вміння формулювати власну думку; креативне мислення; активне слухання; навик читання; здатність аргументувати та відстоювати власну позицію; сміливість висловитися публічно; вміння давати зворотній зв'язок; повагу та прийняття думки іншого; емоційний інтелект; мистецтво інтерпретації; вміння та мотивацію навчатися. Ці навички формуються поступово за умови систематичного використання методики на уроках [2].

Особливість методики полягає в тому, що вчитель має обов'язково пройти теоретичне та практичне навчання, причому практична частина такого навчання є більшою і вагомішою, оскільки тільки під час тренінгів формуються і розвиваються навички модератора. Модератор має дотримуватися принципу безоціночності щодо висловлювань чи запитань учнів. Завдяки цьому учні долають страх чи невпевненість під час етапу формулювання запитань, висловлення власної думки, в учасників з'являється впевненість у важливості їхніх думок для спільного результату. Це мотивує їх до креативності, неординарності під час пошуку аргументів для вирішення обраної проблеми. Три роки частину уроків української літератури проводжу з використанням інструментарію методики «Філософія для дітей». Крім того, як елементи позакласної роботи 1 раз на тиждень проводжу постійні заняття за цією методикою з постійною групою учнів.

Так, з учнями 10-11 класів на основі методики було вивчено драму-феєрію Лесі Українки «Лісова пісня». Продуктивні заняття відбувалися на основі есе Степана Процюка «Порятунок», «Всередину і назовні» (з книги «Відкинуті і воскреслі»), «Terra incognita», «Культ молодості» (з книги «Аналіз крові»), статей Мирослава Мариновича, у яких ідеться про актуальні проблеми, що перегукуються з реальністю під час війни, учасники формулювали серйозні, глибокі, філософські запитання. Пропоную ознайомитися із деякими запитаннями та думками учасників заняття. **Запитання:** Чи може мова врятувати життя? Якою мовою думає людина, яка декілька років розмовляє іноземною: рідною чи чужою? Чи зникне колись українська мова? Чому деякі народи хочуть знищити ідентичність іншого? Чому люди переймаються через те, що подумують про них інші? Чи має талант сприятливий вік для реалізації? **Думки учасників.** «Я вважаю, що українська мова не зникне. У зв'язку з останніми подіями в Україні більшість моїх знайомих почала вести соцмережі українською, а дехто використовує вже її в житті. Думаю, після перемоги кількість україномовних людей збільшиться. Шкода тільки, що ціною цього мала стати війна» (Тетяна, 17 років).

«Індивідуальна кожна людина, але індивідуальність одних виявляється яскраво, інших – малопомітно» (Олександр, 17 років).

«Люди часто бувають жорстокими до інакодумців чи осіб з відмінними уподобаннями. Тому не показують справжніх себе, щоб уникнути знущань. Однак не варто змінювати свою позицію на угоду чийось уявленням» (Таїсія,

16 років).

Підсумуємо: тривалі в часі тематичні заходи розширюють можливості для якісного національно-патріотичного виховання, дозволяють по-новому поєднати форми і зміст навчання та виховання; а методика «Філософія для дітей» розвиває критичне мислення школярів.

Список використаних джерел

1. Кравченко Ю. Філософія для дітей: вимога часу // Філософія освіти. – 2011. - №1-2 (10). – С. 288 – 296.
2. Кравченко Ю. Які компетенції, вміння та навички формує методика «Філософія для дітей? // Постметодика. – 2013. - №6 (115). – С. 15 – 18.
3. Галата С. Філософія для дітей: будувати судження – означає будувати себе // Досвід педагога. – 2020. - №35. – С. 9.
4. Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання: методичний посібник для фахівців у сфері НПВ / О. В. Сіра, В. О. Волков, О. В. Ярошенко. Житомир, Держ. ін-т сімейн. та молод. політики. 2021. 100 с.
5. Про освіту : Закон України від 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. Шевчук Г.Є. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни // Наукові інновації та передові технології. – № 5. – 2023. – С. 630 – 635.

Голуб Тетяна,
член НСКУ, НСЖУ,
завідувачка відділу краєзнавчої літератури
та бібліографії Сумської ОУНБ
м. Суми

«ЛЮБОВ К ОТЧИЗНІ, ДЕ ГЕРОЇТЬ, ТАМ СИЛА ВРАЖА НЕ УСТОЇТЬ...» ПРО НЕУХИЛЬНИЙ ПАТРІОТИЧНИЙ ВЕКТОР У РОБОТІ ВІДДІЛУ КРАЄЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА БІБЛІОГРАФІЇ СОУНБ

Вступ. Територіальній цілісності України в сучасних глобалізаційних умовах загрожує північний сусід – Російська Федерація, котра, ґрунтуючись на своїй багатовіковій колоніальній політиці по відношенні до України, невпинних бажаннях реалізовувати на наших теренах російські інтереси, провадить агресивний наступ по всіх фронтах: на лінії вогняного зіткнення гарячої фази російсько-української війни, у сфері ідеології та пропаганди, через підкупи та агентів впливу – в Україні та світі, навіюючи російські наративи серед нерозважливої, або ж відверто прагматичної цинічної чи ворожої публіки. Отож в нинішній надважкий рішучий час національний інтерес для українського суспільства є одним з критеріїв, що визначає специфіку життєдіяльності Української Держави, рівень її національної безпеки, а в умовах широкомасштабної російсько-української війни виходить на інший критичний, піковий рівень – факту самого існування чи загибелі української державності,

суверенітету й незалежності. Архіважливим завданням для всього українського суспільства, його громадських, просвітницьких, культурних інституцій є формування й пропагування української національної складової в широкому просторі – в школі, виші, бібліотеці, в медіа та публічній сфері тощо, і щонайперше – для юного покоління. І краєзнавче просвітництво у фарватері національно-патріотичного виховання є вагомим, значним, перспективним, важливим, про що зазначали в своїх працях корифеї українського наставництва, заснованого на вітчизняній історії, глорифікації героїв, народних традиціях, Григорій Ващенко, Олег Ольжич, чії життя пов'язані з нашим краєм...

Мета статті. Ознайомити широку аудиторію з найвагомішими практиками національно-патріотичного виховання молоді в умовах гібридних воєн епохи глобалізації на прикладі соціокультурної роботи відділу краєзнавчої літератури та бібліографії (ВКЛ) Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки (ОУНБ) за трагічні й епічні роки - 2022-2023.

Основна частина. Слово «краєзнавство» промовляє за себе. Це всебічне пізнання краю, його особливостей – природи, історії, традицій, культурних надбань, взагалі, широкого спектру самобутніх ознак, це виховане, всотане з дитинства чуття єдиної родини, локальної спільноти краян. І краєзнавчі знання (у складі ширшої категорії історико-культурних практик) є чи не найважливішим ресурсом для творення такого виду ідентичності як національна, котра у взаємодії з найшляхетнішими чуттями людини – любові, шани, гордості за діяння предків, наших героїв, розвій рідного краю як вагомої складової спільної держави будить та вкорінює почуття патріотизму в нащадках. Підсумовуючи сказане, зазначимо: краєзнавство, діяльність відділу краєзнавчої літератури й бібліографії – це, апріорі, про патріотичне виховання.

У час, в який нам довелося жити, трагічний, але й епічний водночас, коли на наших очах й зусиллями наших сучасників кришиться міць Імперії Зла та пишуться славні сторінки української історії, у горнилі війни викристалізуються наші націєтворчі сенси, державницькі дороговкази. Маємо їх осмислити, щоб якнайповніше застосувати краєзнавчий потенціал для виховання суспільства, у першу чергу, молоді, в українському національному дусі й ціннісних орієнтирах. І в цьому сенсі хочемо поділитися найпомітнішими, найвдалішими, як на нашу думку, практиками - заходами патріотичного спрямування й формами роботи, якими нині живе краєзнавчий відділ Сумської ОУНБ.

Отож, про наші нові й перспективні – на цьому відтинку часу – форми соціокультурної роботи з читачами, користувачами ресурсів Сумської ОУНБ:

По-перше, це «Історичні Студії» - спілкування у форматі а-ля TV, де ведуча й гість ведуть тематичну розмову в інтер'єрі бібліотеки, також, аби зацікавити читача фондами Сумської ОУНБ, виділяємо до 10 хв. ефірного часу на тематичний огляд книг - краєзнавчих видань з полиць ВКЛ. Хронометраж одного випуску «ІС» - від 40 хв. до 1 год.. Записаний матеріал розміщуємо на сайті Сумської ОУНБ та на дружніх нам медіа-ресурсах – «Сумському історичному порталі» та «Сумському (ютуб) каналі»: <http://ounb.sumy.ua/>;

<https://history.sumy.ua/>; <https://www.youtube.com/@sumychannel/featured>. Отож, «ІС» - це глибоке занурення в локальну історію, а через неї – до історичних візій українського народу, держави, разом зі знаними істориками, краєзнавцями, дослідниками, членами НСКУ; «ІС» - це детальний, науково-публіцистичний розбір визначних подій української минувшини, постатей славетних краян і не тільки...

Згадаємо лишень декілька тем, записаних у цьому форматі: *«Життя на фронті: історія козацької фортеці Сумина городка»*, *«Між царським орлом та гетьманською булавою: про значні старшинські роди Слобідської України»* - до розмови запрошено знаного дослідника козащини, історії Слобідської України, публіциста, голову Сумської обласної організації НСКУ О. Корнієнка. *«Геть від Москви!» або Чому Хвильовий нас і досі хвилює?»* - дискусія із просвітнянином, філософом, публіцистом, членом НСКУ В. Артюхом. *«Перший український генерал Греков»* - спілкувалися із архівістом, публіцистом, членом НСКУ, дослідником українських визвольних змагань поч. ХХ ст. Г. Іванущенком. *«Сергій Тимошенко: модерніст українського стилю - в архітектурі й політиці»* - зацікавлена дискусія з канд. іст. н., доцентом, публіцистом, знаним у світі дослідником української політичної еміграції в Європі ХХ ст. В. Власенком. *«Никанор Онацький: українська ідентифікація»* - предметна розмова зі зною мистецтвознавицею, колишньою директоркою Сумського художнього музею ім. Н. Онацького Надією Юрченко.

Означений проєкт втілюється у співдружності з Національною спілкою краєзнавців України, членом якої є авторка статті. Наразі маємо одинадцять записаних студій, і робота триває... В часи повітряних тривог, онлайн-навчання школярів, студентів, означений формат, вважаємо, є перспективним, помічним і для тих, хто навчає, і для тих, хто навчається, а також для максимально широкої, відданої краєзнавству аудиторії. У такий спосіб наша бібліотека не втрачає позицій та, попри загрози ракетних атак й перманентні заборони на масові заходи, має можливість бути і універсальною, і науковою, пропонуючи актуальний національно-патріотичний контент.

По-друге, «Антикварний салон», ще одна форма соціокультурної роботи. «АС» – це живе, дружнє спілкування модераторки та запрошеного гостя – значного фахівця в якійсь із тем локальної історії, насамкінець публіка має можливість задати гостю чи бібліотекарам актуальні питання. Зустріч відбувається атмосферно: в інтер'єрі зали ВКЛ, у кріслах з картатими пледами, серед принесених раритетів. Формат «АС» має на меті просвітництво й популяризацію краєзнавчих тем, скажімо: про історію старих вуличок, храмів, археологічні знахідки, шляхетні вчинки знаних краян тощо. Родзинкою «АС» є нагода продемонструвати, роздивитись, пучками пальців відчуті принесені гостем чи публікою раритети, дотичні до обраної теми, – старі світлини, книги, побутові речі, підняті з землі «археологічні» знахідки. Зауважимо, що «АС» – зустрічі циклові, для зручності завсідників проходять в обумовлений день, у першу п'ятницю тижня.

Назвемо лишень три пам'ятні теми наших «АС», а їх вже відбулося

десять: **«Україна – ТЕРРА КОЗАКІУМ»**: наша земля на мапах французького картографа й інженера-фортифікатора XVII ст. Гійома Боплана та в його книзі «Опис України», у викладі завідувачки ВКЛ Т. Голуб завідники «АС» почули цікаві факти з життя Боплана, його творинь (для візуалізації застосували відео-презентацію). Наживо в залі ВКЛ експонувалася репліка мапи Боплана «Генеральна карта України, 1648 р.» з приватного музею «Причал Одиссея» С. Гуцана, інші артефакти тієї доби: свинцеві кулі, козацька люлька-носогрійка, кресало, кахлі з сумських садиб. Дорослі й школярі мали можливість знайти на Боплановій карті позначки населених пунктів, що нині входять до складу Сумської області – Ромен, Глинськ, Путивль, Глухів. На цій та інших зустрічах до уваги читацької аудиторії пропонуємо тематичний огляд книг – унікальних видань з полиць ВКЛ. **«З роду сумських Алчевських»**: у викладі завідувачки ВКЛ Т. Голуб прозвучала історія О. К. Алчевського, знаного банкіра, фінансиста, промисловця часів Російської імперії, засновника м. Алчевськ, уродженця Сум, котрий щедрою рукою патріота донатив на українську справу – освіту й просвітництво, книговидання, підтримку митців, літераторів, котрий підтримував у всіх починаннях двох своїх Христин – дружину й доньку – визначних просвітянок, українських громадських діячок поч. XX ст.. В канву цієї розповіді, окрім відеопрезентації, лягли українські романи поч. XX ст. у виконанні оперного тенора Івана Алчевського, сина Олексія Алчевського. **«За Україну! За її волю! – Про українське військо зразка 1917-1921 рр.»** аудиторії розповів канд. іст. н., доцент СНАУ, член НСКУ, колекціонер, реконструктор М. Михайліченко. Публіка, особливо молодь, із жвавою зацікавленістю розглядала, приміряла військові однострої, зброю, амуніцію, солдатські речі поч. XX ст., а також антикварні світлини, на яких українські вояки, уродженці наших країв. По завершенні охочі мали можливість сфотографуватися, втілившись в образ українського вояка. Піднесеного національно-патріотичного звучання зустрічі додав музичний супровід - пісні української революції поч. XX ст. у виконанні гурту «Хорєя Козацька», фронтмен якого Тарас Компаніченко має родові коріння з Сум. Про **«Українську політичну еміграцію поч. XX ст. в іменах славетних краян»** зі знанням справи повідомив вже згадуваний В. Власенко. Публіка, а це була цільова аудиторія – слухачі курсів краєзнавства обласного Інституту післядипломної педагогічної освіти, почула багато цікавого та ще малознаного (із найновіших дослідницьких напрацювань промовця) про знаних краян, зокрема О. Олеся, братів Тимошенків, В. Филоновича, М. Василенка, І.Мірного тощо. Останнім часом почали проводити «Антикварні салони» для цільової аудиторії - внутрішньо переміщених осіб (ВПО), людей третього віку, націоналістичних молодіжних організацій у співдружності з Благодійним фондом «Карітас Суми», Територіальним центром соціального обслуговування населення «Берегиня», сумським Пластом.

По-третє, «Вулицями старого міста» - пропонуємо тематичні й оглядові екскурсії історичним середмістям Сум, прагнемо «залюбити» людей у наше рідне місто, наповнивши екскурсію власне українськими сенсами,

зокрема, розповівши як Суми відбилися від Дикого поля тоді, у XVII ст., і як встояли нині... Отож, прогулянка екскурсійна оглядова - *«Вулицями старого міста»*; тематичні: *«Козацькі барокові Суми»* - про заснування міста-фортеці, уклад лицарського вояцького життя на фронті, в сусідстві з Диким полем, *«Серце Сум»* - про п'ять найдревніших храмів міста – архітектуру, красу інтер'єрів, фундаторів. Прогулянки середмістям для сум'ян – дорослих і школярів, а також для людей, котрим Суми в час війни стали прихистком й порятунком: для ВПО, поранених бійців, що на лікуванні й реабілітації в наших краях. Зазначимо, екскурсійний формат *«Вулицями старого міста»* впроваджуємо у рамках грантового проекту Сумської ОУНБ #бібліотека_з_тобою, що втілюється за підтримки Гете-університету.

Також пропонуємо користувачам обласної книгозбірні й нашим гостям екскурсії презентабельними холами Сумської ОУНБ, розповідаючи попутно про розвиток бібліотечної справи в нашому краї – від минувшини до сьогодення, знайомлячи з унікальними фондами ВКЛ, особливостями нашої бібліотечної, соціокультурної, видавничої діяльності.

Звісно, не припиняємо популяризувати бібліотечні краєзнавчі документи, наші напрацювання в царині національно-патріотичного виховання універсальними й традиційними формами бібліотечної соціокультурної роботи, організовуючи *літературні вітальні, презентації* вагомих краєзнавчих видань, *поетичні марафони, знайомства зблизька* - зустрічі з відомими людьми краю, *науково-практичні круглі столи, книжкові виставки (перегляди), тематичні полиці й огляди літератури*. Заходи проводимо у взаємокорисній співпраці з вишами, видавництвами, волонтерськими спільнотами, творчими спілками, що, так само, провадять краєзнавчу й патріотично-виховну роботу, зокрема обласними організаціями Національної спілки краєзнавців України та Національної спілки письменників України, а також Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти.

Важливою складовою інтелектуальної, просвітницької, патріотично-виховної роботи ВКЛ є наша *видавнича діяльність*. Серед наших вивірених часом видань, звісно, щорічний методико-біографічно-бібліографічний посібник *«Календар знаменних і пам'ятних дат Сумщини на... рік»*. Означене видання сприяє популяризації літератури з актуального життя області, дає відомості про надбання минулих поколінь, фіксує імена славетних, знаних земляків, сприяє формуванню історичної пам'яті й національної гордості українців. Відтепер наш календар – серед інших знаменних і пам'ятних подій – зафіксує дати звільнення від російської окупації Сум, Охтирки, Тростянця, Великої Писарівки, всієї Сумщини, інші важливі події нинішньої війни...

До традиційних видань ВКЛ належать і біографічно-бібліографічні покажчики до ювілеїв славетних земляків, зокрема, наша вагома серія *«Краєзнавці Сумщини»*, котру випускаємо з 1996 р.. За цей час були складені іменні брошури-покажчики на тридцять персоналій, зокрема: до ювілею історика, публіциста, друга Тараса Шевченка – О. Лазаревського, краєзнавця й

музейника П. Дорошенка (видавнича робота в партнерстві з Глухівським краєзнавчим музеєм), краєзнавців-публіцистів Г. Петрова, Б. Ткаченка, Г. Діброви, мистецтвознавців С. Побожія, Н. Юрченко тощо. Ці видання завжди в полі зору читачів, на полицях виставкових шаф при вході до зали ВКЛ (та разом з іншими нашими виданнями – на сайті Сумської ОУНБ: ounb.sumy.ua).

Висновки. Насамкінець процитуємо безсмертну класику, що в камертоні з нинішнім часом:

*«Любов к Отчизні де героїть,
Там сила вража не устоїть,
Там груди сильнійша од гармат,
Там жизнь — алтин, а смерть — копійка,
Там лицар — всякий парубійка,
Козак там чортові не брат», -*

писав батько нової української літератури Іван Котляревський, а видав його героїчну патріотичну сагу наш земляк з Конотопу Максим Парпура. Ці поетичні рядки, а ще **образи** героїв поеми, згадуються нам повсякчас, коли мова заходить за патріотизм, любов до рідного краю. І – за звитяжців – новітніх козаків, що зі зброєю в руках на фронті виборюють Українську Незалежність, та інших українських подвижників – істориків, краєзнавців, літераторів, мистецтвознавців, публіцистів, громадських й державних діячів, що формують український контент та крок за кроком посувають українську справу, зокрема в рідному краї. А завдання бібліотекарів – популяризація тих славних діянь заради України – вічної й молоді...

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Твори. Т. 6 : Спогади. Статті / Григорій Ващенко. – Київ : Школяр, 2006. – 464 с.
2. Видатний національний педагог Григорій Ващенко : збірник матеріалів до 125-річчя від дня народження / авт.-упор. А. Погрібний. – Київ : Всеукраїнське Педагогічне Товариство імені Г. Ващенка, 2003. – 64 с.
3. Корнієнко О. М. Шляхами предків: засади національно-патріотичного (козацького) виховання : посібник для виховників / О. М. Корнієнко. – Суми : Мрія, 2019. – 248 с.

Шеденко Ніна Володимирівна,

учитель української мови та літератури, учитель-методист.

Шеденко Олексій Миколайович,

учитель трудового навчання та географії, учитель-методист.

Берестівський ліцей Липоводолинської селищної ради Сумської області

**ПАМ'ЯТНИЙ ЗНАК, ПРИСВЯЧЕНИЙ ЖЕРТВАМ ГОЛОДОМОРІВ, ЯК
ЧАСТИНА ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІДНОГО КРАЮ**

Згідно концепції Нової української школи метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання й соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення та навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору й самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності. [1]

Учні мають знати нашу історію, усвідомлювати ті страшні трагедії, які пережило людство у ХХ ст. столітті. Це і дві світові війни, епідемії, громадянські війни і геноциди. Винищення вірмен у Туреччині, євреїв і представників ромського етносу нацистами за етнічною ознакою, так званих куркулів у Радянському Союзі – за майновими критеріями, скалічили долі цілих народів. Українці були приречені радянською владою на смерть через те, що чинили опір побудові соціалізму тими методами, яким його впроваджував Й. Сталін та його оточення.

Щороку в четверту суботу листопада Україна схиляє голови перед мільйонами жертв голодомору 1932 – 1933 років, перед тими, чиї могили розкидані по садках, дворах, узбіччях доріг та ранять душу великими загальними могилами на цвинтарях...

Україна внаслідок геноциду 1932 – 1933 років, масових штучних голодів 1921 – 1923 та 1946 – 1947 років втратила мільйони людських життів. У 2006 році законом України голодомор був визнаний геноцидом.

У селі Берестівка Роменського району до цього часу був відсутній пам'ятний знак, який би вшановував загиблих під час голодоморів.

Усе вищесказане обумовлює актуальність роботи над проектом «Пам'ятний знак, присвячений жертвам голодоморів».

Актуальність проекту:

Справжньою проблемою державного рівня є формування національно-культурної свідомості українців. Ця проблема вимагає уваги до виховання молоді шляхом засвоєння культурних цінностей нашого народу, історичної пам'яті, усвідомлення себе частинкою України, бачення причетності до української культури та долі держави.

Про необхідність формування національно-культурної свідомості школярів йдеться в законах України «Про освіту», «Про культуру», у Національній стратегії розвитку освіти в Україні та Концепції національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін.

Національно-культурна ідентичність сьогодні є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистості, яка своєю активною любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємної любові від неї з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості

здійснювався на моральній основі. [2]

Отже, доводимо, що виховання сучасних школярів має бути спрямоване на формування національної свідомості. Саме тому ми обрали проєкт, який розвиває ціннісне ставлення та повагу до предків, ушанування їхньої пам'яті й розуміння усієї трагедії голодоморів.

24 листопада 2023 року в селі Берестівка було відкрито пам'ятний знак, присвячений жертвам голодоморів (які, на жаль, в Україні повторювалися).

Цього дня восьмикласники Берестівського ліцею (учитель Ніна Шеденко) підготували короткі повідомлення про важливість вшанування пам'яті, невеликі історії про ті страшні події, знайшли віршовані рядки про те лихоліття.

Учні провели дослідження та знайшли матеріали про те, що в Берестівці у 1932 – 1933 роках померло більше 300 чоловік.

Люди, що пережили такий страшний голод, отримали психологічну травму. Тому вони дуже вболівали, щоб досита нагодувати дітей та онуків, робили запаси їжі, відчували недовіру до влади, розчарування в уряді, вважали родинні потреби значно важливішими за потреби громади. Певні моделі поведінки можуть передаватися із покоління до покоління. І хоча ми часом жартуємо над старенькими родичами, але таким чином можуть проявлятися давні травми і страхи.

Ліцеїсти пояснили присутнім необхідність акції «Запали свічку» та закликали засвітити вогник (27 листопада о 16 годині) як вияв нашої скорботи за жертвами голодоморів і віри в те, що в майбутньому подібні трагедії не повторяться.

Акцентували увагу на цінностях життя і пам'яті про померлих, почутті радості від того, що наші рідні вижили й дали нам життя. Сенс розмов про трагічне – наснаження, а не формування вивченої безпорадності. Наснаження силою тих людей, які пережили трагедію, не здалися, не опустили руки, вижили – саме тому ми живемо на цьому світі.

Життя – цінність, забирати життя – злочин. Наші теперішні негаразди порівняно з тим, що довелося пережити нашим предкам, – можна здолати.

Автор і виконавець пам'ятного знака Олексій Шеденко розповів про ідею створення та символіку. Кінний плуг на камені – це символ працьовитого українського селянина, у якого відібрали все: поле, худобу, врожай, саме життя... Жорна – символ життя, адже саме заховані селянами жорна рятували їх від голодної смерті. Тут же вони роз'єднані й замкнені на замок (теж своєрідний символ того, що нашу пам'ять безліч разів намагалися замкнути, але вона ламала всі перепони та ставала вільною).

Учитель наголосив, що метою злочину 1932 – 1933 років було знищення українського народу як національної групи. Комуністичний тоталітарний режим через насильницьке вилучення продовольства, блокаду сіл і цілих районів, заборону виїзду за межі охопленої голодом України, згортання сільської торгівлі, репресій проти незгодних створив для українців умови, несумісні з життям. Тобто розрахунок був на фізичне знищення нашої нації.

Через 90 років після голодомору-геноциду росіяни знову застосовують

проти українців методи геноциду, щоб знищити нашу ідентичність, культуру, мову, – знищити українську націю як таку. Для цього окупанти масово вбивають і депортують українців, руйнують міста.

І в 1932–1933 роках, і нині росія намагається зламати волю українців до спротиву, кидає проти

нас весь свій терористичний арсенал. Сталін у ХХ столітті та путін у ХХІ зробили вибір на користь геноцидів, бо інші методи упокорення українського народу не спрацювали. Сталін для організації геноциду вдався до тотальної конфіскації харчів, блокади, посилення терору. Путін застосував повномасштабне військове вторгнення. За ним як складові геноцидної політики почалися терор, масові вбивства, умисні напади на укриття, шляхи евакуації та гуманітарні коридори, бомбардування житлових районів, сексуальне насильство, військові облоги, депортації (насильницьке переміщення українців, зокрема дітей).

Інформаційні кампанії періоду голодомору та нинішньої російської агресії дуже схожі. І тоді, і тепер росія розвернула масштабні дезінформаційні та пропагандистські кампанії для підготовки російської аудиторії до скоєння чи

схвалення звірств, а також приховування злочинів. Як тоді, так і нині росія розраховує на атмосферу байдужості на заході, силу страху перед своєю міццю та намагається створити паралельну штучну інформаційну реальність, далеку від дійсності.

Та сьогодні весь цивілізований світ допомагає

Україні, а ми, українці, маємо власну державу, Збройні сили, згуртовані та всі разом працюємо на Перемогу. І завдяки цьому успішно протистоїмо путінському геноциду. Пам'ятаючи про злочини комуністичного тоталітарного режиму, сьогодні ми всі сили спрямовуємо на підтримку наших захисників.

Очільник громади Володимир Штанько говорив про важливість історичної пам'яті й виховання молодого покоління на прикладах минулого. Про те, що трагічні події та злочини, які росія чинить на території нашої держави сьогодні, демонструють, що пам'ять надзвичайно важлива, що ті, хто скоюють насилля, мають бути покарані, а жертви – вшановані. Також селищний голова поділився родинними історіями, пов'язаними з темою голодомору.

Староста Лілія Рудковська у своєму виступі наголосила, що колись

комуністичний тоталітарний режим чинив геноцид проти українського народу, зараз рашистський режим знову прагне зробити на наших землях геноцид. Ми повинні пам'ятати події минулого та не допустити їх повторення. Українці – сильний народ, нас не зламав тоталітарний режим і не зламає росія.

Найменші присутні – вихованці дитячого садочка – звичайно ж не розуміли тих страшних історій, але символічно, що вони прийшли до пам'ятного знака з колосочками й також долучилися до вшанування загиблих.

Ці колоски – як символ пам'яті про закон від 7 серпня 1932 року, яким заборонялося збирати колоски на полі, навіть перед їх заорюванням. За збирання колосків карали не менше ніж 5 роками ув'язнення в далеких таборах із конфіскацією майна аж до найвищої міри покарання – розстрілу.

Присутні вчителі, старшокласники та небайдужі жителі села в пам'ять про загиблих запалили свічки й присвятили їм хвилину мовчання.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи. Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/images/news/2017.11.13/summary%209%20interactive.pdf>
2. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/718616/1/Посіб.%20Форм.%20в%20уч.%20нац.-культ.%20ідент..pdf>

СЕКЦІЯ І

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Денисенко Антоніна,

вчитель початкових класів вищої категорії, старший вчитель.

Комунальна організація (установа, заклад)

«Шосткинська спеціалізована школа І ступеня №13

Шосткинської міської ради Сумської області»

antoninad56@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ НУШ

Вступ. Величезні завдання в справі патріотичного виховання особистості підростаючого покоління покладені на сучасну школу, яка покликана виховувати всебічно розвинену особистість, людей великої душі, навчити бачити прекрасне у довкіллі, у вчинках людей, людських стосунках і керуватися у своєму житті високими благородними ідеалами. Складні кризові процеси, які нині відбуваються в державі, створили передумови певного згортання патріотичного виховання дітей. Беручи до уваги різні факти, що проявляються у поведінці людей, патріотичне виховання має охоплювати всі сфери життєдіяльності учнів, бути неперервним, мати комплексний характер. Отже, актуальність патріотичного виховання зумовлена тим, що нині основним завданням системи національної освіти є створення якісно нової моделі школи гуманітарно-патріотичного спрямування, спроможної виховувати громадянина – патріота України.

Мета статті. Розкрити можливість патріотичного виховання особистості як формування духовного багатства людини в умовах НУШ, майбутнього громадянина рідної держави, яка глибоко розуміє і відчуває красу довкілля і прагне до прекрасного перетворення дійсності.

Основна частина. Метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності. [4].

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) зазначено, що засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій. [1].

Патріотичне виховання в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти загалом. Основними складовими національно-патріотичного виховання є: громадянсько-патріотичне виховання; військово-патріотичне виховання; духовно-моральне виховання.

У Концепції НУШ зазначено, що патріот - людина з активною життєвою позицією, яка діє згідно з морально-етичними принципами і здатна приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини. [2].

Патріотизм - це одна із якостей людського характеру. Він, подібно до любові, керує людською свідомістю, заставляючи робити великі і малі вчинки в ім'я своєї Батьківщини. Патріот живе в єдності зі своїм народом, він живе своїм народом, адже життя народу стає його життям.

А що ж таке патріотичне виховання? Це планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до Батьківщини. Таке виховання включає розвиток любові до своєї країни, національної свідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за природу; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтерес до міжнародного спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає загальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді - формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Патріотичне виховання в українській школі відбувається під час проведення навчальних занять, через систему виховних заходів, проведення екскурсій, написання науково-дослідницьких робіт.

Провідна роль у вихованні молоді належить українській мові як духовному стержню нації. Рідна мова - найважливіший засіб патріотичного виховання. Вона була і є важливою сферою впливу на національну свідомість молоді. Розуміння учнями процесу повернення до рідних коренів, витоків українства, національного самоствердження і саморозвитку вже є проявом патріотизму. Актуальними сьогодні є думки І. Огієнка та В. Сухомлинського про те, що до найважливіших ознак нації належить рідна мова, а з нею витворена культура, яка стає душею нації, її духом. Зокрема, В. Сухомлинський зазначив, що в руках педагога слово є могутнім виховним засобом, яке здатне піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити її патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя в її серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків. [3].

У нашому закладі велика увага приділяється збереженню і примноженню духовних цінностей, культурно-національних традицій, шанобливому ставленню до української мови. Свідченням цього є такі щорічні заходи, як тематичні ранки вшанування видатних українців, «Дні української писемності та мови», «Дні рідної мови», літературно-музичні композиції до дня

народження Тараса Шевченка, Лесі Українки, конкурси читців поезії, дослідження родоводу, фольклору рідного краю. Учні закладу щороку беруть участь в Міжнародному конкурсі знавців рідної мови імені Петра Яцика.

Стрижневим моментом системи формування патріотичних якостей стають історичні традиції перемог українського воїнства, самопожертва в ім'я захисту Батьківщини. Знання і дотримання традицій народу не можливе без знання історії Вітчизни. Особливого значення набуває ознайомлення з історією героїчної боротьби українського народу за державну незалежність протягом свого історичного шляху, зокрема у ХХ-ХХІ століттях це ОУН, УПА, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності. Небайдужими були і є сьогодні, які демонструють історичні приклади прояву патріотизму, молодь, студентство у подіях Майдану. Живим прикладом мужності і героїзму є захисники України, що боронили країну в минулому і зараз обороняють нашу державу від російської агресії. Це батьки наших учнів, які без вагань стали на захист рідної землі.

Окремої уваги заслуговує сучасна волонтерська діяльність. Усі учні нашого закладу разом із своїми родинами долучаються до акції збору теплих речей, продуктів харчування для захисників, виготовлення окопних свічок, збір каштанів та жолудів. А щоб створити атмосферу домашнього затишку у військових окопах, діти малюють та передають свої малюнки зі словами вдячності. Створені руками дітей композиції повертають нас обличчям до нашого коріння, нашої щирої української душі і народної творчості.

На мою думку, у кожному закладі повинен панувати національний дух, де проводяться урочисті заходи з використанням національної і державної символіки, українського традиційного одягу, щоб відкривати перед молоддю яскраві сторінки історії української держави, вчити учнів розуміння і необхідності дотримання норм і принципів чинного законодавства України, поваги до прав і свобод інших людей, шанобливого ставлення до державних символів. Зокрема, актуальним є виховні заходи «Я- нащадок великих козаків», «Національні святині і символи моєї держави», «Конституція України: права і обов'язки», «Символіка України: минуле і сучасне» тощо.

У початкових класах предмети сповнені ідей національного виховання й патріотизму. На уроках інтегрованого курсу «Українська мова», інтегрованого курсу «Я досліджую світ» діти виховуються красою слова, адже саме словом педагог намагається пояснити сутність патріотичного виховання, передати любов і повагу до рідного слова, материнської мови, до краси народнопоетичної творчості. Умовами патріотичного виховання особистості є: розкриття та усвідомлення емоційно-почуттєвого потенціалу художнього твору; моделювання відображених у казці естетичних почуттів шляхом реалізації сюжетно розумових ігор та драматизації, народних рухливих ігор. Прищеплювати цінності гуманізму дітям найкраще через конкретні дії. Це притаманно НУШ.

Щоденне проведення в закладах освіти загальнонаціональної Хвилини мовчання для вшанування пам'яті загиблих унаслідок збройної агресії РФ

сприяє розумінню значення життя як найвищої цінності, виробленню громадянських почуттів, поведінкових еталонів. Для того, аби Хвилина мовчання набула для дітей сенсу, стала усвідомленим проживанням, а не «відпрацюванням», щоб не посилювати тривогу, а зробити досвідом, де дитина відчуває свій внесок у загальну силу, можна:

- запропонувати дітям подумати, як можна виразити свою вдячність і шану тим, хто за нас воює. Це-листівки, молитви, подяки, покласти руку на серце, посадити дерево, поводитися гідно, говорити українською, знати історію тощо;

- обережно говорити про те, що потрібно пам'ятати тих, хто боровся за нашу свободу та загинув, хто став жертвами війни;

- важливо запропонувати, чим діти всередині себе можуть наповнити цей момент. Наприклад: сказати «дякую»;

- сказати «я вас не знаю, але в пам'ять про вас наповню своє життя чимось чесним і добрим»;

- запалити свічку пам'яті або ввімкнути безпечну лед-свічку «сили» й передати по колу;

- обійнятися й уявити купол сили над усіма учасниками;

- запропонувати дітям у групах вигадати свої фрази, які вони будуть промовляти. Це мають бути слова про життя, силу, перемогу.

Саме зараз у цей скрутний для країни час надзвичайно важливим є впровадження національно-патріотичного виховання в освітньому процесі початкової школи, оскільки молодший шкільний вік – найбільш сприятливий віковий період для виховання громадянської культури, формування патріотичних поглядів та почуттів дитини, морально-етичних принципів, утвердження національної ідентичності.

Висновки. Отже, актуальність патріотичного виховання зумовлена тим, що нині основним завданням системи національної освіти є створення якісно нової моделі школи гуманітарно- патріотичного спрямування, спроможної виховувати громадянина – патріота України. Для реалізації накреслених завдань варто створювати найбільш сприятливі педагогічні умови, знаходити оптимальні шляхи, форми, методи і засоби патріотичного виховання. Тільки на основі почуттів патріотизму, зміцнюється любов до Батьківщини; з'являються почуття відповідальності за її могутність і незалежність, збереження матеріальних і духовних цінностей, розвивається шляхетність і достоїнство особистості.

Видатний педагог К.Д. Ушинський вважав, що патріотизм є не тільки важливим завданням виховання, але і його могутнім засобом. «Як немає людини без самолюбства, - зазначав він, - так немає людини без любові до Батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з його дурними природними, особистими, сімейними і родовими нахилами» [5].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Концепція Нової української школи <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності. К., 1966. 348 с.
4. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018.-40 с. <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
- 5 Хрестоматія з української педагогіки <http://surl.li/mwisl>

Демченко Інна Леонідівна,
керівник музичний (вищої категорії)
Кролевецького закладу дошкільної освіти
(ясла-садок) №5 Кролевецької міської ради

ТВОРЧІСТЬ ВАСИЛЯ ВЕРХОВИНЦЯ В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. У статті досліджено творчість Василя Миколайовича Верховинця та розкрито актуальність використання творчої спадщини видатного діяча української національної культури, композитора, хореографа, етнографа і педагога в процесі патріотичного виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: патріотичне виховання, дитячий фольклорний репертуар, рухлива музична гра, театралізована пісня.

Постановка проблеми. Сучасні реалії життя в Україні, гостро ставлять проблему патріотичного виховання молодого покоління починаючи з періоду дошкільного дитинства. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», одним із головних завдань дошкільної освіти є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу.

Правові основи патріотичного виховання дітей і молоді закладені в державних документах: Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, Законі України «Про освіту», Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання до 2025 року. Педагогічна спільнота усвідомлює, що цей напрямок стає особливо **актуальним** в складних умовах, в яких перебуває наша держава і потребує неформального підходу до змісту, форм і засобів роботи. Особливе значення набуває розвиток теорії і практики патріотичного виховання засобами мистецтва. Серед творців вітчизняної педагогіки, які головним своїм завданням вважали розвиток у дітей патріотичних почуттів засобами мистецтва, чільне місце займає видатний діяч національної культури, хореограф, етнограф, композитор і педагог Василь Миколайович Верховинець.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці доводять, що

вже в дошкільному віці, в результаті систематичної цілеспрямованої роботи, в дитини формуються елементи усвідомлення громадянства та почуття патріотизму. Цінність національно-патріотичного виховання засобами мистецтва підкреслюють Н. Дем'янюк [3; 4], П.Павлюченко [6] та інші дослідники. Творча спадщина В. Верховинця стала об'єктом дослідження таких науковців сучасності, як О.Мартинів [5], С.Панасюк [7] та ін..

Метою статті є дослідити доцільність використання творчих здобутків Василя Верховинця в контексті патріотичного виховання в закладах освіти.

Виклад основного змісту. Василь Миколайович Верховинець (Костів) (1880-1938) – видатний діяч української культури, етнограф, хореограф, актор, музикознавець, композитор і педагог. Любов до народної пісні та танцю, визначні музичні та педагогічні здібності визначили його майбутній творчий шлях. Педагогічні погляди В. М. Верховинця формувались під впливом демократичних ідей українського національного відродження кінця ХІХ – початку ХХ століть. Основою його багатогранної творчості є фольклор, музичне, хореографічне та драматичне мистецтво. Їх дослідження і використання зумовили новаторські здобутки в усіх сферах діяльності Верховинця. Педагогічна праця була частиною багатогранної діяльності митця. Його педагогічні ідеї відточувались паралельно з пошуками в галузі фольклористики, хореографії, акторської майстерності, хорового виконавства.

Василь Верховинець вніс великий вклад у розвиток українського хореографічного мистецтва. Саме йому належить перша в Україні наукова праця «Теорія українського народного танцю» (1919 р.). Він зібрав, систематизував і науково обґрунтував надзвичайно цінний етнографічний матеріал, характерний для української народної хореографії. Він описав найтипівіші для народного танцювального мистецтва рухи, більшості з яких дав назви відповідно до їхнього характеру і змісту. Він також є автором оригінального методу запису хореографії, який складається з словесного опису рухів та їх комбінацій, ілюстрованих малюнками та схемами. Цей метод здобув широке визнання і застосовується в роботі сучасними хореографами.

Запропонована педагогом методика вивчення українського народного танцю базується на принципах послідовності й наступності. Вона передбачає спочатку опанування підготовчих рухів, які потім формуються в танцювальні. Кожний наступний рух має елементи попереднього, завдяки чому поступово розвивається техніка танцю.

Критикуючи «вульгаризаторів» українського танцю, педагог пропагує справжнє народне танцювальне мистецтво та розкриває його зміст і характер. Він стверджує, що народний танець – це своєрідний прояв почуттів народу засобами хореографії. «Народні сольні й фігурні танці, хороводи мають свою красу і свою особливу мову, яка завжди свіжа, нова і мила, вони наповнюють душу естетичним задоволенням так, як всяка народна творчість, і не втомлюють, як яке-небудь інше невиразне і мало кому зрозуміле штучне танцювальне мистецтво» [2, 124].

Виходячи з того, що багато пісень, особливо веснянки, купальські,

весільні, збереглися з іграми, танцями і хороводами, Верховинець розглядає танець у взаємозв'язку з піснею. «Всякі ігри й танці, наш народ водив спершу під пісню. Інструмент як чинник, що підтримує ритм танцю, увійшов у вжиток пізніше» [2, 7]. Танці В. М. Верховинець поділяє на дві групи: під пісню і під музику. Проте, незалежно від характеру супроводу особливе значення має налагодження абсолютного ансамблю між танцюристом і акомпаніатором. Лише за цієї умови повністю розкриваються творчі можливості виконавців.

Отже, у «Теорії українського народного танцю» В. М. Верховинець доводить, що під впливом особливостей життя, побуту, менталітету, художнього мислення українського народу в українських танцювальних традиціях кристалізувалась своя хореографічна мова, розвинулась характерна пластична виразність, визначились їх взаємодія з музикою. Саме тому український народний танець є одним із провідних засобів патріотичного виховання. З метою формування національної культури підростаючого покоління засобами народного танцю педагог пристосував усі танцювальні рухи і комбінації для виконання дітьми дошкільного віку і молодшого шкільного віку. Ці доповнення були внесені до другого видання у 1920 р.

Створення «Теорії українського народного танцю» було тісно пов'язане з роботою над репертуарно-методичним посібником «Весняночка» (1924 р.), який є результатом багаторічної етнографічно-дослідницької роботи та композиторської творчості В. Верховинця. «Весняночка» є першим в Україні дитячим музично-ігровим репертуаром. Посібник складається із семи розділів:

1. «Про рухливі ігри зі співами» ;
2. «Ігри та пісні на різні теми»;
3. «Весна»;
4. «Літо»;
5. «Осінь»;
6. «Зима»;
7. «Хореографічний додаток».

До репертуарно-методичного посібника «Весняночка» увійшли 156 рухливих музичних ігор та пісень. У збірнику є народні пісні-ігри, які записав сам Верховинець; фольклорні записи С. Титаренка, А. Конющенка, С. Дрімцова, К. Квітки; пісні відомих українських композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, П. Козицького, які Верховинець пропонує інсценізувати; дев'яносто мелодій і пісень у збірці написані автором. В першому розділі автор дає методичні рекомендації та пояснення щодо використання рухливих музичних ігор у виховному процесі. Матеріали кожного розділу розміщені по принципу поступового ускладнення.

Верховинець вважав рухливі музичні ігри важливим засобом у вихованні дітей. Педагогічна цінність посібника полягає у тому, що пісні і ігри, які увійшли в «Весняночку», мають різноманітну тематику і дають можливість в доступній формі розвивати малечу та спрямовувати у потрібне русло формування їх світогляду. Ігри в збірці ускладнюються за змістом, формою і способом проведення. Гра поступово набуває характеру драматичної дії і

перетворюються на маленький спектакль (№ 109 «Ходить гарбуз по городу»; № 122 «Два півники» та ін.). Ігровий матеріал посібника знайомить дітей з явищами природи, оточуючим середовищем, з різними видами людської діяльності, народними ремеслами та сприяють розвитку інтелектуальних здібностей: пам'яті, уваги, спостережливості, кмітливості. У рухливій музичній грі формуються моральні якості особистості: доброзичливість, чуйність, працьовитість, чуйність.

Поступово ускладнюючи ігри, Верховинець вводить до них елементи українського народного танцю та танцювальні комбінації (№46 «Ой вийтеся, огірочки»; №57 «Шум»; №75 «Кривий танок», №144 «Метелиця» та ін.). Порядок вивчення танцювальних рухів міститься у розділі «Хореографічний додаток».

Обов'язковим компонентом кожної гри є музичний супровід – це доступна для дитини за мелодією і змістом пісня. В. Верховинець розглядав спів як могутній засіб формування особистості та розвитку її художніх здібностей. Він хотів дати дитині за допомогою найдоступнішого для неї інструменту – власного голосу – наблизитись до музики і стати її активним виконавцем. Мелодійність і краса українських народних пісень, які супроводжують ігри «Весняночки», сприяють вихованню естетичних почуттів і смаку та залучають до найкращих зразків народної творчості. Ігри є зразком норм поведінки, сприяють засвоєнню багатих традицій, культури українського народу, розвитку національної самосвідомості, патріотизму.

Ще на початку творчої та педагогічної діяльності у В. Верховинця виникла ідея інсценізації пісень, постановки вокально-хорових композицій на основі фольклорного матеріалу. Свої ідеї митець розвинув та обґрунтував у збірці «Весняночка». Пісня, яка доповнювалась елементами хореографії та драматизації, сприймалась не тільки з музичної сторони, але й наочно, що значно посилювало її емоційний вплив на слухачів. В.М. Верховинець став основоположником нового мистецького жанру – театралізованої пісні.

Враховуючи, що схильність дітей до фантазування, В. Верховинець вносить на заняттях елементи імпровізації. У методичних вказівках до «Весняночки» автор пропонує повторювати вивчені твори з тими змінами, які внесуться в ігри дітьми. Отже, діти мали знайти такі рухи, які в їхній уяві є найхарактернішими для розкриття музичного образу [1, с. 25]. Педагог націлював дітей на свідоме і цілеспрямоване сприймання музики, відповідно до якої їм потрібно було знайти рухи.

Створення «Весняночки» стало визначною подією в життя вітчизняної педагогіки і музичної культури. Музичний матеріал тісно пов'язаний з українським дитячим фольклором, цікавий і зручний для виконання. Він пробуджує у дітей потяг до прекрасного та виховує патріотичні почуття.

Висновки. Дослідивши творчість В. Верховинця, можна стверджувати, що він був новатором у багатьох галузях вітчизняної педагогіки і мистецтва .

Свою педагогічну і мистецьку діяльність він будував на основі складових української культури – фольклору, музичного, хореографічного і драматичного

мистецтва. В. Верховинець є визнаним ученим-етнографом, основоположником українського дитячого музично-ігрового репертуару, засновником української хореографічної школи. Він розробив, обґрунтував і впроваджував у освітній процес інноваційні засоби формування національної культури підростаючого покоління – рухливу музичну гру, театралізовану пісню. Всі новаторські здобутки педагога і митця мали за мету формування національної культури молоді, передачу підростаючому поколінню багатой духовної спадщини українського народу, виховання гідності, патріотизму.

Використання творчої спадщини В.М. Верховинця розкриває невичерпні можливості в діяльності сучасних педагогів, його педагогічні ідеї зберегли свою актуальність та науково-практичне значення і в наш час.

Список використаних джерел

1. Верховинець В. М. Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного віку та молодших школярів. 5-е вид., доп. Київ: Музична Україна. 1989. 342 с.
2. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. 5-е вид. Київ : Музична Україна, 1990. 152 с.
3. Дем'янюк Н. Концептуальні положення педагогічної теорії Василя Верховинця. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2011. №. 2. С. 139-151.
4. Дем'янюк Н. Ю. Педагогічне значення композиторської творчості Василя Верховинця. *Moderní využitosti vědy. 2018 : materiály XIV Mezinárodní vědecko-praktická konference, Volume 5* : Praha. Publishing House «Education and Science». С. 21-23.
5. Мартинів О. Творчість Василя Верховинця в контексті формування національної культури. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2012. №. 3. С. 109-113.
6. Павлюченко П. Творча постать Василя Верховинця в системі музичної освіти. *Молодий вчений*. 2018. №. 1 (53). С. 821-824.
7. Панасюк С. Музично-педагогічні ідеї Василя Верховинця. *Педагогічний часопис Волині* . Луцьк : СНУ імені Лесі Українки. 2017. №3 (6). С. 18–24.

Дудко Наталія Василівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** В статті розглядаються особливості виховання соціально-активної особистості громадянина і патріота, що має почуття національної гордості, громадянської гідності, любові до Батьківщини, свого народу, висвітлено умови формування патріотичної свідомості в підростаючого покоління в період навчання в ЗЗСО.*

***Ключові слова:** патріотизм, патріотичне виховання, компоненти патріотичної свідомості., умови формування патріотичної свідомості.*

Вступ. Основні завдання патріотичного виховання молодого покоління останніми роками вирішувалися під час реалізації Указу Президента України №286/2019 від 18.05.2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»; Указу Президента України №212/2012 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» та наказів МОН від 23 .06.2022 № 586 «Про внесення зміни до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527«Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» та Наказу МОН України від 29.07.2019 р. №1038 «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України» [4].

Ці документи передбачають, що кінцевим результатом їхньої реалізації мають стати формування громадянсько-патріотичної свідомості молодого покоління України, позитивна динаміка зростання патріотизму та інтернаціоналізму в країні, забезпечення на її основі сприятливих умов для духовного й культурного піднесення в суспільстві загалом.

Виховання соціально-активної особистості громадянина і патріота, що має почуття національної гордості, громадянської гідності, любові до Батьківщини, свого народу, неможливе без систематичної цілеспрямованої роботи з формування патріотичної свідомості в підростаючого покоління в період навчання в ЗЗСО [3].

Водночас нині ми ще не можемо стверджувати, що створена система формування патріотичної свідомості у школярів ефективно функціонує. Патріотизм ще не став повною мірою об'єднуючою основою суспільства. Це свідчить про актуальність проблеми формування патріотичної свідомості в

молодого покоління та про необхідність продовження роботи, спрямованої на розв'язання всього комплексу проблем патріотичного виховання.

Мета статті: теоретичне обґрунтування умов підвищення ефективності формування патріотичної свідомості в закладі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літератури з проблеми дослідження [1; 3; 5] показав, що в усіх цивілізованих країнах патріотизм є обов'язковим елементом індивідуальної та суспільної свідомості.

Людину як зрілу особистість характеризує наявність духовних потреб, які зумовлюють виникнення просоціальних мотивів, у тому числі мотивів патріотичної поведінки. Крім того, дієвий патріотизм реалізується людиною лише за наявності в неї внутрішніх патріотичних переконань.

Формування патріотичної свідомості передбачає виховання таких особистісних якостей як альтруїзм, мужність, відповідальність, незалежність суджень та поглядів, переконаність, громадянськість [2, с.145].

Повною мірою про сформованість патріотичних мотивів, поглядів, настанов та переконань можна судити лише в умовах патріотичної діяльності на основі фактів свідомої та добровільної патріотичної поведінки – свідомої, цілеспрямованої діяльності людини або суспільства, спрямованої на об'єкти, процеси та явища Батьківщини з метою принести благо, користь своєму народові, країні. Саме характеристики поведінки та діяльності школярів, на наш погляд, слід розглядати як основні критерії сформованості патріотичної свідомості.

У структурі патріотичної свідомості виокремлюють наступні компоненти:

- *інтелектуальний* (когнітивно-змістовний та мисленнєво-оперативний елементи),
- *мотиваційний* (морально-нормативні, емоційні та соціально-особистісні мотиви),
- *емоційний* (система позитивних та негативних емоцій, пов'язаних зі ставленням особистості до своєї Батьківщини),
- *аксіологічний* (цінність Батьківщини та цінність патріотизму),
- *поведінковий* (вольовий, діяльнісний та потенційний компоненти) [5, с.119-121].

Нами виокремлено чотири критеріальні рівні сформованості патріотичної свідомості у школярів:

початковий (жодного з компонентів патріотичної свідомості практично не сформовано, або сформовано на низькому рівні);

низький – умоглядний (сформовано необхідні знання про норми патріотичної поведінки, уявлення про патріотичні особистісні якості, але не спостерігається патріотичної поведінки, патріотичні мотиви не зумовлюють поведінки людини);

середній – формально- або пасивно-поведінковий/неусвідомлений (патріотичні вчинки здійснюються через бажання відповідати очікуванням

оточуючих, зовнішня діяльність, поведінка і мотивація, що їх зумовлює, не відповідають одна одній; або адекватні мотиви патріотичної поведінки: знання, цінності, емоції не усвідомлюються особистістю повною мірою);

високий – переконаний (патріотична поведінка та діяльність ґрунтуються на пропатріотичних мотивах, пропатріотичні знання носять системний характер).

Щоб сформуванню патріотичну свідомість, необхідно комплексно впливати на всі її компоненти: формувати систему знань, нові потреби і мотиви поведінки, погляди і переконання, установки, навички поведінки. Психологічні особливості цього процесу визначають вибір форм та методів педагогічного процесу. Ефективне формування моральних якостей особистості учнів можливе лише на основі глибокої інтеграції виховної системи закладу освіти з умовами та чинниками соціального середовища. Безсумнівно, базовою ланкою державної системи патріотичного виховання громадян має стати шкільна система патріотичного виховання, мета якої – формування патріотичної свідомості в учнів.

З огляду на мету, завдання та сутність формування патріотичної свідомості, ґрунтуючись на державних концептуальних положеннях (принципи системно організованого, адресного підходу у формуванні патріотизму, активності та універсальності основних напрямів патріотичного виховання) [1; 4], ми вважаємо, що в основу функціонування системи формування патріотичної свідомості в ЗЗСО повинен бути також покладений принцип комплексного впливу на всі структурні компоненти патріотичної свідомості у школярів; принцип системності, спадкоємності та безперервності патріотичного виховання; принцип розвитку патріотичних якостей особистості; принцип практичної спрямованості та соціальної зумовленості та патріотичного виховання школярів; принцип історизму в патріотичному вихованні; принцип урахування вікових особливостей школярів.

Аналіз досвіду організації виховної роботи з формування патріотичної свідомості учнів у ЗЗСО [2; 3; 5] сприяв створенню моделі, реалізація якої, на нашу думку, забезпечить ефективність функціонування системи формування патріотичної свідомості у загальній системі виховання в ЗЗСО.

Відповідно до цілей, завдань і принципів дослідження, нами у змісті процесу формування патріотичної свідомості було виокремлено *три блоки*:

– *навчальний* (представлений змістом більшості навчальних дисциплін),

– *соціально-педагогічний* (ґрунтується на позитивних світоглядних поглядах і позиціях, містить найважливіші духовно-моральні, діяльнісні пропатріотичні якості, патріотичні моральні норми та цінності суспільства),

– *практичний* (об'єднує види навчально-пізнавальної, творчої, суспільно-корисної діяльності, в процесі яких здійснюється патріотичне виховання школярів).

Відповідно до структури патріотичної свідомості та змісту морального і

громадянського виховання, у формуванні патріотичної свідомості нами виокремлено такі **напрями**:

- **змістовні** (інтелектуальний, мотиваційний, аксіологічний, емоційний та поведінковий напрямки педагогічних впливів) та
- **об'єктні** (робота з учнями, робота із сім'єю, взаємодія з дитячими та молодіжними громадськими організаціями, взаємодія із засобами масової інформації).

Ефективність функціонування моделі шкільної системи формування патріотичної свідомості школярів зумовлюється створенням та дотриманням у системі патріотичного виховання освітнього закладу наступних **умов**:

- використання традиційних для України форм, методів і засобів патріотичного виховання;
- забезпечення емоційної насиченості навчальної та суспільно-корисної діяльності;
- сприяння свідомому вибору гідних прикладів для наслідування;
- використання позитивного впливу громадської думки.

Серед **методологічних** умов розвитку патріотизму ми виокремлюємо:

- обґрунтування особистісної та соціальної значущості опановуваних пропатріотичних знань,
- діяльнісний підхід до процесу навчання,
- створення сприятливої психологічної атмосфери, гуманістично спрямованого спілкування між учнями,
- турбота педагога про особистість учнів, інтерес до їхніх проблем.

Висновок. Під час формування патріотичної свідомості у школярів слід спиратися на принципи комплексного впливу на всі структурні компоненти патріотичної свідомості школярів; системності, спадкоємності та безперервності патріотичного виховання; розвитку патріотичних якостей особистості; практичної спрямованості та соціальної зумовленості патріотичного виховання; історизму в патріотичному вихованні; врахування вікових особливостей школярів.

Список використаних джерел

1. Грищенко С.В., Ілішова О.М., Єфімов Д.В., Макогончук Н.В. Проблема національно-патріотичного виховання. *Теорія і методика професійної освіти*. Вип.44. Т.1. 2022. С. 119-123.
2. Любченко К. О. Організація патріотичного виховання підлітків з особливими освітніми потребами у позакласний час. *Теоретичне та методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами*. 2018. №. 8. С. 144-149.
3. Національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрямок виховного процесу в закладах позашкільної освіти. *Грані науково-технічної творчості Запорізької області*. № 2. Запоріжжя, 2019.

4. Нормативно-правова база з питань національно-патріотичного виховання.
URL: http://cpo-mriia.edu.kh.ua/nacionaljno-patriotichne_vihovannya_ditej_ta_molodi/normativno_pravova_baza_z_pitanj_nacionalj_no-patriotichnogo_vihovannya/
5. Скірда Т. Національно-патріотичне виховання як основа виховної системи сучасних освітніх закладів. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2022. Т. 26. №. 2. С. 119-126.

Єфремова Галина Леонідівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Вступ. Під час військових дій та ще тривалий час після їх завершення заклади освіти в Україні відіграють та виконують надважливу й відповідальну роль у суспільстві. Освітні заклади через призму діяльності педагогічних кадрів впливають на формування світогляду, світосприйняття, ціннісних орієнтирів та поведінкових патернів учнів, батьків, громади та суспільства в цілому. Освітня спільнота має можливість інформувати та попереджати населення про можливі ризики, створювати та формувати безпечний освітній простір, організовувати та надавати психолого-педагогічну підтримку та допомогу усім суб'єктам педагогічної взаємодії.

Педагог має безпосередню змогу спілкуватися з кожним учнем, його батьками та найближчим оточенням дитини, оскільки має можливість передбачити ймовірні ризики та запобігати їм. Адже спілкування учнів з однолітками та педагогічним колективом допомагає відволіктися від трагічних подій, психотравмуючих обставин, зокрема дітям, які тимчасово перемістилися в інші населені пункти (регіони, країни тощо), дає можливість легше адаптуватися до нових умов життя, доєднатися до суспільного життя, реалізувати свій потенціал та задовольнити власні потреби.

Саме тому, особливої уваги потребують зараз питання психологічної та особистісної стійкості дітей, учнів, педагогів та батьків. Окрім традиційних адаптаційних практик для дітей та учнів, необхідно звертати увагу на емоційний стан педагогів (адже від нього залежить якість викладання та результативність навчання в цілому). Необхідним та актуальним на сьогодні є налагодження підтримки та партнерства школи та родини, переформотування антибулінгової політики в соціумі та попередження ПТСР (особливо актуально для закладів, у яких навчаються учні з числа внутрішньо переміщених осіб).

Мета статті полягає в аналізі та обґрунтуванні сучасних тенденцій

створення безпечного освітнього середовища в умовах закладу освіти.

Основна частина. Безпека – стан захищеності особи чи групи, наявність способів задоволення потреб особистості та захисту її прав. У свою чергу, створення безпечного освітнього середовища – одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови навчання в умовах війни. У першу чергу, цим мають займатися спільними зусиллями керівники закладів освіти, педагогічні працівники, батьки учнів, громадськість. До того ж, найактуальнішим на сьогодні є опанування основними правилами безпечної поведінки та відтворення зазначених поведінкових детермінант соціальної взаємодії в умовах сучасного освітнього простору.

Слід зазначити, що основними ідеями сучасної освіти, що підтримуються і поширюються міжнародними освітніми організаціями, є ідеї забезпечення прав, свобод та інтересів дітей. Більш того, суспільний запит спрямований на школу, яка є не тільки місцем, де дітей навчають, а, насамперед, простором ефективної соціалізації, повноцінного розвитку, осередком успішних, креативних і щасливих людей.

Саме тому, сьогодні суспільство бажає бачити заклад освіти не лише одним з освітніх ресурсів, а, скоріше, простором розвитку та співпраці як внутрішнього орієнтиру, так і по відношенню до зовнішньої взаємодії з соціумом. Сучасне освітнє середовище створює неповторне індивідуалізоване та персоналізоване враження, де у кожного є можливість відшукати себе.

Освітнє середовище закладу освіти – це місце, де зустрічаються та взаємодіють не лише учні, вчителі, мешканці громади та гості школи, де відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й лекції та семінари, діють відкриті лабораторії та майстерні у різних галузях науки, мистецтва та технологій.

За сучасних швидкозмінних умов освітнє середовище школи не існує ізольовано від зовнішніх та внутрішніх впливів, що можуть спричиняти як позитивний результат, так і нести деструктивні загрози, небезпеки й ризики. Для протидії таким чинникам необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним, безпечним. Створення безпечного освітнього середовища може бути гарантовано лише в тому випадку, якщо всі зацікавлені сторони, залучені до процесу, повністю розуміють його, можуть усвідомлювати свої відповідні ролі та використовувати свій власний потенціал, щоб зробити внесок у цей процес. Слід наголосити, що це має вирішальне значення задля мобілізації відповідального керівництва (управління) та знаходження ефективних ресурсів реалізації в умовах освітнього простору, не лише для позитивного впливу, але й для досягнення значних успіхів у захисті прав дитини та сприяння її добробуту.

Без сумніву, такий омріяний навчальний заклад можливий лише в атмосфері фізичного комфорту, сприятливого соціального та психологічного клімату, що підтримує особистість, яка розвивається, вчасно реагує на її потреби та з повагою ставиться до її особливостей. Саме тому трансформаційні

зміни реформування сучасної освіти в Україні набирають потужних обертів та зумовлюють педагогічну спільноту реагувати на сучасні запити суспільства. З огляду на процеси децентралізації влади, перед територіальними громадами достатньо жорстко постають питання модернізації системи управління освітою. Отже, створення гнучкої та ефективної системи освіти є завданням складним і надзвичайно відповідальним на сьогодні, оскільки сучасне освітнє середовище потребує дієвого інструментарію впровадження сучасних інноваційних засобів, технологій, прийомів реалізації безпечного освітнього простору [1].

Саме тому, в процесі формування безпечного середовища можуть існувати наступні загрози:

- невиконання санітарних, протипожежних та будівельних норм і правил, що може створювати ризик для здоров'я і безпеки учасників освітнього середовища;

- недотримання вимог щодо кібербезпеки та захисту персональних даних, що може призвести до витоку конфіденційної інформації або зловживання даними;

- фізичне та психологічне насильство, експлуатація, дискримінація за будь-якими ознаками, що порушує права та гідність людей в освітньому середовищі;

- зниження ділової репутації керівників та педагогів через випадки булінгу, цькування, мобінгу або босингу;

- поширення неправдивої інформації про учасників освітнього середовища, що може завдати шкоди їхній репутації та статусу;

- пропаганда або агітація, використовуючи кіберпростір, зокрема задля поширення ненависті, дискримінації або неетичних поглядів;

- вживання алкоголю, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин і тому подібного на території навчального закладу, що створює небезпеку для здоров'я та благополуччя учасників освітнього процесу [2].

Таким чином, узагальнюючи сказане вище, до ознак безпечного освітнього середовища слід віднести: якість взаємин, комфортність та задоволеність. Якість взаємин у процесі освіти залежить від таких факторів, як позитивні (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність) та негативні (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпуляція) аспекти.

Згідно з Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, затвердженою Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020, підґрунтям якої є принципи пріоритетності прав та свобод дитини, навчання та виховання без дискримінації, взаємодії між учасниками освітнього процесу, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями, а також стимулювання відповідального ставлення до власного здоров'я та здорового способу життя [3].

Стратегія передбачає наступні аспекти:

1. Створення і підтримка здорових та безпечних умов життя і діяльності як у повсякденному житті, так і в надзвичайних ситуаціях.

2. Освоєння основ захисту здоров'я та життя, оцінка наявних ризиків навколишнього середовища та їх управління на індивідуальному рівні.

3. Формування індивідуальної поведінки та звичок, що сприяють необхідному рівню життєдіяльності, достатній фізичній активності та здоровому довголіттю.

4. Підвищення усвідомлення важливості здорового способу життя, гармонійного розвитку, працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення власного здоров'я.

5. Розвиток безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими у різних сферах суспільного життя.

6. Набуття знань і навичок здорового, раціонального, безпечного харчування та усвідомленого вибору в цій сфері.

7. Підвищення усвідомлення цінності життя та здоров'я, особистої відповідальності збереження здоров'я тощо [3].

У зв'язку з цим, до головних умов щодо створення Кодексу безпечного освітнього середовища в освітньому закладі слід віднести:

1. *Гендерно-чутливий підхід*: Досягнення гендерної рівності починається з дитинства: хлопчики та дівчатка мають специфічний індивідуальний досвід і потреби, задоволенню яких може перешкоджати збереження шкідливих гендерних стереотипів.

2. *Антидискримінаційний підхід*: будь-яка дискримінація недопустима, незалежно від раси, статі, мови, релігії, політичної чи іншої приналежності дитини або її батьків чи законних опікунів. Переконань, національного, етнічного чи соціального походження, майнового стану, інвалідності, народження чи іншого стану. Необхідно вжити всіх належних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на основі статусу, діяльності, висловлюваних думок або переконань батьків, законних опікунів або членів сім'ї дитини.

3. *Підхід до участі чи задіяності дітей*: внесок дітей у створення безпечного освітнього середовища є унікальним ресурсом для зміцнення прав людини, демократії та соціальної згуртованості не лише в школі, а й в суспільстві в цілому (участь це про відповідальність). Поступово залучати дітей до аналізу сильних і слабких сторін Кодексу. Сприяти можливостям та надихати учнів на інноваційні підходи до розробки, адміністрування та впровадження політики безпечного середовища, включаючи розробку та надання послуг для дітей, сімей і громад. Підтримувати співпрацю та обміни між існуючими структурами та механізмами участі дітей на класному, шкільному та місцевому рівнях.

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можна зробити певні висновки та узагальнення щодо дієвих складових проектування безпечного освітнього середовища в закладі освіти:

1. Цілеспрямований професійний вплив кожного учасника освітнього процесу на формування безпечного освітнього середовища та гуманізацію відносин між учасниками. Кожна особа, включаючи вчителів, психологів, батьків і учнів, має активно працювати над створенням безпечного та сприятливого середовища для всіх.

2. Допомога учням у вирішенні актуальних питань життєдіяльності та соціалізації. Вчителі та інші учасники освітнього процесу повинні надавати підтримку учням у розв'язанні проблем, що виникають у їхньому повсякденному житті, а також допомагати їм впоратися з особистісними та міжособистісними проблемами.

3. Запобігання гострим деструктивним проблемам у розвитку учня протягом навчального дня. Вчителі та інші фахівці повинні бути уважними до змін у поведінці та емоційному стані учнів, задля того щоб вчасно реагувати на проблеми та запобігати їх подальшому розвитку.

4. Ефективне впровадження різноманітних інноваційних методів і технологій роботи в умовах стресових ситуацій. Педагоги та психологи повинні бути готовими використовувати нові підходи та методики, що допоможуть учням ефективно подолати стрес і забезпечити сталий успіх у навчанні та розвитку.

5. Підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності педагогів, психологів, батьків і учнів. Важливо, щоб всі учасники освітнього процесу мали достатні знання та навички для ефективної роботи з учнями в стресових ситуаціях. Треба навчитися використовувати індивідуальні та групові методи роботи з учнями в умовах стресу.

Список використаних джерел

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/> (дата звернення 18.05.2023).
2. Пономаренко В., Воронцова Т., Сакович О. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ»: навч. посіб. Київ : Алатон, 2020. 64 с.
3. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020> (дата звернення: 03.04.2023).

Закусило Ірина Михайлівна,
учитель вищої категорії
Комунальної установи Сумська
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №5,
м. Суми, Сумська обл

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НУШ

Вступ. Нині сучасна освіта переживає складні часи творення Нової української школи в умовах оволодіння новим, карантинних обмежень, воєнного стану. Пріоритетності в цьому плані набуває свобода, територіальна цілісність, патріотичне виховання учнівської молоді. Наша нація наполегливо виборює свою ідентичність, культурну та духовну самостійність. Із почуттям патріотизму нерозривно пов'язана етична самосвідомість особистості, що залежить від громадянських та етнонаціональних цінностей, вбирає в себе любов до свого народу, віру в його духовні сили і майбутнє, готовність до життя і праці в ім'я народу, свідомого служіння інтересам Батьківщини – України [2, с. 253].

З огляду на вищесказане, гостро стоїть потреба в організації освітнього процесу на засадах пріоритетності загальнолюдських і національних цінностей. Актуальності сьогодні набуває ціннісний підхід у вихованні учнів, адже в таких складних умовах уся надія покладається на побудову гуманного демократичного суспільства, де поєднуються традиційні загальнолюдські й національні цінності, стверджується духовна цілісність на рівні особистості і нації, переосмислюються цінності, історія, традиції, звичаї, символіку тощо.

Важлива роль у реалізації вказаного завдання належить закладам освіти, де створюється цілеспрямоване освітнє середовище, що характеризується випереджувальною функцією і стає засобом ідентифікації національної культури, стимулом для моральних якостей особистості, як-от: совість, людяність, гідність, особистісна відповідальність, патріотизм, розуміння миру і злагоди в суспільстві тощо.

Мета публікації: окреслити деякі аспекти здійснення національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах Нової української школи.

Основна частина. Актуальність окресленої проблематики регламентується низкою нормативних документів: закон України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Концепція Нової української школи та ін. Ці документи чітко вказують на усебічний розвиток особистості, її талентів, усіляких здібностей, формування цінностей, виховання відповідальних громадян, збагачення їхнього потенціалу тощо. У цілому положення Нової української школи орієнтовані на виховання, що ґрунтується на цінностях.

Важливий внесок у розробку вказаного питання у різні часи внесли такі вчені: І. Бех, Г. Ващенко, С. Гончаренко, А. Макаренко, Г. Сковорода,

О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.

Наразі в Україні діє Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, основну мету якого можна окреслити наступними положеннями:

- реалізація державної політики щодо національно-патріотичного виховання дітей та молоді;
- централізація процесу національно-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти;
- реалізація державної політики в галузі освіти засобами краєзнавства і туризму;
- координація освітньої діяльності закладів туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти;
- надання позашкільної освіти вихованцям, формування умінь і навичок (компетентностей) відповідно до їх здібностей, обдарувань і стану здоров'я [5].

Ураховуючи напрацювання вчених щодо національно-патріотичного виховання учнівської молоді все ж зазначимо, що в умовах сьогодення України – воєнного стану, суспільно-політичних змін, проблема виховання на ціннісних орієнтирах набуває особливого значення. Реалізація положень Концепції Нової української школи потребує значних процесів модернізації, що охоплюють особистісно-орієнтований і компетентнісний підходи до виховання.

Сконцентруємося на понятійно-категоріальному апараті проблеми національно-патріотичного виховання. Так, Григорій Ващенко розглядає націю як «цілість поколінь минулих, сучасних і майбутніх. Таку цілість підтримують передусім традиції. Завдяки їм зберігається й розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації, зберігаються релігія, звичаї, здобутки мистецької творчості, світогляд, народні ідеали, – все те, що створює обличчя народу, що відрізняє його від інших народів» [1, с. 101].

На думку С. Плачинди, народ стає нацією тоді, коли набуває самобутніх ознак, неповторних етнічних рис, тобто – коли стає народом-індивідуумом [4].

Категорія патріотизму визначається, за твердженням Ю. Липи, як прагнення до свободи, любов до Батьківщини, вірність і служіння їй, своєму народові, турбота про їх благо, сприяння утвердженню й розвитку України як вільної суверенної правової демократичної соціальної держави, готовність відстоювати й захищати її територіальну цілісність, незалежність [3].

Аналіз літературних джерел дозволяє виокремити патріотичні цінності (табл. 1).

Таблиця 1

Патріотичні цінності громадянина

№з/п	Автор	Патріотичні цінності
1	В. Сухомлинський	Гармонія розуму, думок, ідей, почуттів, учинків, стійку переконаність у їх правильності
2	А. Макаренко	Воля, мужність, цілеспрямованість, почуття власної гідності, гордості за свій народ, честь
3	Г. Ващенко	Усвідомлення належності до певної нації та

		відокремленості її від інших націй; знання щодо рідної природи, історії, літератури, любов до мови і культури; честь своєї Батьківщини, її захист, спрямованість своїх сил на захист держави.
4	Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді; В. Мокан	Національна ідея, українська мова, національна культура, історія народу і держави, національна самовизначеність, громадянська активність, дотримання законів, любов до Батьківщини, лідерів і героїв нації, держави, матері, батька

Резюмуючи вищесказане зазначимо, що патріотизм є моральною цінністю та сукупністю соціально-політичних відносин, що виступає потужним фактором і необхідною умовою для захисту національних інтересів, відродження та зміцнення української нації.

Значний потенціал і перспективне розкриття національно-патріотичного виховання в закладі середньої освіти з урахуванням вимог НУШ належить, безперечно, вчителям історії. Окреслену діяльність ми вбачаємо за певними напрямками.

1. Історичне минуле нашої держави, зокрема, краєзнавчого характеру. Тут можна запропонувати учням назвати пам'ятки, що нагадують про минуле; історію назв вулиць, закладів; коротко розповісти про видатних осіб рідного краю тощо. На прикладі Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Орлика, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, В. Винниченка та багатьох інших демонструємо національну гідність народу, його прагнення мати власну державу.

2. Розкриття прикладів героїзму, патріотизму, вірності своєму народу, гідної поведінки справжніх патріотів України та українського народу у боротьбі за свою свободу та права протягом всієї історії. Сьогодні задля цього існують (на жаль) значні можливості. Йде повномасштабна війна росії з Україною, де особливу роль відіграють герої та патріоти нашого народу. Пропонуємо учням підготувати доповідь про героїв сьогодення, їх подвиг, увіковічення їх в історії; організуємо зустрічі із живими героями тощо.

3. Утвердження ролі українського війська в українській історії, відстоювання ідеалів свободи та державності України; формування моральної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів і незалежності держави. Йдеться про низку заходів для учнівської молоді щодо окреслення в свідомості школярів значущості захисту своєї держави (виховні заходи, диспути, зустрічі з воїнами тощо).

4. Вивчення історії з опертям на національно-патріотичне виховання. Кожен урок має містити мотивуючу складову для учнів щодо патріотизму, цілісності держави, її традицій, мови, звичаїв.

Зазначимо, що в процесі організації національно-патріотичного виховання на уроках історії в умовах НУШ, педагогам у своїй діяльності

необхідно дотримуватися принципів національної спрямованості, соціальної відповідності, гуманізації та сприяти реалізації самоактивності та саморегуляції здобувачів.

Висновки. Вчителям історії належить домінуюча роль у реалізації принципів національно-патріотичного виховання та формування в учнів загальнолюдських цінностей, моральних якостей, гідності, справедливості, громадянської та національної свідомості, вихованні покоління справжніх патріотів. Така діяльність має бути цілеспрямованою та постійною.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Виховний ідеал («Записки виховника»). Брюссель; Торонто; Нью-Йорк; Лондон; Мюнхен: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. 209 с.
2. Кіян О. Формування базових національних цінностей відповідно до концепції Нової української школи в умовах воєнного стану. *Проблеми освіти*, Вип. 1(96), 2022. С. 253-269.
3. Липа Ю. Призначення України. Друге незмінене видання. Львів: Просвіта, 1992. 272 с.
4. Плачинда С. Сучасний український націоналізм як ідеологія. *Літературна Україна*. 1992. 23 лип. С. 7.
5. Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/ukrayinskij-derzhavnij-centr>

Клочко Оксана Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту
Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, м. Суми

Клочко Олексій Олександрович,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності Сумського державного
педагогічного університету імені А.С.Макаренка,
м. Суми

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Вступ. Перед сучасною вітчизняною системою освіти стоїть завдання підготовки цілісної, конкурентоспроможної, креативної особистості, яка здатна до критичного мислення, мобільності, сприйняття інновацій, готова схвалювати самостійні компетентні рішення, нести за них відповідальність та володіти широкими комунікативними вміннями і навичками.

Всебічний розвиток особистості студента вишу був і залишається

центральною темою і метою вищої освіти. Разом з тим соціокультурна її зорієнтованість підкреслює важливість усестороннього розвитку особистості за допомогою вдосконалення не тільки інтелектуальної компетентності та практичних навичок, але й афективної сфери, що включає моральні, релігійні, емоційні, соціальні та естетичні аспекти особистості. Здатність ефективно функціонувати в полікультурному суспільстві стає не лише центральним аспектом особистісного розвитку, але й однією із ключових складових професійної самореалізації майбутнього фахівця.

Метою статті є визначення особливостей впливу освітнього середовища, в якому перебуває студент закладу вищої освіти, на соціокультурний розвиток його особистості.

Основна частина. Питання про соціокультурні аспекти навчання та специфіку соціокультурного розвитку особистості студентів знайшло теоретичне обґрунтування у працях сучасних науковців (Н. Батечко, Л. Вольнова, Н. Дідур, О. Жорнова, І. Зязюн, О. Матвієнко, Є. Подольська, В. Ромашенко та ін.), які наголошують на важливості впливу освітнього середовища вишу на соціокультурний розвиток особистості студента. Під *освітнім середовищем* розуміємо:

- взаємозв'язок спеціально-створених організаційно-педагогічних умов, що забезпечують формування та розвиток особистості студента як майбутнього фахівця;
- форму особливих видів співпраці між учасниками освітньої діяльності, що забезпечує передачу необхідних норм життєдіяльності, включаючи способи, знання, вміння і навички навчальної, комунікативної та соціокультурної взаємодії.

Серед можливостей формування та розвитку соціокультурних якостей з психолого-педагогічних позицій в освітньому середовищі ЗВО найбільш значущими нам видається логіка побудови навчальних дисциплін, вибір способів реалізації тієї чи іншої форми знань. Мова йде про конструювання змісту вищої освіти з урахуванням глобальних і особистісно значущих орієнтирів, актуальних для самореалізації конкретного суб'єкта освітнього процесу. Педагог повинен усвідомити: конкретна дисципліна, яку він викладає, хоча має для нього безсумнівну особисту значимість та наукову самоцінність, є лише ланкою в ланцюзі безперервної підготовки студента до майбутньої діяльності [2, с. 80–81].

У закладі вищої освіти мають бути створені умови, які будуть відповідати таким потребам:

- процес підготовки майбутніх фахівців повинен здійснюватися у відповідності до сучасних соціокультурних вимог;
- з метою розв'язання завдань, які висуває суспільство сучасній вищій педагогічній освіті, необхідно стимулювати інтеграцію культурної сфери та інноваційних технологій;

– процес підготовки спеціалістів, побудований на основі застосування інноваційних технологій сприяє перетворенню студентів на активних суб'єктів педагогічного процесу, дослідників, які вміють самостійно та творчо ставити та розв'язувати широке коло різноманітних завдань та володіють необхідними для майбутньої професійної діяльності соціокультурними знаннями, вміло їх застосовують на практиці [1], [2].

В основі створених педагогічних умов для соціокультурного розвитку особистості студента мають бути: організація освітнього процесу у виші на основі принципів гуманізму, культуровідповідності, когнітивності, ситуативності; тематичної різноманітності змісту навчального матеріалу, інтерактивності, інтегративності, випереджувального навчання; уведення у зміст навчальних дисциплін знань соціокультурного характеру (поява окремих дисциплін або тем соціокультурного змісту у вже існуючих навчальних дисциплінах); активне використання нетрадиційних навчальних форм, методів та засобів; мотивація саморозвитку та самовдосконалення [3],[4], [5].

В Концепції освітньої діяльності з підготовки здобувачів вищої освіти за другим (магістерським) рівнем вищої освіти із спеціальності 073 Менеджмент, схваленою Вченою радою КЗ СОШПО зазначено, що навчання за Освітньо-професійною програмою (*далі – ОПП*) має на меті отримання високого рівня професійної підготовки, оволодіння глибокими знаннями та вміннями, сформованості наукового світогляду та особистісно-професійної компетентності, широкої ерудиції та професійно-особистісної культури, що стосується здатності використовувати сучасні інноваційні технології в галузі управління, здійснювати проектування та управління сучасного освітнього середовища [6]. Погоджуємось із авторами ОПП, що зазначені особливості підкреслюють суттєву соціальну значущість та спрямованість програми, щодо специфіки формування нової генерації дієвих і ефективних фахівців, лідерів управлінських та освітніх змін, які стануть в авангарді здійснення необхідних країні освітніх реформ та перетворень.

Основним акцентом програми є наголос на особливостях формування навичок застосування сучасних інформаційних технологій, електронних методів навчання, інструментів ефективною педагогічної взаємодії та здатності до впровадження інноваційної діяльності й готовності реалізації реформ. Завдяки широкому спектру умінь випускники програми вигідно виділяються та конкурують на ринку праці.

Серед переліку основних особливостей ОПП зазначимо орієнтацію освітньої програми на отриманні високого рівня професійної підготовки, володіння глибокими знаннями основ наукового світогляду, широкою ерудицією та культурою.

Нами було проаналізовано освітні програми, за якими навчаються студенти у КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, у результаті чого ми дійшли таких висновків:

1) перспективним видається поглиблене упровадження соціокультурного компоненту у змістове наповнення навчальних дисциплін

«Етика бізнесу та соціальна відповідальність», «Основи комунікативної культури» та «Конфліктологія та психологія управління», вивчення яких передбачено навчальним планом.

Результатами вивчення окремих тем означених навчальних дисциплін має стати здатність здійснювати комунікаційну діяльність, уміння працювати у команді та професійному колективі; здатність мотивувати людей і досягати спільних цілей, здатність до соціальної відповідальності, громадської активності, суспільної свідомості; здатність до засвоєння основних закономірностей взаємодії людини і суспільства; здатність враховувати морально-психологічні аспекти професійного спілкування; здатність орієнтуватися у класифікації невербальних засобів спілкування; здатність до розуміння мови різних символів; аналіз світоглядних, соціально і особистісно значущих філософських проблем; усвідомлення ціннісних орієнтацій та моральних ідеалів сучасного українського суспільства.

2) ще однією навчальною дисципліною, в межах якої доречним, на наш погляд, буде поглиблення соціокультурної складової, є «Гендерна політика: кроскультурний підхід», оскільки результатами її вивчення є: вміння ефективно використовувати на практиці знання щодо відтворення гендерних ролей у соціокультурному середовищі, здійснювати комунікаційну діяльність, уміння працювати у команді та професійному колективі; здатність досягати спільних цілей, здатність до соціальної відповідальності, громадської активності, суспільної свідомості; здатність визначати гендерні аспекти прав людини, історичну генезу реалізації принципу рівних прав і можливостей; аналіз та оцінка вітчизняної соціокультурної ситуації, вміння прогнозувати її розвиток в умовах світових гендерних перетворень; сприяння формуванню егалітарної свідомості особистості [6].

Важливою рекомендацією щодо соціокультурного розвитку майбутніх управлінців є активна виховна робота, що здійснюється в позанавчальний час. Відвідування театральних постанов, різноманітних виставок, екскурсій, музеїв, організація зустрічей із відомими культурними діячами, представниками інших культур, релігійних конфесій, етносів розвиватиме стійку потребу й інтерес до самостійного засвоєння культурної спадщини, формуватиме уміння використовувати середовище спілкування як джерело інформації про культурні цінності, уміння керуватися правилами поведінки в міжособистісній і міжкультурній комунікації.

Висновки. Отже, вплив освітнього середовища на формування та розвиток соціокультурного компонента розвитку особистості є беззаперечним. В умовах магістерської підготовки доречним є уведення окремих дисциплін або поглиблення соціокультурного змісту у вже існуючих навчальних дисциплінах; застосування інноваційних технологій навчання та виховання в освітньому процесі, мотивація до самоосвіти в соціокультурній сфері; активна виховна робота, націлена на удосконалення загальнокультурної характеристики особистості студента.

Список використаних джерел

1. Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів – майбутніх фахівців системи діяльності «людина-людина». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2009. Випуск 28 (52). С.137–145.
2. Жорнова О. Формування студентів суб'єктами соціокультурної діяльності. Запоріжжя: Дике Поле, 2006. 360 с.
3. Зязюн І. А. Освітній простір культури в педагогічній теорії. *Kstafcene zawodowe: pedagogika i psihologia. Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр. журнал* / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. Ченхстохова, Київ. 2005. Вип. 7. С. 35–46.
4. Подольська Є. А. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті: монографія. Харків: Вид-во НФАУ: Золоті сторінки, 2002. 236 с.
5. Ромашенко В. Проблема формування соціокультурної та полікультурної компетентностей у студентів філологічного напрямку. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* (серія: педагогічні науки). випуск №3–4 (52–53). 2017. С. 101–105.
6. Сайт Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. *Нормативно-правове забезпечення*. URL: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/46-uncategorised/5804-normativno-pravove-zabezpechennya-073-menedzhment>

Криницька Лілія Іванівна,
учитель української мови та літератури (І категорії)
Охтирської ЗОШ І-ІІІ ступенів імені Б. Д. Антоненка-Давидовича
Охтирської міської ради Сумської області

ІНФОРМАЦІЙНО – КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ В УМОВАХ НУШ

Вступ. Інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збирання, нагромадження, продукування, оброблення, зберігання, передавання та використання інформації.

Інформатизація та глобалізація освіти спрямовується на розвиток та формування інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування в умовах НУШ, що надає можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні, у тому числі з урахуванням світових вимог.

Мета статті полягає в тому, щоб довести, що використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в навчальному процесі, зокрема в умовах НУШ, є перспективним напрямком підвищення ефективності уроку та актуальним питанням сучасної освіти. Адже в широкому розумінні мета сучасної освіти – це формування "особистості, здатної читати, аналізувати, оцінювати тексти, займатися медіаторчістю, засвоювати нові знання за

допомогою медіа", а головна мета НУШ, як відомо, - створити школу, в якій буде приємно навчатись через діяльність і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Основна частина. Одним із важливих напрямків розвитку інформатизації освіти є нові комп'ютерні технології. Інтенсифікація та інтерактивність процесу навчання, зворотний зв'язок – істотні переваги цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування у різних галузях людської діяльності, насамперед у тих, які пов'язані з освітою та професійною підготовкою підростаючого покоління. У галузі сучасної освіти помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких науковців, як І. І. Жаркової, Н. Ю. Брижак, В. Ю. Бикова, О. М. Бондаренко, В.Ф. Заболотного, О.А. Міщенко, О.П. Пінчук, М. О. Горної, Я. В. Іщук та інших.

Можна сказати, що учні сьогодні готові до уроків з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Для них не є новим використання ресурсів Інтернету, робота з різними редакторами (наприклад, з MS Word, MS Excel, MS Power Point), комп'ютерне тестування. Можна з упевненістю сказати, що на уроках української мови та літератури учні також отримують як уявлення про можливості тих чи інших інформаційно-комунікаційних технологій, так і конкретні практичні уміння. Також необхідно, щоб для реалізації єдиного підходу педагог умів обробляти текстову, цифрову, графічну та звукову інформацію для підготовки дидактичних матеріалів (варіанти завдань, таблиці, креслення, схеми, малюнки), щоб працювати з ними на занятті. У ході освоєння інформаційно-комунікаційних технологій учитель сам підвищує свій професійний рівень і опановує (іноді одночасно з учнями) новий інструментарій отримання знань.

В умовах воєнного стану в державі інформаційно-комунікаційні технології грають дедалі більшу роль в освіті. У НУШ ці технології використовуються як засіб підвищення розвитку ключових компетенцій учнів та ефективності навчального процесу. Основні напрямки використання ІКТ в НУШ:

- використання онлайн-платформ для дистанційного навчання;
- використання мультимедійних засобів для вивчення нового матеріалу та узагальнення знань;
- використання комп'ютерних програм та Інтернету для пошуку та аналізу інформації;
- використання електронних засобів зв'язку для спілкування та співпраці між учнями та вчителями;
- використання ігрових технологій для активізації навчального процесу та розвитку креативності та логічного мислення учнів.

Слід особливо звернути увагу учнів на дисципліну роботи з комп'ютером, адже дидактичні можливості сучасних ІКТ дозволяють інтегрувати їх в існуючі форми навчання. Під час проведення уроків вивчення нового матеріалу і

комбінованих занять рекомендовано використовувати інтерактивну дошку, навчальні програми LearningApps, Classroom. Використання презентації - це також уроки пояснення нового матеріалу в діалоговому режимі, урок-лекція, урок-узагальнення, урок-наукова конференція, урок-захист проєктів. До речі, останній - унікальний спосіб реалізації творчого потенціалу учнів, спосіб творчого переломлення їхніх знань і вмінь на практиці. З появою мультимедійних матеріалів відкрилася можливість включення в урок фрагментів відеолекцій. Поєднання відео-, аудіо-і текстового матеріалу, комплексне висвітлення теми забезпечує більш глибоке занурення в матеріал, сприяє його творчому осмисленню, підвищує мотивацію навчання учнів в умовах НУШ. На етапі закріплення знань, удосконалення, узагальнення і систематизації умінь і навичок слід застосувати навчально - контролюючі програми, наприклад, дошку Padlet. До уроків контролю набутих знань, умінь і навичок прийнятним буде використання платформи з системами тестування (сайти «На Урок», «Всеосвіта»). Потрібно також правильно побудувати схему уроку з використанням ІКТ. Вона може бути приблизно такою:

1. Постановка мети уроку – 2-3 хвилини.
2. Робота з підручником - 10-12 хвилин.
3. Робота з інтерактивною дошкою та комп'ютером - 10-13 хвилин
4. Закріплення матеріалу - 10 - 20 хвилин.
5. Підведення підсумків уроку, домашнє завдання - 4-5 хвилин.

Таким чином, технічні засоби навчання дозволяють розширити можливості звичайного уроку, використовувати звук і анімацію, швидкі посилання на раніше вивчений матеріал. У ході впровадження НУШ також необхідно приділяти формуванню цифрової грамотності учнів, що включає в себе вміння ефективно використовувати різні програмні засоби, знання правил безпечної поведінки в мережі Інтернет, а також розвиток критичного мислення школярів. Адже знання в сучасному розумінні виступають не метою, а способом розвитку та удосконалення учня. Отже, використання ІКТ в реаліях НУШ може дозволити педагогу виконати ту важливу мету і завдання, які ставить перед ним сьогодення.

Висновки. Використовуючи інформаційно - комунікаційні технології в умовах НУШТ таким чином ми маємо багато переваг: економію часу на уроці, глибину занурення в матеріал, підвищену мотивацію навчання, можливість одночасного використання аудіо-, відео-, мультимедіа-матеріалів, можливість розвитку ключових компетентностей НУШ. Учні стають активними учасниками уроку не тільки на етапі його проведення, а й при підготовці, на етапі формування структури уроку. Також відбувається залучення до різних видів діяльності, розрахованих на активну позицію здобувачів освіти, які одержали достатній рівень знань з предмета, щоб самостійно мислити, сперечатися, міркувати, що навчилися вчитися, самостійно добувати необхідну інформацію.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Інновації в організації досліджень та розробок у галузі інформаційно-комунікаційних технологій в освіті у світлі викликів XXI сторіччя / Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2019. Том VIII: Психологічна теорія і технологія навчання. Випуск 10.
2. Брижак Н. Ю., Горват М. В., Олійник Г. М. Генеза поняття «інтерактивна компетентність» у контексті психолого-педагогічних досліджень // «Вісник науки та освіти» (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). Київ, 2022. Вип. № 6.
3. Жаркова І. І., Янкович О. І. Технологія кейс-стаді в освітньому процесі НУШ як засіб розвитку критичного мислення молодших школярів // Вісник науки та освіти. Серія «Філологія». Київ, 2023. Вип. № 9 (15).
4. Кравченко С.Г. Інформаційно-комунікаційна складова фахової компетентності вчителя-мовника. [Електронний ресурс] — Режим доступу: nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nsod/2009_1/Kravchenko.pdf

Котлярова Тетяна Вадимівна
директор Заводського ліцею
Кириківської селищної ради

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО СІМ'Ї ТА ЛІЦЕЮ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Вступ. Одним із видів організації інтенсивної співпраці закладу освіти та сім'ї ми вважаємо соціальне партнерство. Розвиток соціального партнерства між інститутом сім'ї та освітніми закладами, на нашу думку, є найбільш важливою умовою формування громадянської ідентичності підлітків. Сьогодні реалізується переосмислення цінностей батьків, піднесення батьківської співпричетності до процесу соціалізації підлітка, у тому числі до процесу формування в нього громадянської ідентичності.

Мета статті: висвітлити компоненти та організаційно-педагогічні умови системи соціального партнерства сім'ї та ліцею для формування громадянської ідентичності підлітків.

Основна частина. Закон України «Про освіту» визначає, що «Держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина» [4].

Правовою підставою для формування громадянських компетентностей на рівні середньої освіти є стаття 12 Закону України «Про освіту», яка визначає 12 ключових компетентностей, зокрема, «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав

людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей», що відповідають меті та принципам освіти, і додатково – наскрізні компетентності, в т.ч. критичне мислення [4].

У Концепції «Нова українська школа» визначено: «Громадянські та соціальні компетентності включають володіння культурою демократії, правову компетентність, усвідомлення рівних прав і можливостей, толерантність, здатність до соціальної комунікації, здорового способу життя» [5].

Згідно з Концепцією «Нова українська школа» формування громадянського розвитку учнів відбувається в межах основної освітньої програми основної середньої освіти, що реалізується через урочну та позаурочну діяльність. Позаурочна діяльність реалізується в таких формах як гуртки, краєзнавча робота, конференції, шкільні наукові товариства, пошукові та наукові дослідження [5].

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» пріоритетним завданням у сфері виховання визначено розвиток високоморальної особистості, яка поділяє українські традиційні духовні цінності, володіє актуальними знаннями та вміннями, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, готової до захисту Батьківщини [3].

У механізмах реалізації Закону враховано зміцнення співпраці сім'ї, освітніх та інших організацій у вихованні дітей, а також вискоелективну організацію міжвідомчого узгодження в системі виховання.

Ця думка продовжує своє існування в Концепції НУШ, де зазначено, що учасниками реалізації механізмів формування громадянської ідентичності підлітків є не тільки заклади освіти, а й державні та різноманітні відомчі підрозділи, які несуть відповідальність за роботу з дітьми та молоддю загалом [5].

Ліцей як заклад повної загальної середньої освіти має власні специфічні проблеми, й соціальне партнерство виступає як певна підтримка, що вказує на спосіб усунення проблем, які час від часу з'являються. Якщо розглядати проблеми ліцею у сфері виховання учнів, то необхідно визначити наступні **компоненти системи соціального партнерства**, удосконалення роботи з якими призводить до підвищення виховного потенціалу ЗЗСО:

- учасники соціального партнерства (індивідуальні, групові);
- мета партнерства (добровільні та взаємовигідні відносини та взаємна підтримка суб'єктів партнерства);
- принципи партнерства (добровільність; прийняття рішень на основі переговорів, угод, компромісів; відповідальність суб'єктів; відкритість, прозорість відносин);
- зміст діяльності (взаємне навчання; співуправління виховним процесом; розробка і здійснення спільних проєктів, що мають виховний характер; професійні консультації);

– форми організації партнерства (ради, комісії, колективи, групи тощо);

– механізм партнерства та його реалізація (включає методи і технології, здебільшого пов'язані з менеджментом як з наукою про управління організацією, що ведуть до розвитку партнерських відносин) [6, с.2].

В основі взаємодії сім'ї та ліцею лежать наступні базові **правила**:

– узгодженість цілей сім'ї та ЗЗСО у вихованні та соціалізації учнів;

– єдність вимог усіх суб'єктів освітнього процесу, виховання та соціалізації; їхня спільна діяльність у дедалі різноманітніших форматах, що відображають реальності сьогодення та рівень розвитку цифрових освітніх ресурсів і психолого-педагогічної науки [2, с.3];

– єдність права і відповідальності ЗЗСО та батьків за їхнє виховання;

– чергування та зміна видів спільної праці, її суспільно-корисна спрямованість;

– вивчення та врахування умов середовища життєдіяльності дитини.

Для результативної підготовки батьків в умовах вибудовування соціального партнерства нашого ліцею та сім'ї в процесі формування громадянської ідентичності потрібні наступні **організаційно-педагогічні умови**:

– прагнення педагогів ліцею до партнерства із сім'єю з проблеми формування громадянської ідентичності;

– прояв основних технологій підготовки батьків до розвитку громадянської ідентичності дітей;

– розробка організаційних форм (моделі, програми, плани, проекти) підготовки батьків щодо формування громадянської ідентичності у дітей;

– розробка навчально-методичних, консультативних матеріалів з підготовки нормативно-правової бази соціального партнерства школи та сім'ї;

– проведення регулярних моніторингових серед батьків [1, с.29-30].

Формування громадянської ідентичності має відображати мету, завдання, принципи, методи та форми організації навчально-виховної роботи. Перерахуємо всі компоненти.

Мета – формування громадянської ідентичності підлітків у процесі соціального партнерства сім'ї та закладу освіти.

Завдання:

- сформувати в підлітка систему знань про громадянську ідентичність;

- стимулювати в підлітка позитивне ставлення до самого себе як до громадянина України, який поважає свою сім'ю, історію своєї Батьківщини і відповідальний за свою долю в сучасному світі;

- розвинути у підлітка здатність до перенесення набутих знань, умінь і навичок у сферу практичної діяльності.

В основу формування громадянської ідентичності підлітків нами було покладено наступні **принципи**: інтегративності та варіативності, добровільності замість контролю, принцип комплексної допомоги.

Принцип інтегративності та варіативності зумовлений суттєвою залежністю роботи ліцею від конкретних чинників, які значною мірою визначають побудову позаурочної діяльності дітей. Для реалізації цього принципу у нас є сприятливі умови, зумовлені взаємною залежністю школи і села, необхідністю взаємодії освітнього закладу та всіх структур сільського соціуму.

Принцип «добровільність замість контролю» передбачає надання дитині можливості самій вирішувати, яка допомога їй необхідна, яку допомогу вона хоче прийняти. Під цим також мається на увазі, що батьки і вчителі не повинні нав'язувати дитині свою думку, якщо їхні поради і докази породжують пристосованість, страх. У цьому разі стає неможливим розвиток будь-якої ідентифікаційної компетентності.

Принцип «об'єднана допомога – комплексна допомога» враховує сукупність проблемних життєвих обставин, яких стає дедалі більше і більше в житті кожного сучасного школяра. Допомога класного керівника має здійснюватися в тісному контакті з різними організаціями та службами, що мають стосунок до сім'ї.

До організаційних **форм соціального партнерства сім'ї та школи** можна віднести: конференцію; класну годину, організовану батьками; бесіди з представниками різних організацій; проектну діяльність; конкурси; ігри.

До організаційних **методів соціального партнерства сім'ї та школи** ми можемо віднести: переконання (діалог); заохочення; змагання; контроль і самоконтроль; метод прикладу.

Висновки. Показниками сформованості громадянської ідентичності є її компоненти, а саме: когнітивний компонент, емоційно-оцінний компонент та діяльнісний компонент.

Когнітивний компонент включає знання про особливості громадянської приналежності певній державі, норми та правила громадянської поведінки, особливості соціальної ролі «громадянин» у даній державі, про вподобання, орієнтації громадян країни, громадянську символіку, ритуали, атрибути, розуміння про свої права і обов'язки в цій країні.

Емоційно-оцінний компонент громадянської ідентичності особистості - це здатність виражати й чітко обґрунтовувати свої власні позиції та власне мислення.

Діяльнісний компонент – це реалізація громадянських стосунків у спілкуванні та дії, громадянська активність, сприяння в соціально значущих діях.

Перераховані вище компоненти формування громадянської ідентичності свідчать про те, що тільки за взаємозалежного впливу всіх перерахованих вище компонентів на особистість підлітка в результаті соціального партнерства сім'ї та ліцею буде досягнуто бажаного результату.

Список використаних джерел

1. Власова Н. Ф. Аналіз сучасної практики формування громадянської позиції молоді в зарубіжній і українській освіті. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер: Педагогічні науки. 2016. №. 1. С. 28-36.
2. Журба К. О. Проблема формування національної ідентичності зростаючої особистості в умовах розбудови незалежної України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. Т. 3. №. 2. С. 1-4.
3. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
4. Закон України про повну загальну середню освіту. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu.pdf>
5. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Пометун О. І. Актуальні питання формування національної ідентичності учнів у процесі здобуття громадянської та історичної освіти. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5. №. 1. С. 1-4.

Мова Валентина Володимирівна,
учитель початкових класів
Ямпільської ЗОШ І – III ступенів №2
Ямпільської селищної ради

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ НУШ

*Патріотизм — переконання,
що твоя країна краща за інші тому,
що ти саме в ній народився.*

Бернард Шоу

Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Національно-патріотичне виховання - це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується (за В.О. Сухомлинським). Національно-патріотичне виховання в системі освіти впроваджується шляхом реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019, плану дій щодо реалізації Стратегії, державних цільових програм з питань з національно-патріотичного виховання (або програм, що пов'язані з національно-патріотичним вихованням),

обласних, місцевих цільових програм з національно-патріотичного виховання (або програм, що пов'язані з національно-патріотичним вихованням), виконання заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання.

Ключовий пріоритет національно-патріотичного виховання – формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Вступ. Патріотизм сьогодні – це не вишиванка, віночок ... Це біль душі кожного свідомого українця, материнські та жіночі сльози, знівечена земля, що терзається у тортурах, гуркіт гармат, безжально вкрадене дитинство та мирне небо, спокій. Щоденний моніторинг новин, які неможливо бачити і чути без болю та страху, постійне хвилювання, неспокій. А завтра буде! Обов'язково буде, сумніватися не потрібно. Патріотизм скрізь. Всі в надії та сподіванні миру і спокою в кожному українському серці.

Патріотизм – це серце кожного українця. Могутнє серце наших захисниць та захисників. Приклад для наслідування для молодого покоління. Саме дитяча любов до життя, до своєї країни, батьків і рідної домівки - сприятимуть розвитку нашої держави. Школа несе особливу відповідальність за завтрашній день вільної, квітучої та незалежної України. Саме тому пріоритетним у виховній системі кожного загальноосвітнього навчального закладу є національно-патріотичне виховання підростаючого покоління.

Мета статті. Сьогодні, в якому формуються і розвиваються наші діти, наше майбутнє, вимагає посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді - готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків, патріотизму; успадкування духовних надбань українського народу, національної ідентичності, самобутності; досягнення високої культури взаємин; виховання толерантності і тактовності, миробудування; формування особистісних рис громадянина Української держави.

Основна частина. Війна внесла корективи у всі сфери життя людини, в усі родини, людські долі. Наразі час для переосмислення зробленого і побудови нової системи поглядів і цінностей, прищеплення любові до життя, миру. Формування свідомості підростаючого покоління на загальнолюдських, національних та європейських цінностях. Ми всі формуємо і творимо майбутнє. Сучасні трагічні і болісні події вимагають кардинальних змін у свідомості, єдності у боротьбі за самобутність нашого народу, душі кожного українця.

Пріоритетними напрямками національно-патріотичного виховання виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Тільки глибока та усвідомлена любов до своєї спадщини спонукає людину з повагою відноситися до почуттів інших, бути небайдужим до трагедій та перемог Батьківщини і народу, дає змогу усвідомити себе як часточки своєї держави та, власне, зрозуміти її місце в повноцінному становленні себе як особистості.

Проблема патріотичного виховання виникла давно. В основі її вирішення - відродження національної культури, фундаментом якої являються усталені

народні традиції та звичаї, що вироблені народом впродовж усього історико-культурного розвитку. Сьогодні ми переосмислюємо життя нашого народу, через приклади героїчної боротьби людей за волю, за самовизначення і творення власної, вільної держави від княжої доби і до сьогодні.

За 46 років роботи в школі переконалася, що патріотизм формується з колиски, з грудного молока матері, традицій і систем поглядів родини. Патріотичні почуття не притаманні тим, хто не любить свою країну, хто не живе її турботами, а дбає лише про себе. Діти чітко відчують це. Вони є відображенням своїх родин. Розвиток патріотичного виховання слід починати із перших днів життя дитини. Для того щоб він був результативним, необхідно дотримуватись певних принципів: зацікавленість дитини; безпосередня участь кожного учня у підготовці та проведенні заходів; зацікавленість батьків; систематичність та системність; різноманітність тематики; урахування вікових та індивідуальних особливостей.

Патріотизм виявляється в любові до Батьківщини, свого народу, турботі про його благо, сприянні становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовності відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею, повазі до українських звичаїв і обрядів, усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини, досконалому володінні українською мовою. Виховання у молодого покоління почуття патріотизму нині визнано проблемою загальнодержавного масштабу, адже патріотизм – це одна із найважливіших рис сучасної людини.

У початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, своєї Батьківщини, виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість.

Національно-патріотичне виховання учнів реалізується у процесі організації: освітнього процесу, позаурочної та позакласної роботи, позашкільної освіти, роботи органів учнівського самоврядування, взаємодії з батьками, громадськими організаціями, державними установами.

У молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини: пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання, як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, краю, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій. Для ефективного формування національно-патріотичного виховання учнів початкових класів Нової української школи в своїй роботі спрямовую діяльність на: сприйняття вихованцями знань про українську культуру, традиції та звичаї, шану до народних і державних символів; у позаурочний час планую та проводжу екскурсії до музеїв, пам'яток культури; в освітньому процесі намагаюся створити правильний емоційно-естетичний фон; прищеплюю любов до сімейних, класних та національних цінностей;

Враховуючи вікові та індивідуальні особливості, сенситивні періоди розвитку молодших школярів, у своїй діяльності використовую: ситуаційно-рольові ігри, сюжетно-рольові ігри, гру-драматизацію, інсценування, гру-

бесіду, гру-мандрівку, екскурсію, ігрові вправи, колективне творче панно, ранки, свята, усній журнали, групові творчі справи, уявні подорожі, конкурси, ігри, демонстрації, розповіді, моделювання, вікторини, виставки малюнків та творчих робіт дітей, виставки-ярмарки, добродійні акції, хвилини з мистецтвом, години спостереження, години милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральні вистави, ляльковий театр, веселі старти, естафети, догляд за рослинами і тваринами.

З метою формування ціннісних орієнтирів та утвердження патріотичної свідомості молодших школярів зі здобувачами освіти проводжу виховні години «Моя Батьківщина – рідна Україна», «Мої мудрі дідусі й бабусі», «Моя мала Батьківщина», «Без сім'ї – нема щастя на землі», «Чиє родинне дерево рясніше?», «Рідний край, де ми живемо Україною зовемо», «Я і моя родина», години спілкування «Кожному мила своя сторона», «Символіка України: минуле і сучасне», «Моя рідна Україна», «Ми – українці – єдина сім'я»; майстер-класи за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів для наших бійців; виготовлення фото локацій: «Я зростаю в щасливій сім'ї», «Мої канікули», «Свята моєї родини», «Традиції та свята українського народу»; конкурси малюнків «Акварелі осені», «Мій рідний край», «Чарівниця зима», «Зимові свята»; написання листівок підтримки, подяки нашим захисникам, виготовлення малюнків, оберегів, участь у волонтерських акціях, челенджах: «Жменька каштанів», «Коробка підтримки» для ЗСУ тощо.

Акцент у виховній роботі роблю на засвоєнні учнями народних традицій, сутності українських обрядів, народних свят, легенд, переказів, звичаїв. Під час екскурсій до краєзнавчого місцевого музею, ознайомилися з різними локаціями музею, переглянули виставку гончарних виробів, скляних виробів, виставку картин, вишитих різними способами вишивання (хрестиком, гладдю, бісером). Провели майстер – класи до дня української хустки «Моя хустка», до дня вишиванки «Україно моя – вишиванко!».

Як відомо, велике починається з малого. Любов до України починається з любові до рідного дому, рідної малої батьківщини. Створені руками дітей великодні композиції повертають нас обличчям до нашого коріння, нашої щирої української душі і народної творчості. Практикую проведення екскурсій та милування в природі, подорожей «Заповідні місця рідного краю». Дуже пізнавальними та ефективними є такі години милування природою в різні пори року «Танок осіннього листя», «Зима – скульптор», «Музика весни», «Дари природи», «Зміни в природі».

Особливу увагу приділяю вивченню звичаїв і традицій українського народу. З цією метою проводжу конкурси, ігри, вечорниці, родинні свята: «З бабусиної скрині», «Чарівні Ямпільчаночки», «Україно моя - вишиванко!», «Вечорниці», «Свята моєї родини». Під час свят знайомимося з народознавчим матеріалом, вивчаємо і досліджуємо народну спадщину нашої землі. Учні щороку беруть участь в Міжнародному конкурсі знавців рідної мови імені Петра Яцика, мовно-літературному конкурсі учнівської і студентської молоді імені Тараса Шевченка, конкурсі читців віршів.

Національно-патріотичне виховання молодших школярів буде ефективним, якщо: здійснювати його ненав'язливо; завжди бути поруч з дітьми; бути прикладом і підтримкою для дітей; поступово і дозовано впливати на почуття, переконання та діяльність вихованців; не нав'язувати патріотичні погляди зовні, але давати зразки кращого прояву патріотичних почуттів; активна участь батьків у виховній роботі класу, залучення фахівців різних професій, громадськості; систематично використовувати ефективні елементи народної педагогіки, традиції національного виховання.

Висновки. Підсумовуючи, варто зауважити, першооснови патріотичного виховання закладаються у сім'ї та початковій школі. Його ефективність забезпечує реалізація у виховному процесі діяльнісного, особистісно-орієнтованого, системного підходів, а також дотримання принципів гуманізації та демократизації виховного процесу, самоактивності й саморегуляції, системності, комплексності й міждисциплінарної інтегрованості, наступності й безперервності, культуровідповідності та інтеграції.

Національно-патріотичне виховання молодших школярів дозволяє з першого класу формувати і розвивати свідоме ставлення дітей до своєї країни – вміння цінувати і поважати події минулого і сучасні досягнення нашого народу, розрізняти поняття добра і зла. Патріотичне виховання в НУШ повинно пронизувати увесь освітній процес. Покоління, у якого виховано почуття патріотизму, готове до подвигу, відстоювання інтересів своєї країни. Це гуманна, творча, відповідальна молодь, з активною життєвою позицією, працелюбна, гуманна, толерантна, з почуттям власної гідності, яка може реалізувати себе.

Список використаних джерел

Завдання і напрями національно-патріотичного виховання в школі https://znayshov.com/News/Details/zavdannia_i_napriamy_natsionalno-patriotychnoho_vykhovannia_v_shkoli

Концепція національно-патріотичного виховання <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>

Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України <https://lpnu.ua/viddil-molodizhnoi-polityky-ta-sotsialnoho-rozvytku/kontseptsiia-natsionalno-patriotychnoho>

Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Моїсеєнко Інна Володимирівна,

спеціаліст II категорії, заступник директора з виховної роботи,
Заводський ліцей Кириківської селищної ради

НАПРЯМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ЦИФРОВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Вступ. Патріотичне виховання підростаючого покоління – одне з ключових завдань, що стоять перед сучасною середньою освітою. Саме в

дитячі та юнацькі роки закладаються основи громадянськості та моральності, почуття любові до Вітчизни, великої та малої Батьківщини. У сучасному закладі освіти проблема патріотичного виховання дітей і підлітків розв'язується із застосуванням технологій виховання, розроблених Н.Власовою, К.Журбою, Т.Скірдою [1; 2; 3; 6] та іншими дослідниками.

Мета статті: висвітлити особистісно значущі напрями громадянсько-патріотичного виховання школярів в закладі загальної середньої освіти, засновані на застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій.

Основна частина. Патріотизм розглядається в наукових дослідженнях багатопланово. Патріотизм розуміється і як *соціально значуща якість особистості*: «це конкретна особистісна якість. Сутність цього поняття полягає:

а) у любові до Вітчизни, до своєї батьківщини, до свого народу, його історії, культури, звичаїв і традицій;

б) у прагненні своїми конкретними діями, вчинками служити своїй Батьківщині, її процвітанню та незалежності» [2],

і як *соціально значущий феномен*, що характеризує уклад життя суспільства: «це найбільш значуща цінність, притаманна всім сферам життя суспільства і держави» [6, с.120].

Відмінності в розумінні патріотизму визначають, вочевидь, і відмінності в підходах до розуміння патріотичного виховання [1; 6]. Водночас, як свідчить аналіз наукових джерел, *сутність патріотичного виховання* є однозначною, – це процес цілеспрямованого, систематичного формування морально-психологічних, особистісних якостей, необхідних для розв'язання завдань гарантування безпеки Батьківщини, особистості, суспільства та держави [3, с. 3].

Близька за сутністю, але не тотожна патріотичному вихованню інтенція громадянського виховання особистості. Під *громадянським вихованням* розуміють цілеспрямований процес формування «громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає змогу людині здійснювати себе юридично, морально і політично дієздатною» [1, с.28], бути громадянином суспільства та носієм загальнолюдських цінностей. Громадянське виховання передбачає формування патріотичних, духовних, гуманістичних, світоглядних, моральних, правових, культурних, трудових установок і норм поведінки особистості.

Громадянсько-патріотичне виховання громадян сучасної України є основою принципу організації виховної роботи з дітьми та молоддю.

Найважливішим інститутом громадянсько-патріотичного виховання в сучасному суспільстві виступає заклад середньої освіти. Він як провідник цінностей суспільства та ідеології держави, повинен вирішувати завдання громадянсько-патріотичного виховання молодого покоління у дусі збереження традиційних для нашого суспільства цінностей [4]. З урахуванням значущості ЗЗСО у формуванні світогляду дітей і підлітків, громадянсько-патріотичне виховання школярів можна визначити як цілеспрямовану виховну діяльність

школи, яка відображає цінності українського суспільства та ідеологію держави. Під час реалізації цієї діяльності в учнів формується шанобливе, ціннісне ставлення до народу України, його культури, створюються умови для формування в дітей і підлітків усвідомленої готовності до виконання громадянського обов'язку, громадянсько-патріотичної поведінки в сучасному світі.

Реалізація патріотичного напрямку виховної роботи містить у собі низку взаємопов'язаних компонентів:

- розроблення методологічної та створення єдиної нормативно-правової бази патріотичного виховання;
- проектування, створення та актуальну підтримку інформаційного середовища формування в молоді свідомості й поведінки в інтересах Батьківщини;
- розроблення сучасних навчально-методичних матеріалів формування в дітей та молоді усвідомлення значущості гарантування безпеки країни;
- удосконалення системи перепідготовки та підвищення рівня кваліфікації працівників, що працюють на території країни під час воєнного стану;
- розробка сучасних навчальних матеріалів.

Названі компоненти є ключовими умовами ефективності громадянсько-патріотичного виховання дітей та молоді

Конкретизуючи названі умови на виховну роботу в школі, на роботу класного керівника, вчителя-предметника, вважаємо доцільним уточнити методологічний та методичний компоненти системи, обґрунтувати й запропонувати сукупність принципів, напрямів і форм громадянсько-патріотичного виховання, яка б враховувала специфіку й реалії роботи сучасної школи.

Як показує досвід, сучасна молодь краще сприймає інформацію у формі використання різних ІКТ програм. А тому учитель повинен задовольняти запити учнів і використовувати на своїх уроках та заходах медіа засоби, комп'ютерні технології тощо. Таким чином, ІКТ-технології стають невід'ємним атрибутом навчально-виховного процесу. Крім того, використання комп'ютерних технологій набуло сьогодні загальнодержавного значення. Закон України «Про Національну програму інформатизації» націлює на комплексну інформатизацію шкіл, упровадження комп'ютерних методів у навчально-виховний процес, використання сучасних інформаційних технологій. За законом, «Інформаційна технологія – цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування» [5].

Спираючись на вимоги до організації процесу виховання патріотизму та громадянськості в ЗЗСО [4], можна визначити наступні принципи

громадянсько-патріотичного виховання:

- цілеспрямованості та спланованої широкої наступальності патріотичного виховання школярів засобами інформаційного (реального та цифрового) освітнього простору;

- інтеграції виховання та самовиховання у формуванні усвідомлення школярем себе українцем, частиною Людства; цілісності у вихованні почуттів патріотизму й почуттів громадянськості, громадянсько-патріотичної поведінки;

- постановки завдань громадянсько-патріотичного виховання школярів на основі оперативної діагностики (зокрема з використанням засобів ІК-технологій) рівня сформованості в них патріотизму та української ідентичності;

- єдності застосування в процесі виховання школярів традиційних і орієнтованих на використання ІК-технологій моделей та технологій виховання.

Ці принципи дають змогу визначити низку ключових напрямів (завдань) патріотичного виховання школярів із залученням можливостей цифрового інформаційного простору та електронних ресурсів на більш якісному рівні, з урахуванням специфіки конкретного освітнього закладу, конкретної школи, зробити процес виховання адресним.

Такими напрямами (завданнями) з нашої точки зору є:

- розвиток у підростаючого покоління на основі залучення можливостей сучасних засобів ІК-технологій поваги до символів України як держави (герб, прапор, гімн), до історичних символів та пам'яток Вітчизни;

- формування у школярів патріотизму, почуття гордості за свою Батьківщину, готовності до захисту інтересів Вітчизни, відповідальності за майбутнє України на основі розвитку програм патріотичного виховання дітей і підлітків;

- поєднання краєзнавчої діяльності, дитячого пізнавального туризму патріотичного спрямування з віртуальною музейною практикою, пошуковою діяльністю в глобальній мережі тощо;

- включення у позанавчальну виховну роботу та у вивчення школярами курсів навчальних предметів (насамперед гуманітарних навчальних предметів) мультимедійного контенту патріотичного спрямування, що сприяє формуванню адекватної орієнтації дітей та підлітків у сучасних суспільно-політичних процесах, які відбуваються в Україні та світі, а також сприяє усвідомленому виробленню школярами власної позиції щодо цих процесів на основі знання й осмислення історії, духовних цінностей і досягнень нашої країни.

Виокремлені форми громадянсько-патріотичного виховання школярів в умовах інформатизації та цифровізації суспільства передбачають активну участь у них вихованців, яка має бути організована на систематичній основі. Тим самим процес громадянсько-патріотичного виховання стає адресно орієнтованим, набуває для учнів особистісного сенсу, особистісної значущості.

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо: стрімкий розвиток ІК-

технологій пов'язаний зі всіма сферами життя суспільства та не може не впливати на процес формування світогляду сучасних дітей та молоді. Як наслідок, система виховання загалом і система громадянсько-патріотичного виховання школярів зокрема мають модернізуватися. Застосування ІК-технологій у патріотичному вихованні дітей і підлітків може й повинно проектуватися, виходячи з традиційних для суспільства України цінностей, орієнтуватися на сучасні форми виховної роботи, бути системним та систематичним у своїй реалізації.

Список використаних джерел

1. Власова Н. Ф. Аналіз сучасної практики формування громадянської позиції молоді в зарубіжній і українській освіті. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер: Педагогічні науки. 2016. №. 1. С. 28-36.
2. Власова Н. Ф. Концептуальні ідеї патріотичного виховання в системі освіти. URL:: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Vlasova.pdf. 2011
3. Журба К. О. Проблема формування національної ідентичності зростаючої особистості в умовах розбудови незалежної України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. Т. 3. №. 2. С. 1-4.
4. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
5. Закон України Про національну програму інформатизації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
6. Скірда Т. Національно-патріотичне виховання як основа виховної системи сучасних освітніх закладів. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2022. Т. 26. №. 2. С. 119-126.

Нестеренко Оксана Іванівна,
учитель музичного мистецтва (вищої категорії)
Вільшанського ЗЗСО I-III ступенів,
музичний керівник Вільшанського ЗДО «Ромашка» (II категорії)
Роменського району Сумської області

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вступ. Чи можна назвати справжнім патріотом людину, яка свою любов до країни, в якій живе, виявляє лише тим, що вдягає вишиванку та зворушливо співає Державний гімн? Це теж є важливим, але цього не достатньо, бо патріотизм – широке поняття, деякі складові якого взагалі неможливо пояснити: трепетне ставлення до деревця, яке росте у батьківському саду, або щемливої коліскової, візерунків на бабусиних рушниках...

Мета статті полягає у розкритті важливості впровадження національно-патріотичного виховання як засобу самоусвідомлення й національної самоідентифікації українців, як гідної самодостатньої європейської нації, утвердження любові до Батьківщини, української мови, культури, історії, традицій.

Основна частина. Завдання національно-патріотичного виховання – формування в підростаючого покоління поваги до Конституції і законів України, патріотизму, любові до українського народу, його історії, культурних та історичних надбань, плекання громадянських почуттів і самоусвідомлення себе українцями, формування відповідальності й соціальної активності.

Патріотичне виховання є важливим аспектом розвитку будь-якої країни, в тому числі і в Україні. Україна, як незалежна держава, має свою власну культуру, історію та мову, які потрібно вивчати та поважати.[2, с. 141]

Патріотизм — це любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам, громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни та свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах вітчизни та постати на її захист у разі необхідності. Містить ряд важливих морально-етичних, етнічних, культурних, політичних та історичних аспектів, тісно пов'язаний з націоналізмом. Патріотизм передбачає любов до духовних, культурних і матеріальних цінностей своєї Батьківщини, бажання збереження її характерних особливостей, її культурного надбання та захист інтересів своєї громади, народу в цілому.

Базовим принципом націоналізму є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі. Націоналізм просуває інтереси певної нації з метою здобуття та підтримки суверенітету нації над своєю батьківщиною.

На національно-патріотичне виховання слід звертати увагу ще з дитячого

садка для того, щоб виховати дитину-патріота, а це є нині один із пріоритетних напрямів роботи педагогів у дошкільці. Потрібно крок за кроком формувати в дітей щире любов до культурного спадку своєї родини, народу, шанобливе ставлення до традицій держави. З огляду на це в педагогічній роботі, зокрема й музичного керівника, мають бути особливі складові. Для того, щоб стати справжніми українцями, діти мають поринути в історію та культуру рідної землі. Одним із майданчиків, на якому можна виховати в дітей патріотизм та занурити їх у дивовижно розмаїтий світ українства, є музичні заняття. Аби прищепити дітям палку любов до рідної землі, її традицій та звичаїв, педагог сам має бути справжнім патріотом! Він має володіти ще й неабиякою ерудицією, бути добре обізнаним у таких освітніх сферах, як: історія, етнографія, художня література, українська музика, живопис, театральне мистецтво.

Патріотичне виховання – справа відповідальна, оскільки передбачає тонке заволодіння вразливими душами дітей, уміле оперування їхніми емоціями та почуттями, інтересами. На музичних заняттях його здійснюють через такі форми взаємодії музичного керівника з дітьми, як-от: слухання творів української класичної музики, чуйні й захопливі бесіди про відомих українських співаків, композиторів, ознайомлення з історією виникнення та побутування українських народних інструментів, способів гри на них, інсценізація народних звичаїв та обрядів. Патріотичні нотки можна закласти і в бесіди з дітьми про українських композиторів, роблячи особливий акцент на роках дитинства. Адже саме в дитинстві митець отримує найяскравіші враження, які надалі впливають на формування його творчої особистості, закладають підвалини його духовності, зароджують паростки патріотизму. Наприклад, розповідаючи дошкільникам про Миколу Лисенка, можна звернути їхню увагу на те, як вплинули на його патріотичне виховання в дитинстві двоюрідні бабуся та дідусь, у родині яких шанували народні звичаї та обряди, українську народну пісню. У бесідах про Кирила Стеценка слід наголосити на тому, яку роль у формуванні майбутнього композитора відіграли батьки. Адже від татка, якому Кирилко в дитинстві допомагав розписувати церкви, він перейняв хист по-особливому сприймати щедрі барвистість навколишнього світу та передавати її на полотні та в музичних творах, а від матусі – палку любов до музики через церковний спів, українську народну пісню, яку композитор популяризував у своїй творчості та громадській діяльності. [4, с. 4] На музичних заняттях до репертуару варто обов'язково включати народну ігрову та пісенну творчість, адже вона містить стільки унікальних прикладів, цікавих і, незважаючи на свою давність, сучасних.

Українці завжди славилися своїми звичаями та обрядами, які за традицією супроводжували піснями, музикою й танцями, жартами, усіякими витівками, переказами легенд. Молодь часто влаштовувала посиденьки, вечорниці або досвітки. Тому такі тематичні розваги, які розширять знання дітей про українські народні звичаї та обряди, про символи та обереги українського народу, варто в легкій та доступній та спрощеній формі проводити

у дошкільному закладі. Під час проведення вечорниць в українському стилі діти інсценують різноманітні народні обряди, співають народні пісні, виконують традиційні таночки, як гопак, козачок, метелиця, гречаники, грають у дитячі народні ігри. Особливу увагу слід приділити грі на народних музичних інструментах. Цей вид діяльності живить джерело неповторних музичних вражень дитини, розвиває її виконавські навички, спонукає до рухової активності. Діти завжди хочуть дізнатися про незвичайний або ж невідомий їм музичний інструмент. Тож цікавими для них будуть бесіди, легенди, притчі, перегляд відповідних мультфільмів, спеціально змонтованих відеороликів. Так діти відкриватимуть цікаві сторінки української музичної інструментальної культури, дізнаватимуться, який вигляд мають і як називаються ті чи інші народні музичні інструменти, як на них грають, в яких регіонах України вони побутують. Ці знання – не лише основа інтересу та поваги до національної музичної культури, а ще й вагоме поповнення загальної ерудиції дошкільників.

Для того, щоб діти любили свою країну всім серцем, пишалися її мовою і культурою, потрібен ще й приклад мудрих батьків, які з раннього дитинства будуть виховувати у дітей любов та повагу до українських традицій. Педагоги при цьому теж не стоять осторонь, вони сіють в душах дітей зернята патріотизму, популяризуючи українську пісню, танець, книгу, мультфільм, народні обряди. Кожен, хто вважає себе патріотом, має з повагою ставитися до минулого свого народу й щиро вболівати за його майбутнє. Щоб навчити дітей мислити, співчувати, вірити, потрібно відверто говорити з ними й на «болючі» теми, адже так само як і дорослі, діти теж відчувають тривожність сьогодення. Вони мріють про мир, добро і злагоду на нашій землі, у своїй Батьківщині – Україні. [4, с. 6]

Висновки. Отже, патріотичне виховання вбирає в себе високу внутрішню культуру, шанобливе ставлення до пам'яток історії, любов до ближнього, гідність, вихованість, ввічливість, відкритість, чесність і решту чеснот, якими завжди славився український народ. Лише подаючи дітям належний приклад, проявляючи власну зацікавленість українським минулим, теперішнім і роблячи вагомий внесок у майбутнє, педагоги зможуть дбайливо й по-справжньому зростити в дітях паростки патріотизму, виховати в них гідних громадян своєї країни.

Тож перспективи патріотичного виховання в Україні є позитивними, якщо держава та суспільство будуть продовжувати звертати увагу на цей напрямок та вживати відповідні заходи. Важливо зберігати та відновлювати культурні та історичні пам'ятки, розвивати українську мову та літературу, популяризувати українську пісню, традиції та обряди українського народу, сприяти формуванню позитивної ідентичності серед молоді та залучати їх до патріотичних ініціатив та проєктів.

Крім того, важливо підтримувати громадські організації та ініціативи, які спрямовані на підвищення рівня патріотизму серед населення, зокрема серед молоді.

Отже, патріотичне виховання є важливим аспектом розвитку України та

необхідною умовою її майбутнього. Для досягнення успіху у цьому напрямку необхідна спільна дія освітян, громадськості та держави.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національно-патріотичного виховання. Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики. Суми: КЗ Сумський ОППО, 2022. С. 1–13. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731118>.
2. Бондаренко Н. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. Обдаровані діти – скарб нації!: матер. III Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 18–23 серп. 2022 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 139–149. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816>.
3. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
4. Вовк Т. Патріотичне виховання дошкільників на музичних заняттях. Музичний керівник. 2015. 03 березня. (№3). С. 4-7.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Рад. шк. Т. 3, 1977. 668 с.; Т. 5, 1977. 670 с.

Назаренко Світлана Миколаївна,

в.о. директора комунальної організації (установи, закладу)
«Шосткинська спеціалізована школа I ступеня №13
Шосткинської міської ради Сумської області»

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ - ПРІОРІТЕТ СЬОГОДЕННЯ

Вступ. Сьогодні, коли ми живемо в сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз, в умовах загальних викликів, які життя поставило перед Україною та українським народом, головний з яких – розпочата війна росії проти України 24 лютого 2022 року, перед українською освітою постала нагальна потреба в перегляді та оновленні системи національно-патріотичного виховання.

В реаліях сьогодення найбільш актуальними серед виховних напрямків виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне як основні складові формування національно-патріотичної свідомості, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності.

Мета статі – розкрити сучасні інноваційні форми та методи формування національно-патріотичної свідомості молодших школярів.

Основна частина. Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року, метою національно-

патріотичного виховання визначено «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності». Ця мета реалізується через запровадження відповідних заходів щодо громадянсько-патріотичного, духовно-морального, військово-патріотичного та екологічного виховання.

Формування патріотичної свідомості, впровадження національно-патріотичного виховання є надзвичайно важливим в молодшому шкільному віці (від 6 до 10 років), тому що саме в цей період закладаються і формуються основи багатьох психічних якостей особистості, її ціннісні орієнтації, самооцінка. Саме тому молодший шкільний вік є найбільш сприятливим віковим періодом для виховання громадянської культури, формування патріотичних поглядів та почуттів дитини, морально-етичних принципів, утвердження національної ідентичності.

Патріотизм – це одна із найсильніших якостей людського характеру, це любов до Батьківщини, відданість їй, готовність служити її інтересам, іти на самопожертву.

Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотичної свідомості у дітей розпочинається з виховання у них любові до рідної мови, культури народу та його традицій, поваги до сімейних реліквій.

Формування національно-патріотичної свідомості - це цілеспрямований, організований процес, спрямований на збереження, передавання та засвоєння культурно-історичного досвіду українського народу, формування в дітей почуттєво-ціннісного ставлення до сім'ї, родини, рідного краю, Батьківщини, усвідомлення особистої приналежності до української нації, мотивацію дітей до патріотичних учинків і дій.

Сьогодні, в умовах війни, як ніколи, потрібні нові підходи й нові шляхи виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Одна з нових інтерактивних форм формування національно-патріотичної свідомості молодших школярів в умовах непростих реалій сьогодення це - започаткування в березні 2022 року Указом Президента України загальнонаціональної хвилини мовчання за загиблими. Саме хвилиною мовчання вся країна вшановує пам'ять, громадянську відвагу і самовідданість, силу духу, стійкість та героїчний подвиг воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Після загальнонаціональної хвилини мовчання вчитель може разом з учнями обговорити події сьогодення, обмінятися думками і враженнями,

проаналізувати зміни, які відбулися внаслідок війни в їхньому житті, у житті сім'ї, родини, України. Також обов'язковим елементом таких бесід має бути обговорення поведінки під час повітряних тривог, правил безпеки.

Дуже актуальними у наш час є застосування практичних форм та методів формування національно-патріотичної свідомості, а саме:

- проведення зустрічей (онлайн-зустрічей) з воїнами, які захищають суверенітет та цілісність нашої держави, із волонтерами, із внутрішньо переміщеними особами тощо.

- організація майстер-класів за участю волонтерів, дітей і батьків з плетіння маскувальних сіток, виготовлення сувенірів для бійців ЗСУ;

- організація акцій на підтримку ЗСУ, флешмобів, виставок творчих робіт молодших школярів та їхніх батьків, мініконцертів для воїнів ;

- відновлення давніх українські військово-патріотичних ігор та рухливих розваг;

- екскурсії (очні чи в онлайн-форматі) з метою відвідування визначних історичних місць, ознайомлення з пам'ятками історії та культури рідного краю;

- перегляд патріотичних мультфільмів, спрямованих на творчий, патріотичний, суспільний та особистісний розвиток дитини. («Це – наше, і це – твоє», «Микита Кожум'яка», «Моя країна Україна», «Книга-мандрівка. Україна», «Знай наших»);

- інсценування уривків з казок про козаків та козацький рід;

- складання творів, діалогів, есе, списування, написання диктантів на патріотичну тематику;

- знайомство з творчістю українських митців, українськими народними ремеслам , творами мистецтва про Україну ;

- проведення тематичних вікторин, переглядів презентацій та відеоматеріалів до видатних дат (до Дня пам'яті Героїв Круг, до Дня героїв Небесної Сотні; до Дня захисника України тощо);

- реалізація творчих проєктів, збір інформації з метою увіковічення пам'яті про воїнів-земляків які загинули, захищаючи рідну Батьківщину.

Висновки. Отже, такі практичні та діяльнісні форми та методи виховного впливу на учнів сприяють формуванню патріотичної свідомості, встановленню соціальних зв'язків, набуттю дітьми шанобливого й відповідального ставлення, поваги та любові до Батьківщини, формуванню соціально значущої ініціативності, мотивують молодших школярів до розвитку самоорганізації, самовиховання.

Саме сьогодні, у цей непростий період, надзвичайно важливо дбати про становлення національної ідентичності українських школярів, утвердження ідеалів свободи й рівності, усвідомлення ними цінності людської гідності.

Список використаних джерел

1. Киричок В.А. Інноваційні форми і методи патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній діяльності [Електронний ресурс].

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України
URL: <http://surl.li/nqzxxh>
3. Матящук В.П. Сучасне патріотичне виховання в школах України / В. Матящук. – Тернопіль : Мандрівець, 2014 – 384 с.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. пос 2003. – 615 с.

Охрименко Діана Владиславівна,
педагог-організатор Сумського закладу загальної
середньої освіти І-ІІІ ступенів №3 Сумської міської ради

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вступ. Національно-патріотичне виховання важливе для українських школярів, особливо в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Воно спрямоване на розвиток патріотичної свідомості, почуття відданості, любові до Батьківщини та готовності до громадянського обов'язку захисту країни.

Важливо, щоб таке виховання охоплювало всі ланки школи, від 1 до 12 класу. Це особливо актуально для учнів Нової української школи (далі – НУШ), оскільки патріотичне виховання допомагає їм змалечку розуміти важливість національної єдності, сприяє об'єднанню зусиль для розв'язання проблем та допомагає зберігати моральну стійкість у воєнний період. На жаль, цьому аспекту виховання досі приділяється недостатньо уваги [3].

Мета статті. Розглянути та проаналізувати важливість впровадження національно-патріотичного виховання серед учнів НУШ у контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Розробити конкретні заходи щодо підвищення патріотичної свідомості учнів НУШ.

Основна частина. Відповідно до концепції НУШ, школа містить у собі сучасний підхід до освіти в Україні, спрямований на інтеграцію новітніх методів та педагогічних технологій. Однією з ключових складових є саме національно-патріотичне виховання, яке визначає ставлення учнів до своєї країни та її цінностей [2].

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» [4] у період війни, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді Нової української школи – і це формування нового українця, що діє на засадах національних та європейських цінностей.

Національно-патріотичне виховання є комплексним процесом

формування особистості, спрямованого на виховання глибокого патріотичного ставлення до власної країни, розуміння та прийняття національних цінностей, ідентичності та відповідальності перед суспільством. Це педагогічний підхід, який враховує важливість культурного спадку, історії та традицій нації в процесі виховання.

У рамках визначення національно-патріотичного виховання важливо зазначити, що це не просто передача фактичних знань про історію та культуру, але й формування певних цінностей, які сприяють гармонійному розвитку особистості.

Як писала Ліна Костенко: «В дитинстві відкриваєш материк, котрий назветься потім – Батьківщина». Національно-патріотичне виховання учнів під час війни важливо здійснювати з початкової школи, оскільки воно допомагає учням зрозуміти причини цього конфлікту та загрозу, яку воно становить для України; формує в учнів почуття патріотизму, любові до Батьківщини, готовності її захищати; виховує свідомих громадян України, які будуть відстоювати її інтереси в майбутньому.

Для вихованців НУШ важливо, щоб навчання національно-патріотичному вихованню будувалося на новітніх методах і було комплексним, а не одноразовим. Для цього можна застосовувати ранкові зустрічі, ігри, групову роботу, проєктну діяльність, руханки; запрошення учасників бойових дій, істориків, громадських діячів, видатних осіб до учнів; можна організовувати екскурсії, залучати батьків до спільної справи з дітьми на патріотичну тематику.

Ранкові зустрічі можна присвятити різним етапам історії України або пам'ятним подіям під час повномасштабного вторгнення, наприклад «Звільнення Херсону». Тут, як і під час руханок, можемо використати українську народну музику, гімн України чи гімн міста Суми.

Під час хвилин мовчання, о 9:00, учням можна продемонструвати світлини героїв Сумщини, їх подвиги. Проте не варто наголошувати учням на пораненнях, смерті чи детальних описах. Вони можуть нашкодити й так травмованій психіці дітей.

Використання ігрової діяльності є ефективним діяльнісним методом для включення найменших учнів у процес національно-патріотичного виховання. Тут у пригоді може стати карта України, ляльковий театр, різні дидактичні матеріали. Наприклад, до Дня українського козацтва можна підготувати костюмовану сценку, де діти не просто вчитимуть напам'ять слова, але й перенесуться в ті події та відчують їх на собі.

Щодо групової роботи, тут можна активно застосовувати роботу з картками та асоціаціями. Для заохочення учнів існує безліч цікавих мотиваторів [1]. У групах діти можуть складати з маленьких пазлів, послідовність яких перемішана між групами, картинки того ж психика Патрона чи літака «Мрія». У цьому завданні учні ще й вчаться комунікації, оскільки щоб скласти малюнок, потрібно обміняти зайві пазли на відповідні до зображення в інших групах.

Проектну діяльність можна застосовувати, наприклад, на Міжнародний день миру, де вчитель разом з учнями вирізають на ватмані голуба миру, й пишуть, що кожен з них може зробити для скорішого миру і перемоги в країні.

Важливим є запрошення експертів, істориків, громадських діячів, видатних осіб до учнів. Особлива увага має звертатися на учасників бойових дій, волонтерів. Необхідним є долучення учнів до волонтерства, де вони зможуть створювати найпростіші речі: браслети, ангелів-охоронців, малювати малюнки чи листівки, робити випічку тощо, чим зроблять свій внесок для перемоги.

Учні полюбляють прогулянки та екскурсії. Цікавою є тролейбусна екскурсія по м. Суми, де учням надзвичайно цікаво [5].

Залучення батьків до спільної справи з дітьми на патріотичну тематику є чудовим способом створення позитивного інтерактивного середовища. Як приклад, можна створити ярмарку, де учні разом з батьками зможуть продавати випічку чи сувеніри; або ж хтось має талант, який можна продемонструвати, будь то малювання чи співи. А всі отримані кошти з ярмарки можна «задонатити» на ЗСУ. Те ж саме легко організовується й онлайн, за допомогою соціальних мереж.

Національно-патріотичне виховання – це не тільки про вихованців середньої й профільної школи, його легко можна впровадити й в Новій українській школі. Щоб національно-патріотичне виховання було дійсно дієвим, його слід вписувати в освітній процес за допомогою новітніх методів й підходів до навчання, а не подавати окремо, оскільки воно має відбуватися постійно. Ще з початкової школи маємо сформувати нового українця, з патріотичною свідомістю, почуттям відданості, любові до Батьківщини та готовності до громадянського обов'язку захисту країни. Діти – майбутнє нашої нації й держави, воно залежить тільки від нас.

Висновки. У сучасних умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну роль національно-патріотичного виховання виявляється надзвичайно важливою для формування молодого покоління, особливо в рамках Нової української школи. Війна породжує необхідність перегляду та зміцнення ціннісних орієнтирів у вихованні дітей, спрямовуючи їхні погляди та енергію на становлення відданої, патріотично налаштованої особистості.

Національно-патріотичне виховання у цей період стає не лише засобом розбудови глибокої патріотичної свідомості, але й ключовим чинником у формуванні відповідальності перед країною. Навчання учнів з початкової школи у цьому контексті повинно бути не лише інформаційним, але й відігравати роль каталізатора для активної участі дітей у громадському житті. Гармонійний розвиток особистості учня покликаний базуватися на цінностях, спільних для українського народу та європейської спільноти, забезпечуючи тим самим становлення нового українця.

Новітні методи та педагогічні технології, використані в національно-патріотичному вихованні в НУШ, роблять цей процес цікавим та ефективним для учнів. Вони дозволяють поглиблювати знання, розвивати творчий підхід та

вміння самостійного аналізу.

Список використаних джерел

1. Картки – мотивації "Пес Патрон". URL: <https://vseosvita.ua/library/kartky-motyvatsii-pes-patron-637020.html> (дата звернення: 04.11.2023).
2. Концепція НУШ. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (date of access: 14.11.2023).
3. Національно-патріотичне виховання. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-pravditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya> (дата звернення: 08.11.2023).
4. «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641»: Наказ МОН України від 06.06.2022 р. № 527. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotychnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/> (дата звернення: 02.11.2023).
5. Тролейбусна екскурсія містом Суми. Інформаційний портал Сумської міської ради. URL: <https://smr.gov.ua/uk/novini/podiji/28596-u-sumakh-zaproshuyut-na-trolejbusnu-ekskursiyu-mistom.html> (дата звернення: 13.11.2023).

Пінчук Діана Миколаївна

старший викладач,

Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,

м. Суми

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В СИСТЕМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Вступ. Умови сучасної реальності, визначені повномасштабною війною в нашій країні, ставлять перед суспільством і освітньою системою нагальні завдання. Зокрема, питання національно-патріотичного виховання молодого покоління стає вкрай актуальним у контексті важких випробувань, які випадають на долю нашої країни.

В умовах військового конфлікту, роль педагога в організації виховного процесу отримує нові виміри. Сучасний педагог повинен бути готовим до того, щоб внести свій внесок у формування у здобувачів освіти глибокого розуміння та любові до власної країни. Важливо розрізнити підходи до виховання у часи воєнного конфлікту, де патріотизм стає не лише абстрактною ідеєю, але й практичною потребою. Розуміння сучасних реалій допоможе створити ефективні та адаптовані методики виховання, спрямовані на зміцнення національно-патріотичної свідомості молоді в умовах воєнного часу [4].

Сьогодення вимагає від кожної ланки освіти не просто виконання своїх

функціональних обов'язків, а творчості, наполегливості, інноватики й адаптації передового закордонного досвіду до наших реалій.

Оновлення методик навчання відбувається в контексті широкого впровадження сучасних технологій та інновацій. Інформаційні технології, в які занурюється наше суспільство, визначають новий підхід до освіти, замінюючи традиційні засоби, такі як ручки та зошити, дошки та крейда. Інформація тепер локалізується онлайн: на серверах, в блогах, на веб-сайтах, освітніх платформах, у соціальних мережах та порталах.

Такий перехід відбувається не лише для підвищення ефективності навчального процесу, але й для адаптації освітньої системи до вимог сучасного інформаційного суспільства. Інтерактивність, доступність і швидкість інформаційного обміну через цифрові технології сприяють покращенню якості навчання та створюють унікальні можливості для саморозвитку учнів.

Зміна підходів до навчання враховує потреби сучасного покоління, що виростає в умовах швидкої технологічної трансформації. Інновації в освіті стають ключовим елементом, що формує активних, креативних громадян, готових до викликів сучасного світу.

Запровадження Нової української школи (НУШ) відкриває нові перспективи для вдосконалення системи освіти в Україні. Однією з ключових складових цього процесу є формування національно-патріотичної свідомості учнів.

Різні аспекти проблеми національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні відображено в наукових доробках багатьох вітчизняних дослідників (І.Д.Бех, В.Ю.Белан, А.М.Богущ, Ю.М.Буклов, Н.В.Гавриш, С.Ю.Головчук, О.П.Жаровська, К.О.Журба, В.Й.Кульчицький, Ж.В.Петрочко, Р.Л.Сойчук та ін.). Проблема патріотичного виховання підростаючого покоління перебуває в полі зору сучасних науковців. Підтвердженням цьому є дисертаційні дослідження О. Абрамчук, О. Стьопіної, Р. Петронговського, С. Рашидової та ін., присвячені питанням патріотичного виховання.

Основною метою статті є розгляд інноваційних підходів, що впроваджуються в систему Нової української школи для формування національно-патріотичної свідомості.

Основна частина. Національно-патріотична свідомість є важливим елементом формування громадянської ідентичності та сприяє утвердженню національної самосвідомості. У сучасному світі, де глобалізація викликає неабиякі зміни в культурному та соціальному середовищі, інноваційні підходи до формування національно-патріотичної свідомості стають особливо актуальними.

Застосування активних форм, методів навчання і виховання передбачає інтегрованість у вирішенні проблемних задач, наукового підходу до суспільних явищ, моральне і духовне вдосконалення, використання досвіду старшого покоління, національних традицій українського народу.

Національно-патріотичне виховання засобами конкретного навчального предмета здійснюють на різних етапах уроку з використанням сучасних

адекватних виховним завданням організаційних форм, методів, прийомів і засобів.

Систему методів навчання й виховання необхідно розглядати з позиції їх обопільної єдності, здатності забезпечувати засвоєння предметних знань, формування умінь і навичок і одночасно актуалізувати ментальні структури особистості. Для кожного здобувача освіти система методів має трансформуватися в систему самонавчання, розвитку самостійності, здатності здобувати, переробляти, аналізувати факти, усистемнювати їх і застосовувати для вирішення життєвих, а в перспективі і глобальних проблем. Система методів виховання має перетворитися для кожного учня в систему моральної свідомості, поведінкових форм і норм, здатність морально мислити, аналізувати, узагальнювати, приймати рішення. Інтенсивнішого перегляду та модернізації (а надто за сьогоденних умов) потребують зміст, форми, методи, педагогічні й освітні технології, адже на практиці має місце пришвидшене опанування всіма суб'єктами освітнього процесу інформаційно-комунікаційних технологій, платформ і ресурсів забезпечення дистанційного здобування знань [5, с. 261], що має бути уконтекстнене у формування освітньої культури, інтелектуальне життя, розвиток патріотичноємних сенсів здобувачів освіти.

Однією з ключових інновацій є перегляд змісту навчальних програм з урахуванням патріотичних аспектів. Нова українська школа враховує історичні та культурні аспекти розвитку країни, зокрема акцентує увагу на великих подіях у вітчизняній історії, вивченні традицій та цінностей українського народу.

Сучасні підходи в освіті висувають ряд інноваційних інструментів та технологій, спрямованих на активне формування національно-патріотичної свідомості. Серед них варто виділити веб-квести, скрайбінг, ментальні карти, кроссенс тощо. Інноваційні технології, що стали пріоритетними, включають в себе групове та індивідуальне навчання. Інноваційна методика викладання є своєрідним етапом у навчальному процесі, відзначаючись новим поглядом на взаємовідносини між учнями та вчителями. В цьому контексті ключовим є особистісно-діяльнісний підхід, де кожен учень активно взаємодіє з навчальним матеріалом. Таке інноваційне навчання визначається тим, що переосмислюються традиційні ролі учня та вчителя. Основною метою стає стимулювання творчості та зацікавленості, перетворюючи їх на невід'ємну частину уроку.

Сучасний розвиток технологій невід'ємно впливає на всі сфери суспільства, включаючи освіту. Використання технологій у навчальному процесі стає необхідністю для досягнення максимальної ефективності виховання молодого покоління в дусі національно-патріотичних цінностей.

1. Віртуальні екскурсії: Використання технологій віртуальної реальності для організації віртуальних екскурсій є однією з найінноваційніших форм національного виховання. Учні отримують можливість "перенестися" в історичні події, відчувати дух минулого та поглибити своє розуміння національної спадщини.

2. Інтерактивні уроки: Технології дозволяють створити інтерактивні уроки, де учні беруть активну участь у процесі навчання. Застосування електронних платформ, інтерактивних завдань та віртуальних дискусій сприяє активізації учнів, їх взаємодії та розвитку критичного мислення.

3. Відеоматеріали та мультимедійні ресурси: Використання відеоматеріалів та мультимедійних ресурсів забезпечує доступність та цікавість навчального матеріалу. Створення навчальних відеороликів, анімацій та інтерактивних презентацій допомагає зробити процес вивчення історії та культури захоплюючим.

4. Використання онлайн-платформ для обміну знаннями: Технології надають можливість використовувати онлайн-платформи для обміну знаннями та досвідом. Форуми, вебінари, інтернет-конференції дозволяють учням обговорювати історичні та культурні аспекти, спільно вирішувати завдання та обмінюватися власними думками.

Використання технологій у національному вихованні є не лише необхідністю, але і ключовим аспектом формування повноцінного громадянина з глибоким розумінням своєї історії та культури. Застосування віртуальних екскурсій, інтерактивних уроків та мультимедійних ресурсів в українських школах створює унікальні можливості для ефективного та захоплюючого вивчення національних цінностей серед молодого покоління [1].

Громадянська активність визначається не тільки свідомістю, але й практичним застосуванням знань та навичок у реальному житті. Проектна діяльність в школі та позашкільних установах стає ключовим інструментом для розвитку громадянської активності серед молоді.

Проектна діяльність допомагає формувати в учнів вміння планувати, співпрацювати та розв'язувати реальні проблеми, що важливо для розвитку громадянських навичок. Проекти з екології, громадянського виховання та соціального партнерства стають важливими зразками для наслідування.

Проекти стимулюють учнів долучатися до обговорень, висловлювати власні думки та шукати конструктивні рішення.

Проектна діяльність виявляється не лише методом навчання, але і засобом виховання громадян, здатних приймати активну участь у суспільному житті. Розвиток громадянської активності через проекти стає важливим кроком у формуванні відповідальних та свідомих громадян, готових приймати виклики сучасності.

Сучасна епоха технологій вимагає переосмислення методів вивчення історії в освітній системі. Інтерактивні форми навчання виступають як ефективний засіб залучення учнів та створення стимулюючого середовища для поглибленого вивчення історичних подій [2].

1. Рольові ігри в навчанні історії: цей метод дозволяє учням відчути себе в різних історичних образах, розвиває їхню емпатію та допомагає краще зрозуміти конкретні історичні контексти.

2. Графічні романи та візуалізація історії: візуальні засоби можуть покращити розуміння історії та зробити навчання більш доступним та

захоплюючим для учнів.

3. Історичні симуляції: ці методи можуть стимулювати критичне мислення, прийняття рішень та розвиток аналітичних навичок учнів.

Впровадження інтерактивних форм вивчення історії є важливим етапом у сучасній освітній парадигмі. Рольові ігри, графічні романи та історичні симуляції допомагають не лише розширити спектр методів навчання, але й зробити історію більш захоплюючою та значущою для учнів.

Висновки. У країні, де сучасні реалії диктують нові правила та вимагають від нас адаптації до трудних випробувань, національно-патріотичне виховання стає необхідністю, що виходить за межі педагогічних завдань. Спроможність виховати патріота, готового вносити свій внесок в захист та розвиток країни, нині має ключове значення. Освітній процес повинен бути не лише джерелом знань, а й лабораторією, де формується глибоке розуміння громадянської відповідальності та національної гідності. Інноваційні підходи в національно-патріотичному вихованні є ключем до формування молодого покоління, яке буде визначати подальший розвиток нашої країни та приносити внесок у її процвітання.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д., Кириченко В. І., Петрович Ж. В. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посіб. / І.Д. Бех, В.І. Кириченко, Ж.В. Петрович. – Харків: «Друкарня Мадрид» , 2016. 140 с. Видання 2-ге, змінене.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
3. Демченко П. Є. Інноваційні підходи до національно-патріотичного виховання молоді // Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Лисичанськ 27 лютого 2017 р.). Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» Лисичанськ : ФОП Чернов О.Г. 2017. С. 55-57.
4. Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні [Текст] : матеріали VIII обласної науково-практичної конференції (Київ, 10 листопада 2022 р.). Київ : Донецький ОБЛППО, 2022. 610 с.
5. Косянчук С. В. Читання у процесі формування культури інтелектуального життя особистості: соціальний вектор реалізації педагогічних технологій профільного навчання. Problems of implementation of science into practice. Oslo, Norway 2020, April, 20-21. Pp. 258–261. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720160>.
6. Літовка О. П. Інноваційні підходи до формування особистості майбутнього фахівця як громадянина-патріота / О. П. Літовка, Л. В. Нижник // Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Лисичанськ 27 лютого 2017 р.). Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г. 2017. С. 112-116.

7. Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика : моногр. / Авт. кол.: Александрова О.С., Левітас Ф.Л., Салата О.О., Шепетяк О.М., Матвійчук О.Є., Петрошук Н.Р. та ін. ; [за заг. ред. проф. Левітаса Ф.Л. ; наук. ред. Александрової О.С., Салати О.О.]. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с.

Пономаренко Людмила Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка,
м. Суми

Ткаленко Тетяна Олександрівна,
магістрант спеціальності «Соціальна робота»
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка,
м. Суми

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Вступ. Сучасна соціальна дійсність диктує умови, за якими успішність дітей та молоді у соціумі вимірюється їхньою конкурентоспроможністю, високим ступенем прояву ініціативи та громадської активності. Вважаємо, що саме громадська активність дітей та молоді є запорукою успішної соціалізації, досягнення успіху у житті. Інституційною основою реалізації громадської активності дітей та молоді вважаємо громадські організації.

Мета статті – визначити сутність, установити загальні та специфічні особливості громадських організацій як особливої форми громадської активності, а також зробити спробу аналізу таких об'єднань як інституційної основи реалізації громадської активності дітей та молоді.

Основна частина. Основним документом, що регламентує діяльність громадських організацій в Україні, їхні головні напрями діяльності, а також юридичний статус та захист прав її учасників є Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 року № 4572-VI [4]. Відповідно чинного Закону, громадські об'єднання створюються як добровільні об'єднання фізичними або/та юридичними особами з метою реалізації захисту прав та свобод, задоволення ряду суспільних запитів та інтересів: соціальних, політичних, культурних, екологічних тощо [4].

У свою чергу Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.1998 року № 281-XIV [5] (ст. 2) термін «молодіжні громадські організації» вживається у значенні об'єднання громадян віком від 14 до 35 років з метою упровадження діяльності, що спрямована на реалізацію й захист соціальних, політичних, економічних, духовних, культурних та ін. інтересів [5].

Діяльність громадських організацій дає можливість молоді формувати свою самостійність, самовизначення, самоствердження, соціалізації у різних сферах соціокультурного життя держави. Саме громадські організації виступають важливою ланкою формування та реалізації загальної державної соціальної політики.

Наукова спільнота поділяє загальну тезу про значний вплив громадських організацій у формування та становленні громадянського суспільства в Україні, утвердження демократичних засад, а також розвитку громадської активності та соціальної ініціативності саме молоді. Підтримуємо думку Л. Усаченко про те, що громадські організації стають важливим елементом побудови громадянського суспільства, унікальною системою норм, принципів, традицій з метою упровадження діяльності задля реалізації захисту усіх законних прав, інтересів та свобод громадян [1].

Важливо відзначити, що громадські організації відповідальні за створення системи соціальних зв'язків та відносин у соціумі, надають можливості для набуття соціального досвіду, його розширення та удосконалення, формують систему соціально значимих установок, навичок соціальної поведінки своїх членів.

Заслуговує на увагу наукова позиція Д. Волкової, яка полягає у осмисленні сутності громадських організацій як правовий конструкт об'єднань громадян, що регламентує основи їхньої діяльності і забезпечує важливість та конституційну законність громадських організацій у сфері захисту прав та дотримання інтересів людини.

Жильнікова Н. наголошує, що основними показниками оцінки ефективності діяльності громадських організацій є: їх кількісний показник у державі; відсоток громадян, які залучені до діяльності громадських організацій; рівень довіри населення до інститутів громадянського суспільства; ступінь поінформованості громадян про діяльність громадських організацій [1].

На думку Н. Левченко, молодіжні громадські організації, як важливий соціальний інститут соціалізації, має свої специфічні ознаки: наявність конкретної загальної стратегії діяльності; сформульована мета та завдання діяльності; структурованість організації; система соціальних ролей тощо [2].

Отже, підсумуємо, що відповідність вище зазначеним характерним та специфічним ознакам і вирізняє громадські організації від інших форм утворень та об'єднань громадян.

Відповідно до наукової позиції М. Менджул, класифікація системи громадських організацій має досить розгалужену структуру: за суб'єктною ознакою (приміром, вік, стать, професія, соціальна група тощо); за сферою діяльності (правозахисні, освітні, надавачі соціальних послуг, культурні, спортивні тощо); за територіальним принципом (місцеві, регіональні, усеукраїнські, міжнародні); за способом обліку своїх членів; за способом легалізації; відповідно стратегії та мети діяльності (надання соціальних послуг, захист прав людини, розвиток культури, мистецтва, освіти тощо) [3].

Дослідники також класифікують молодіжні громадські організації й за

характером діяльності на такі види: молодіжні осередки політичних партій; громадсько-політичні молодіжні організації; молодіжні релігійні організації; фахові молодіжні об'єднання; дитячі та молодіжні організації за інтересами; благодійні фонди та організації; національні молодіжні організації; молодіжні партії; студентські організації [2].

Відповідно характеру діяльності молодіжні громадські організації виконують ряд функцій. Розкриємо їх сутність.

Організаційна функція передбачає оволодіння членами організації навичками взаємодії у колективі, прийняття загальних правил життя у такій взаємодії, слідування загальним інтересам, потребам колективу задля досягнення спільних цілей тощо.

Соціальна функція орієнтує учасників надавати допомоги та підтримку різним категоріям населення, які опинилися у складних життєвих обставинах, самотійно чи у партнерстві із іншими суб'єктами.

Виховна функція передбачає поширення виховного впливу на своїх членів, урахування інтересів кожного, ефективний взаємний вплив учасників; формування у членів організації політичної, управлінської, правової культури, національної самосвідомості, соціальної відповідальності тощо.

Комунікативна функція передбачає налагодження ефективної комунікації, міжособистісного спілкування між усіма члена організації; вирішення конфліктних, проблемних ситуацій, що виникають тощо.

Посередницька функція вимагає налагодження соціальних зв'язків, взаємодії, партнерства між членами громадської організації, соціально орієнтованими установами, органами влади тощо.

Доповнюють загальний функціонал діяльності громадських організацій також опозиційна функція (сприяння розвитку демократичного суспільства шляхом позиціонування себе, формулювання думки щодо державних рішень, дій та інших ініціатив тощо); захисна функція (передбачає захист інтересів шляхом внесення законодавчих ініціатив, пропозицій; внесення подання до органів влади, здійснення громадського контролю за виконанням рішень тощо); кадрова функція (зорієнтована на підготовку соціально активної молоді, здатної приймати рішення, реагувати на виклики, бути агентами соціальні зміни тощо).

На експертну думку Н. Левченко, А. Калюженко [2] означені функції реалізуються у напрямках професійної діяльності молодіжних громадських організацій, головними з яких ми вбачаємо: волонтерську діяльність, вирішення соціальних проблем, надання соціальних послуг, розвиток молодіжного та соціального підприємництва, громадянська виховання тощо.

Зазначимо, що громадська організація для молоді має стати «соціальним майданчиком» просувати або ж захищати колективний інтерес однодумців. Це можливість створити незалежне об'єднання з метою допомоги громаді краще організувати, фінансувати, культурно, духовно, соціально збагачуватися, тобто діяти у ефективній кооперації із успішними громадами.

Громадські організації об'єднують людей, серед яких можна зустріти однодумців, досвідчених фахівців у галузі, інвесторів чи інших зацікавлених

осіб, які реалізують перспективні соціальні проекти.

Громадські організації стали «хабом» ефективної комунікації. Обмін соціальним досвідом між членами організації є надзвичайно цінним ресурсом. Можливість брати участь в обговоренні ідей, проектів чи, навпаки, запропонувати на обговорення свій проєкт, дають підґрунтя для подолання проблем, пошуку нових рішень.

Громадські організації стали місцем допомоги. Така допомога передбачатиме організацію освітніх компетенцій; отримання профільних консультацій вів фахівців; пошук професіоналів для успішної реалізації проектів; організація активностей з метою збору коштів; пошук інвесторів; створення банку медіа ресурсів; сприяння можливостям стажування, перейняття досвіду, отримання нового.

Громадські організації стимулюють т.зв. соціальний ефект. Популяризація самої громадської організації, створення позитивного іміджу, знайомство громадськості із її стратегією та метою є важливим аспектом її існування. Лише існування громадської організації одного конкретного напрямку дає перспективній, активній молоді розуміння того, що вони у своїх прагненнях не самотні, мають однодумців. Створення сприятливого мікроклімату для виникнення, розвитку та удосконалення інновацій дає перспективу формування «стартап-системи» у громадах.

У межах громадської організації молодь має повноцінні можливості щодо реалізації своєї громадської активності. Молодь провадить повноцінну діяльність (проводить зустрічі, тренінги, організовує процес надання соціальних послуг, культурно-масові заходи, воркшопи, освітні заходи та інші активності тощо). Члени громадських організацій безперешкодно можуть поширювати інформацію про свою діяльність.

Висновки. Таким чином, стверджуємо, що молодіжні громадські організації стали важливими соціальними інститутами, що формують у молоді активну соціальну позицію та соціальну відповідальність. Ключовим завданням соціальної молодіжної політики має стати ефективне нормативно-правове забезпечення діяльності молодіжних громадських організацій, що не буде суперечити базовим демократичним засадам, і у той же час буде вирізнятися високим ступенем свободи, соціальної справедливості, високим рівнем самоврядування.

Громадські організації є інституційною основою реалізації громадської активності молоді в межах становлення громадянського суспільства. Саме наявність громадських організацій є яскравим показником соціальної держави. Молодь, залучена до діяльності у громадських організаціях, набуває нового соціального статусу; має змогу реалізувати свою унікальність та активність на благо суспільства.

Список використаних джерел

1. Жильнікова Н. Д. Громадські об'єднання як інститут громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 23. Ч. 2, т. 1. С. 26–31.
2. Левченко Н., Калюженко А. Молодіжні громадські організації як чинник формування соціальної активності молоді: правові засади. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Вип. 3. С. 133–141.
3. Менджул М. В. Громадські організації як об'єкти цивільного права : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2011 20 с.
4. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 року № 4572-VI. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/ed20120322#Text> (дата звернення: 07.11.2023 р.).
5. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 01.12.1998 року № 281-XIV. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14> (дата звернення: 07.11.2023 р.).

Похтель Олена Іванівна,
вчитель початкових класів вищої категорії, старший вчитель.
КУ «Шосткинська спеціалізована школа І ступеня №13
Шосткинської міської ради Сумської області»

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ – ОСНОВА УСПІШНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Вступ. Оновлення змісту освіти у XXI столітті вимагає розв'язання складної проблеми: як перетворити гігантський масив знань в індивідуальне надбання та знаряддя кожної особистості. Реалізація будь – якої ідеї залежить виключно від людини. Відповідно, реформа освітнього середовища залежатиме від особи самого вчителя, який постійно перебуває в контакті з дитиною.

Мета статті - вивчення й узагальнення теорії та практики формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно – патріотичної свідомості дітей.

Основна частина. Результатом освітньої діяльності та орієнтиром Нової української школи є цінності. Навчання на основі цінностей є ефективним шляхом виховання активних, відповідальних, миролюбних, мужніх, чесних, співчутливих і дбайливих громадян. Цінності виступають фундаментом, мотиваційною основою поведінки будь-якої особистості. Ціннісні орієнтації розглядаються як результат виховання і соціалізації підростаючого покоління, що в сучасному контексті відкриває перспективи подальшого розвитку особистості. Навчання через цінності допомагає створити ефективне освітнє середовище, що підвищує результативність навчання, розвиває навички спілкування і взаємодії учнів, які зберігаються протягом усього життя. Окрім того, освітній процес стає основою для формування світоглядної позиції особистості, забезпечуючи її самореалізацію та самовизначення. Відтак, цінності набувають особливого значення як на рівні окремої особистості, так і

суспільства та нації в цілому.

Сформованість ціннісного ставлення у сучасних молодших школярів до навколишнього світу, охоплює різні напрями:

– ставлення до себе: адекватна самооцінка, бачення власних переваг та недоліків, готовність працювати над вирішенням проблем самовиховання, самовдосконалення;

– ставлення до друзів, однолітків: уміння розуміти та співчувати, готовність допомогти, проявити терпимість до недоліків інших, здатність пожертвувати своїми інтересами заради друга;

– ставлення до старших людей: уважне ставлення до старших, вияв поваги до батьків, учителів;

– ставлення до суспільства, держави: чітка громадська позиція, знання історії та вільне володіння державною мовою.

На мою думку, першочергове завдання школи зараз – допомогти школярам усвідомити, сприйняти загальнолюдські цінності і жити відповідно до них, навчити дітей справлятися з викликами сучасного світу, брати на себе відповідальність, критично ставитися до обставин та приймати зважені рішення.

Цілі покоління українців були виховані в дусі відчуження від рідної землі та національного самозречення. Навмисне поширення російськомовної літературної та музично-пісенної продукції, висвітлення неправдивої історії...

Наш народ намагалися позбавити усіх ознак культурної та духовної самостійності. Сьогодні єдиний шлях повернення державності – громадянсько-патріотичне виховання молоді.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді — це комплексна, системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління (учнів, вихованців): високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку з захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Ключовий пріоритет національно-патріотичного виховання — формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Завдання закладів освіти — так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних наставників-учителів, шкільне середовище виховували дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності.

К. Ушинський одним з перших звернув увагу на потребу розвивати у дітей «інстинкт місцевості» – здатності бачити навколишнє середовище в контексті рідної природи, суспільства, культури. У різний час до принципів регіонального підходу та народності у педагогічній роботі зверталися педагогі-гуманісти: С. Русова, яка чітко визначила тісний зв'язок між патріотизмом та

знаннями про рідний край; В. Сухомлинський, який створив симбіозом практичних досліджень та теоретичних висновків, визначивши шлях виховання любові до Батьківщини через любов до малої батьківщини – рідного краю.

Патріотичне виховання – це планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до Батьківщини.

Таке виховання включає розвиток любові до своєї країни, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за природу; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтерес до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

Першоелементом національної культури є, безумовно, рідна мова.

Мова має виховувати духовно – емоційну сферу україномовних громадян через організаційний зв'язок з національними традиціями. Адже наша мова є скарбницею не тільки української ментальності, а й загальнолюдських морально – естетичних цінностей і це благородний матеріал для виховання молоді людини

Мова і народ нерозлучні, коли ж зникає мова, зникає і сам народ.

К. Д. Ушинський дійшов висновку, що людина, позбавлена з дитинства рідної мови. назавжди залишається непотрібним членом суспільства, ніколи не зрозуміє народ, залишиться людиною без Вітчизни, яку б маску патріотизму не надягнула пізніше. Кожний народ і його мова глибоко індивідуальні і своєрідні.

На думку автора статі, вивчення української мови молодшими школярами - це початковий етап виховання мовної особистості. Надзвичайно важливим для організації уроків рідної мови є підбір цікавих вправ, мовних ігор, загадок, ребусів.

Рідне слово є знаряддям патріотичного виховання дітей. «Тільки той може осягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність батьківщини, хто збагнув пахощі рідного слова, - писав В. О. Сухомлинський, - хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини...».

В. Сухомлинський зазначав, що в руках педагога слово є могутнім виховним засобом, яке здатне піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити її патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в її серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків.

Кожний день, кожний урок, кожне слово вчителя-вихователя повинні нести посил для учнів в цьому напрямку. Йдучи першими в нашій школі тернистим шляхом НУШ вчителі початкових класів є новаторами, дослідниками, організаторами, мотиваторами, вихователями всього освітнього процесу. Ми працюємо ще і з батьківською спільнотою, для якої виступаємо порадиниками, консультантами.

На виховних годинах відкриваються яскраві сторінки історії української держави, розуміння і необхідності дотримання норм і принципів чинного законодавства України, поваги до прав і свобод інших людей, шанобливого ставлення до державних символів.

Перед кожною виховною годиною – тривала підготовча робота з учнями й батьками. Завдяки цьому поширюються знання учнів із певної теми, проводяться вікторини, конкурси, збирається необхідний матеріал. Для дітей все несподівано, сповнене елементів гри, новизни, зацікавленості. Батьки – є співавторами свята, артистами та їх активними учасниками. Тому й світяться цікавістю оченята дітей, усім хочеться показати свої знання і вміння, позмагатися з батьками, які можуть і допомогти, і підтримати.

Часто проводимо в класі екскурсії по рідному краю. Не минаємо можливості відвідати музей, ознайомитися з визначними історичними пам'ятками.

Отже, реформа української школи буде успішною лише тоді, коли її змістова складова буде заснована на цінностях, доповнити її сучасними особливостями для напрацювання ціннісно-освітньої платформи української освіти.

Висновки. Початкова школа покликана сформувати й розвинути у молодших школярів такі ціннісні орієнтири, як: морально-етичні (духовні) цінності; естетичні почуття; родинні (сімейні) цінності; виховання почуттів; любов до книг, читання (формування морально-етичних цінностей через художні твори); Початкова школа – це "Школа радості" – школа добра, родинного затишку, милосердя, постійного спілкування і співпраці родини, вчителів і дітей.

У шкільних стінах починається все, що може нас радувати чи непокоїти. Тут сьогодні плачеється громадянин, який перейме на свої плечі тягар з плечей старших поколінь, діятиме і мислитиме по - новому, нестандартно, буде активним перетворювачем життя. Застосування набутих знань на практиці, розвиток людської гідності, громадянськості, патріотизму, чесності, толерантності, працьовитості стане запорукою формування вільної патріотичної особистості, добробуту українського народу, правової держави, рівноправної інтеграції до європейського співтовариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. У 5-ти томах. Київ, 1976. т. 2.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
4. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину : Вибрані твори. У 5 т.
5. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати / В. В. Сидоренко // Методист. – 2018. – № 5. – травень. – С. 4-21

Сачко Інна Миколаївна,

вчитель початкових класів вищої
категорії, старший вчитель.
КУ «Шосткинська спеціалізована
школа І ступеня №13 Шосткинської міської ради
Сумської області»

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Вступ. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни є дуже важливим питанням нашого сьогодення. На мою думку, воно є найважливішим напрямком всього освітнього процесу сучасної школи. Що ж таке національно-патріотичне виховання? Міністерство освіти і науки України дає пояснення.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності
- працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Таке виховання реалізується з врахуванням пізнавальних можливостей та вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Пояснюється це особливостями психології дітей, в яких є здатність охоче пізнавати навколишній світ, сприймати норми поведінки, здобувати нові знання, виробляти світобачення. Саме в цей період дитина усвідомлює суспільні цінності, починає керуватися в своїй поведінці моральними нормами, за допомогою дорослого, через власну індивідуальну діяльність відкриває себе. Національне виховання – це виховання підростаючих поколінь у дусі українського виховного ідеалу на багатовікових традиціях.

Основні напрямки патріотичного виховання на уроках образотворчого мистецтва – розвиток національної самосвідомості; вивчення основ етнокультури; вивчення художньої культури своєї землі; виховання мужності, любові до Вітчизни.

Основна частина. Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується (В. О. Сухомлинський)

Головним завданням курсу «Образотворче мистецтво» є формування у молодших школярів культури почуттів, основ національної та громадянської свідомості. Пропонується проводити конкурси дитячої зображувальної творчості «Слава українським військовим», «У світі немає кращої країни, ніж Україна» та ін. Для ефективного формування національного виховання учнів початкових класів є: сприйняття учнями знань про українську культуру; створення ситуацій емоційного переживання учнями педагогічних установок на оволодіння національними цінностями, усвідомлення знань про національну українську культуру, орієнтація дитини на позитивні результати діяльності щодо засвоєння певних національних цінностей у родині та в школі. Доцільно впровадити STEM-проекти: «Рідний край, де ми, живемо, Україною зовемо», «Я і моя родина», «Моя маленька батьківщина», «Славетні українці», «Козацькому роду немає переводу» і ін.

Майже кожен урок образотворчого мистецтва – це інтегрований урок, на якому використовуються матеріали таких предметів, як музичне мистецтво (музичні твори композиторів), українська література, (вірші, легенди, оповідання, казки) , природознавство, (зображення тварин, дерев, кущів, зображення тварин, птахів, природні зони), історія (відтворення історичних подій, баталій) , трудове навчання (робота з ножицями, папером, вишивка, гончарство), математика, (зображення геометричних фігур, вивчення законів

перспективи), Я і Україна.

Уроки образотворчого мистецтва сприяють усвідомленню єдності власної долі з долею рідного краю, Батьківщини, розвивають відчуття потреби у збереженні духовного багатства українського народу завдяки художній творчості, народним ремеслам як яскравим перлинам національної культури.

Я вважаю, що урок образотворчого мистецтва збагачує особистість учня і формує її свідомість на національному ґрунті. Музичний супровід допомагає створити творчу атмосферу під час малювання. Наприклад, на уроці «Малювання українського національно вбрання» я пропоную учням послухати українські народні мелодії, а коли учні вивчають тему «Історичний і батальний жанри», звучить пісня у виконанні О.Білозір «Україночка» або «Пісня Роксолани», зміст яких розкриває сутність українського народу, його історичне минуле, менталітет. Так, вивчаючи тему: «Петриківський розпис», «Народна іграшка», «Чарівний світ писанки» знайомлю учнів і показую на карті, де знаходяться село Петриківка (Дніпропетровщина), село Опішня (Полтавщина), місто Косів (Івано-Франківщина)

Розповідаючи учням про народний розпис, я знайомлю їх з творчістю народних майстринь, зокрема з творчістю Катерини Білокур, її біографією, демонструю репродукції картин. При вивченні розділу «Декоративно-прикладне мистецтво» я звертаю особливу увагу учнів на естетичну сторону творів народного мистецтва, прищеплюю їм любов до народної творчості, вивчаю з ними історичні корені мистецтва свого народу, його культурну спадщину.

Діти з великою відповідальністю ставляться до таких завдань, як намалювати малюнки, або створити листівки для воїнів, які на фронті захищають нашу Батьківщину зараз. Ситуація, яка склалася у нашій країні на сучасному етапі розвитку держави, змінює світогляд школярів, руйнує стереотипну свідомість.

На таких уроках формується почуття патріотизму, любові до свого народу, уміння оцінювати події, що відбуваються у державі і світі. Виховується почуття гордості, глибокої поваги до символів держави, іншої загальнодержавної та регіональної символіки та історичних святинь.

Отже, образотворче мистецтво – один із засобів не тільки естетичного, а й національно-патріотичного виховання.

Я вважаю, треба використовувати всі засоби і можливості, всі знання, щоб надихнути дитину на творчість, дати повірити в свої сили, зацікавити та навчити творити «з душею», продовжуючи традиції нашого народу, виховуючи громадянина України, патріота – ось завдання сучасного вчителя.

Таким чином, образотворче мистецтво відіграє певну роль у формуванні національно-патріотичного виховання учнів. Любов до рідного села, гордість за свою країну має значення у розвитку дитини. Без любові до Батьківщини і до її історії та культури неможливо виховати громадянина і патріота своєї держави, сформувані у дітей відчуття власної гідності. Виховання патріотизму, формування національної свідомості – одне з головних завдань уроків

образотворчого мистецтва. Цьому сприяють уроки які спрямовані на ознайомлення з побутом, історією та культурою народу; уроки декоративно-прикладного народного мистецтва; уроки малювання з натури пейзажів рідного краю, предметів побуту свого регіону; розмови з учнями про рідний край, його природу, про українських художників. На уроці діти мають відчутти, що вони є частиною народу великої і багатой країни, що вони – громадяни України, українці.

Отже, відродження української нації у школі, зокрема на уроках образотворчого мистецтва відбувається за допомогою національного та патріотичного виховання молодого покоління. Національне виховання ґрунтується на засадах родинного виховання, на ідеях і засобах народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що уособлюють любов до рідної землі, до свого народу, його традицій, звичаїв, готовність до праці в ім'я України, почуття гордості за Батьківщину, вірність Україні, власну відповідальність за її долю.

Висновок. Ставлячи за мету виховати в дітей здоровий патріотизм, педагоги мають пам'ятати, що до цього не слід підходити формально, лише з приуроченням до знаменних дат. Лише подаючи дітям належний приклад, проявляючи вагомий внесок у майбутнє, педагоги зможуть дбайливо й посправжньому зростити в дітях паростки патріотизму, виховати в них гідних громадян своєї країни.

Турбота про інтереси Батьківщини, гордість за свою Вітчизну і культурні досягнення своєї країни, шанобливого ставлення до історії і до мови, гуманізм, милосердя і добро - ось справжні цінності.

Підводячи підсумок, хочеться впевнено сказати, що ефективність формування патріотичних почуттів на уроках образотворчого мистецтва багато в чому визначається професіоналізмом і особистою захопленістю викладача. Тільки власним прикладом «горінням душі», виявляючи повагу до людей і до рідної землі, взаєморозумінням і повагою до особистості учня, можна наблизити дитину до загальнолюдських морально-етичним цінностям.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02 2018 р. № 87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.
2. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія <http://93.183.203.244:80/xmlui/handle/123456789/5912>
3. Белкіна Е. Виховання мистецтвом / Е. Белкіна // Мистецтво та освіта. – 2001. – ф 2. – С. 36-38.
4. Васильєва О. Розвиток творчої особистості дитини в образотворчій діяльності / О. Васильєва, І. Поклад // Мистецтво та освіта. – 2002. – ф 2. – С. 42-43.
5. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання / З. Гіптерс // Рідна школа. – 2001. – ф 9. – С. 60.
6. Демченко І. Творчий розвиток школярів засобами образотворчого мистецтва / І. Демченко // Рідна школа. – 2002. – ф 6. – С. 62-64.

Торба Віталій Васильович,
вчитель лікувальної фізичної культури
Комунального закладу освіти «Криворізький
навчально-реабілітаційний центр №1»
Дніпропетровської обласної ради,
м. Кривий Ріг

ЛІКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ

Вступ. Патріотизм, як почуття глибокої любові та відданості своїй країні, є важливою складовою національної свідомості та громадянського самосприйняття. Його формування вже з дитинства є завданням суспільства та освітньої системи. Одним із способів досягнення цієї мети є використання занять лікувально-фізичною культурою (далі - ЛФК), що може сприяти розвитку патріотичної свідомості дітей.

Мета статті. Розгляд важливості та можливостей використання занять лікувально-фізичною культурою для формування патріотичної свідомості дітей. В статті розглянуті різні фактори, що демонструють, як ЛФК може сприяти розвитку патріотизму у дітей, включаючи фізичне здоров'я, розуміння історії та культури, спільну роботу, здоровий спосіб життя, активну громадянську позицію, креативність та екологічну свідомість.

В статті вказано на важливість врахування цих факторів у виховному процесі та показує, як ЛФК може виступати інструментом для формування патріотичної свідомості дітей, роблячи їх більш свідомими та відповідальними громадянами своєї країни.

Основна частина. ЛФК спрямована на зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей. Здорові громадяни здатні більш ефективно служити своїй країні та сприяти її розвитку. Діти, займаючись фізичною активністю, навчаються дбайливо ставитися до свого організму та розуміти, що здоров'я - це одне із головних багатств нації. Патріотизм починається з підтримки і збереження власного здоров'я.

Заняття ЛФК можуть бути відмінною можливістю впроваджувати історичні та культурні традиції у виховний процес. Діти можуть дізнатися більше про великих українців, історичні події та національні традиції, працюючи з вчителями, які вміють поєднувати фізичну активність і вивчення історії. Це допомагає дітям краще розуміти і цінувати спадок своєї країни.

На заняттях ЛФК можна включати командні ігри та вправи, які навчають дітей співпраці та взаємодії. Ця спільна діяльність допомагає формувати почуття спільної відповідальності за долю своєї країни. Діти навчаються працювати разом, долати труднощі та досягати спільних цілей, що є важливою

частиною патріотичної свідомості.

Важливою складовою цих занять є формування здорового способу життя, оскільки вони сприяють розвитку здорового способу життя, включаючи правильне харчування, фізичну активність та здоровий відпочинок. Діти, навчаючись цим принципам, стають прикладом для інших та можуть допомагати спільноті в збереженні здоров'я. Це також є важливим фактором патріотичної свідомості, оскільки здорові громадяни є основою міцної країни.

Додатковий фактор, який слід врахувати при розгляді ролі ЛФК у формуванні патріотичної свідомості дітей, - це створення можливостей для розвитку креативності та самовираження. Заняття ЛФК не обмежуються лише фізичною активністю; вони можуть включати творчі завдання, такі як танці, музичні вправи чи мистецькі проекти. Це дає дітям можливість виразити свої почуття та думки щодо рідної країни через мистецькі форми виразу.

Важливо також звернути увагу на розвиток активної громадянської позиції у дітей. Саме заняття ЛФК можуть стати платформою для підтримки патріотичних ініціатив та проектів. Діти можуть брати участь у благодійних акціях, змаганнях з патріотичною спрямованістю. Це в свою чергу допомагає їм реалізувати патріотичні цінності у практичні дії та створює відчуття активної участі у житті своєї країни.

Ще однією важливою складовою в розгляді ролі ЛФК у формуванні патріотичної свідомості дітей є сприяння розумінню екологічних питань та збереженню природи. В заняття ЛФК можна включати екологічні завдання, навчаючи дітей дбайливо ставитися до природи та навколишнього середовища. Важливе розуміння, що діяльність кожного громадянина впливає на довкілля та національний ресурс, важливе для формування патріотичної свідомості. Гордість за чистоту та красу рідної природи є важливою складовою патріотизму.

Висновки. Заняття ЛФК є невід'ємною частиною виховання та розвитку дітей. Їхній потенціал у формуванні патріотичної свідомості великий, оскільки навчання національним традиціям, історії і культурному спадку під час занять ЛФК допомагає дітям розуміти своє місце в світі і розвивати почуття гордості за свою країну. Спільна робота, взаємодія та командні ігри формують почуття спільної відповідальності перед країною та її громадянами. Здоровий спосіб життя та допомога спільноті надають дітям можливість реалізувати патріотичні цінності в дії, допомагаючи зберегти природу та покращити благополуччя суспільства.

Всі ці фактори спільно сприяють формуванню патріотичної свідомості дітей, роблячи їх активними, гордими та відповідальними громадянами своєї країни. Лікувальна фізична культура стає мостом, який з'єднує фізичне здоров'я з патріотизмом, навчаючи дітей любити та дбати про свою країну, бути гідними спадкоємцями її історії та відданими громадянами.

Список використаних джерел

1. Білозерська С. Психологія морального виховання. Дрогобич: РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. 245 с.
2. Боберський І.К., Богданова О.С. Рухливі забави та ігри. Деякі проблеми морального виховання і розвитку школярів. Київ: Гардарика, 2009. 311 с.
3. Жуковський В. М., Москальова Л. Ю. Теорія і методика викладання предметів духовно-морального спрямування у середніх загальноосвітніх закладах. Навч. посіб. Острого: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2013. 364 с.
4. Снагощенко Л.В. Здоров'язберезувальні технології як важливий компонент сучасного освітнього процесу //Актуальні проблеми громадського здоров'я : матер. наук.-практ. конф. ресурсного центру «Школа педагогіка здоров'я» кафедри медико-біологічних основ Навчально-наукового інституту фізичної культури СумДПУ імені А.С.Макаренка. Суми: ФОП Цьома С.П., 2019. Т.2 (3). С.77-79.
5. Яновська М.Г. Моральне виховання і емоційна сфера особистості // Класний керівник. 2015. № 4. С.24-29.

Тіщенко Тетяна Анатоліївна,
категорія- спеціаліст вчитель початкових класів
Криворізької гімназії №59 Криворізької міської ради
м. Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ В УМОВАХ НУШ

«Патріотичне виховання - це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується». (В. О. Сухомлинський).

Цінності людини ХХІ століття - визначають сенс її теперішнього існування у сучасному світі. Взагалі поняття “цінності” загальноживане, його використовують різні науки, такі, як педагогіка, психологія та філософія. Це поняття, яке стосується всіх верств населення. Становлення людських цінностей починається із самого народження дитини та можуть змінюватися протягом усього її життя. Пік формування загальнолюдських цінностей починається у період фізіологічного та психологічного розвитку дитини молодшого шкільного віку, тому важливо в цей період надати правильний поштовх для формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти, які навчаються за новою програмою НУШ.

Давайте детально пояснимо, як кожна наука розкриває значення поняття “цінності”. Педагогіка, цінності - це ті особливості, які дозволяють не тільки задовольнити потреби людини, але і служать орієнтиром у житті особистості. Психологія, цінності — це переконання та ідеї суспільства, яким чином все в житті має відбуватись. Цінності надихають людину таким чином, що вона прагне отримати або досягти їх реалізації. Кожна людина вважає власні цінності важливішими, ніж цінності інших. Філософія, цінності - будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, час, гроші, здоров'я тощо, заради якого вона живе.

Які бувають цінності? Цінності бувають матеріальні (життєві) та духовні. Матеріальні (життєві) – це ті цінності, які покращують наше повсякденне життя. До них належать: смачна їжа, зручний одяг, житло, засоби пересування, побутова техніка тощо. Матеріальні (життєві) цінності формуються незалежно від методів виховання. Духовні - мають морально-естетичну складову. Це любов, доброта, справедливість, чесність, патріотичність тощо. Духовні цінності формуються протягом усього життя через виховний процес батьків та вчителів. Тому важливими рушіями формування духовних цінностей є саме вчителі та батьки.

Коли і в якому віці починається усвідомлення особистісних цінностей? Особистісні цінності - це те, чому людина усвідомлено призначає найвищу цінність, чим дорожить і заради чого готовий жертвувати чимось іншим,

платити зусиллями, часом та грошима. Це те, безумовну важливість чого людина вірить, заради чого він живе, до чого прагне і чим керується у своїх виборах. У кожного з нас є щось дуже важливе, що ми любимо та цінуємо. Усвідомлення особистісних цінностей, дає можливість людині сформуватися, як особистість та відчувати задоволення від життя, що в край важливо для людини. Тому усвідомлення особистісних цінностей дуже важливе під час навчання дитини у сучасній школі НУШ. На мою думку основні цінності, які повинні формуватися у дитини під час навчання - цінності нової України, свобода, солідарність, становлення національно-патріотично свідомою особистості. Немає часових рамок усвідомлення особистісних цінностей, тому їх і потрібно починати формувати у дитини молодшого шкільного віку.

Національно - патріотична свідомість дитини - одна із важливих цінностей сучасних дітей. Формування національно-патріотичних цінностей відбувається через виховний процес. Тому і є складовою всього процесу виховання. Національно-патріотичне виховання здобувачів освіти – це доволі комплексна системна і цілеспрямована діяльність вчителя та батьків щодо формування в учнів закладів загальної середньої освіти високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Суть та мета патріотичного виховання – це виховання свідомого громадянина цілісної держави, патріота, високої культури міжнаціональних взаємин, формування у дітей потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної культури.

Основні напрямки або предмети уваги за якими формується національно-патріотична особистість:

- єдина національна ідея
- культура народу
- рідна мова
- історія народу і держави
- самовизначення, самоідентифікація
- лідери та герої народу, нації, держави
- рідний край, місто, село
- поважне ставлення до батьків та близьких.

В основу виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь.

Завдання школи та обов'язок педагогів – виростити дітей справжніми громадянами та патріотами з почуттям особистої відповідальності.

Для того щоб сформувати національно-патріотичну особистість потрібно

навчальний матеріал викладати дітям так, щоб учні не тільки знали й розуміли те суспільство, в якому ми живемо й працюємо, але і вносили свою маленьку часточку в подальше його удосконалення і розвиток, постійно прагнули до покращення навколишньої дійсності.

Виходячи з вищевикладеного, визначимо завдання національно-патріотичного виховання особистості дитини:

- ознайомлення з історією рідного краю, життям і побутом українського народу;
- виховання любові до рідного краю (до рідного дому, сім'ї,)
- формування духовно-моральних взаємин між людьми;
- виховання пошани й любові до культурного спадку свого народу й сучасного мистецтва;
- формування толерантного ставлення до представників інших народів, культур і традицій;
- культивування кращих рис української ментальності — працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності;
- формування мовленнєвої культури.

Отже, з усього вище сказаного можна зробити висновок, для того щоб виховати майбутнє покоління - патріотичним, необхідно проводити заходи спрямовані на усвідомлення дитини у необхідності розвивати патріотичну складову сучасної особистості. Дитина повинна розуміти, важливість такої людської цінності, як - патріотизм, гуманізм та демократизм у суспільстві, єдність сім'ї та держави.

Список використаних джерел:

1. <https://vpa.org.ua/glossary/cinnosti/>
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. <http://psychologis.com.ua/cennost.htm>
4. <https://langs.physio-pedia.com/uk/personal-values-and-beliefs-uk/>
5. <https://vseosvita.ua/library/so-take-cinnosti-osobistosti-ta-ak-ih-obirati-j-oberigati-464823.html>
6. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
7. http://brovary-school9.edukit.kiev.ua/vihovna_robotata/

Яковлєва Олена Миколаївна,
вихователь старшої групи (I категорії)
Сумського Дошкільного навчального закладу (ясла-садок)
№38 «Яблунька» Сумської міської ради

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вступ. На сучасному етапі розвитку України, коли існує безпосередня загроза денационалізації, втрати національної незалежності та потрапляння під вплив інших держав, необхідно переосмислити зроблене і посилити національно-патріотичне виховання дітей та молоді. Існує нагальна потреба у впровадженні системних заходів, спрямованих на формування українців.

На жаль, до цього часу в українській освіті не існує переконливої та позитивної україно-центричної традиції чи досвіду виховання патріотизму у дітей та молоді. Раніше термін «національний» взагалі викликав страх, а «патріотичне виховання» сприймалося виключно в етнонаціональному або неорадянському вимірах.

Мета статті – окреслити напрямки національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У книзі «Дошкільна педагогіка» Т. Поніманська наводить таке визначення поняття «патріотизм»: любов до Батьківщини, відданість їй і своєму народу. Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу й незалежність, людина не може бути громадянином [3.с.252].

Серед виховних напрямів найбільш актуальними сьогодні є громадянсько-патріотичне виховання, духовно-моральне виховання, військово-патріотичне виховання та екологічне виховання, які відповідають як нагальним запитам і викликам сучасності, так і ґрунтуються на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу та розвитку держави як гарантії особистої безпеки людини. Вона є стрижневою та фундаментальною, закладає підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які вбачають у розвитку держави запоруку власного особистого розвитку.

Для патріотичного виховання важливо правильно визначити вік, з якого можна активно прищеплювати дітям патріотизм. Найкращий час для початку систематичного патріотичного виховання - середній дошкільний вік, коли інтерес до соціального світу та суспільних явищ особливо сильний.

Цілеспрямоване патріотичне виховання має поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення до певних явищ суспільного життя. З цією метою факти національного життя, з якими знайомлять дітей дошкільного віку, ілюструються прикладами з діяльності знайомих дорослих, батьки дають оцінку суспільним явищам і беруть участь разом з дітьми в громадських справах.

До основних напрямків патріотичного виховання належать:

- Формування уявлень про сім'ю, родинні зв'язки, рід та родовід;
- Краєзнавство;
- Ознайомлення з явищами суспільного життя;
- Формування знань про національну історію та національну усимволіку;
- Ознайомлення з національними традиціями та культурою;
- Формування знань про природу людини;
- Повага до державних символів (герб, прапор, гімн України);
- Активна участь у суспільно-політичному житті країни;
- Повага до верховенства права та прав людини;
- Готовність долучатися до природоохоронної діяльності;
- Толерантність до цінностей і переконань представників інших культур, регіональних і національних мовних особливостей;
- Готовність до захисту суверенітету та територіальної цілісності України.

Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високого почуття патріотизму, любові до України, поваги до видатних історичних постатей та готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку.

Патріотичне виховання включає соціальний, цільовий, функціональний, організаційний та інші аспекти. Основним елементом патріотичного виховання є формування у молоді любові до своєї Батьківщини, що в першу чергу здійснюється сім'єю та найближчим соціальним оточенням через передачу певних культурних традицій, звичаїв, обрядів та вірувань.

Особливість національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в сучасних умовах полягає у збагаченні світогляду дитини міцними знаннями, формуванні уявлень про суспільні явища та події у світлі загальноприйнятих інтерпретацій, накопиченні соціального досвіду життя в найближчому оточенні (дім, вулиця, місто(село, селище), розвитку культурних та родинних культурних і родинних традицій, виховувати любов до Батьківщини та рідного дому.

Базовим компонентом дошкільної освіти та змістом чинної освітньої програми визначено, що з раннього віку має здійснюватися системна й організована робота з національно-патріотичного виховання, спрямована на формування у дітей любові до України, поваги до родини, національних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, етнічних цінностей українського народу [1].

Громадянином не може бути той, хто не любить свою країну, не готовий примножувати її багатства, захищати її честь і славу, а вразі необхідності віддати життя за її свободу і незалежність. Як загальна якість, патріотизм охоплює емоційне, моральне та дієве ставлення до себе та інших, матеріальних і духовних надбань Батьківщини, держави і суспільства.

Патріотизм дітей дошкільного віку ґрунтується на їхній турботі про найближче оточення (сім'ю, рідний дім, рідне місто, село), яке вони бачать щодня, яке є їхнім, в якому вони народилися і з яким вони нерозривно пов'язані.

У вихованні патріотизму у дітей дошкільного віку важливим є приклад дорослих. Це пов'язано з тим, що певні емоційно-позитивні установки у них формуються набагато раніше, ніж вони починають засвоювати знання.

Патріотизм як моральна якість має суттєвий зміст. У цьому контексті виховна робота поєднує явища суспільного життя, фольклор, мистецтво, практичну діяльність дітей (працю, спостереження, ігри, творчість тощо) та знання дітей про національні та державні свята.

До специфічних особливостей національно-патріотичного виховання можна віднести родинне виховання, що ґрунтується на принципах і засобах народного виховання та народної педагогіки.

Першим інститутом суспільного виховання є сім'я, яка слугує моделлю поведінки людини в суспільстві як громадянина. Тому, перші знання про патріотичне виховання діти отримують через участь у сімейних святах, обрядах та звичаях;

Патріотичне виховання в дошкільних закладах є першою ланкою у формуванні патріотичної свідомості дітей;

Процес патріотичного виховання дітей має бути позитивним, відповідати віку дитини, сенситивному періоду її розвитку та особистісним особливостям, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні спрямований на набуття знань про власну країну та виховання поваги до національних символів. Діти старшого дошкільного віку повинні знати український прапор, гімн, герб, назви столиці та інших великих міст, важливі географічні назви (Крим, Карпати, Дніпро) та вражаючі місця (Тарасова гора в Ханові, Хортиця, заповідник Асканія-Нова тощо) [1].

Цій меті підпорядковані такі уроки, як "Ми живемо в Україні», «Ми дуже любимо Україну", "Місцяу країнської пам'яті", "Рідне місто (село)", "Вулиці нашого міста (села)", "Наш герб".

Діти повинні поступово прийти до розуміння того, що моральним виміром патріотизму є розвиток національної економіки (нові робочі місця, заробітна плата працівників, надходження до бюджету, раціональне використання яких робить життя на Батьківщині гідним), підтримка національного виробника, економічна та управлінська доброчесність власників бізнесу, розвиток меценатства тощо. Діти повинні поступово прийти до усвідомлення того, що економічна та управлінська доброчесність, розвиток меценатства є важливими чинниками розвитку країни. У зв'язку з цим вихователі можуть наводити приклади з історії та сучасного життя країни. У патріотичному вихованні дітей дошкільного віку доцільно використовувати художні твори, написані про історію та сучасне життя України, дітей та дорослих.

Ефективними методами і формами патріотичного вихованняє: екскурсії вулицями рідного міста, історичними пам'ятками та визначними місцями, бесіди вихователів, бесіди з цікавими людьми, узагальнюючі бесіди, розгляд ілюстративного матеріалу, читання та інсценування художніх творів,з

апрошення до дошкільного закладу членів родини, спільні виховні заходи з родинами (День сім'ї, День бабусь тощо), зустрічі з батьками за межами ДНЗ.), зустрічі з батьками за межами дитячого садка, на роботі тощо.

Важливим напрямом патріотичного виховання є ознайомлення з народознавством (вивченням культури, побуту та звичаїв корінних народів). Дітей дошкільного віку знайомлять з культурними та матеріальними цінностями своєї сім'ї та народу, пояснюють зв'язок між людьми, минулими та майбутніми поколіннями, виховують розуміння сенсу життя, інтерес до своєї сім'ї та народних традицій [2,с.3].

Важливу роль у вихованні дітей відіграють народні традиції, досвід, звичаї, погляди, уподобання та кодекси поведінки (наприклад, повага до старших, турбота про дітей, святкування пам'ятних подій), які історично склалися і передаються з покоління в покоління. Тісно пов'язані з традиціями народні звичаї-це установлені кодекси поведінки, які стали звичними, визнаними і необхідними, і є формою прояву народних традицій (наприклад як вітатися, як ходити в гості). Для того, щоб виховувати патріотизму дітей, батьки самі мають бути патріотами. Тому рівень патріотизму батьків відіграє важливу роль у національно-патріотичному вихованні сім'ї. Виховувати прикладом означає створювати рольові моделі для оптимізації виховного процесу. Діти копіюють все, як позитивне, так і негативне.

Висновки. В умовах війни, яку веде Російська Федерація проти України, важливо проаналізувати зроблене та запровадити системні заходи, спрямовані на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді. На сучасному етапі розвитку нашої держави життєво важливим є усвідомлення необхідності інтеграції дітей у сучасне суспільство, засвоєння ними загальнолюдської системи цінностей, формування ціннісного ставлення до світу, себе та інших людей, формування повноцінної, національно-свідомої особистості майбутнього громадянина України.

Підсумовуючи зауважимо, що дуже важливо з малечку вчити дітей усвідомлювати, що вони є частиною цього світу, любити та захищати свою країну. Ми вважаємо, що патріотизм-це сплав почуттів і думок, і що розуміння святині, якою є наша Батьківщина, має відбуватися не тільки головою, але і перш за все серцем. Патріотизм починається з любові до людей. Патріотизм починається з коліски.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Євтушина Л.І. Земля, де народились і ростемо. Харків .2017. 4-13 с.
3. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів .К. Академвидав, 2006. 456 с.

СЕКЦІЯ П НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ

ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Брюховецька Наталія Григорівна,

вихователь Степанівського закладу дошкільної освіти
(ясла-садок) «Орлятко» Степанівської селищної ради
Сумського району

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Вступ. Основним завданням дошкільної освіти є виховання національних почуттів і патріотизму у дітей - виховання дитини як свідомого громадянина, державотворця, носія християнських чеснот та української національної культури, екологічно грамотної людини, з високим рівнем політичної та правової культури, доброго сім'янина.

Мета статті. Дослідити одну з найактуальніших проблем сьогодення – питання патріотичного виховання дітей. На основі аналізу педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського акцентовано, що засобами патріотичного виховання є природа, праця, моральна краса людської поведінки, книга, творчість, історичне минуле нашого народу..

Виклад основного матеріалу дослідження. Патріотичне виховання у нашому дошкільному навчальному закладі здійснюється педагогічним колективом системно через національно – патріотичні куточки, міні-музеї груп, заняття в музеях міста, родинні свята. Важко не погодитись з висловом В. Сухомлинського «Любов до Батьківщини починається із захоплення красою того, що бачить перед собою дитина, чим вона милується, в що вкладає частку своєї душі. Захоплення красою землі, де жили діди і прадіди, де нам судилося прожити життя, повторити себе в дітях, постаріти і піти в землю, яка народила нас – це найважливіше емоційне джерело любові до Батьківщини»[5,с.213].

Гартування маленького патріота проходить також шляхом формування уявлень про назву рідного міста, найближчих вулиць, площі, столиці нашої Батьківщини, про її визначні місця. Діти старшого дошкільного віку ознайомлені з державною символікою України (прапор, герб, гімн), людьми, які прославили нашу країну та характерними рисами українського народу (миролюбність, доброзичливість, гостинність, працелюбність, тощо). Пробуджують у дітей любов до рідної землі, повагу до людей праці, інтерес до історії та культури своєї країни.

Ознайомлення дошкільників з рідним містом та прилеглими територіями, починаючи з молодшої групи, сприяють цільові прогулянки та екскурсії «Люби і знай свій рідний край», під час яких вихователі вчать любити своє місто, природу, знайомлять з народними майстрами. Вихователі приділяють належну увагу ознайомленню дошкільнят з державною символікою України, виховують повагу до них.

Впровадження національно - патріотичної педагогіки, ідей та творчої спадщини В.О.Сухомлинського є пріоритетним напрямком діяльності

педагогічного колективу закладу, тому було складено план заходів щодо вдосконалення національно-патріотичного виховання:

- тиждень «Казками В.О.Сухомлинського» (заняття, бесіди, читання творів, квест, розв'язування проблемних ситуацій за змістом творів Сухомлинського, консультації для батьків, тренінг);
- розповідь про людей з обмеженими можливостями «Чужого болю не буває»;
- зустрічі з учасниками АТО, заходи: «Листівка для воїна», «Обереги для захисників»;
- екскурсії – покладання квітів до пам'ятників;

Вихованню у дітей загальнолюдських цінностей, почуття патріотизму сприяє театралізована діяльність, читання та бесіди за творами В.Сухомлинського. Діти розуміють красу і мелодійність української мови, розуміють значення таких цінностей, як чуйність, милосердя, повага до батьків, свого роду, оточуючих.

Дійсно, перевтілюючись в героїв казок дошкільнята набувають позитивних і позбуваються негативних рис характеру. Саме прості, наближені до життя казки виявляють усе краще, що вже є у кожної дитини.

«Казка-благодатне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту: створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення» [4,с.54].

Слухаючи казку, уявляючи її, дитині стає зрозумілим те, що потребує додаткового пояснення. «Дитина пропускає отриману інформацію через свій світ, через своє оточення, надає йому цілісного значення, де один з вимірів є патріотизм. Саме у казці ненав'язливо, у доступний спосіб формуються почуття, поняття, які з часом змінюються, шліфуються, стають переконаннями дитини, а згодом дорослої людини» - вважав В.О.Сухомлинський [3,с.56].

Виховання у дитини патріотизму, любові до Батьківщини, завдання не тільки закладу освіти, а й родини. Робота з казкою вдома сприятиме зростанню авторитету батьків серед дітей. У колі сім'ї дитина слухає батьків, бачить приклад духовної поведінки і формує власне бачення світу. Виховуючи дітей за допомогою казок, вихователі та батьки допомагають їм краще адаптуватися в навколишній дійсності, долати труднощі та проблеми, що виникають у житті.

Залучення батьків до роботи з казкою є одним з напрямів співпраці закладу освіти з сім'єю на засадах педагогіки партнерства. Завдяки партнерському підходу батьки мають можливість долучитися до освітнього процесу, окреслити спільний погляд з педагогами на розвиток дитини, вчасно і правильно реагувати на її проблеми, розуміти її вподобання та життєві орієнтири, усвідомлювати власну відповідальність та обов'язки.

На сьогодні ефективною формою включення батьків до співпраці з закладом освіти вважається упровадження технології проектування моделі

партнерської взаємодії з сім'єю. Як говорив Сухомлинський: «Той, хто забув колиску, з якої піднявся, щоб підти по землі, хто байдужий до матері, що вигодувала та виховала його, нездатен переживати високі патріотичні почуття»[5,с.45].

Найважливіше у житті кожної людини - її Батьківщина. Виховувати громадську свідомість, патріотичні почуття потрібно змалку. Щоб дитина відчувала себе причетною до Великої України необхідно краще познайомити її з традиціями та народними цінностями.

Видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський зазначав: «Любов до Батьківщини починається із захоплення красою того, що бачить перед собою дитина чим вона милується, у що вкладає частку своєї душі, захоплення красою Землі де жили діди і прадіди, де нам судилось прожити життя, повторити себе в дітях, постаріти і піти в землю, яка народила нас - це найважливіше емоційне джерело любові до Батьківщини»[3,с.234].

Патріотичні почуття в дитини з раннього віку формуються поступово під впливом батьків, вихователів, навколишнього природного середовища. Працюючи з дітьми ми намагаємося використати всі можливості виховного простору нашого закладу для створення комфортних умов, що сприятимуть всебічному розвитку кожного вихованця.

Свою роботу спрямовуємо на виховання любові до мами і тата, бабусі і дідуся, до родини. Вчимо дітей поважати старших, шанувати стареньких, бути дружніми з однолітками. З дітьми розглядаємо ляльку-українку, її вбрання, відмічаємо яка вона гарна, граємося з нею. Дівчатка залюбки одягають віночки, спідниці, сорочки-вишиванки та грають в народні творчі ігри неродознавчої тематики.

Втілюючи доброту в серця дітей, виховання любові до рідної землі, до свого краю, починаємо ще в ранньому віці. В цьому нам допомагає творчість Василя Сухомлинського, ознайомлюємо дітей з його творами у відповідності до вікових можливостей сприймання, аналізу сформованості морально-етичних якостей кожної вікової категорії, навчимо їх помічати красу в довкіллі дивуватися розмаїттю його кольорів та форм, любові до батьківщи, родини, рідної землі.

Найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є середній дошкільний вік, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ [1].

Саме в цьому віці створюється сприятливі умови для, щоб поступово розкривався дітям зміст народної і світової культури спадщини через мистецькі твори, етику людських взаємин, сформувати перший практичний досвід прояву рухів душі стосовно рідних та близьких людей, рідної домівки, рідного краю з його природою, історією і традиціями, рідної мови, , всього з чого починається Батьківщина.

При ознайомленні з природою звертаємо увагу на її красу, розмаїття, багатства. Діти отримують уявлення про те, які тварини живуть в наших лісах, які ростуть дерева, за яким деревом можна відразу визначити Україну («Без

верби і калини нема України»), як і квіти на українських полях і лугах (кульбаба, волошка, мак, ромашка, чорнобривці, деревій, барвінок, безсмертник) [2,с.264].

Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше приймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання. Значну роль у вихованні у дітей любові до своєї Батьківщини, свого народу відіграють народні традиції – досвід, звичаї, погляд, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління.

З вихованнями старшої групи вчимо назви міста сіл, в яких вони мешкають, знають головне місто країни – Київ. Діти знає, що наша країна велика, гарна: в ній є ліси, поля, гори, ріки та моря. Розповідають, що вирощують на полях, в садах, на фермі та що з усього цього вирощують.

Доброю традицією стало проведення народних свят та обрядів в садочку. Звичайно до участі більше залучаються діти старшого дошкільного віку. Також у своїй професійній діяльності з метою виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку використовуємо багато бесід з дітьми, переглядаємо фотографії про визначні пам'ятки міста, де ми живемо та ознайомлюємо з видатними людьми нашої країни Т. Г. Шевченком, Л. Українкою, Б. Хмельницьким, І. Франком. Для того щоб повернути духовні скарби наших пращів батьки і педагоги, повинні допомагати дитині змалечку пізнавати звичаї та обряди свого народу, збагачувати мову скарбами усної народної творчості, знати державну символіку, любити гарно і милозвучно рідну мову.

Висновки. Отже, варто зазначити, що Василь Олександрович створив авторську систему патріотичного виховання, яке розпочиналося у ранньому дитинстві. Змалечку прищеплював дітям любов до Батьківщини. Своєю творчістю В. Сухомлинський виховував молоде покоління національно свідомими українцями. Його заповіді, які висловлені в казках, саме і можуть виховати Справжню Людину, якій притаманні найкращі якості: висока мораль, гуманістичні ідеали, любов до народу, до Батьківщини.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі К. Вища школа. 2022. С. 264–265.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. К.Рад. школа, 1977. Т. 1: *Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу.* – 654 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. К.: Рад. школа, 1977. Т. 3: *Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина.* 670 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. К.: Рад. школа, 1977. Т. 5: *Статті.* 640 с.

Жаботинська Лариса Валеріївна,
вчитель історії I категорії
Чернечинського ліцею
Краснопільської селищної ради

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ В ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Вступ. Формування патріотичних цінностей - це щоденна робота, особливо зараз, коли наша держава перебуває в стані війни. Нині все поєднано: і патріотизм, і громадянськість, і глибокі емоційні переживання за свою державу, за народ, за родину. Сьогодні потрібні нові підходи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості, які покликані дати новий імпульс формуванню в Україні громадянського суспільства.

В умовах, коли Україна, з одного боку, вкотре перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, а з іншого – знаходиться у стані загрози її національної безпеки, національно – патріотичному вихованню належить пріоритетна роль.

«Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання... Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості», – зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді. [5]

Національно – патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали: О. Вишневський, О. Гевко, М. Стельмах, М.Щербань та інші.

У той же час, сучасні дослідники та педагоги, зокрема, В. Андрущенко, В. Гуменко, М. Дробноход, П. Коненко, А. Погрібний зазначають, що

«... незважаючи на особливу актуальність завдань патріотичного виховання, сучасна наука і педагогіка не виховали людини, пріоритетними принципами якої були б принципи патріотизму ...» [6, с.60-61]

Мета статті. Теоретично обґрунтувати й дослідити соціально-педагогічні основи патріотичного виховання молоді. Охарактеризувати особливості патріотичного виховання молоді як соціально-педагогічного процесу. Поділитися напрацюваннями з власного досвіду.

Основна частина. У роботі педагогічного колективу нашого закладу освіти патріотичний напрямок був і залишається пріоритетним. Складний процес патріотичного виховання здійснюється за допомогою різноманітних форм роботи, вибір яких залежить від змісту та завдань, вікових особливостей вихованців із урахуванням основних напрямів діяльності школярів. Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді повинно здійснюватися не лише на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, а і на конкретних справах, де залучаються

всі учасники освітнього процесу. Лише через усвідомлення власної значущості себе як громадянина України і формується патріотизм.

Основними формами патріотичного виховання школярів в нашому закладі є:

- інформаційно-масові (години спілкування «Україна – єдина країна»; «Будь активним – живи спортивно!», присвячена Олімпійського уроку, з метою поширення олімпійського руху в Україні, «Я – українець. І цим пишаюсь...», «Моє рідне місто», Урок мужності і милосердя під девізом «Борімося – поборемо!», «Тих днів у пам'яті не стерти і сьогодні» до річниці визволення України від німецько-фашистських загарбників; Відзначення дня української писемності та мови «Чистота мови-чистота душі»; Проведення Дня скорботи та пам'яті з нагоди відзначення роковин Голодомору 1932-1933 років в Україні «Голгофа народних страждань», Уроки мужності до Дня Збройних Сил України «Воїном бути почесно». Інформаційна година: «День партизанської слави», «Революція на граніті»;

- діяльнісно-практичні (загальношкільне свято «День козака» до Дня захисника України: Фестиваль козацької пісні; акції «Привітай воїна», «Українському солдату-захиснику!!!», «Відчуй себе українцем, одягни вишиванку»; флеш-моб «Хай серце не втрачає доброти. Повертайся живим!»);

- діалогічні (зустрічі з випускниками школи – воїнами, захисниками України, зустріч з працівниками військкомату, зустріч з родиною загиблих Героїв, тощо);

- індивідуальні (проведення майстер-класів за участю дітей та батьків, волонтерів з виготовлення сувенірів для бійців ЗСУ)

- наочні (музейна кімната Бойової слави, збірки дитячої творчості, книжкові виставки, тематична фотовиставка «З Любов'ю до рідної землі», тематичні стенди, виставки в медіатеці- сучасній бібліотеці, яка є ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів і вчителів зокрема «Українська героїка», «Історія нескорених», «Революція Гідності. Ми маємо пам'ятати», «Небесна Сотня», актуальними є і покази фільмів на патріотичну тематику, вебмандрівки, літературні години.)

- участь у конференціях («Герої сучасності серед нас», конференціях краєзнавчого спрямування («Історія однієї вулиці», «стежками рідного села», «Історія Грязнянського цукрового заводу»).

Для мотивування молоді вагомою є участь в різноманітних проектах.. В рамках обласного конкурсу соціально-освітніх проєктів «Діти розбудовують громаду» юні агенти змін реалізують волонтерський проєкт дітей та учнівської молоді «Від творчості до волонтерства!» Проєкт втілюється за участю волонтерів громади, активістів. Головними завданнями нашої діяльності є забезпечення потреб військових та згуртованість громадськості навколо єдиної мети - перемоги України.

Під час перших обговорень щодо мети та шляхів реалізації цієї мети лідери учнівського самоврядування прийшли до спільної думки про те, що кошти на волонтерську діяльність слід не просто просити у батьків, а

заробляти самим. А саме, вирішено було звернутися до майстрів народної творчості, до майстрів декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва з проханнями провести для учнів майстер-класи з виготовлення виробів та подальшим їх продажем на благодійних ярмарках, на аукціонах через соцмережі. Виручені кошти вирішено було спрямувати на допомогу захисникам, вразливим категоріям населення, особам ВПО, на допомогу безпритульним тваринам.

Виконуюючи завдання проєкту члени учнівського самоврядування долучилися до акції "Валентинка для Захисника". Також долучилися до патріотичної акції "Сонях пам'яті", тим самим продемонстрували свою повагу до пам'яті героїв. Взяли участь у акції "Оберіг для воїна". Учні та вчителі Чернечинського ліцею взяли участь у VII Всеукраїнській акції «Нарру М'яу для Мурчика» на виручені кошти придбали корм та крупи для чотирилапих друзів, які мешкають у Сумському товаристві захисту тварин.

Також лідерами учнівського самоврядування було оголошено аукціон виготовлених власноруч патріотичних брошок та браслетів, виручені кошти були використані на закупівлю матеріалу(агроволокна) для плетіння маскувальних сіток для потреб прикордонного загону Державної прикордонної служби України та закупівлю 6 спальних мішків для односельців, які перебували в найгарячіших точках.

В рамках реалізації даного Проєкта учні ліцею активно долучилися до акції «Марафон добрих справ», а саме у Всесвітній день доброти учні 10 класу вирішили поділитися частинками доброти своїх сердець: відвідали сім'ї загиблих воїнів російсько-української війни, людей похилого віку, сім'ї ВПО, яким надали посильну допомогу, а також пригостили власноруч виготовленими смаколикками. Регулярно проводяться благодійні ярмарки з метою збору коштів на конкретні потреби наших захисників. Виручені кошти були переведені на спеціальний рахунок, відкритий саме для цього збору.

До акцій активно долучаються і наймолодші вихованці нашого закладу- дошкільна група «Сонечко». Їхні маленькі руки створили багато цікавих речей для великих справ.

Під час реалізації проєкту юні волонтери активно співпрацювали з волонтерами, громадськістю села, старостатом.

Своїми діями лідери учнівського самоврядування довели, що учасники освітнього процесу – це потужна сила, яка під час війни може переформувати роботу, об'єднати громаду. Реалізуючи волонтерський проєкт «Від творчості до Перемоги!», лідери постійно намагаються показати громаді своїм власним прикладом, що допомагати військовим може і повинен кожен, незалежно від свого віку, професійних навичок, вмінь та інтересів.

Уже багато років впроваджується у шкільному житті нашого ліцею Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Вона стала невід'ємною складовою національно-патріотичного виховання учнівської молоді. Така форма виховної роботи з учнівською молоддю є надзвичайно ефективною та актуальною, зважаючи на складні військово-

політичні умови, що нині склалися в Україні. Високий рівень обороноздатності України може бути забезпечений не стільки новітніми зразками зброї, але, у першу чергу, високим рівнем патріотизму громадян, наявністю в них потрібних умінь та навичок із загально-військових дисциплін, вміння зберегти своє життя і здоров'я в умовах надзвичайної ситуації та військового конфлікту, надання першої допомоги. [1]

Великий виховний потенціал має така дисципліна як історія України. Живим прикладом мужності і героїзму є захисники України, що боронили країну в минулому і зараз обороняють нашу державу від російської агресії [2]

Висновки. Вважаю, що саме такі заходи, коли дитина проходить шлях через діяльність до усвідомлення, є найбільш дієвими та результативними.

Як наслідок учень: розуміє і поділяє сутність національної ідеї; є носієм національної культури; своєю професійною діяльністю сприяє економічному, науковому, культурному зростанню Батьківщини; любить і відстоює рідну мову, користується нею; любить, захищає і відстоює рідну країну; любить, захищає і відстоює свої звичаї, традиції; любить, захищає і підтримує співгромадян з патріотичним способом мислення.

Школярі не лише ідентифікують себе з українським народом, але прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні на шляху її становлення як суверенної і незалежної, демократичної, правової і соціальної держави; поважати Конституцію України і виконувати норми законів; бережно ставитися до етнотичної культури народу України. [3]

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів. Київ, Фенікс, 2022
2. Єрохіна Н.М. Організація національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану: стаття на онлайн-платформі «На Урок» <https://naurok.com.ua/organizaciya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-umovah-voennogo-stanu-323884.html>
3. Кривцова Н.М. Патріотичне виховання в освітньому просторі шкільної бібліотеки : стаття в науково-методичному журналі «Шкільний бібліотекар», 2019
4. Л.П.Пригодич Патріотичне виховання у сучасному освітньому середовищі: стаття на онлайн-платформі «На урок» <https://naurok.com.ua/stattya-patriotichne-vihovannya-uchniv-u-suchasnomu-osvitnomu-seredovischi-157863.html>
5. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: osvita.ua. – (дата звернення: 10.09.2019).
6. Соціальна робота в Україні: теорія і практика//Науково – методичний журнал.-2012.-№2.-с.58-67.

Зіненко Оксана Леонідівна,
заступник директора з виховної роботи Сумського закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів №12 Сумської міської ради

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ми живемо в один із найважчих періодів людства нової ери. Війна змінила наше звичне життя. Російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу нашому життю й добробуту. У таких вкрай важких і небезпечних умовах ми працюємо з 2022 року.

Кожний із нас стійко переживає труднощі воєнного часу. А ще продовжує виконувати споконвічну гуманітарну місію: забезпечує навчання, виховання й розвиток дітей – найуразливішої категорії населення країни.

Сьогодні, як ніколи раніше, ми навчаємось самі та навчаємо дітей справді важливим речам. Проаналізувавши перші кроки освітянської спільноти в умовах воєнного стану і дистанційного навчання стає зрозуміло, що найскладніший етап (адаптаційний) вже пройдено [5], але ми маємо бути готові до наступних важких перепон і якнайкраще підготуватися до них та передбачити всі можливі варіанти подальшої роботи.

Тож мета статті полягає у розгляді особливостей організації національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти в умовах війни на прикладі виховної роботи, що проводиться в Сумському ЗЗСО №12 СМР.

Відповідно до Закону України «Про освіту», Концепції Нової української школи виховання є невід’ємною складовою освітнього процесу, є наскрізним процесом, охоплює усі сфери шкільного життя.

Повномасштабна війна, яку росія веде проти України, змушує суспільство перебувати у сильному напруженні. Здобувачі освіти також переживають стресові реакції від інформаційних впливів, внаслідок пережитих травматичних подій та втрат, що впливає на освітній процес.

Саме тому нові цивілізаційні виклики і небезпеки війни визначають ряд нових завдань та особливостей організації виховного процесу в закладах загальної середньої освіти [3].

- Пріоритет створення безпечних умов для учасників освітнього процесу.
- Забезпечення якості навчання і виховання учнів у дистанційній формі.
- Організація взаємодії класного керівника з батьками учнів.
- Підтримання зв’язку з учнями, які тимчасово переїхали за кордон чи в інші регіони України.
- Забезпечення адаптації учнів, які є внутрішньо переміщеними особами і прибули до закладу освіти.
- Інформаційна безпека учасників освітнього процесу.
- Виконання завдань національно-патріотичного виховання.

Впроваджуючи «Стратегію національно-патріотичного виховання», у нашому закладі використовуються різні форми патріотичного виховання: виховується повага до законодавчих норм, вивчається історія України, ознайомлення учнів з іменами видатних людей, чиє життя пов'язане з Україною, вивчається історія рідного краю; збираються відомості про героїв країни.

У системі виховної роботи із здобувачами освіти закладу для реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання педагоги закладу спираються на нормативно-правову базу виховання та реалізують завдання, поставлені Конституцією України, Законом України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Стратегією національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020-2025 роки, Концепцією формування у підлітків національно-культурної ідентичності у ЗЗСО, від 27.06.2019 № 1/9-414 «Деякі питання щодо створення у 2021/2022 н.р. безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок» [4].

Для реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в закладі використовуються різні форми, методи та прийоми патріотичного виховання; виховується повага до законодавчих норм; вивчається історія України; проводиться ознайомлення з іменами видатних людей, чиє життя пов'язане з Україною; вивчається історія рідного краю; збираються відомості про героїв країни.

Працюючи в цьому напрямку, класні керівники сприяють формуванню в учнів загальнолюдських цінностей, вихованню почуття гордості та вдячності до своєї держави, історії, високого ідеалу служіння народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання Батьківщини, розуміння героїчного минулого як духовної готовності боротися за славу і честь Батьківщини.

У закладі освіти постійно проводиться активізація практики волонтерської роботи здобувачів освіти.

Волонтерство – не модний тренд! В сучасних реаліях – це життєва необхідність [1]. Наш громадянський обов'язок – допомогти та підтримати військових, що захищають нашу Батьківщину та нашу свободу. Адже серед них є багато випускників нашої школи та громадян міста.

Сучасна волонтерська діяльність педагогів, учнів, батьків, яка через конкретну, практичну діяльність сприяє встановленню соціальних зв'язків, опануванню дітьми новими навичками, формуванню у них прагнення до відповідальної патріотичної поведінки, моральних та духовних якостей, світогляду справжнього громадянина України.

На початку навчального року волонтерський загін організували

довготривалий проєкт «Разом до Перемоги», в рамках якого протягом навчального року було проведено ряд волонтерських та благодійних заходів:

- загальношкільний «Марафон добрих справ» - плетіння маскувальних сіток, збір ліків проти застуди, рибних консерв, домашньої консервації, сухих супів/каш, засобів особистої гігієни;

- Акція «Від серця до душі», по збору коштів на ремонт автомобіля бригаді де служить наш вчитель історії, до Міжнародного дня благодійності;

- КТС «Об'єднуємо сили – створюємо диво» - майстерка з виготовлення патріотичних браслетиків, янголів-оберегів та м'яких подушечок-котиків для військових до Дня обміну ідеями;

- трудовий десант «Тепло наших долонь» - виготовлення окопних свічок для наших військових до дня винахідника і раціоналізатора;

- святкова програма «Сила в єдності» до Міжнародного дня волонтерів та Дня Збройних Сил України, в ході заходу відбувся збір коштів «Маленький внесок у Велику Перемогу» на ремонт квадрокоптера яким керує випускник нашого закладу;

- майстер-клас «Від серця до серця» з виготовлення медово-імбирних пряників до Дня благодійності. Всі пряники передані бійцям ЗСУ;

- Акція «Торба Святого Миколая» - збір солодошів, сухофруктів, горішків, кави, чаю, цукру, меду, цитрусових у рюкзаки для військових;

- Акція «Роби добро – даруй тепло» - збір теплих речей, термобілизни, спідньої білизни, теплих шкарпеток, теплих рукавиць, шапок, балаклав, дощовиків;

- різдвяні вітання від старшокласників «Щедрівонька щедрувала...». На зібрані кошти було придбано тепловізор для 150 батальйону 117 бригади;

- «Добротворення – наша мета» - написання мотиваційних листів-подяк для військових до Міжнародного дня спонтанного прояву доброти;

- Акція «Підтримай українську армію» - збір енергетичних батончиків, шоколаду, батарейок, ліхтариків, запальничок для військових на передовій;

- майстер-клас «Підзаряди бійця» з виготовлення енергетичних та злакових батончиків «підзарядок»;

- плетіння маскувальних сіток (1032 шт.).

Війна нас змінює і випробовує на міцність. Зараз більшість з нас вчиться вибудовувати своє життя по-новому, але лише разом ми – Величезна Сила, яка дає ресурс для подолання будь-якого випробування на шляху до перемоги над окупантом.

Підґрунтям для формування активної громадянської позиції молоді є соціальний досвід, складовими якого є практична діяльність та участь у суспільному житті. Системна робота навчальних закладів усіх типів саме в цьому напрямі, поєднана із зусиллями громадянського суспільства, органів державної влади, сприяє зростанню рівня сформованості активної громадянської позиції.

Список використаних джерел

1. Дзюбенко І. А. Досвід громадянського виховання країн ЄС в Україні. Світові тенденції та вітчизняні перспективи в освіті. 2018. № 2. С. 16–21.
2. Діденко О. Г. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні. Аспекти публічного управління. 2014. № 3-4 (5-6). С. 52–59.
3. Пахотіна Т. Патріотичне виховання як предмет порівняльно-педагогічних досліджень. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. № 2 (96). С. 285–292.
4. Сазоненко Г. С. Концепція національно-патріотичного виховання «Громадянин України III тисячоліття» [Електронний ресурс] / Г. С. Сазоненко, В. В. Стрілько – Режим доступу до ресурсу: https://don.kyivcity.gov.ua/done_img/f/patriotvih.pdf.
5. Фіх Ю. Дистанційна освіта та дистанційне навчання : список літератури : за фондами та електронними ресурсами НБУВ (1999–2019) / Ю. Фіх // Україна: події, факти, коментарі. – 2020. – № 11. – С. 98–117. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/11.pdf> ; № 12. – С. 79–110. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/12.pdf>

Загорулько Світлана Леонідівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Осоївського ліцею Краснопільської селищної ради

РЯДОВІ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ФРОНТУ

Вступ. Складовою загального виховного процесу підростаючого покоління є національно-патріотичне виховання, яке формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту.

Національно-патріотичне виховання в закладах освіти здійснюється на всіх етапах навчання, забезпечує всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

Мета статті. Дослідити *психологічні умови формування патріотизму в контексті сучасних гібридних війн*. Висвітлити нові підходи й інноваційні форми та методи національно-патріотичного виховання школярів в умовах воєнного стану.

Основна частина. Національно-патріотичне виховання – це виховання національно - свідомої особистості з активною життєвою позицією громадянина, готового до захисту Батьківщини, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України. Адже виховання у молодого покоління почуттів патріотизму,

відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу.

Патріотичний напрямок роботи був і залишається пріоритетним. Адже сучасна школа повинна виховувати патріотів, які пишуться своєю належністю до українського народу, цінують та поважають матеріальні і духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, дбають про збереження її характерних особливостей, культурного надбання, стоять на захисті інтересів своєї громади, народу в цілому.

Однією з інтерактивної новітньої форми національно-патріотичного виховання в умовах війни є започаткування в березні 2022 року Указом Президента України загальнонаціональної хвилини мовчання за загиблими метою якої є «вшанування пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії проти України» [3].

Проведення низки інтерактивних виховних бесід, у яких розглядається питання національної ідентичності в умовах війни росії проти України та післявоєнний період; відмінності національної ідентичності та національної свідомості й самосвідомості українців і росіян у різні історичні часи; історичних уроків, що є необхідністю національно-патріотичного виховання для збереження України як суверенної і незалежної держави.

Під час війни надважливим є інформаційна безпека дітей, адже рф залучає українських дітей безсвідомо скоювати злочини онлайн, тому актуальним є покроковий інструктаж щодо правил поведінки в інформаційному просторі.

Проведення виховних годин у форматі зустрічей (онлайн-зустрічей) із воїнами та їхніми рідними, із волонтерами, із постраждалими під час війни рф проти України, із внутрішньо переміщеними особами тощо. Проведення майстер-класів за участю волонтерів, дітей і батьків із виготовлення сувенірів для бійців ЗСУ, плетіння маскувальних сіток тощо, що сприяє встановленню соціальних зв'язків, набуттю дітьми шанобливого й відповідального ставлення, формуванню соціально значущої ініціативності, прагнення пожертвувати в ім'я України вільним часом. Організація флешмобів, акцій, фестивалів на підтримку ЗСУ таких як: «Стань помічником Святого Миколая», «Подякуй захиснику», «Солдат – захисник Батьківщини», «Військові обереги від Святого Миколая», «Оберіг на зап'ястя» тощо [4].

Однією із важливих справ національно-патріотичного виховання молоді на сьогоднішній день є волонтерство, яке спрямоване на вирішення або пом'якшення соціальних проблем. Волонтери вкладають свій час, зусилля й талант для того, аби зробити світ кращим. Визначальним є принцип добровільності – людина діє за покликом душі, з почуття потреби реалізувати свою громадянську позицію.

В історії кожного народу є періоди, дати, які є досить вирішальні і

доленосні в його житті. Чи є в світі країна, яка б пережила більше, ніж Україна, за останні сто років. І знову, знову історія зробила свій безжальний запис кривавим розчерком пера. Повномасштабна гібридна війна змусила багатьох людей опинитись у скрутній ситуації. Окрім допомоги держави, на поміч прийшли волонтери. Сотні тисяч людей приєдналися до волонтерського руху.

Історія і сучасність України, українського народу – це справа людей, які віддали всі свої сили, своє життя для добра українського народу: його свободи і державності, могутності і процвітання. Україна – це країна героїв, які поставили добробут рідного народу понад свої особисті інтереси і були вірними своїй ідеї до останнього подиху. Російсько-українська гібридна війна неабияк згуртувала українську націю у боротьбі проти єдиного ворога і надала нового поштовху для волонтерського руху. Тисячі людей в Україні від початку війни стали волонтерами та роблять те, що потрібно саме зараз.

Слід наголосити, що під час військових дій однією з найбільш вразливих категорій є діти, які були змушені подорослішати раніше і потребують особливої уваги і з боку батьків, і з боку педагогів. Діти – майбутнє нашої країни. І цілком зрозуміло, що у них виникають питання – що вони можуть зробити для допомоги, чим можуть бути корисними у важкі для всієї України часи через військове вторгнення росії.

Відповіддю на ці запитання може стати залучення учнів до благодійної діяльності та волонтерства. І хоча війна щодня забирає у них хвилини безтурботного дитинства, вони знаходять у собі сили на надзвичайні вчинки. У своєму юному віці молоде покоління бореться за несправедливість, придумує цікаві проекти, благодійні акції, челенджі для того, щоб зібрати кошти для своїх захисників, пригостити їх смаколиками, подарувати обереги, написати слова вдячності, зіграти дитячою посмішкою. А найголовніше це те, що кожен розуміє: світ тримається на гарних вчинках і доброті. Тому вони реально діють, намагаються зробити світ кращим, красивішим, добрішим своїми корисними справами, а не лише просто говорити про гарні вчинки.

Добрі справи, які починаються зі шкільних років, виховують у дітях емпатію, здатність розуміти інших, дають змогу накопичувати досвід соціальної взаємодії та спілкування.

Чому дітям потрібно займатися благодійністю та волонтерством?

По-перше, це допомагає їм бачити весь спектр добра. Дитина, яка робить хороші вчинки та вкладає в них свої старання, частіше бачитиме такі вчинки навколо.

По-друге, це розвиває ціннісну сферу учнівства. Дитина гостріше відчуває добро — не лише те, що робить вона, але й те, що роблять для неї.

По-третє, це дає змогу накопичувати досвід соціальної взаємодії та спілкування.

І на кінець, це сприяє формуванню у них ціннісних і моральних норм як особистості, так і соціуму загалом [1].

Серед основних напрямків волонтерства, якими займається колектив нашого освітнього закладу це:

- соціальне волонтерство (відвідини, організація заходів для привернення уваги до конкретної соціальної проблеми, діяльність, спрямована на допомогу людям із інвалідністю, вихованцям і вихованкам дитячих будинків, людям похилого віку, ветеранам і ветеранкам АТО/ООС, їхнім родинам, внутрішньо переміщеним особам та їх родинам, сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини, хворим людям, малозабезпеченим сім'ям тощо);

- екологічне волонтерство спрямоване на охорону довкілля, озеленення, відродження лісових зон і парків, допомогу безпритульним тваринам тощо;

- онлайн-волонтерство – це діяльність, яка реалізується вільно і свідомо на користь інших людей із єдиною умовою: вона має реалізуватися за допомогою інтернету [2].

Нажаль, зараз ми живемо у стані війни й інколи не знаємо, що чекає на нас завтра, бо війна - це зараз не слово, а суворая реальність... Але кожен з нас хоче миру. Мир, незалежність та цілісність держави відстоюють та завойовують для нас справжні воїни, герої сучасності, про яких варто знімати фільми, писати книжки і розповідати всюди. Ми повинні зробити все, щоб їх знали, пам'ятали та ніколи про них не забували. Герої творять дійсність, формують обличчя світу – вчора, сьогодні і завтра, бо вони готові віддати своє життя, щоб досягнути мети, щоб здійснити свою мрію.

Вже півтора року триває повномасштабна російсько-українська війна, але війна не злякала, а ще більше згуртувала українців. До цієї боротьби долучаються рядові волонтерського фронту, які живуть серед нас: на одній вулиці, у сусідньому будинку. Герої, які не вважають себе героями, а роблять те, що їм велить серце. Вони не бояться покласти своє життя за майбутнє своєї країни. Це звичайні люди, які думають, відчувають, діють і вірять; люди, які не скорилися, не злякалися, не відступили. У них народжуються нові проекти, ідеї, а головне - бажання творити добро та наближати перемогу разом.

Висновки. Отже, війна з росією актуалізувала потребу в національно-патріотичному вихованні всіх громадян України і дітей зокрема. В Українській державі, національно-патріотичне виховання має бути спрямоване на формування в молодого покоління національної свідомості та любові до України. У період воєнного стану надзвичайно важливо дбати про становлення національної ідентичності українських школярів, ідеалів свободи й рівності, усвідомлення цінності людської гідності молодого покоління; повагу та любов до української мови; залучати дітей до різноманітних проектів, посиленої волонтерської роботи, флешмобів та акцій на підтримку ЗСУ; фізкультурно-оздоровчих, здоров'язбережувальних та спортивних заходів, що сприяють національно-патріотичному вихованню. Тільки живучи з Україною в серці, ми здобудемо перемогу та світле майбутнє у вільній та незалежній державі.

Список використаних джерел

1. Волонтерство та громадсько-активні школи. Режим доступу : <https://osvita.ua/school/method/1505/>
2. 10 ідей для волонтерів-школярів. Режим доступу : <https://volonter.org/news/10-%D1%96dei-dlya-volonter%D1%96v-shkolyar%D1%96v-studentiv-ukrainy>
3. Ігнатенко П. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.- метод. посіб. Київ : Інститут змісту і методів навчання, 1997. 252 с.
4. Стратегія національно-патріотичного виховання. Затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
5. Як включитись у волонтерство? Або волонтерство. Крок за кроком. Режим доступу: <https://volunteer.country/blog/faq/yak-vkluchytys-y-volonterstvo-krok-za-krokom>

Калашнікова Інна Євгенівна,
викладач англійської мови, зарубіжної літератури,
спеціаліст ДПТНЗ “Сумський центр професійно-технічної освіти”

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ МОЛОДІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНИХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

***Анотація.** У статті висвітлено питання формування національної свідомості здобувачів освіти, а також патріотизму як невід’ємної складової безпеки України.*

Вступ. У сучасному світі, де національна безпека має важливе значення, актуальним постало питання національно-патріотичного виховання молоді, формування національної свідомості громадянина своєї держави.

Україна, яка пройшла через складні періоди своєї історії та продовжує боротися за незалежність, розуміє це завдання краще, ніж будь-коли. Бажаючи зберегти свою незалежність та національну самобутність, Україна завжди прагнула зміцнити національну ідентичність.

Але проблемою є те, що в умовах збройної та інформаційної агресії рф проти України, економічної кризи, а також відсутності єдиного духовного стрижня в системі виховної роботи у молодіжному середовищі відбулася певна руйнація позитивного образу України як могутньої незалежної держави з унікальною культурною спадщиною[4].

Нині проблема патріотичного виховання набуває особливого значення, оскільки від її вирішення багато у чому залежить майбутнє нашої нації.

Метою статті є висвітлення ролі національно-патріотичного виховання як відчуття державності у здобувачів освіти, формування свідомого громадянина та уміння протистояти гібридним загрозам.

Основна частина. Однією з основних складових національно - патріотичного виховання є система освіти, яка має відігравати ключову роль у

формуванні патріотичних цінностей та свідомості серед молоді. Уроки історії, громадянської освіти та вивчення історії боротьби України за свою незалежність повинні стати обов'язково складниками програми. Саме така освіта допоможе молоді зрозуміти розуміння обороноздатності та гідності кожного громадянина України.

Здобувачі освіти беруть активну участь у національних святкуваннях, які підкреслюють історичні та культурні цінності України. Це включає в себе День незалежності, День Конституції, День української мови та інші свята, які об'єднують громадян і зміцнюють їх патріотичні переконання.

Важливою частиною національно-патріотичного виховання є розвиток критичного мислення юних громадян України. Вони навчаються аналізувати події в країні, розуміти їхні наслідки та бути активними учасниками громадського життя.

Такий комплекс дій та заходів не тільки сприяє формуванню громадян, які пишаються своєю країною, але й готує молодь до викликів сучасності.

Важливо пам'ятати, що патріотизм не обмежується лише вивченням історії та символіки, а також включає активну громадянську участь та бажання сприяти процесу покращень у державі.

Вплив інформаційних технологій на формування національно-патріотичних цінностей у здобувачів освіти не можна недооцінювати. Сучасна цифрова епоха надає найбільш доступний і потужний інструмент для національно-патріотичного виховання.

Використання інтерактивних технологій, вебплатформ, соціальних мереж та мультимедійних ресурсів дозволяє зробити процес виховання цікавим та ефективним для молоді.

Онлайн-музеї та історичні вебресурси дозволяють досліджувати історію України, вивчати історичні факти та події, а також розглядати артефакти та документи. Це допомагає поглибити їхні знання про культурне та історичне коріння України. За допомогою віртуальних екскурсій хлопці та дівчата можуть подорожувати різними куточками України, перебуваючи в безпечних умовах. Вони можуть досліджувати культурні пам'ятки, природні ландшафти та історичні місця в режимі реального часу.

Соціальні мережі та спільноти надають можливість спілкуватися з однолітками та громадянами, які розділяють ті ж патріотичні цінності. Це сприяє обміну ідеями, обговоренню важливих тем та розширенню горизонтів розуміння національного патріотизму.

Важливою частиною використання інформаційних технологій є забезпечення можливості спілкування та обміну думками. Електронні засоби комунікації, такі як форуми, відеоконференції та спільні проекти, дозволяють активно співпрацювати у вивченні національних питань.

Наше майбутнє та безпека країни залежать від того, наскільки успішно ми виконуватимемо завдання національно-патріотичного виховання. Інвестування у молодь та їхню готовність до захисту національних інтересів є важливим кроком у забезпеченні майбутнього країни.

У формуванні національної свідомості не можна оминати проблеми мови та мовлення. Учнівська молодь має усвідомити, що без оволодіння державною мовою неможливо стати повноцінним громадянином своєї держави, патріотом України та й просто інтелігентною людиною, кваліфікованим спеціалістом будь-якої галузі господарства.

Великий український педагог К. Ушинський про любов до своєї Батьківщини говорив наступне: “Візьміть, наприклад, будь-якого швейцарця: він пише рідною мовою, абсолютно правильно говорить ясно і чітко, порозмовляйте з ним про Швейцарію, і він здивує твердим і надзвичайно детальним знанням своєї Вітчизни. Він не тільки відмінно знає її міста і містечка, її ріки, джерельця, її гори і підгір’я, фауну і флору, а й навіть більш-менш відомі руїни і пов’язані з ними легенди. Те ж саме помітите ви і в маленьких німців, англійців, а ще більше в американців” [1,с.125]. Це написано 135 років назад, але для України актуально і сьогодні.

Тільки систематичне національне виховання може подолати почуття національної меншовартості і сформувати людину – громадянина з національним складом мислення та природним почуттям гордості, що ти – українець [3].

На основі такої роботи формуються основні складові національної самосвідомості: любов до рідної землі і свого народу, патріотизм і готовність захищати Українську державу, досконале володіння українською мовою, духовна культура, повага до батьків, культури та історії, традицій та звичаїв рідного народу, працелюбність, бажання працювати задля розквіту власної держави.

Висновки. Нинішній етап українського державотворення має надзвичайно велике значення для визначення майбутнього Українського народу, подальших перспектив розвитку Європи, а зрештою і всього світового порядку. У сучасних надзвичайно важких умовах необхідності протистояти російській збройній та інформаційно-психологічній агресії пріоритетними завданнями суспільного і соціально-економічного розвитку України має стати, поряд з забезпеченням нашої територіальної цілісності та інтеграцією до європейського співтовариства, розбудова якісно нової державної політики національно-патріотичного виховання, яка значною мірою і вплине на майбутню долю Української держави.

Цінності, засвоєні молоддю в процесі військово-патріотичного виховання, стають фундаментом для побудови майбутнього, яке буде стійким, обороноздатним та сприятливим статистичним захисником незалежності та свободи України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

2. Косянчук С. В. Читання у процесі формування культури інтелектуального життя особистості: соціальний вектор реалізації педагогічних технологій профільного навчання. Problems of implementation of science into practice. Oslo, Norway 2020, April, 20–21. Pp. 258–261.
3. Мокан В. Військово-патріотичне виховання: курс на відродження. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3243419-vijskovopatrioticne-vihovannakurs-na-vidrodzenna.html>
4. Стратегія національно-патріотичного виховання <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/ab6/7d7/5d5ab67d77053277197366.pdf>

Коваленко Людмила Іванівна,
кандидат історичних наук, викладач вищої категорії
Відокремленого структурного підрозділу
«Сумський фаховий коледж Національного
університету харчових технологій»

ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА КРАЄЗНАВЧА РОБОТА ЯК ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** В статті проаналізовано пошуково-дослідницьку краєзнавчу роботу як важливу складову освітнього процесу; обґрунтовано, що пошуково-дослідницька краєзнавча робота є ефективним засобом формування громадянських компетентностей та національно-патріотичного виховання студентів закладів фахової передвищої освіти.*

***Ключові слова:** пошуково-дослідницька краєзнавча робота; національно-патріотичне виховання; заклади фахової передвищої освіти.*

Постановка проблеми. Метою освіти, відповідно до Закону України «Про освіту», є всебічний розвиток людини як особистості, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян [1]. Агресія росії проти України з 2014 року, інформаційна, сучасна повномасштабна війна зумовлюють особливі акценти в означених цілях освітнього процесу в Україні. Першочерговим завданням стає виховання громадянськості на основі розуміння молоддю подій і процесів історії українського народу. Адже Українська держава, яка боронить свою незалежність та територіальну цілісність, особливо потребує нового покоління громадян – кваліфікованих спеціалістів з високим рівнем національно-державної свідомості та розвиненим почуттям патріотизму. Тому пошук різних форм і методів національно-патріотичного виховання студентів, зокрема і закладів фахової передвищої освіти, є актуальним та необхідним.

Аналіз актуальних досліджень. Краєзнавча пошукова робота, а також її роль у процесі формування національної свідомості молодих людей є предметом дослідження сучасних науковців. У ґрунтовній праці видатного

українського історика Тронька П.Т. розкриваються історія розвитку, теоретичні та методологічні засади, проблеми і перспективи історичного краєзнавства в незалежній Україні [2]. Низка досліджень сучасних українських науковців присвячена краєзнавчо-пошуковій роботі учнів загальноосвітніх шкіл. Авторами зазначається, що пошукова історико-краєзнавча робота є важливою складовою частиною навчально-виховного процесу у школах. Розкривається формування у процесі означеної роботи історичних, дослідницьких, громадянських компетентностей учнів, розглядаються теоретико-методологічні засади, значення та роль краєзнавчої роботи у національно-патріотичному вихованні [3]. Водночас проблема пошуково-дослідницької історико-краєзнавчої роботи в закладах фахової передвищої освіти, зокрема її роль у національно-патріотичному вихованні студентів, не знайшла належного висвітлення в літературі.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне впровадження пошуково-дослідницької краєзнавчої роботи студентів як ефективного засобу національно-патріотичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Національно-патріотичне виховання як процес формування у людини любові до своєї Батьківщини і готовності захистити її незалежність, відбувається на всіх етапах розвитку особистості. Але, на нашу думку, особливо важливим є період 16–19 років, тому що саме тоді молоді люди починають усвідомлювати свою роль у суспільстві, що вони є громадянами країни, мають певні права й обов'язки. У цьому віці юнаки та дівчата шукають свою ідентичність, що зумовлює підвищений інтерес до історії, культури, традицій свого народу.

Особливість закладів фахової передвищої освіти полягає в тому, що студенти-підлітки свідомо здобувають професію. Молоді люди вже обрали свій фах і розмірковують, де саме вони застосують набуті знання і навички. Важливим, з огляду на означену специфіку, є вибір методів національно-патріотичного виховання, адже потрібно, по-перше, зацікавити вже майже сформовані особистості і, по-друге, спрямувати їхні прагматичні роздуми про майбутнє на розвиток рідної України. І саме пошуково-дослідницька історико-краєзнавча діяльність, як показує наш багаторічний досвід роботи в коледжі, є дійсно ефективним засобом національно-патріотичного виховання студентів.

Напрямок історичної науково-дослідницької та пошукової діяльності здобувачів освіти, на нашу думку, має дві основні складові:

- перша – це науково-дослідницька діяльність окремих творчо обдарованих молодих людей;
- друга – це пошукова робота, до якої залучаються значна кількість студентів з різним рівнем здібностей та знань з історії.

Науково-дослідницька діяльність (перша складова) передбачає наявність у здобувача освіти досить високого рівня історичних знань, а також здатності опрацьовувати інформацію з наукової літератури, різних видів джерел (у тому складі й архівних), аналізувати, систематизувати, робити ґрунтовні висновки. Для здійснення ж простої пошукової роботи (друга складова) достатньо зібрати

інформацію з одно-двох видів джерел (частіше – усних, якщо це історія ХХ–ХХІ ст.). Попри суттєву різницю у змісті та методах, основні етапи (підготовчий, основний, заключний) притаманні як пошуковій, так науково-дослідницькій роботі. На підготовчому етапі студенти, у першу чергу, обирають тему. Вона повинна бути актуальною і, беззаперечно, цікавою для студента. Формулювання проблеми, мети і завдань, визначення кола джерел, які необхідно опрацювати, студенти здійснюють під керівництвом викладача. Надалі студент вже самостійно починає попереднє дослідження. На основному етапі здобувачі освіти здійснюють збір інформації, її систематизацію, аналіз, формулюють висновки. Науково-дослідницька і пошуково-дослідницька діяльність студентів на даному етапі відрізняється видами, обсягами джерел інформації, а також, відповідно, і методами роботи з ними. На заключному етапі дослідження студенти повинні оформити його результати (наукова робота, стаття, доповідь, повідомлення тощо) і представити його перед аудиторією.

Історико-краєзнавча наукова та пошуково-дослідницька діяльність у Відокремленому структурному підрозділі «Сумський фаховий коледж Національного університету харчових технологій» здійснюється систематично вже більше 15 років учасниками волонтерського загону «Пошук». Окремі творчо обдаровані молоді люди під керівництвом викладачів проводять дослідницьку (з елементами наукової) історико-краєзнавчу роботу. Студенти опрацьовують наукову літературу, вивчають архівні та музейні джерела, збирають усні свідчення та спогади з певних, обраних ними, аспектів історії Сумщини. Тематика дослідницьких робіт здобувачів освіти обиралася різноманітна: «Підпільно-молодіжна організація «Прапор», «Історія міста Суми у назвах вулиць», «Дівчина у полум'ї війни (Катерина Коноваленко – радистка партизанського загону С. Ковпака)», «Національний костюм Слобожанщини: історія і сучасність», «Молодь та сталінський «великий терор»: маловідомі факти з історії Сумщини», «Трагедія війни в історії мого роду» тощо.

Під час підготовки означених робіт здобувачі освіти під керівництвом викладачів оволодівають основними предметно-історичними компетентностями: хронологічною, просторовою, інформаційною, логічною та аксіологічною, а також основами методології здійснення наукового дослідження. У процесі кропіткої роботи з опрацювання матеріалу з різних джерел, його систематизації та оформлення, формуються, зокрема, такі громадянські компетентності, як працелюбність та відповідальність. Краєзнавча тематика, необхідність надавати власну оцінку представленому матеріалу, формулювати висновки зумовлюють розвиток таких громадянських компетентностей, як активна громадянська позиція, патріотизм, демократизм. Розвиток творчих здібностей, навички ведення самостійного дослідження у поєднанні з вивченням історії свого народу, підвищує самооцінку молодих людей, формує почуття власної гідності, що є важливими рисами патріота та громадянина.

Кожен навчальний рік волонтери загону «Пошук» готують також і

невеликі за обсягом роботи, основою яких стає пошукова діяльність. Студенти збирають надзвичайно цікаві і хвилюючі спогади, фотодокументи про історичні події ХХ століття в особистісному та регіональному (Сумщина) вимірах; про героїв війни – уродженців Сумщини; життя людей за нацистського «нового порядку», рух Опору, долю земляків-остарбайтерів. Також темами пошукових робіт здобувачів освіти є повсякденне життя в тяжкі повоєнні роки, голодомори 1932–1933 та 1946–1947 років у вимірі Сумського регіону тощо. З 2014 року важливим напрямком пошукової діяльності студентів нашого коледжу стає збір інформації про участь мешканців Сумщини в АТО (ООС), а тепер і в сучасній повномасштабній війні росії проти України. Здобувачі освіти спілкуються зі своїми рідними, батьками, знайомими, випускниками нашого коледжу – учасниками бойових дій, записують їхні спогади, збирають фотодокументи. Здійснення та оформлення пошукових робіт також зумовлює формування у студентів основних історичних та громадянських компетентностей. Краєзнавча пошукова робота студентів сприяє поглибленню знань з історії України та рідного краю. Молоді люди збирають спогади, фотодокументи, вивчають архівні джерела і бачать минуле Батьківщини з нового боку, відчують причетність до історії своєї країни, а отже, і до її долі в майбутньому. Це сприяє формуванню почуття патріотизму і готовності захищати територіальну цілісність і незалежність України.

Результати краєзнавчої дослідницької та пошукової роботи студенти представляють, у першу чергу, на заняттях з історії України, конференціях та виховних заходах коледжу, а також на обласних конкурсах. За тематикою своїх досліджень здобувачі освіти публікували статті у місцевій періодичній пресі («Педагогічна трибуна», «Голос Посулля»). Слід зазначити, що волонтерський загін «Пошук» ВСП «Сумський фаховий коледж НУХТ» неодноразово посідав І місце на обласному конкурсі пошукових загонів.

Традицією Відокремленого структурного підрозділу «Сумський фаховий коледж НУХТ» стало щорічне проведення студентських історико-краєзнавчих конференцій, де здобувачі освіти презентують результати своєї пошукової та дослідницької діяльності. У 2023 році учасники волонтерського загону «Пошук» також взяли участь у Всеукраїнській конференції «Фахова передвища освіта України: здобутки наукової діяльності та освітнього процесу». Студенти виступили з доповідями «Голодомор 1932–1933 рр. на Сумщині» та «Наші земляки-остарбайтери: факти з історії Другої світової війни у вимірі Сумського регіону» та підготували публікації для збірника матеріалів конференції [4].

Висновки. Отже, історія малої батьківщини, рідного краю – надзвичайно благодатне підґрунтя для формування не тільки пізнавальної активності молодих людей, а й для виховання патріотизму, демократичного світогляду та високих моральних якостей. Саме поєднання предметної та громадянської складової під час пошукової історико-краєзнавчої діяльності здобувачів освіти є особливо важливим, з огляду на виклики сьогодення, пов'язані із повномасштабною агресією росії проти України. Наша держава боронить свою незалежність та територіальну цілісність і потребує нового покоління

громадян – кваліфікованих спеціалістів і патріотів. Виходячи з окресленого вище досвіду, вважаємо, що краєзнавчий напрямок пошуково-дослідницької роботи розкриває широкі можливості для ефективного формування громадянських компетентностей, національно-патріотичного виховання студентів закладів фахової передвищої освіти України.

Список використаних джерел

1. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu
2. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство : крок у нове тисячоліття. Досвід, проблеми, перспективи. Київ, 2000. 270 с.
3. Кошолоп О. Ф. Громадянське виховання старшокласників у процесі історико-краєзнавчої діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Херсон, 2005. 20 с.; Соловей М.В. Краєзнавчо-пошукова робота учнів у загальноосвітніх школах України (1950–2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2000. 20 с.
4. Бугайов Б., Козир В. Голодомор 1932–1933 рр. на Сумщині. **Фахова передвища освіта України: здобутки наукової діяльності та освітнього процесу**: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Суми, 20 квітня 2023 р. Суми, 2023. С. 14-18; Волкова П. Наші земляки-остарбайтери: факти з історії Другої світової війни у вимірі Сумського регіону. **Фахова передвища освіта України: здобутки наукової діяльності та освітнього процесу**: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Суми, 20 квітня 2023 р. Суми, 2023. С. 18-22.

Костенко Ольга Олександрівна,
Вихователь вищої категорії
КЗ Сумської обласної ради
«Сумська обласна гімназія-інтернат
для талановитих та творчо обдарованих дітей»
м. Суми, Сумської області

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Вступ. Військова агресія, яку розв'язала Російська Федерація проти нашої держави, вплинула на пошук нових підходів до організації освітнього процесу та виховання здобувачів освіти. У зв'язку з цим, особливої уваги потребує розвиток національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання, як важливого чинника національної безпеки країни та її зміцнення. Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання впливає на формування у здобувача освіти патріотичної свідомості, відповідальної громадянської позиції, почуття любові до України та готовність захищати національні інтереси, незалежність і територіальну цілісність своєї держави.

Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання актуальні не лише під час навчально-виховного процесу здобувачів освіти у закладі освіти, а й для держави в цілому. Вагомий внесок у розвиток патріотичного виховання вносять батьки, волонтери, громадські організації, педагогічні працівники. Даний напрям виховання сприяє формуванню почуття приналежності до власної культури, традицій, національних цінностей, історії, мови. Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання важливе для зміцнення національної ідентичності та сьогодні є досить актуальним. На долю педагогічних працівників випала важлива місія – виховати покоління справжніх патріотів, сильних духом та з відчуттям високих національних цінностей.

Національно-патріотичне виховання покликане сформувати в учнів такі якості як національна самоідентифікація, усвідомлення своєї належності до Нації Героїв – модерного українства, недекларативний патріотизм, дієва любов до України, готовність до подвигу й самопожертви в ім'я Батьківщини, до виконання свого патріотичного обов'язку, мужність, стійкість, відвага [3, с. 7].

Сьогодні проблема національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання з огляду на ряд причин загострюється. Успішному здійсненню даного напрямку перешкоджає не лише російсько-українська війна, а й негативні тенденції у суспільстві, що проявляються у поведінці людей. Це складність одночасного вирішення Україною комплексу завдань минулого, сьогодення і прийдешнього на тлі російської навали; синдром історичного очікування як способу виживання; невизначеність стратегії розвитку суспільства; незадовільний стан демократії, дотримання прав людини та верховенства права;

ментальне виснаження; домінування цінностей, пов'язаних із базовими потребами; пріоритет матеріальних мотивів; нормування низького рівня життя; низький горизонт планування; емігрантські настрої; пасивність, розчарованість громадянського суспільства; взаємна недовіра між народом і владою; суспільна апатія; нездатність розраховувати на власні сили; тривале виховання на іншій культурі й чужих цінностях тощо. Війна за кілька місяців змінила світогляд більшості українців, однак проблема національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання не стала менш актуальною [3, с. 7].

В умовах збройної агресії Російської Федерації національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання потребують системного підходу до реалізації та розвитку, матеріально-технічного забезпечення, нових підходів та методів роботи зі здобувачами освіти.

Зважаючи на всі суспільно-політичні реалії в Україні усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо [2, с.12-14].

Необхідно, щоб кожний заклад освіти став для здобувача освіти осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві [4, с.1-2].

Мета статті - визначити сутність, основні засади національно-патріотичного виховання здобувачів освіти в умовах військового стану, охарактеризувати сучасні підходи до розвитку даного напрямку виховання, теоретичне осмислення сутності та структури національно-патріотичного виховання у роботі з підростаючим поколінням як складової сучасного освітнього процесу.

Основна частина. Російсько-українська війна стократ помножила виклики, що стояли перед нашою країною. Вона різко змінили парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного. У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, боронять від нової версії фашизму Європу і увесь світ, до відважних волонтерів і малесеньких українців, які раптово подорослішали і взяли на себе невластиві дітям дорослі ролі. Війна актуалізувала такі апріорні, призабуті й «відкладені» цінності як волелюбність і гідність; екзистенційне право тисячолітньої нації в центрі Європи на гідне життя і власний вибір; спроможність захистити себе, родину, громаду, свою національну ідентичність, державні інтереси; потреба служити народові, Україні; бойове побратимство; відповідальність за власні рішення, дії і вчинки, громадянська активність, доброчинність, волонтерська діяльність; жертвовність; культивування ставлення до захисника як до Героя;

ідейна зрілість; здатність протистояти чужим впливам та ворожій ідеології [3, с. 8].

Сьогоднішній виховний процес здійснюється в реальному часі – у героїчний період сучасної історії України, яскравого сплеску патріотичної свідомості й масового героїзму українського народу, який обстоює не лише свою свободу й суверенітет у двобої з ворогом; вияву небаченої досі жертвовності українців, яких об'єднала спільна біда і гордість за свій народ, за самих себе й відповідальність перед людством [3, с. 8-9].

Ефективність національно-патріотичного виховання, за визначенням Василя Сухомлинського, вимірюється тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини проникає в духовний світ школяра періоду його становлення як людини й громадянина, наскільки глибоко він бачить світ і самого себе очима патріота [12: Т. 3, с. 7–279].

На сьогоднішній день національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання здобувачів освіти є найактуальнішим та найважливішим завданням нашої держави, а саме: є предметом уваги Президента України, Верховної Раді, уряду, науковців та державних діячів. Вплив жорстких реалій військового стану в Україні змушує педагогічних працівників максимально об'єднати свої зусилля з громадськістю на засадах взаєморозуміння, співробітництва, зробити акцент на захисті прав та свобод здобувачів освіти. Для того, щоб розв'язувати ці та інші завдання, педагогічні працівники у своїй роботі повинні користуватися рядом державних документів, а саме: Конституцією України, Законом України "Про освіту", Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепцією Нової української школи, Національною доктриною розвитку освіти України, Указами Президента України, Розпорядженнями Кабінету Міністрів України, Постановами Кабінету Міністрів України, Наказами МОН України, Методичними рекомендаціями МОН України щодо організації виховного процесу.

Стратегічні підходи до національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі вітчизняної освіти визначено рядом важливих державних документів [8; 9; 10; 11].

Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання здобувачів освіти у час військової агресії Російської Федерації потребує системного підходу до його реалізації та розвитку, а також потребує переходу від загальних положень до практичних дій. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженій Міністерством освіти і науки України у червні 2022 року, окрему увагу звернуто на військово-патріотичне виховання як складник національно-патріотичного виховання [6].

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» унормовує поняття національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання як складників державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, уперше дає інструментарій сфері,

яку досі в Україні системно не розвивали, створює підґрунтя для системного захисту національних інтересів України (а саме: повага до Конституції України, державної мови, історії, захисту громадянських прав і свобод) [7]. Даний закон закріплює поняття національно-патріотичного виховання як наскрізного виховного процесу, спрямованого на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільнодержавних (національних) цінностей України, соціальної активності й відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності й територіальної цілісності України.

Основними складниками національно-патріотичного виховання, що взаємодіють між собою й доповнюють один одного, є: громадянсько-патріотичне, духовно-моральне виховання та співпраця із закордонними українцями. Основними завданнями національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання є: формування готовності до захисту національних інтересів і територіальної цілісності України; формування національної ідентичності та відповідальної громадянської позиції; розвиток бережного ставлення до природних ресурсів, культурної спадщини України; виховання любові до Батьківщини; популяризація історії, традицій, культури України, українськомовного культурного продукту; шанобливе ставлення до Конституції та законів України, державних символів і державної мови та інші.

Особливого значення набуває формування любові до України, патріотична свідомість, шанобливе ставлення до державних символів, державної мови як національної цінності.

Формування історичної свідомості в національно-патріотичному вихованні теж має місце бути. Знання історії та культури своєї держави впливає на усвідомлення значення та ролі України на світовій арені. Героїчні, трагічні та жорстокі події в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації породжують патріотизм, самовідданість українців у боротьбі за незалежність і свободу. Національно-патріотичне виховання здобувачів освіти потрібно проводити на сучасних прикладах відважних і героїчних вчинків наших захисників. Доречними будуть уроки пам'яті, уроки скорботи, виховні години, кінолекторії, інтерактивні лекції, тематичні зустрічі безпосередньо з прикладами мужності та відваги учасників Революції Гідності, Героїв Небесної Сотні, «кіборгів», захисників Донецького аеропорту, учасників антитерористичної операції, операції об'єднаних сил в областях, де відбувається повномасштабна війна Російської Федерації проти України.

Загальнонаціональна хвилина мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, започаткована в березні 2022 року Указом Президента України в умовах війни є однією з форм національно-патріотичного виховання. У закладах освіти щоденне вшанування о 9 год 00 хв пам'яті за загиблими у війні з державою-агресором є невід'ємною складовою сучасного виховного процесу [1]. Обговорення правил поведінки під час повітряних тривог та безпеки в умовах військового стану є обов'язковим під

час навчально-виховного процесу у закладі освіти.

Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання сприяє розвитку демократії, правової держави, де права та свободи кожного громадянина захищені законом. Розвиток громадянської самосвідомості сприяє формуванню активної громадянської життєвої позиції, патріотичної поведінки. Визнання здобувачем освіти, повага до прав та свобод, дотримання законів та моральних норм впливає на формування громадянської самосвідомості.

Сьогодні, як ніколи, потрібні нові підходи та шляхи до виховання патріотизму - базової якості особистості. Це пов'язане з різними чинниками: пробудженням громадянської і громадської ініціативи, виникненням різних громадянських рухів, інтеграційними процесами, що відбуваються в Україні, військовими діями на території держави, поширенням волонтерської діяльності та ін. Патріотичні почуття, які загострюються у сучасних екстремальних умовах життя єднають людей, тому суспільні переживання загострюються, а власний життєвий егоїзм зменшується. Саме зараз патріотизм виявляється у мужності, рішучості, готовності громадян України відстоювати незалежність своєї держави всіма можливими засобами [5].

Наша держава проходить зараз складний період, тому перед педагогічними працівниками стоїть завдання – підтримати здобувача освіти, виховувати в ньому стійкі моральні якості. Система національно-патріотичного виховання потребує нових підходів, використання інноваційних методів та форм у роботі зі здобувачами освіти. Провідна роль у реалізації визначених державою для закладу освіти завдань, належить педагогічним працівникам, які працюють відповідно до сучасних вимог, постійно удосконалюються, розвиваються та збагачують свою професійну компетентність, інноваційну культуру, технологічний потенціал.

Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання є гармонійною складовою загального виховного процесу підростаючого покоління. Формується завдяки прикладам історії становлення української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури, спорту.

Найважливіша умова національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання – це вдале поєднання навчання та виховання. Заклад освіти має особливу відповідальність за завтрашній день вільної незалежної України. Пріоритетним у виховній системі кожного загальноосвітнього навчального закладу є національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання підростаючого покоління. Завдання закладу освіти та обов'язок педагогів – виростити дітей справжніми громадянами та патріотами з почуттям особистої відповідальності, які поважають традиції рідної батьківщини.

Висновки. Збройна агресія російської федерації актуалізувала потребу в перегляді підходів до національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання здобувачів освіти. Патріотичні почуття, гордість за власну державу необхідно прищеплювати українцям із раннього дитинства.

Ефективність національно-патріотичного та військово-патріотичного

виховання залежить від спрямованості навчально-виховного процесу форм і методів його організації, від повноти реалізації усіх його складових.

Національна ідентичність, свідома громадянська позиція, відповідальність за долю своєї країни – це те, що формується в процесі національно-патріотичного виховання через мову, історію, цінності й традиції. Тому сьогодні виховання громадянина-патріота України має бути пріоритетним завданням на всіх рівнях, адже від нього залежить національна безпека та майбутній розвиток вільної, згуртованої та успішної української нації.

Отже, Україна - демократична країна, тому повинна сформувати відповідне громадянське суспільства. Сьогодні, в умовах війни, провідною метою в кожному закладі освіти має стати національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання!

Список використаних джерел

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць «Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи». 2022. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/268057> (дата звернення 20.03.2023).
2. Бойченко В. Сучасний стан патріотичної вихованості молодших школярів // Початкова школа. – 2005. - №5. – С.12-14.
3. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ : Фенікс, 2022. 64 с. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>
4. Демидова І.Ю. Національно-патріотичне виховання молодших школярів // Позакласний час. – 2002. - №21. – С.1-2 (вкладка).
5. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tme.umo.edu.ua/docs/10/6.pdt.
6. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://bit.ly/3UsbtJG> (дата звернення 15.03.2023).
7. Мокан В. Чому держава повинна унормувати сферу національно-патріотичного виховання. Українська правда. 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/12/14/7317302/> (дата звернення 20.03.2023)
8. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text>
9. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
10. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української

національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 6341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

11. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>

12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ: Рад. шк. Т. 3, 1977. 668 с.; Т. 5, 1977. 670 с.

13. Шевчук Г. Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. // Національний університет «Львівська політехніка», Журнал «Наукові інновації та передові технології», м. Львів. - № 5(19) 2023. [https:// doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5\(19\)-630-635](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5(19)-630-635) URL: / <https://orcid.org/0000-0002-9688-2305>.

Лисий Ігор Едуардович,
керівник гуртка «Юні журналісти-краєзнавці»
Конотопської станції юних туристів
м.Конотоп

ВИДАВНИЧІ ПРОЄКТИ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ГУРТКА КОНОТОПСЬКОЇ СЮТУР ЯК ФОРМА РОБОТИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

В сучасній Україні національно-патріотичне виховання дітей та молоді є основною складовою розвитку нашої держави, майбутнього українського народу. Форми роботи у цьому напрямку є надзвичайно різноманітними. Нижче викладена інформація про роботу гуртка Конотопської станції юних туристів у напрямку національно-патріотичного виховання.

У листопаді 2012 року на Конотопській станції юних туристів був створений гурток «Юні журналісти-краєзнавці». На той час методичних розробок для проведення занять було обмаль, вчитися керівнику гуртка доводилося на власних помилках, тому результати роботи гуртка були досить посередніми, відзначаючись публікаціями у місцевих друкованих засобах масової комунікації невеликих за обсягом матеріалів про місцеві події.

Напередодні Дня журналіста 2014 року побачив світ перший номер газети «Погляд+». Чотири повнокольорові шпальти нового видання практично повністю (за винятком першої колонки та добірки фотознімків) заповнені матеріалами, авторами яких були вихованці гуртка. Газета «Погляд+» не залишилася єдиною ластівкою, яка, як відомо, весни не робить.

У переддень п'ятирічного ювілею гуртка, в листопаді 2017 року, вийшов у світ другий номер цього видання. На жаль, продовження цей проект не отримав. Теоретично була можливість видавати таку газету принаймні раз, а то й двічі у квартал. Проте все впирається в фінансове забезпечення. Витратити ж час на ходіння з простягнутою рукою до потенційних інвесторів – справа

невдячна. Краще цей час витратити на вирішення творчих питань.

Але п'ять років тому ситуація кардинально змінилася. Навесні 2018 року керівнику гуртка подарували книгу «Героям слава» [2], яка витримала вже кілька видань. Вона розповідає про жителів та уродженців Сумщини, які загинули у боротьбі за свободу та незалежність України на полях неоголошеної війни в 2014-2017 роках. Серед 117 розповідей – 11 наших земляків. Героїв, чие життя пов'язане з м. Конотоп та Конотопським районом.

З книгою автор цих рядків познайомив вихованок гуртка. У когось (на превеликий жаль, не залишилось у пам'яті, в кого саме) виникла ідея зібрати матеріал про наших земляків – на той час їх уже було більше одинадцяти – й спробувати видати й власну книгу. Думка сподобалася всім. Проте було й два зауваження.

По-перше, розповідь про кожного героя повинна бути значно докладнішою, ніж зроблена сум'янами. По-друге, у нашому виданні будуть вміщені як матеріали, створені вихованками гуртка, так і оприлюднені в інших виданнях матеріали інших авторів.

Забігаючи наперед, варто відзначити, що за час роботи над майбутньою книгою (проект отримав назву «Пам'ятаємо Героїв») гуртківцям та їхньому керівникові не довелося почути жодного критичного зауваження щодо самого задуму. Критикували форму подачі, принцип включення загиблих та померлих, висловлювалися сумніви в тому, що 15-17-річні гуртківці впораються з цим завданням, інші аспекти роботи, проте жодного слова про те, що ця книга не потрібна, автори не почули.

Основними завданнями в роботі над проектом були визначені два: збір матеріалів про життєвий та бойовий шлях наших земляків, а також набуття досвіду роботи вихованками гуртка. Вживання жіночого роду по відношенню до них правомірне, оскільки до роботи долучилися виключно представниці прекрасної статі. Це Дар'я Вандоляк, Катерина Гайдай, Дарина Коваль, Катерина Попок та Діана Тихоненко.

Героями майбутнього видання були визначені шістнадцять мешканців та уродженців міста і району, які брали участь в АТО (ООС) і віддали своє життя за Україну. Довелося вислухати низку думок щодо доцільності включення до цього переліку людей, які померли поза зоною бойових дій. Проте вирішено було не ділити людей на загиблих у бою і померлих поза полем бою. Намагалися також не акцентувати увагу на належність людей до різноманітних політичних і громадських організацій. Наголошували на протилежному – всі вони громадяни України і воювали за рідну державу.

Вже перше інтерв'ю з матір'ю полеглого героя Ніною Андріївною Ничвидюк було надруковане в міській громадсько-політичній газеті «Конотопський край» [3] та показане по телебаченню Конотопською телерадіокомпанією «Вежа». Вихованка гуртка Діана Тихоненко, яка брала інтерв'ю, 22 березня 2018 року взяла участь в обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Герої сучасності – серед нас» і була відзначена грамотою за активну участь.

Варто відзначити, що проєкт з самого початку зацікавив багатьох людей як у Конотопі, так і за його межами. Це стосується зокрема обласної громадсько-політичної газети «Сумщина», яка вмістила інтерв'ю вихованок гуртка з матерями Валентина Ничвидюка [4] та Юрія Орла [5]. Також велику увагу приділив проєкту портал «Конотоп.City», вмістивши спочатку розповідь про сам проєкт, а потім кілька інтерв'ю з рідними загиблих. Продовжували друкувати матеріали учасників проєкту газети «Конотопський край», «Телегурман» [6], та «Сільські горизонти» [7], демонструвала напрацьований матеріал Конотопська телерадіокомпанія «Вежа».

А наступний рік подарував ще одне визнання нашої роботи: 28 березня 2019 року Катерина Гайдай взяла участь в обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Герої сучасності – серед нас» і була відзначена грамотою за кращу доповідь та цінним подарунком [8].

Неможливо оминати увагою ще одну подію – 17 травня 2019 року гуртківці разом з керівником провели брифінг для місцевих засобів масової інформації. Він був присвячений роботі над проєктом. І хоча далеко не всі конотопські засоби масової комунікації взяли участь у цій події, інформація про роботу вихованців гуртка досягла широкого загалу [9].

У роботі над проєктом виникло чимало складнощів. Найголовніша – далеко не всі рідні загиблих охоче йшли на контакт з учасниками проєкту. Звичайно, ні в кого не повернеться язик висловити своє незадоволення, проте початковий задум – зробити розповіді про кожного героя максимально однакового об'єму, почав розсипатися на очах. Сюди ж варто додати відносно невелику кількість бойових побратимів, які погодилися поділитися спогадами.

Мабуть, найболючішим питанням кожної книги є фінансування її видання. З метою отримання коштів проєкт під прапором Громадської організації «Конотопське об'єднання ветеранів війни за незалежність України» взяв участь і став одним з переможців міського конкурсу з визначення проєктів, розроблених інститутами громадянського суспільства у сфері соціального життя міста, для реалізації яких надається фінансова підтримка на 2019 рік.

Непомітно промайнули півтора роки роботи над проєктом. І 31 січня 2020 року в Конотопському центрі культури і дозвілля «Кінотеатр «Мир» відбулася презентація книги «Конотопська Небесна чота. 2014-2018». На презентації виступили упорядник книги Ігор Лисий, авторки видання Дар'я Вандоляк і Дарина Коваль, представники партнерських організацій: заступниця генерального директора Національного меморіального комплексу Героїв Небесної сотні – Музею Революції гідності Антоніна Пипко, член громадської організації «Конотопське об'єднання ветеранів війни за незалежність України», учасник АТО Микола Пасько, рідні героїв Микола Ничвидюк, Ірина Шульга та Лариса Іващенко. Привітав присутніх керівник гуртка СЮТур Валерій Малявчик, який також долучився до видання книги і нагородив авторів та упорядника солодкими подарунками.

Партнером проєкту виступив Національний музей Революції гідності, який, маючи добрий досвід видавничої діяльності, розуміючи унікальність книжки

та бажаючи підтримати гідну ідею юних журналістів, підготував книжку до видання на професійному рівні.

З самого початку роботи над проєктом були заплановані презентації видання у навчальних закладах міста і району, а також вручення примірників книги бібліотекам міста, району та навчальних закладів. На жаль, через карантинні обмеження вдалося провести кілька презентацій, а потім цей процес був зупинений. Також на час презентації обговорювалася думка про підготовку другого, доповненого видання книги.

Навесні 2021 року до гуртківців звернувся голова громадської організації «Ветеранів війни, праці, Збройних Сил та органів правопорядку м.Конотоп» Дмитро Ярмак. Він запропонував підготувати книгу до 30-річчя відновлення Незалежності України. Проєкт отримав умовну назву «Тридцятиріччю Незалежності України – тридцять ветеранських доль». Більшість організаційних питань вирішувала ветеранська організація, на вихованок гуртка було покладене єдине завдання – підготовка матеріалів для книги.

Незважаючи на те, що між виходом у світ двох книг минуло близько півтора року, склад авторів книги зазнав кардинальних змін. З минулого складу залишилась лише Дар'я Вандоляк. Крім неї, авторами матеріалів стали Дмитро Арендар (рідкісний випадок у діяльності гуртка – наявність представника сильної статі), Валерія Жилкіна, Аліна Міненко, Софія Папенко, Катерина Салогуб та Ірина Цвященко.

Видання отримало назву «Ветерани Конотопа в новітній історії України» [10] й було презентоване у приміщенні Конотопської міської ради 23 серпня 2021 року. Вихід у світ цього видання був неординарною подією в житті гуртка. Вже хоча б тому, що сам факт участі юних журналістів відбувся завдяки запрошенню ветеранської організації. Гурток почали сприймати як серйозну спільноту.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року кардинально змінило роботу гуртка. Два тижні вимушених канікул, а потім спілкування в режимі онлайн аж до середини літа.

Потім розпочалось дослідження життєвого та бойового шляху Героїв, які загинули в поточному році. Вдалося зустрітися з рідними та друзями Євгенія Голованя, Андрія Кондруха, Олександра Білана, Володимира Куцопала, Олександра Лисенка, Ігоря Васильченка та ін. На жаль, говорити щось конкретне про видання нової книги неможливо – занадто багато запитань щодо неї поки що залишаються без відповіді. Робота над проєктом триває.

Бібліографія:

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. №641. URL: <http://uon.cg.gov.ua/index.php?id=12515&tp=1&pg>
2. Героям Слава. Книга пам'яті героїв АТО. Сумська область – Суми: Всі Суми Панорама-Медіа, ПВП Видавничий будинок «Еллада», 2017. – С. 144.

3. Завжди мріяв стати військовим / Д. Тихоненко // Конотопський край. – 2018. – 20 березня. – С.3.
4. Завжди мріяв стати військовим / Д. Тихоненко // Сумщина. - 2018. – 12 квітня. – С.3.
5. Софія Орел: «Юрій був енергійним, чесним хлопцем / Д. Коваль // Сумщина. - 2018. – 16 серпня. - С.8.
6. Ольга Суло: «Брат дуже поспішав жити» / Д.Вандоляк // Телегурман. – 2019. – 7 лютого. – С.2.
7. Поділилися спогадами про героїв / М.Гарбар // Сільські горизонти. - 2019. – 15 лютого. – С.2.
8. Таранець Вадим. Успіх юної журналістки з Конотопа відзначено на обласній конференції / В. Таранець // Перекресток. - 2019. – № 105. – С.3.
9. Книга-пам'ять про загиблих конотопців // Перекресток. - 2019. – № 10. Ветерани Конотопа в новітній історії України – Київ: ТОВ «КАРБОНДРУКСЕРВІС, 2021. – 75 с.

Мозгова Людмила,
Вчитель початкових класів вищої категорії, старший вчитель.
КУ «Шосткинська спеціалізована школа І ступеня № 13
Шосткинської міської ради Сумської області»

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Метою патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до власної землі, родини, держави, пошани до видатних історичних діячів, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків.

Щоб досягти цієї мети, виховувати патріотів слід вже з народження. Перед нинішніми дітьми Батьківщина постала не у найкращому вигляді: неспокій у суспільстві, економічна криза, війна (збройна та інформаційна). І наше завдання попри всі ці негаразди – допомогти дітям наповнити серця любов'ю до країни, де вони починають пізнавати світ. Страшні події, що

відбуваються у нас, в Україні, сьогодні, пробудили національно-патріотичні почуття в мільйонів громадян, виявили здатність українців жертвувати власним життям заради свободи Батьківщини, її щасливого майбутнього. А майбутнє України – це її підрастаюче покоління, це наші діти, яких ми повинні виховувати патріотами.

Основна частина. Зараз відбувається в Україні, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які сприяють особистісному розвитку кожного українця. Це все відбувається на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, традицій і звичаїв українського народу. Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму.

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи війни є пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози.

При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям для виховання дітей і молоді. Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, спільними зусиллями школи та сім'ї.

У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, боронять від нової версії фашизму Європу і увесь світ, до відважних волонтерів і малесеньких українців, які раптово подорослішали і взяли на себе невластиві дітям дорослі ролі. Війна актуалізувала призабуті цінності як волелюбність і гідність; спроможність захистити себе, родину, громаду, свою національну ідентичність, державні інтереси; потреба служити народові, Україні; бойове побратимство; відповідальність за власні рішення, дії і вчинки, громадянська активність, добротність, волонтерська діяльність; жертвність; здатність протистояти чужим впливам та ворожій ідеології.

Війна вже за кілька місяців разюче змінила світогляд більшості українців, однак проблема національно-патріотичного виховання не стала менш актуальною.

На сучасному етапі розвитку України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Ця робота має проводитися комплексно, спільними зусиллями школи та сім'ї.

Для своїх учнів створюю виховне середовище, де панує доброзичлива,

творча, позитивна атмосфера, яка стимулює різноманітну цікаву пізнавальну діяльність учнів для розкриття потенціалу особистості, розвитку, вияву й застосування кращих моральних і громадянських якостей. Підбираю дієві способи мотивації, добираю приклади, аргументи, які допомагають школярам можливість вільно висловлювати свою думку, відстоювати власну позицію щодо обговорюваних питань.

Весь час я дотримуюся таких правил: поважати гідність кожного вихованця; стимулювати прагнення учнів до самовдосконалення; бути вимогливим і водночас доброзичливим, справедливим в оцінці можливостей, знань і вчинків учнів; допомагати у складних ситуаціях; бути чуйним і уважним; не допускати конфліктів, а в разі їх виникнення розв'язувати шляхом компромісу; цікавитися думкою учнів; довіряти їм; радіти з ними; оберігати слабших; виважено й об'єктивно оцінювати вчинки дітей, з'ясовувати їх мотиви; не надавати перевагу окремим учням; підтримувати ініціативу; непримиренно ставитися до проявів зла й несправедливості тощо.

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Для цього школі та класі проводяться тематичні заходи, присвячені героїчним подвигам українських воїнів, боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України: до Дня пам'яті Героїв Крут, до Дня Героїв Небесної Сотні, до Дня захисника України, до Дня Гідності та Свободи.

У партнерстві з батьками класу проводимо такі свята та зустрічі: «Мій родовід»; «Моя сім'я в історії рідного міста»; «Моє місто в історії моєї країни». Творчий челендж до Дня вишиванки та гра-квест «Козацькі розваги». А ще започаткували проведення цікавих виховних годин у формі: зустрічей з воїнами ЗСУ, волонтерами, майстер-класів за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів для бійців Збройних Сил України.

Діти приймали найактивнішу участь у місячнику «Виховуємо громадянина - патріота України», який проводила шкільна бібліотека. Залюбки читали твори для дітей В.О. Сухомлинського, а на диспутах обговорювали та ділилися своїми враженнями від прочитаного. Відбулася і реалізація виховних проєктів: «Я і моя родина - казковий дивосвіт» (літературно-музична композиція за творами українських дитячих письменників і композиторів); «Моя маленька батьківщина» (презентація виставки творчих робіт дітей та батьків за творами українських дитячих письменників), а також написання есе на тему «Що для мене патріотизм і любов до Батьківщини?».

Вчителі, діти та батьки «Шосткинської спеціалізованої школи №13» долучилися до акцій на підтримку воїнів «Зіграємо ЗСУ своєю вдячністю» та «З перемогою в серці». Співпрацюємо з волонтерським центром «Шостка-Добро», приймаємо участь у безстрокових акціях «Ми разом», спрямованих на допомогу пораненим військовим; в акції «З вірою в серці», спрямованої на підтримку захисників нашої країни, їхніх дітей та родин, медичних працівників і волонтерів, які працюють в зоні бойових дій.

Висновки. Маю на меті особливу увагу в організації виховної роботи в класі і надалі спрямувати на національно-патріотичне, громадянське і військово-патріотичне виховання. На подальше формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави. А також продовжити приймати участь у благодійних акціях та у волонтерській роботі. Також забезпечення проведення тижнів правової освіти, спрямованих на розвиток у дітей та молоді почуття власної гідності, усвідомлення своїх прав і місця у суспільстві, можливості реалізації своїх прав у поєднанні з виконанням обов'язків. В подальшій роботі спонукати учнів до участі у збереженні і підтримці єдності українського суспільства, у громадському русі задля миру і злагоди; сприянню спортивній і фізичній підготовці, спрямованій на утвердження здорового способу життя громадян з урахуванням принципів національно-патріотичного виховання; залучення здобувачів освіти до проєктів та заходів з національно-патріотичного виховання місцевого, всеукраїнського та міжнародного рівнів, які відповідають ціннісним орієнтирам, напрямкам і шляхам розвитку національно-патріотичного виховання в освітньому просторі України.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання. Київ: Либідь, 2006. 272
2. Бондаренко Н. Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національнопатріотичного виховання. Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики. Суми: КЗ Сумський ОІППО, 2022. С. 1–13. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731118>.
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України. 2015. № 8. С. 87–95.
4. Рижук О. Поняття інформаційних та гібридних війн в умовах глобалізації // Український науковий журнал «Освіта регіону». - № 3. 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1389>

Нешпоренко Інна Сергіївна,
вихователь Дошкільного навчального
закладу № 39 "Теремок"
м.Суми

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті висвітлюється проблема національно-

патріотичного виховання у закладі дошкільної освіти. Розглядається необхідність формування молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, громадянських і конституційних обов'язків.

Виховна робота завжди була невід'ємною складовою у розвитку дітей дошкільного віку, а зараз, в умовах військової агресії РФ проти України, її важливість складно переоцінити. Усе, що відбувається зараз – виклик для вихователів, батьків та дітей.

Ключові слова: патріотичне виховання, діти дошкільного віку, виховний процес, заклад дошкільної освіти, стан війни.

Постановка проблеми. Війна та пов'язані з цим політичні, економічні, соціальні проблеми в нашій країні актуалізували одне з найважливіших питань існування самобутньої, незалежної, самодостатньої держави – формування національно свідомого молодого покоління України. Фундамент для розв'язання цього завдання закладається в процесі отримання українською малечею дошкільної освіти – важливого складника цілісного розвитку дитини. Правові основи патріотичного виховання дітей і молоді закладені в державних документах: Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Законі України «Про освіту», Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання до 2025 року тощо [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати сучасних наукових досліджень свідчать про підвищення зацікавленості до розв'язання проблеми формування патріотично налаштованого, національно-свідомого майбутнього покоління нашої держави. Зокрема, науковці ґрунтовно підходять до визначення шляхів патріотичного виховання через призму національно-усвідомленого ставлення до України (І. Бех, Л. Крицька, В. Ткаченко, К. Чорна тощо). Аналіз праць вітчизняних науковців (П. Вербицька, М. Качур, О. Коркішко, М. Павленко тощо) свідчить про те, що поза увагою залишилися питання розвитку патріотизму в дошкільників в умовах війни. виокремлюють важливий чинник формування особистості – залучення.

Зауважимо, що однією з вагомих умов формування національно-свідомого молодого покоління держави, на думку українських філософів, мислителів, педагогів (Г. Сковороди, О. Духновича, Г. Ващенка, В. Сухомлинського тощо) є поглиблене засвоєння історії рідного краю, оволодіння кращими зразками мистецької спадщини українського народу.

Як зазначав В.О. Сухомлинський, патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів діалектично пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною й емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею. Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань неможливо відокремити від складного цілісного процесу формування особистості дитини [1, с.27-30].

Мета статті: полягає в обґрунтуванні особливостей національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в сучасних умовах розвитку України.

Виклад основного матеріалу. У стані війни діти дошкільного віку належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах.

Виховання любові до Батьківщини, до своєї країни – завдання надзвичайно складне, особливо коли йдеться про дітей дошкільного віку. Дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття патріотизму. Він є найсприятливішим періодом, коли дитина ніби «губка» вбирає в себе знання, тому важливо, як вихователям дитячого садка, так і батькам давати дітям як найбільше знань про Україну. Це перш за все стосується знань назви вулиці, де проживає дитина, де розташовується дитячий садок, назви міста чи села, де дитина народилася[4, с. 12-16].

Для того, щоб визначити специфіку процесу формування у дітей любові до Батьківщини, необхідно визначитися у природі самого патріотичного почуття, зокрема на основі яких почуттів воно формується або, точніше, без якої емоційно-пізнавальної основи не може з'явитися це складне інтегральне почуття. Справді, якщо патріотизм – це почуття приязні, любові до своєї Батьківщини, відповідальності за неї, то дитину ще в дошкільному віці необхідно навчити бути приязною, любити, бути відповідальною.

Досягти якісного рівня патріотичного виховання дошкільників не можна без урахувань специфіки окремих регіонів та їх національних особливостей.

В умовах війни педагогічні працівники мають бути готовими, спроможними повноцінно надавати освітні, інформаційні, консультаційні послуги сім'ям, які виховують дітей раннього та дошкільного віку. Саме тому питання організації комунікації з учасниками освітнього процесу посідає ключове місце.

В умовах військових дій найбільшої актуальності набувають системи комунікації з дітьми, їхніми батьками, сім'ями, педагогами, що дає змогу встановити швидкий обмін інформацією, мобільність зворотного зв'язку [2].

Основними рекомендаціями для педагогів закладів дошкільної освіти виступають:

1. Організовувати освітній процес з урахуванням воєнної ситуації у населеному пункті (очне, змішане, дистанційне).

2. Враховувати особливості дітей дошкільного віку під час організації освітнього процесу в дистанційному форматі. Такі заняття, у разі згоди батьків, з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку проводяться не більше 10 хвилин, старшого дошкільного віку – 15 хвилин.

3. Перевіряти технічне налаштування, обов'язково звертати увагу на налаштування веб-камери, її необхідно встановити на рівень очей або трохи вище, адже діти повинні бачити очі педагога, важливо дивитися у камеру.

4. Під час зйомки прагніть до створення коротких і дидактично продуманих відеороликів. Два п'яти хвилинних відео будуть переглянуті з набагато більшою ймовірністю і корисністю, ніж одне десятихвилинне.

5. Використовуйте режим демонстрації екрану. Простий спосіб створити відеозаняття – це записати показ ваших слайдів. Але не забувайте, що це досить швидкий спосіб втомити дітей, якщо ви не тримаєте екран активним.

Слайди повинні бути рухомими. Додайте більше переходів і анімацій, використовуйте курсор миші або режим малювання, щоб виділити, підкреслити щось важливе на слайді.

6. Співпрацювати та організовувати зворотний зв'язок з батьками дітей, через вебсайт закладу, програми Skype, Viber, WhatsApp, Telegram та соціальні мережі з питань стану здоров'я дитини, особливостей навчання, виховання, розвитку дітей при використанні дистанційного та змішаного видів комунікації. Результати зворотного зв'язку сформуєть основу для планування консультативної та методичної допомоги батькам з різних питань виховання дітей [3].

7. Інформувати батьків щодо допомоги дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових обставин їхнього життя. Для цього практичні психологи мають вести постійне спостереження за ними, а вихователі – враховувати в освітній роботі дані моніторингу психічного стану дітей, організовувати емоційнопідтримувальну мовленнєву комунікацію, використовувати індивідуально дібраний комплекс технологій психолого-педагогічного супроводу.

8. Формувати бібліотеку онлайн-матеріалів для організації освітнього процесу. Бібліотека може зберігатися у хмарі з подальшим надсиланням доступу усім стейкхолдерам.

9. Використовувати публікації психолого-педагогічного та методичного спрямування, зокрема на сайті МОН «Сучасне дошкілля під крилами захисту» у Telegram-каналі «Підтримай дитину» <https://t.me/pidtrumaidutuny>.

10. Проводити роботу з батьками щодо психологічного супроводу дитини у воєнний час, надавати консультативну підтримку щодо допомоги дітям впоратися з тривожністю під час воєнних дій.

11. Залучати дітей до самостійного виготовлення поробок, малюнків, будь-яких проєктів, адже швидке усвідомлення результату підвищує відчуття спокою і сили.

12. Спостерігати за поведінкою дитини. У разі регресивного стану (відкатування в поведінці та реакціях до більш раннього віку) доречними будуть тілесні ігри та вправи.

13. Організовувати педагогічний супровід дітей дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків щодо формування навичок безпечної поведінки, стресостійкості, збереження фізичного, психологічного, емоційного здоров'я із застосуванням освітнього процесу у дистанційному та змішаному форматі [3].

Засвоєння патріотичних цінностей і норм є тривалим процесом. Вони не

закладені у генах - це не природна якість, а соціальна, і тому не успадковується, а формується цілеспрямовано, системно, із використанням певних принципів та методів діяльності з підростаючим поколінням

Патріотичне виховання в закладі дошкільної освіти невіддільно пов'язане з уявленням дитини про довколишній світ. Для формування громадської позиції слід накопичувати знання про життя навколо, доповнюючи їх враженнями й моральними оцінками.

Вихователь повинен пам'ятати, що в кожній віковій групі всі завдання патріотичного виховання вирішуються одночасно і поєднуються з різноманітною дитячою діяльністю. Успіх патріотичного виховання залежить від правильної організації всього освітнього процесу в дошкільному закладі.

Ознайомлювати дітей з довколишнім світом, обираючи цікаві та ефективні форми роботи – екскурсії, спостереження, заняття з розвитку мовлення.

Показником рівня сформованості патріотичних почуттів є ставлення дітей до суспільних подій та процесів [5].

Висновки. Тепер, в умовах повномасштабної війни, яку розв'язала рф проти України, вже ні в кого не викликає сумнівів той факт, що зараз ми маємо приділити особливу увагу національно-патріотичному вихованню. Саме тому надзвичайно важливо:

1. Проводити заходи національно-патріотичної спрямованості.
2. Залучати дітей до участі у волонтерській діяльності.
3. Розповідати дітям про українську культуру.
4. Влаштовувати акції пам'яті.
5. Проводити години спілкування, присвячені війни рф проти України.
6. Створювати навчальні проекти, присвячені борцям за незалежність та свободу нашої країни.
7. Організовувати зустрічі із ветеранами АТО, ООС та війни рф проти України [2].

Для того щоб повернути духовні скарби наших прадідів, вихователі, батьки і педагоги, повинні допомагати дитині змалечку пізнавати звичаї та обряди свого народу, збагачувати мову скарбами усної народної творчості, знати державну символіку, любити гарну і милозвучну рідну мову.

Отже, без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, захищати її свободу і незалежність людина не може бути свідомим громадянином і моральною особистістю. Тож виховувати патріотизм необхідно з дитинства, поєднуючи виховання любові до найближчих людей з формування такого самого ставлення і до певних феноменів суспільного буття.

Список використаних джерел

1. Богуш А. Патріотичний вектор образу «Батьківщина в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. Рідна школа. 2017. №1-2. С.27-30.
2. Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова

- українська школа»: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенко, 15.03.2023 / уклад. О.Е. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. – 286 с.
3. Лист Міністерства освіти і науки України «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій». (2022). URL: <https://hoippo.km.ua/?p=5364>
4. Лещенко О.М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Дошкільне виховання. 2003. №9. –С. 12-16.
5. Національно-патріотична складова дошкільної освіти в умовах позашкілля. Посібник. Уклад. І.В. Ратинська. Слов'янськ. 2020.103 с.
6. Сучасне дошкілля під крилами захисту. (2022). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilamizahistu>.

Небилиця Юлія Василівна,
викладач Державного навчального закладу
«Шосткинський центр професійно-технічної освіти»
м. Шостка

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Вступ. Молодь завжди була, є і буде потужним рушієм змін і трансформацій сучасної сильної й демократичної країни. Сьогодні, в умовах російської агресії проти України, як ніколи є потреба в національно-свідомих, розумних, соціально-політично активних громадянах. Перед освітою стоїть надзвичайно відповідальне і пріоритетне завдання – виховати такого громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві, який допоможе позбутися роками нав'язаних проросійських напрямків розвитку нашої країни.

Сучасні діти, скільки б їм не було років, мають безпосередній зв'язок з тим, що відбувається в країні: їхні батьки мобілізовані й віддано захищають країну від ворога, працюють волонтерами, беруть участь у громадських акціях, постійно донатять, плетуть маскувальні сітки і всім чим тільки можуть допомагають наблизити Перемогу. Мабуть, з часів Незалежності, український народ ще не був настільки об'єднаним і згуртованим з чітким усвідомленням того, що лише в національній єдності та національній гідності наша сила й незламність.

Ці події зачепили абсолютно всі сфери нашого життя. Освіта не стала винятком, яка і до всього була основою формування ключових компетентностей учнів та їх національно-патріотичного виховання.

Метою статті є аналіз розвитку національно-патріотичної свідомості учнів на уроках громадянської освіти в умовах російської агресії проти України

та в післявоєнний період.

Основна частина. Останні десятиліття стає зрозумілим, що суспільні перетворення пов'язані в першу чергу зі змінами у свідомості людини. Фундаментальними цінностями сучасного світу виступають демократія, свобода, повага гідності та прав людини, солідарність. Базовою умовою демократичного розвитку суспільства є наявність громадян, які володіють уміннями здійснювати зважений і раціональний вибір, критично мислити та аналізувати інформацію, розуміють роль і значення права, толерантно ставляться до думок інших, активно цікавляться суспільним, політичним та економічним життям.

Важливу роль в цьому процесі відіграють освіта і виховання, як основа формування усвідомленої громадянської позиції особи.

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді зазначається, що серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь [2].

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності. [3]

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності. [5]

Під громадянською компетентністю розуміємо сукупність знань і досвіду у громадянсько-суспільній діяльності. Формування громадянської компетентності у сучасному змісті освіти має на меті сприяти як формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, соціально-політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичності. Саме громадянська компетентність на думку вчених-дослідників відноситься до ключових. [5]

Виховати в здобувача освіти громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є

основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Навчальний предмет «Громадянська освіта» є відносно молодим серед інших навчальних предметів (запроваджений 2018/19 навчальному році у 10-х класах закладів загальної середньої освіти) але надзвичайно важливим для сьогодення і через зміст матеріалу формує громадянську компетентність та національно-патріотичне виховання громадян.

Зміст предмету громадянської освіти визначається як суспільними потребами, вимогами соціальних і державних інституцій, так і інтересами особистості, її ставленням до суспільних проблем і готовністю брати участь у їхньому розв'язанні.

Метою громадянської освіти є цілеспрямована підготовка учнівства до ефективного функціонування в системі демократичних суспільних відносин на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності і реалізується через виконання таких завдань:

1) розвиток вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності, приналежність до української політичної нації, керується у власній поведінці морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності;

2) розвиток громадянської свідомості особистості, яка поціновує злагоду в суспільстві, почуття патріотизму та приналежність до свого народу, спільні історичні, політичні та культурні цінності своєї держави;

3) виховання поваги до людської гідності й дотримання прав людини, демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, неупередженості, рівності;

4) формування громадянської компетентності учня / учениці, виявами якої є активна громадянська позиція, здатність відповідально реалізовувати свої права та обов'язки в конкретній ситуації, налагоджувати соціальне партнерство та конструктивну взаємодію;

5) виховання толерантності, інклюзії та поваги до культурного різноманіття, різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми для досягнення суспільно значущих цілей;

б) розвиток політичної, правової, економічної, соціальної, культурної, медійної грамотності учня / учениці, гнучкості й адаптивності, комунікабельності, готовності до співпраці, здатності розв'язувати конфлікти й запобігати дискримінації. [1]

Громадянська освіта – це інтегрований курс. Теоретичні засади курсу складають основи філософських, психолого-педагогічних знань та сукупність практичних навичок і вмінь, необхідних для системного вивчення і розв'язання суспільно-педагогічних проблем; методологічні принципи (гуманізація та демократизація освітнього процесу; природовідповідність та свободовідповідність; системність; диференціація; міжпредметна інтеграція; наступність і безперервність; культуровідповідність; інтеркультурність), що є підґрунтям для конструювання змісту, вибору форм, методів і засобів навчання; сучасні філософські, психолого-педагогічні й методичні підходи (особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, культурологічний, системний, міжпредметний, контекстний, загальношкільний). [1]

Громадянська освіта спрямована на розвиток громадянської компетентності учнівства як результату навчання у складі таких компетенцій:

- соціально-комунікативна: вміння й навички спілкування та встановлення конструктивних відносин між людьми, діалогу і громадського обговорення суспільно значущих проблем;

- інформаційно-медійна: вміння критично мислити; вміння шукати, аналізувати, оцінювати інформацію, критично оцінювати медіаповідомлення на основі аналізу джерел, соціальної ситуації;

- розв'язання соціальних конфліктів, проблем: уміння розв'язувати соціальні суперечності; формування установки на толерантне розв'язання конфліктів;

- відповідальний соціальний вибір й ухвалення рішень: готовність до ухвалення обґрунтованих рішень на основі усвідомленого й виваженого вибору;

- громадянська участь: установка на відповідальну суспільну діяльність; навички участі в соціальних та політичних процесах.

На вивчення матеріалу навчального предмета відводиться 70 годин на рік. Загальний зміст курсу має 7 розділів, обов'язково в контексті вивчення теми є виконання практичних робіт та написання тематичного оцінювання. Цікавими та «живими» уроки громадянської освіти роблять інтерактивні методи навчання. Так, як 10 клас – це діти вже з достатньо багатим багажем знань та життєвим досвідом то проблем з засвоєнням навчального матеріалу не виникає.

У формуванні громадянської компетентності учнівства надзвичайно важливим є вивчення навчального матеріалу, актуальному часу і подіям у змісті курсу. Наприклад, з початком російської збройної агресії проти України до змісту вивчення були вкореговані такі теми як: «Що означає бути українцем / українкою в часи російської збройної агресії проти України», «Як українці проявляють національну ідентичність і пишаються приналежністю до

Українського народу», «Забезпечення та захист прав людини та прав дитини в умовах збройного конфлікту», «Які способи та шляхи захисту цивільних осіб в умовах збройного конфлікту», «Як убезпечити себе та своїх близьких в умовах збройного конфлікту», «Громадянський опір збройній агресії рф в Україні», «Як подати скаргу на медіа: звертаємося до Комісії з журналістської етики», «Зміни доходів та видатків державного бюджету у воєнний час», «Які міжнародні гуманітарні організації надають допомогу під час збройного конфлікту та надзвичайних ситуацій», «НАТО – сила, що захищає мирних громадян», «Солідарність «зірок» (celebrity) з Україною».

Велика відповідальність покладається і на вчителя. Саме вчитель, обираючи матеріал та методи вивчення тем повинен максимально підвести учнів до критичного мислення, аналізу матеріалу і подальшому самостійному вивченню але уникнути конфліктів і суперечок на уроках між дітьми. Кожна думка цінна, але не єдина вірна, треба поважати межі прав інших.

В післявоєнний період з'явиться надзвичайно багато інших проблем у суспільстві, які потребуватимуть обов'язкового дослідження та вивчення. І вже сьогодні варто почати виявляти, аналізувати ці проблеми та знаходити шляхи вирішення. Наприклад у розділі II «Права і свободи людини» під час вивчення теми «Людина і держава» доречно зробити огляд патріотичних вчинків наших захисників, їх внесок у Перемогу («Привид Києва», Віталій Скакун, Дмитро Коцюбайло «Да Вінчі», Данііл Ляшук «Моджахед» і багато інших), розглянути учасників інтернаціонального легіону.

В контексті теми «Права людини та права дитини» необхідно наголосити на прикладах порушення прав українських громадян окупантами та механізми їх захисту.

У розділі 3 «Людина в соціокультурному просторі» більше уваги варто приділити темі толерантності та інклюзії, особливо до людей що тривалий час перебували або досі перебувають в окупації і пережили чимало горя та знущань окупантів. Поваги та терпіння потребують і учасники бойових дій з фізичними чи психологічними травмами. Чимало людей, як виявилось, нажаль, презирливо ставиться або не знає як вести себе поруч з такою категорією людей. Доречно буде разом зі здобувачами освіти виробити правила поведінки (враховуючи поради психологів) при зустрічі з «травмованими людьми». Також важливою темою у суспільстві є «Медіація». Вивчення теми громадянського опору українського народу збройній агресії рф підвищить почуття патріотизму. В післявоєнний період постане ще одна проблема – ставлення українських громадян, що залишились в країні, до тих які виїхали за кордон. Вже зараз, після майже 2х років війни, можна почути вислови - «зрадники». Вже сьогодні треба боротись з таким ставленням, адже ворог може використати це як роз'єднуючий націю фактор.

У розділі 4 «Демократичне суспільство та його цінності» є надзвичайно важливою тема волонтерства. І дуже вражаючою і продуктивною була б зустріч здобувачів з волонтером, обмін думками, знаннями, враженнями. Багато дітей, «запалюючись» прикладами волонтерів самі починають активну волонтерську

або громадську діяльність. Дуже багато уваги на уроках громадянської освіти як зараз, так і в післявоєнний час буде приділено демократії, її цінностям і значенні для розвитку країни.

Враховуючи свій досвід викладання предмету «Громадянська освіта» можу з упевненістю сказати, що розділ 5 «Світ інформації та мас-медіа» є у молоді найулюбленішою. Дуже добре, що в умовах сьогодення у нас є доступ до необмеженої кількості інформації, але часто це може і нашкодити. З початком повномасштабного вторгнення РФ загострилась і інформаційна війна: розповсюдження фейків, провокацій, вірусів, створення ворожих каналів спілкування і т.д.. Важливо навчити дітей безпеці в інформаційному просторі, бо саме через необізнаність та недостатність критичного мислення багато людей стають жертвами в інформаційному світі.

В контексті вивчення розділу 6 «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту» доречно є вивчення економіки та формування державного бюджету країни в умовах воєнного стану. Зміни відбулись і в підприємстві, важливо проаналізувати їх та їх наслідки, яких є чимало і негативних. Ще однією проблемою і хворобою України в усі часи була і є корупція. Негативні приклади – також важливий досвід і молодь повинна чітко розуміти як такі дії впливають на розвиток країни. А післявоєнний період поставить таке завдання, як відбудова країни і пошук фінансів для цього. Молодь, приймаючи участь у таких державних процесах, проявить неабияку громадянсько-активну діяльність.

Так, як Україна обрала європейську модель розвитку то і розділ 7 «Україна, Європа і світ» є безперечно важливим. Теоретично молодь вже має достатньо багато знань. В умовах сьогодення є можливість спостерігати допомогу та підтримку Україні європейських країн, міжнародних організацій і навіть в деяких міжнародних проектах прийняти участь. З початком збройного вторгнення РФ надзвичайно багато українців змушені були покинути свої домівки і тікати до інших країн, які відповідними соціально-економічними діями підтримали і досі підтримують наших громадян. Навіть в умовах війни, Україна не лишається осторонь проблем інших країн – голоду, стихійним лихам, тероризму і т.д. Ми, як нація, повинні цим пишатись.

Висновки. Отже, формування громадянської компетентності і розвиток національно-патріотичної свідомості учнів на уроках громадянської освіти як в умовах російської агресії проти України так і в післявоєнний період є основним завданням. Через зміст вивчення предмету «Громадянська освіта» діти отримують необхідні знання життя в сучасному світі, вчаться бути активними свідомими громадянами, відстоювати власну думку та права, не порушуючи права інших, бути толерантними, інформаційно-обізнаними, та бути свідомими патріотами рідної країни. А патріотизм, як нам відомо, є невід'ємним атрибутом існування нації, народу, суспільства, держави, особистості. Він є найважливішою умовою єдності, культурної цілісності, динамічного та успішного розвитку суспільства й країни в цілому, за що ми сьогодні всі боримось.

Список використаних джерел

1. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України від 06 червня 2022 року №527. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
3. О.І. Пометун, Т.О. Ремех «Громадянська освіта» - новий курс старшої школи: особливості змісту і методики. URL: Режим доступу: [https://lib.iitta.gov.ua/713434/1/%D0%93%D0%9E.%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/713434/1/%D0%93%D0%9E.%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20(1).pdf)
4. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. К.: К.І.С. 2003. 296 с.
5. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18-23.
6. Ремех Т.О. Основні завдання громадянської освіти як складника освітньої галузі нового стандарту. Електронний збірник наукових праць ЗОППО - № 3 (45) 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1_zq9fOrHc6dhhNbyW92Q7PWivE20qxJ1/view

Сорокіна Лідія Іванівна,
старший вихователь, вихователь-методист
Комунального закладу освіти «Криворізький
навчально-реабілітаційний центр №1»
Дніпропетровської обласної ради,
м. Кривий Ріг

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В РЕАЛІЯХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Вступ. В сучасному світі, коли військові конфлікти і загроза безпеки стали частиною реальності, питання виховання дітей у воєнний період стає особливо важливим, а коли йдеться про дітей з особливими освітніми потребами, це завдання стає ще більш складним. Незважаючи на всі труднощі, національно-патріотичне виховання залишається актуальним завданням, яке вимагає специфічних підходів та уваги до індивідуальних потреб кожної дитини.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні та розкритті основних принципів, методів та завдань, які можуть бути застосовані для ефективного формування патріотичних цінностей у цій групі дітей в умовах воєнного конфлікту та обґрунтування того, чому важливо акцентувати увагу на національно-патріотичному вихованні саме в умовах військового стану, як це може впливати на психологічний та соціальний розвиток дітей.

Основна частина. Освіта – це ключовий фактор розвитку кожної суспільності, і в її основі лежить ідея рівних можливостей для всіх. Проте, коли йдеться про дітей з особливими освітніми потребами, концепція рівності стає особливо важливою та вимагає глибшого розуміння та уваги [1].

Діти з особливими освітніми потребами відрізняються своєю унікальністю, і розуміння їхніх потреб є вирішальним елементом створення ефективної системи освіти. Перш за все, це вимагає індивідуального підходу. Кожна дитина має свої сильні сторони та особливості, які варто враховувати в освітньому процесі.

Розуміння особливостей освітніх потреб цих дітей передбачає врахування їхніх фізичних, психологічних та соціальних особливостей. З фізичної точки зору, це може означати створення спеціальних умов для навчання, доступ до адаптованих навчальних матеріалів та використання спеціалізованих методик.

Громадянська відповідальність — це ключовий елемент сталого розвитку суспільства, але в контексті дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, ця концепція набуває особливого значення та потребує специфічних підходів. Формування громадянської відповідальності у таких дітей – це процес, який вимагає терпіння, розуміння та індивідуального підходу для забезпечення повноцінного включення в громадське життя [2].

Однією з ключових складових формування громадянської

відповідальності є навчання основним громадянським цінностям. Важливо створювати для дітей середовище, де вони зможуть розуміти та вживати поняття взаємоповаги, толерантності, відповідальності та солідарності. Враховуючи особливості освітніх потреб дітей, необхідно використовувати конкретні приклади та ілюстрації, щоб полегшити їх розуміння цих абстрактних понять.

Ще однією важливою складовою є виховання в дошкільнят відчуття громадянської приналежності та активної участі у житті спільноти. Навчання дітей з особливими освітніми потребами взаємодіяти з оточуючими та приймати участь у різноманітних громадських заходах може відбуватися через ігрові форми та творчі завдання, спрямовані на розвиток комунікативних навичок та емпатії.

Для досягнення успіху у формуванні громадянської відповідальності у дошкільнят, важливо враховувати індивідуальні рівні здібностей кожної дитини. Спеціальна освіта, яка передбачає адаптацію методик та завдань до потреб кожного учня, стає найефективнішим інструментом для забезпечення їх повноцінного розвитку та включення у громадське життя [3].

Слід також пам'ятати про важливість ролі вихователів та батьків у цьому процесі. Спільна робота, обмін досвідом та постійний контакт між освітніми закладами та сім'ями можуть значно полегшити виховання громадянської відповідальності у дошкільнят з особливими освітніми потребами [4].

Враховуючи особливості цієї категорії дітей, важливо застосовувати методи, які сприяють їхньому повноцінному розвитку та формуванню патріотичних цінностей. Основними методами для розвитку національно-патріотичного виховання є:

1. Ігрові та творчі методи:

- Театралізовані ігри – організація ігор, в яких діти можуть відтворювати різні ролі, зокрема патріотичні герої чи історичні постаті.

- Ігрові сценарії – розробка сценаріїв, які включають в себе національні символи та традиції, спрямовані на формування патріотичних уявлень.

- Малювання та ліплення – сприяння виразному розвитку через творчість, де діти можуть створювати малюнки чи скульптури, що відображають національні теми.

2. Практичні вправи:

- Екскурсії – організація екскурсій до музеїв, пам'ятників або історичних об'єктів, що дозволяє дітям безпосередньо познайомитися з історією своєї країни.

- Садіння дерев – участь у природоохоронних заходах, таких як садіння національних рослин чи створення "Патріотичного саду" на території дошкільного закладу.

3. Інтерактивні уроки:

- Мультимедійні презентації – використання відеоматеріалів та інтерактивних презентацій для розповіді про важливі події в історії країни.

- Гостьові лекції – запрошення військових ветеранів, представників

патріотичних організацій або істориків для проведення гостьових лекцій.

4. Колективні заходи:

- Фестивалі та конкурси – організація тематичних фестивалів чи конкурсів, де діти можуть представляти свої творчі роботи на патріотичну тематику.

- Спільні свята – участь у відзначенні національних свят та заходів, що підкреслюють єдність та гордість за свою країну[4].

Висновки. У світлі вищезазначеного, формування громадянської відповідальності у дошкільнят з особливими освітніми потребами є складним, але важливим завданням, яке вимагає терпіння, розуміння та індивідуального підходу. Лише створюючи для цих дітей сприятливі умови для розвитку та виховання, ми можемо сприяти їхньому повноцінному включенню в громадське життя та формуванню позитивного громадянського ставлення. Освіта дітей в умовах воєнного стану має на меті не лише формування національної свідомості, але й громадянської відповідальності.

Список використаних джерел

1. Стельмахович М. Українська родинна етнопедагогіка – наука про взаємини батьків і дітей // Родинні взаємини і проблеми виховання дітей: Збірник статей / М. Стельмахович, С. Карпинець, Б. Кіндратюк, Л. Ковальчук та ін./ За ред. В. Костіва. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 48.

2. Вишневський О. Ще раз про народження громадянина: національне і громадське у сучасному українському вихованні // Освіта.- 2002. - № 8-9.-С.6-7.

3. Пашенко Д. Патріотичне і національне виховання - складові становлення громадянина // Шлях освіти.- 2002.- № 1.- С. 9-14.

4. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. - К.: Либідь, 2003. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. - 280 с.

Савіна Наталія Кузьмівна,

вчитель історії,

Середино-Будський ліцей № 2

Середино-Будської міської ради Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ

Вступ. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння

становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [3].

Завданнями національно-патріотичного виховання є:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [2].

Питання актуальності національно-патріотичного виховання в умовах гібридної війни в Україні піднімається на рівні держави, наукової та учительської спільнот. А з огляду на сучасні реалії цей напрям набув значущої актуальності. З початком широкомасштабного вторгнення російської федерації на наші території питання національно-патріотичного виховання постало досить гостро й не лише стосовно учнівської молоді, а й дорослого населення. Актуальність патріотичного виховання зумовлюється водночас процесом становлення України як єдиної політичної нації й покликане сприяти цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї.

Актуальність національно-патріотичного виховання громадян зумовлюється необхідністю консолідації та розвитку суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною і вимагають постійного вдосконалення

національно-патріотичного виховання.

Національно-патріотичне виховання набуває характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, організацій громадянського суспільства, громадян з формування у людини і громадянина високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй Українській державі.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей [5].

На сучасному етапі глобалізації, зближення та взаємопроникнення культур національно-патріотичне виховання сприяє становленню активного, національно свідомого громадянина України.

Мета статті: дослідити теоретичні й практичні аспекти національно-патріотичного виховання в умовах гібридної війни та глобалізації їх вплив на процес формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації за дистанційного формату навчання.

Основна частина. Керуючись Державною цільовою соціальною програмою національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України (06 червня 2022 року № 527), законами та підзаконними актами України, інструктивними рекомендаціями МОНУ ЗЗСО працюють над основним завданням - становленням самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [2].

Національно-патріотичне виховання передбачає самоусвідомлення й самоідентифікацію українців; становлення пропозитивного світосприймання; світогляду, що ґрунтується на високих ідеалах служіння українському народові, формування патріота з глибоким розумінням громадянського обов'язку, готовності стати на захист материзни, здійснити героїчний подвиг задля збереження людського життя й процвітання Української держави; розвиток потреби у знанні правдивої історії України, бойових традицій, героїчних сторінок українського народу, його Збройних Сил в історичному минулому і в реальному часі; прагнення опанувати спеціальні військові та військово-технічні знання й готовність служити у Збройних Силах України; мотивацію щодо фізичного самовдосконалення [1].

Військова агресія російської федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р., стала викликом самому існуванню нашої держави, її суверенітету та соборності. А суттєвими викликами для сфери освіти є:

1. Загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження

доступу до базових потреб людини.

2. Масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики.

3. Вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу.

4. Загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським школярам та студентам, порушення безперервності освітнього процесу.

5. Втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання.

6. Зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту.

7. Забезпечення розвитку приватної освіти на рівнях дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти [4].

На території нашої держави навчання в ЗЗСО в різних регіонах відбувається у різних формах: очній, змішаній, дистанційній. Наш ліцей у прикордонній зоні, де постійно ведуться обстріли, отже, постало питання: як забезпечити якісний результат у навчанні та вихованні в умовах воєнного стану та дистанційного формату навчання, на яких методах і прийомах зосередити свою увагу, як організувати роботу із здобувачами освіти задля їхнього інтелектуального, морального зростання?

Знайомлячись із досвідом роботи колег, спираючись на свій, для себе виокремила наступне – будувати всю свою діяльність на основі національних та європейських цінностей таких, як:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність всіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [2].

Під час уроків та виховних заходів - спиратися на методи стимулювання інтересу до навчання:

– створення ситуації інтересу при викладанні того чи іншого матеріалу (використання пізнавальних ігор, цікавих пригод, гумористичних уривків, перегляд навчальних телепередач, кінофільмів). Розвиток інтересу в учнів - це засіб активізації навчання, що сприяє кращому засвоєнню знань. Цікаво учням - цікаво з ними і вчителів. Байдужість у навчанні негативно впливає на всіх учасників навчального процесу;

– пізнавальні ігри як метод набувають великого значення для стимулювання та формування інтересу до знань (ігри-подорожі, вікторини тощо). Пізнавальні ігри можуть набувати характеру ролевих ігор, які користуються успіхом як у старшокласників, так і здобувачів середньої ланки.

Виховна робота передбачає залучення учнівства до загальнонаціональних процесів, а отже, ми беремо активну участь в різноманітних акціях, конкурсах. Наприклад, зараз працюємо з ученицею 10 класу над роботою «Героїчне протистояння Українського народу» Всеукраїнського конкурсу творчих робіт «Національно-патріотичне становлення молоді України». Щорічно учні нашого ліцею долучаються до Всеукраїнського конкурсу «У мене є право».

У пробудженні та закріпленні інтересу до знань надійним спільником є гумор педагога, що спирається на його педагогічну етику, інтелект учнів та вчителя:

– навчальні дискусії можуть викликати інтерес до предмета, коли вони вміло організовані (але не заорганізовані).;

– аналіз життєвих ситуацій викликає інтерес учнів як метод застосування теоретичних знань на практиці.

– дослідницькі завдання привчають до роботи над собою, формують вміння добирати джерела, аналізувати інформацію, що надважливо в умовах гібридної війни.

У виховній роботі з класом, та з учнями на уроках акцентую увагу на таких пріоритетних завданнях:

- формування української громадянської ідентичності - здійснення заходів, спрямованих на впровадження та утвердження суспільно-державних (національних) цінностей;

- військово-патріотичне виховання - здійснення заходів, спрямованих на формування у громадян готовності до захисту України, громадського сприяння безпеці та обороні України та підвищення престижу військової і спеціальної державної служби;

Опрацьовуючи навчальний матеріал на уроках, намагаюся залучити до співпраці якомога більше учнів, даючи їм можливість проявити себе, набути навичок громадянської комунікації. Для цього застосовую різноманітні інтернет ресурси: «На Урок», «Всеосвіта», “Learning apps”, “Wordwall”, “Mentimeter”, “Jamboard” та інші, які дозволяють групову роботу, в парях, проявити себе в індивідуальній роботі.

На заняттях з українознавства є необмежений простір для формування шанобливого ставлення до українського народу, його культурних надбань, історичного минулого. Даю учням можливість віртуально долучитися до пам'яток культури нашої славної України, її унікальних місць.

Висновки

В умовах глобалізації, коли національні інтереси відходять на другий план, першочерговим завданням є формування патріотичних поглядів, сприяння вихованню у здобувачів освіти національної самосвідомості. Війна, що триває в

Україні, показала, що національно-патріотичне виховання – один із найважливіших напрямів діяльності серед учнівської, студентської молоді, дорослого населення й потребує:

- підтримки та співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства щодо національного формування української громадянської ідентичності;
- підвищення ролі української мови як національної цінності;
- вшанування захисників України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України;
- формування шанобливого ставлення до героїв боротьби Українського народу за здобуття незалежності України;
- консолідації української спільноти задля перемоги та надання посильної допомоги захисникам.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. - <https://lib.iitta.gov.ua/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527 <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
3. Шевчук Г. Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. Львів. 2023. Журнал «Наукові інновації та передові технології» No 5(19) 2023 <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/4660/4684>
4. Освіта України в умовах війни. Інформаційно-аналітичний збірник.–Київ, 2022 <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
5. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. Указ Президента України. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

Танькова Ірина Іванівна,
старший вихователь Комунального закладу
Сумської обласної ради «Сумська обласна гімназія-інтернат для
талановитих та творчо обдарованих дітей»,
м. Суми

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ ВОЛОНТЕРСТВА

Вступ. Від початку повномасштабної війни в Україні розвиток культури волонтерства та благодійності, який розпочався у 2014 році, став ще більш активним. Українці долучаються до різних напрямків соціальної допомоги, виникає багато волонтерських і благодійних ініціатив та організацій, цей напрямок постійно привертає увагу суспільства.

Важливим для волонтерської спільноти питанням був присвячений перший Всеукраїнський форум Social Camp 2023 Odesa. Громадське об'єднання «Gradus Research» провели спеціальне дослідження для заходу, в рамках якого дізнались, як громадяни ставляться до благодійності і волонтерства посеред другого року повномасштабної війни в Україні.

Результати опитування продемонстрували стабільне зростання кількості громадян, що допомагають державі та суспільству. За останній рік вдвічі зросла кількість людей, які допомагають шляхом волонтерства, захисної діяльності та допомоги фронту.

Примітно, що більшість респондентів (53%) долучається до допомоги самостійно, 49% – роблять це через родичів, друзів чи знайомих, 39% – використовуючи волонтерські організації і ще 30% – через благодійні фонди. Тобто у більшості випадків громадяни самостійно обирають, кому допомагати.

Дослідники визначили і напрямки благодійних внесків та донатів. Лідером тут є військові цілі – на них спрямовують кошти 61% опитаних, і цей показник виріс за півроку на 14%. Гуманітарні потреби з помітною різницею посідають друге місце – 31%. Значний показник безпосередньої допомоги військовим вочевидь пов'язаний з високою довірою українців до Збройних Сил України.

Зокрема, станом на квітень 2023 року цей показник складав 69% і був найвищим, якщо порівнювати з іншими державними інституціями.

Загальна спрямованість допомоги від громадян виглядає наступним чином: військовим – 38% від загального обсягу; вразливим групам населення – 34%; вразливим групам населення, які постраждали від воєнних дій – 34%; тваринам – 28%; медикам – 18%; навколишньому середовищу – 11%; важко відповісти – 1% [8].

Дані, отримані в цьому дослідженні, підтверджують, що все більше українців долучаються до благодійності та волонтерства, вони фокусують на цьому увагу, вмотивовані бути корисними і шукають для цього шляхи.

Мета статті – показати роль волонтерства, зокрема, шкільного волонтерства, як одного із дієвих інструментів національно-патріотичного виховання молоді в умовах війни в Україні, формуванні громадян, здатних узяти на себе відповідальність за процеси, що відбуваються у суспільстві, розвитку особистих якостей, соціальних навичок, позитивного впливу на психічне здоров'я молоді.

Основна частина. Російсько-українська війна стократ помножила виклики, що стояли перед нашою країною. Вона різко змінила парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного. У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, боронять від нової версії фашизму Європу і увесь світ, до відважних волонтерів і малесеньких українців, які раптово подорослішали і взяли на себе невластиві дітям дорослі ролі [1, с. 8-9].

Основні стратегічні підходи до національно-патріотичного виховання дітей та молоді в системі вітчизняної освіти визначено рядом важливих державних документів [3; 4; 5; 6].

В умовах війни кожен намагається робити все, аби бути корисним. Для підлітків дуже важливо знайти сферу, в якій би вони могли проявити себе, відчувати власну силу та причетність. І волонтерство – один із таких інструментів.

Участь у добровільній діяльності дає школярам змогу реалізувати свої актуальні потреби щодо самовизначення і самореалізації саме у малій групі однодумців, відчувати не тільки комфорт узгодженої командної, колективної діяльності, а й виявити власну ініціативу та активність, ствердитись у своїй компетентності, підвищити власну самооцінку і заслужити авторитет на моральнісній основі, набути позитивного досвіду соціальної взаємодії [2, с.8-9].

За даними цифрової платформи U-Report з початку 2022 року понад 43% опитаних українських школярів вже долучалися до активної допомоги, 90% опитаних підлітків хочуть бути корисними для України, зокрема, і як волонтери. Волонтерство наразі налічує понад 50 різноманітних напрямків діяльності та понад 200 способів того, як можна долучитися до вирішення різноманітних проблем у своїй громаді, країні та світі. І кожна молода людина, яка відчуває потребу допомагати, може обрати цікаву або близьку йому сферу діяльності.

Навчаючи волонтерської діяльності, педагоги розвивають у молоді найважливіші духовні цінності: почуття людяності, патріотизму, співчуття, доброти, взаємодопомоги та взаємопідтримки, вчать молодих людей знайомитися, спілкуватися, співпрацювати з іншими та знаходити вирішення різних ситуацій.

За даними американських досліджень, волонтерство може бути однією з важливих складових здорового способу життя. Люди, які займаються

волонтерською діяльністю, мають меншу схильність до депресії та стабільний, нормальний артеріальний тиск, відчувають задоволення від життя. Також науковці стверджують, що волонтерство має позитивний вплив і на психічне здоров'я. За даними дослідження американського психолога С. Конрат, волонтерство підвищує рівень окситоцину – одного з гормонів щастя. Він виділяється при контакті з іншими людьми. Важливе значення має також мотивація: чим сильніше людина прагне допомагати іншим та переймається проблемами оточення, тим краще це вплине на її стан здоров'я.

Наразі в Україні діє «Волонтерська Платформа» – онлайн-портал, який збирає можливості волонтерства з усієї України та допомагає однодумцям знайти один одного. Платформа є частиною діяльності Української Волонтерської Служби та створена спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) і компанією SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту України. Платформа є своєрідним компасом для пошуку можливостей волонтерства для людини, яка тільки відкриває для себе світ волонтерства, для людини, яка вже є досвідченим волонтером, для людини, яка шукає волонтерів для власного проекту чи організації.

Однією з ініціатив Української Волонтерської Служби є *«Шкільний урок волонтерства»*, який покликаний надихнути підлітків займатися волонтерською діяльністю. Організаторами уроку-конкурсу є: ГО «Українська Волонтерська Служба», Міністерство освіти та науки України, Міністерство молоді та спорту України, Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, ГО «ДЖУНІОРС», Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», проект «U-Report». Основна мета уроку-конкурсу – сприяти залученню вчителів закладів загальної середньої освіти до проведення шкільного уроку волонтерства та додаткових заходів з активізації молоді до волонтерської та рухової активності. Подібні уроки виводять національно-патріотичне виховання молоді з площини словесно-споглядальної до активної, дієвої, співпричетної, навчають здобувачів освіти практикувати та розвивати свої соціальні навички, що дає їм можливість простіше реалізувати себе в житті.

У Листі МОН України «Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2023/2024 навчальному році» йдеться про можливість залучення здобувачів освіти до онлайн-волонтерства, або е-волонтерства. Ця діяльність реалізується вільно і свідомо на користь інших людей із єдиною умовою - вона має реалізуватися за допомогою інтернету. Наприклад, адміністративні завдання (модерація, координація), збирання пожертв, креативні завдання (створення вебсторінок, дизайн, редагування), реклама, інформаційне розповсюдження, долучення до українського кібервійська: приєднання до чатботів у Telegram, за допомогою яких можна блокувати канали розповсюдження дезінформації, розвінчувати міфи та фейки; віртуальне партизанство – надсилання скарг на прокремлівських агітаторів до адміністраторів соцмереж і чатів [7; 9].

Така діяльність формує у здобувачів освіти почуття відповідальності за доручену справу й тих людей, які потребують допомоги та підтримки, надає значущості їхній участі, допомагає на конкретних справах переконатися у власній спроможності розв'язувати проблеми своєї громади.

Висновки. Представлений в цій статті шлях розв'язання проблеми засадами волонтерства лише частково показує розуміння концепції національно-патріотичне виховання молоді та ставлення до її складових. Подальше вивчення позитивного досвіду волонтерства дасть можливість зробити більш глибокий аналіз стану проблеми для подальшого удосконалення національно-патріотичного виховання молоді в Україні.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.
2. Добродійна діяльність школярів : методичні рекомендації / Алексєєнко Т. Ф., Данілова А. П., Конончук А. І., Куниця Т. Ю. / під. заг. ред. Алексєєнко Т. Ф. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2015 – 104 с.
3. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text>
4. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 6341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
6. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>
7. Різновиди онлайн-волонтерства: про те, як можна допомогти за допомогою інтернету. URL: <https://gurt.org.ua/articles/23599/>
8. Спеціальне дослідження для Social Camp 2023 Odesa. Кількість громадян, залучених до благодійності й волонтерства, зросла вдвічі. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/number-people-involved-charity-and-volunteering-has-doubled-over-past-year/>
9. Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2023/2024 навчальному році: Лист Міністерства освіти і науки України від 24.08.2023 р. № 1/12702-23. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-vihovnogo-procesu-v-zakladah-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci>

Пушкар Федір Павлович,
вчитель історії, старший вчитель комунальної організації
(установи, закладу) «Шосткинська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №1
Шосткинської міської ради Сумської області»

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ВЛАСНИМ ПРИКЛАДОМ

Патріотичне виховання завжди було однією з головних цілей побудови громадянина незалежної України. Скільки розроблено документів, державних програм, але, на мою думку, саме особистий приклад вчителя, класного керівника може вплинути на становлення молодого патріота.

Мета моєї статті розкрити, на своєму прикладі, роль вихователя як людину яка веде за собою, а не як складову освітньої системи.

Починаючи свою педагогічну діяльність у 2001 році я спирався на краєзнавство і пошук на уроках історії героїчних образів. Не слід забувати і про виховні години, що посилювали в учнях сприйняття пізнання самих себе, оцінювання свого вибору як частини народу. Саме це, торкнутися історії малої Батьківщини та емоційного сприйняття вчинків людей, які залишили свій слід могли привести до бажаного результату — сформувати почуття обов'язку та відповідальності перед державою. Наприклад, учні п'ятих класів залюбки малюють родове дерево, лінію часу з датами народження родичів, герб родини. Розповідаючи та пояснюючи свої зображення перед однокласниками я бачу як вони пишаються своїм походженням.

Найбільш поширеним прийомом стало включення місцевого матеріалу у розповідь під час якої важливо звертатись до учнів з питаннями, що активізують їхню увагу, змушують мислити, дозволяють вчитись співставляти факти історії та історії рідного краю і робити висновки. Так, наприклад, на уроці 7-го класу описується «княжий путь» Володимира який налічував 11 зупинок — річки Сейм, Реть, Ретик, Есмань, Осота, Шостка, Івотка, Свеса, Свяга, Знобь, Неруса, а потім попросити учнів знайти на мапі і показати його.

Учні 9-11 класів проводять активну краєзнавчу пошукову роботу. Наприклад, робоча група в складі М.Черепанова, О.Кудлаєва, В.Цимбалюка презентували результати дослідницької роботи у статті «О том, что хранит мемориал славы» (Полесье — 2010 — № 8 (12583) — С. 4), а робоча група учнів в складі Т.Пальчикової, Л.Турок, М.Черепанова, С.Щербинського презентували результати дослідницької роботи у статтях «Мэр Шостки 1953-1957» (Вовремя — 2010 — № 44 (314) — С. 5) та «Мэр Шостки 1961-1967» (Вовремя — 02.02.2011 — № 5 (327) — С.5). Саме в краєзнавчому напрямку учні пишуть роботи МАН. За попередній навчальний рік О.Тапеха написав роботу у відділенні історія «Історичний поступ міста Шостка», а учениця «ШНВК: спеціалізована школа І-ІІ ступенів-ліцей ШМР Сумської області» В.Євченко, у якої я був співкерівником роботи у відділенні літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства роботу «Народна іграшка як оберіг для військових в умовах повномасштабного вторгнення агресора на територію України». До речі, ця дитина з доробленою роботою посіла перше місце в Всеукраїнській науково-методичній конференції ШіСумДУ «Освіта, наука та виробництво: розвиток та перспективи».

Доцільно влаштувати зустріч з людьми, яким не байдужа історія рідного краю. Мої учні постійно спілкуються з цікавими особистостями Шостки. Це —

краєзнавці В.Кириєвський, В.Терлецький, письменниця Є.Гончаренко та інші. Під час вивчення теми «Вплив процесів модернізації на повсякденне життя та світогляд населення України» урок з учнями 9-х класів проводили співпрацівники краєзнавчого музею.

У 2014 р. дев'ятикласниця мого класу Г.Пригаро — переможець міського конкурсу «Кращий учень» у номінації «Кращий пропагандист здорового способу життя», а після відвідання в бібліотеці ім. Л.Толстого відкритого заходу присвяченому героям Крут Г.Кожедуб і В.Керова написали статтю «Героями не народжуються» (Вовремя — 05.02.2014 — № 6 (481) — С. 5).

У 2015 році Владислав Гайтина посів II місце в II турі краєзнавчої вікторини «Рідна Сумщина».

У 2017 році Борис Богомаз — учасник обласного творчого конкурсу «Моя Україна — соборна, вільна, неподільна!»

До речі, моя участь у міських заходах таких як «Запорозька Січ і Гетьманат періоду Руїни. Сучасне бачення проблеми і взаємодії» 2010, «Історія заснування і діяльності музею К.Д.Ушинського в селі Богданка на Шосткинщині» 2014, «Пантелеймон Куліш в історії української культури» 2016, «День Соборності» 2019, «Герої не вмирають» (присвячену подіям революції Гідності) 2020; у відеопрограмі ТРК «Акцент» «Актуальна камера», щодо доцільності змін слів у державному гімні 2011, інтерв'ю для програми «З днем Конституції України» ТРК «Телеком-сервіс» 2018 сприяла залученню учнів до вивчення патріотичного минулого. Крім того я був упорядником альманаху вчителів історії міста «Краєзнавчі сторінки малої Батьківщини» (Шостка, 2013. — 36 с.). А загалом, на сьогодні, маю більше тридцять друкованих робіт.

Саме робота за сумісництвом молодшим науковим співробітником відділу фондів Шосткинського краєзнавчого музею у 2010-2021 роках дала мені можливість знайомити дітей з історією на основі краєзнавчого туризму. З останнім класом, до початку війни, відбулися подорожі учнів до музеїв селища Руднево та декількох міст (Конотоп, Чернігів, Путивль). А що краще може залучити до патріотичного виховання ніж підняття на вершину Говерли?

24 лютого 2022 року змінило все. З початком повномасштабного вторгнення я волонтер в громадській організації «Волонтерський Центр Шостка-ДОБРО». Центр займається допомогою військовим, ВПО, родинам загиблих, а в перші місяці — надання мешканцям міста гуманітарної допомоги. Більш докладно ви можете ознайомитися з діяльністю Центру у Facebook.

Поєднання волонтерства з роботою вчителя закріпило для мене бачення патріотизму, як основи для виховання громадянина України. До діяльності Центру залучається підростаюче покоління. Студенти університету організують ярмарки. Молодь технікуму та училищ тримає прапори на похованні шосткинців. Юнаки та дівчата з різних навчальних закладів міста організують тематичні свята для малечі, класами плетуть маскувальні сітки, роблять окопні свічки. Учні початкової школи та 5-6 класів активно малюють побажання захисникам, збирають «Скриньки вдячності», пластикові кришки

для виготовлення протезів й хвостовиків для снарядів на 3D принтері. Зібрані каштани та жолуді учнями та батьками шкіл міста дали на допомогу військовим більше ста тисяч гривень.

В плані виховної роботи ШСШ I-III ступенів №1 ШМР Сумської області з 2022 навчального року в пункті 2.6 за «Грудень» зазначено проведення 05.12: «Відеопідтримка «Волонтери янголи добра» до Міжнародного Дня волонтерів. Зустріч з Ф.П. Пушкарем. Допомога ЗСУ».

Наприкінці роботи згадується сумний жарт березня 2022 року щодо можливого захоплення росіянами міста Шостка моєї однокласниці, військовослужбовиці: «Тебе розстріляють не тому що ти волонтер, тебе розстріляють бо ти учитель історії».

У мене попереду, я сподіваюсь, є час, що зосереджений на вирішенні лише одного, але настільки нагального питання: чи вдасться мені достукатися до нового підростаючого покоління та сприяти вихованню справжнього патріота українського народу? Ви запитаете: чому це важливо? Я можу відповісти — тому, що саме вони через десятиліття будуть визначати долю країни та рівень нашого життя.

Харченко Анна Петрівна,
викладач вищої категорії, старший викладач
ДПТНЗ «Лебединське вище професійне училище
лісового господарства», Лебединської ОТГ,
Сумського району, Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Вступ. Сьогодні освітній процес у нашій країні відбувається під звуки сирен, часто під звуки обстрілів. Повномасштабна військова агресія проти України, спрямована на геноцид українського народу, принесла масштабні руйнування, вимушене внутрішнє переміщення учасників освітнього процесу, їх виїзд за кордон, знищення українських освітян на тимчасово окупованих територіях, незаконне вивезення ворогом українських дітей, навчання в умовах блекауту та колосальний психологічний тиск. У вирішенні такого роду проблем науковці спираються на виховання: для захисту інтересів нації має бути належне патріотичне виховання. Нині єдність і цілісність України під загрозою, тому основний акцент і перевагу слід надати серйозним змінам у патріотичному вихованні.

Актуальною є проблема визначення напрямків роботи, завдяки яким українська освіта обов'язково стане сильнішою після теперішніх випробувань, ключем до відновлення сподівань і можливостей для майбутнього кожного громадянина України, допомагатиме людям знайти своє місце в нових реаліях,

буде основою прогресу та розвитку нації, фундаментом її майбутнього [2].

В Україні питання формування компетентностей висвітлено в Концепції національно-патріотичного виховання, Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, як ціннісний орієнтир базової середньої освіти [1]. Українські дослідники сучасності І. Бех, О. Вишневський, І. Воскова, І. Жадан, О. Зайчук, В. Кузьменко, І. Мартинюк, Л. Мицик, Н. Онищенко, Л. Пономаренко, В. Поплужний працювали над створенням концепції оновленого патріотичного виховання як дієвого чинника консолідації нації. В. Сухомлинський був глибоко переконаний, що патріотичні думки, почуття, переживання і обов'язок є головною складовою людської гідності, і її потрібно виховувати з дитинства. Він звертав увагу на важливість почуття обов'язку перед власною державою, цінність якого В. Сухомлинський прирівнював до цінності власного доброго імені та гідності своєї родини [5, с.219]. М. Монтесорі, Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Френе, Р. Штайнер стали основою для створення концепції патріотичного виховання сучасності.

Мета статті – розглянути можливості одночасного навчання іноземній мові та виховання патріота своєї держави, формуючи стійку громадянську позицію та почуття гордості за свій народ.

Основна частина. Відповідно до Концепції Національно-патріотичного виховання в системі освіти, «основною метою національного виховання учнівської молоді є формування свідомого громадянина – патріота України, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття національної свідомості, виховання національної свідомості, виховання національної еліти, активної громадянської позиції, високі моральні якості». У Концепції розвитку освіти в Україні на 2015–2025 роки зазначено, що патріотичне виховання має займати значну роль у системі освіти [3].

У свою чергу, у Філософському словнику значення слова **патріотизм** (від грецьк. *patris* - батьківщина) - любов до Батьківщини, відповідальність за її долю і готовність служити її інтересам, а в разі потреби самовіддано боронити здобутки свого народу; соціально-політичний і моральний принцип, що в загальній формі виражає вищезазвані почуття та емоційні стани [4, 471].

Серед інших предметів іноземна мова посідає особливе місце у формуванні патріотизму здобувачів освіти. Її своєрідність полягає в тому, що в ході вивчення учні здобувають не лише знання з основ науки, а й уміння і навички користуватися чужою мовою як засобом спілкування, одержання нової корисної інформації.

Провідним засобом реалізації національно-патріотичного виховання є компетентнісний підхід до організації навчання на основі ключових компетентностей як результату навчання, а саме: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами (уміння: використовувати українознавчий компонент в усіх видах мовленнєвої діяльності; засобами іноземної мови популяризувати Україну, українську мову, культуру, традиції, критично оцінювати їх; ставлення: гордість за Україну, її мову та культуру; розуміння

потреби популяризувати Україну у світі засобами іноземних мов; усвідомлення того, що, вивчаючи іноземну мову, ми збагачуємо рідну; готовність до міжкультурного діалогу).

Викладання іноземної мови в закладах П(ПТ)О дає викладачу широкі можливості з виховання громадянськості й патріотизму з огляду на майбутню професію. Цьому сприяє комунікативна складова предмета, його спрямованість на вивчення та порівняння побуту, звичаїв, традицій і мови свого та іншого народів. Оптимальними шляхами реалізації цілей національно-патріотичного виховання під час вивчення іноземної мови є: позакласна робота, використання підручників, навчальних посібників, методичних розробок уроків/занять з використанням знань із спеціальних дисциплін, в яких просліджується зв'язок із національною культурою, традиціями, інтеграція з предметами : історія, географія, українська та зарубіжна літератури тощо. Але буде недостатньо мотиваційним, якщо викладач увійде в кабінет і скаже, що сьогодні ми будемо вчитися любити Батьківщину, а завтра поважати її героїв. Необхідно створити атмосферу, підібрати матеріал, який сприяв би поглибленню знань про історію, традиції, людей, що дало б змогу порівнювати та робити висновки засобами іноземної мови.

Основним засобом у реалізації поставлених цілей слугує кабінет іноземної мови. В кабінеті повинні бути створені умови для формування патріотичних почуттів здобувачів освіти, шляхом візуального сприйняття та отримання іншомовної інформації про державні символи нашої країни, її столицю, визначні місця, історію створення держави, грошових одиниць, керманічів різних часових проміжків тощо.

В склад комплексно-методичного забезпечення кабінету слід включити підручники та навчальні посібники, що входять до Переліку навчальної літератури, програм, рекомендованої МОН у закладах загальної середньої освіти та послуговують засобом у формуванні національно-патріотичних почуттів. Іншомовні дидактичні матеріали про відомих людей: учасників бойових дій, історичних постатей, вчених, конструкторів, музикантів, видатних письменників тощо.

У сучасній методиці під впливом низки факторів – як лінгвістичних, так і соціокультурних, поняття «навчання мовам» поступово витісняється новим поняттям – «навчання мові й культурі», у тому числі й культурі міжособистісного спілкування суб'єктів, що належать до різних культур, але цікавих один одному з погляду загальної ерудиції, життєвого досвіду, фонових знань. Міжособистісне спілкування представників різних мов і культур може бути реалізовано, якщо співрозмовники будуть цікаві один одному, якщо вони будуть прагнути однієї мети – взаєморозуміння, взаємозбагачення засобами міжкультурної комунікації. У такому діалозі чільне місце займає обмін інформацією про свою культуру, традиції, звичаї народу, до якого належить комунікант, про свою малу Батьківщину.

Відповідно до тематики ситуативного спілкування «Україна» та «Україна у світі» викладач отримує широкі можливості у використанні матеріалів, що

демонструє позитивне ставлення жителів інших країн до України, враження іноземних туристів, патріотичне ставлення громадян України до своєї Батьківщини.

Враховуючи специфіку професійного спрямування у вивченні іноземної мови у закладах П(ПТ)О, то пріоритетним стає формування патріотичних почуттів засобами майбутньої професії. А саме, під час вивчення теми «Харчування» в групах, що навчаються за професією «Кухар, кондитер» важливим є формування таких комунікативних навичок, які дали б можливість розкривати всю багатогранність та специфіку української кухні та українських національних страв. Тематиці ситуативного спілкування «Природа та погода» слід приділити особливу увагу у групах, що навчаються за професією «Лісник», під час вивчення якої розповідають про погоду, флору та фауну не лише всієї країни, а й регіону в якому проживають і будуть працювати. Учні груп, що навчаються за професіями будівельного напрямку, мають можливість інтегрувати в іноземну мову знання, отримані під час вивчення спеціальних дисциплін, протягом опрацювання тем «Живопис» та «Мистецтво», які включають в себе пам'ятки архітектури України та рідного краю.

Одним з найефективніших методів формування національно-патріотичного виховання є залучення здобувачів освіти до участі у створенні проєктів (тематика ситуативного спілкування «Я, моя родина, друзі»: I етап «Мій родовід»; II етап «Я – учень»; III етап «Моє рідне місто»; III етап «Моя область»; «Я – громадянин України»).

Прикладом позакласної роботи може слугувати виховний захід «Embroidery is the national symbol of Ukraine», в ході якого здобувачі освіти в цікавій формі представляють самобутню культуру української вишиванки та значення вишиваних виробів у житті нашого народу від найдавніших часів до сьогодення. Учасники іноземною мовою презентують види та значення українських рушників та вишиванок, демонструють обрядовість українського сватання та весілля та місце вишиваних атрибутів у ньому.

Інакше кажучи, це той прошарок культури, що у спеціальній літературі називається країнознавством. Коли здобувачі освіти вивчають культуру та традиції англомовних країн, то вони повинні бути готовими надати таку ж інформацію і про свою країну. Без вивчення рідної культури й мови неможливе вивчення іноземної. Усвідомлення загальнолюдських цінностей – невід'ємна частина розвитку почуття національної самобутності. Вивчаючи разом з мовою життя інших країн, учні порівнюють отриману інформацію з життям рідної країни. Завдяки такому порівнянню вони вчаться бачити успіхи своєї країни і її проблеми, поважати й цінувати традиції і звичаї свого народу. Почуття національної гідності зміцнюється, коли учні вільно можуть розповісти іноземним гостям про свою оселю, родину, країну, свій край, його історію, цікаві географічні маршрути, наукові досягнення, твори мистецтва, традиції й звичаї.

Відповідно до нових Державних стандартів освіти, нових навчальних програм використання регіонального компоненту змісту уроків іноземної мови

стає пріоритетним. Це змінює ставлення учнів до вивчення краєзнавчого матеріалу і спонукає викладачів іноземної мови до пошуків можливих шляхів інтеграції навчального процесу. Робота з краєзнавчим матеріалом може бути частиною, етапом уроку, окремим уроком, позакласним заходом. Змістовий компонент добирається відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, інтересів учнів.

Висновки. Таким чином, використання елементів національно-патріотичного виховання у вивченні іноземної мови, безумовно, підвищує ефективність педагогічного процесу та потребує від викладача врахування вікових особливостей учнів, рівня їхньої мовної підготовки, сучасних творчих прийомів розвитку особистості учнів. Сутність педагогічної системи національно-патріотичного виховання полягає в тому, що вона дає широкі можливості для розв'язання завдань сучасної освіти: соціалізації учнів і розвитку в них соціально значимих індивідуально - особистісних якостей, виявлення особистісного змісту іншомовної освіти та освітніх потреб.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти 5-9 класи Нової української школи <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/10/08/derzhstandartbazovoioisvityprezentatsiya.pdf>
2. Інформаційно-аналітичний збірник: освіта і наука України в умовах воєнного стану» <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20sередnya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>
3. Наказ МОН України від 29.07.2019 № 1038 <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
4. Скуратівський В.Т. Національна Академія Наук України: філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 471 с.
5. Сухомлинський В.О. "Життя славетних". Київ: Молодь, 1973. 219 с.

Хоменко Віталій Олексійович,
викладач, кандидат історичних наук,
Відокремлений структурний підрозділ
«Конотопський індустріально-педагогічний
фаховий коледж Сум ДУ»,
м. Конотоп

КОЗАЦЬКА ІСТОРІЯ В НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ

ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Вступ. В умовах російсько-української війни значну увагу маємо звертати на національно-патріотичне виховання молоді. Роль історії при цьому є надзвичайно важливою. Вивчення історичних джерел, подій українського минулого, ознайомлення з біографіями відомих історичних осіб тощо, є важливим внеском у формування національного світогляду, виховання українського патріотизму.

Український народ кілька разів втрачав свою еліту. Поступовий занепад руських князівств і входження їх територій до складу сусідніх держав зумовили неминучу асиміляцію руської еліти. Особливо активно цей процес відбувався в Речі Посполитій. Більшість представників руської шляхти, намагаючись самореалізуватися в новій державі, знайти собі місце у нових політичних реаліях, засвоювали польську мову, культуру, змінювали православний варіант християнської релігії на католицький тощо. Польським владним елітам здавалося, що русь вже остаточно підпорядкована.

Але на заміну руській шляхті приходить нова еліта – козацтво. Козацький етап вітчизняної історії є надзвичайно цікавим. Козацькі політичні, військові, релігійні та культурні традиції мають великий виховний потенціал. Особливо, в умовах сьогодення.

Мета статті. Якщо говорити з молоддю про козацтво, то більшість асоціює з ним лише запорозьких козаків, які колись жили на Запорозькій Січі, воювали з татарами, турками, поляками, а після знищення Січі росіянами поступово зникли. Натомість, про козаків варто говорити у набагато ширшому контексті. Відтак, метою статті є коротко згадати про ті козацькі формування, які існували на різних українських землях. Це дозволить глибше поглянути на українське минуле і відкрити нові можливості для національно-патріотичного виховання молоді.

Основна частина. Першу згадку про козаків надібуємо у хроніці Марціна Бельського. Він писав, що в 1488 р. козаки «вказували шлях і служили розвідниками польсько-литовсько-українському війську під час виправи останнього проти татар» [4, с. 12]. Тобто, козаки існували задовго до виникнення Січі. У першій пол. XVI ст. старости південних регіонів (Черкаси, Канів, Кам'янець) Великого князівства Литовського починають комплектувати з козаків військові загони для оборони південних рубежів держави від татар. Поступово з них складається так зване городове козацтво [12], яке формується і розселяється в центральних районах Київського та Брацлавського воєводств. Саме з городових козаків у 1572 р. король Сигізмунд II Август спробував створити реєстрове козацтво [13]. А втілював цю ідею в життя у 1578 р. вже наступний польський король Стефан Баторій. Реєстровці отримали офіційний статус та землі в районі Трахтемирова, Черкас, Канева, Корсуня, Чигирини.

Від реєстрових слід відрізняти низових козаків, політичним центром яких й була Запорізька Січ. Козацька січова держава мала офіційну назву Вольності Війська Запорозького низового, займала величезну територію сучасної

південної України і проіснувала до 1775 р. [7]. Після руйнування Запорозької Січі частина козаків утворила Задунайську Січ, яка існувала на території Високої Османської держави до 1828 р. Того року козаки перейшли у російське підданство, з них сформували Азовське козацьке військо, яке розташовувалося на землях між Бердянськом та Маріуполем і було ліквідоване у 1864 р. [9]. З частини колишніх запорожців у 1788 р. було утворене Чорноморське козацьке військо [3]. Йому були виділені землі в Причорномор'ї – між Дністром і Південним Бугом. З 1792 р. почався процес переселення козаків-чорноморців на Таманський півострів.

Спільним політичним проектом реєстрових та низових козаків можна вважати утворену у 1649 р. державу Богдана Хмельницького, яка отримала назву Військо Запорозьке (Гетьманщина) і займала терени Чернігівського, Київського й Брацлавського воєводств. Ця територія ділилася на 16 полків, які склалися з сотень. Такий успіх зумовив масове покозачення населення, кількість городових козаків різко зростає. Козацтво стало панівним станом українського суспільства. Своє існування ця держава припинила у 80-х рр. XVIII ст..

Також варто згадати про козаків Слобідської України [6]. Вони теж були організовані в полки, яких існувало п'ять, та сотні. Існували вони з другої пол. XVII ст. по 1764 р. та залишили вагоме місце в історії Східної України.

Окремо слід говорити про Катеринославське козацьке військо, яке з 1787 по 1796 р. базувалося в межиріччі Південного Бугу та Інгулу [10], та Бузьке козацьке військо (1769-1817 рр.) [1], яке розташовувалося у тому ж районі.

Отже, бачимо, що козацькі формування існували на великій території України. Виняток складають історичні землі Волині, Галичини, Буковини, Закарпаття та Закарзоння. Україна дійсно була «країною козаків».

Професійні історики скрупульозно вивчали історичні відомості про вищезгаданих козаків, залучаючи до дослідження інформацію з різноманітних джерел. Відтак, вчителі, викладачі, вихователі можуть використовувати всі ці знання з метою національно-патріотичного виховання сучасної молоді. При цьому, слід говорити не тільки про загальноукраїнський контекст козацького феномену, але й обов'язково використовувати регіональну історичну специфіку. Вважаємо, що для конкретного учня чи студента буде цікаво почути про місцеві козацькі пам'ятки, господарство, військово мистецтво, про події й особливості козацької історії на їх малій Батьківщині. Варто використовувати й генеалогічні джерела, які можуть засвідчити спадкоємність поколінь, тяглість козацької традиції, можливе козацьке походження. Молодь повинна розуміти, що історія відбувалася там, де вони живуть, що їх предки були учасниками та свідками історичних подій.

Коротко згадаємо козацьке минуле сучасної Сумської області. У козацькі часи другої пол. XVII – XVIII ст. її територія належала до двох відмінних козацьких формувань. Північна та західна частина Сумщини входила до складу Ніжинського, Прилуцького, Лубенського та Гадяцького полків Війська Запорозького (Гетьманщини). Певний час деякі з цих територій належали до

Чернігівського, Глухівського та Миргородського полків. Південно-східний регіон області відносився до Сумського та Охтирського полків Слобожанщини. Козацька історія краю є надзвичайно багатю на події, тут є про що розповісти молодому поколінню. Зокрема, можна досліджувати географію, символіку полків та сотень, їх участь у військових виправах, реконструювати одяг, зброю, стиль життя тощо.

Важливо відзначити, що з ліквідацією полково-сотенного козацького устрою, козаки не зникли. Полки Гетьманщини увійшли до складу Чернігівської та Полтавської губерній, а козаки стали належати до групи так званого «малоросійського козацтва», яка існувала в Чернігівській та Полтавській губерніях у ХІХ – на поч. ХХ ст. [2, с. 15]. Ці козаки були особисто вільними людьми, кріпацтво на них не поширювалося. Слобідські козаки стали відноситися до станової групи військових обивателів, яка офіційно проіснувала до 1861 р. [5]. Джерела свідчать, що більшість представників цих соціальних станів зберігали пам'ять про козацьке минуле своїх предків, відчували свою окремішність та корпоративну солідарність.

Інтерес до історії козацтва не має знижуватися адже ми ще багато чого не знаємо. Тут варто згадати про нові дослідження з історії Конотопської козацької сотні. Завдяки меценатській підтримці Почесного громадянина Конотопа, Євгена Сура, з 2022 р. почала виходити друком книжкова серія «Спадок Гетьманщини. Конотопщина козацька». У перспективі вона має налічувати 9 книг. Метою серії є публікація архівних документів з козацької історії Конотопщини. Наразі вже вийшло два томи: «Ревізії Конотопської сотні 30-40-х рр. ХVІІІ ст.» [11] та «Місто Конотоп у матеріалах Генерального Опису Лівобережної України 1765–1769 років» [8]. Ці праці актуалізують не історію державних утворень та козацьких полків, а звертають увагу на рівень сотні, населених пунктів, відтак, будуть цікавими не тільки професійним історикам та краєзнавцям, а й пересічним громадянам – жителям Конотопщини. Безсумнівно, що подібного типу книги можна і треба видавати по кожній сотні козацької України.

Висновки. Вважаємо, що потенціал козакознавчих досліджень далеко не вичерпаний. Козацьку історію маємо активно використовувати у різноманітних заходах, які мають національно-патріотичне спрямування. При цьому, не варто обмежуватися лише загальноукраїнським контекстом. Слід зацікавлювати молодь регіональною, місцевою історією, роллю в них козацького чинника. Козаків потрібно максимально наближати до людини, адже всі ми переважно «козацького роду».

Список використаних джерел

1. Бачинська О. А. **БУЗЬКЕ КОЗАЦЬКЕ ВІЙСЬКО** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2003. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Buzke_kozatske (останній перегляд: 30.11.2023).

2. Бачинська О. «Малоросійські козаки» XIX ст.: соціо-демографічна характеристика та територіальне розселення // Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць / Ред. кол.: Г. В. Боряк (відп. ред.), М. Ф. Дмитрієнко (заст. відп. ред.), В. В. Томозов (заст. відп. ред.), С. Б. Хведченя (відп. секр.), Я. В. Верменич, І. Н. Войцехівська, О. П. Реєнт, Р. І. Сосса; Упорядн. С. Б. Хведченя. НАН України. Інститут історії України. Число 12. Київ: Інститут історії України, 2012. С. 15-26.
3. Білий Д. Д. **ЧОРНОМОРСЬКЕ КОЗАЦЬКЕ ВІЙСЬКО** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2013. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Chornomorske_kozatske (останній перегляд: 30.11.2023).
4. Горобець В. Зірки та терени козацької революції. Історія звитяг і поразок. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 480 с..
5. Лазанська Т. І. **ВІЙСЬКОВІ ОБИВАТЕЛІ** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2003. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Vijskovi_obyvateли (останній перегляд: 30.11.2023).
6. Маслійчук В. Л. **СЛОБІДСЬКІ КОЗАЦЬКІ ПОЛКИ** [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Slobidski_polky (останній перегляд: 30.11.2023).
7. Мицик Ю.А. **ВОЛЬНОСТІ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО НИЗОВОГО** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2003. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Volnosti_Vijska (останній перегляд: 30.11.2023).
8. Місто Конотоп у матеріалах Генерального Опису Лівобережної України 1765–1769 років. Книга 1. Козацька старшина та духовенство. / Упорядник Олександр Тригуб. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2023. 904 с., іл.
9. Петренко Є. Д. **АЗОВСЬКЕ КОЗАЦЬКЕ ВІЙСЬКО** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2003. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Azovske_kozatske (останній перегляд: 30.11.2023).
10. Петренко Є. Д. **КАТЕРИНО СЛАВСЬКЕ КОЗАЦЬКЕ ВІЙСЬКО** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2007. 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Katerynoslavske_viysko (останній перегляд: 30.11.2023).
11. Ревізії Конотопської сотні 30 – 40- рр. XVIII ст. / Упорядник Олександр Тригуб. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2022. 496 с., іл.
12. Шпитальов Г. Г. **КОЗАЦЬКІ ВІЙСЬКА** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.

НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2007. 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kozacki_viyska (останній перегляд: 30.11.2023).

13. Щербак В. О. **РЕЄСТРОВІ КОЗАКИ** [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Reiestrovi_kozaky (останній перегляд: 30.11.2023).

Чернишова Наталія Григорівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель початкових класів,
вчитель-методист
комунальної організації (установи, закладу)
«Шосткинська спеціалізована школа І ступеня № 13
Шосткинської міської ради Сумської області»

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

«...займіться перспективою становлення людини-громадянина, адже дитина, якій сьогодні сім років, ...через десять років, на ваших очах стане громадянином».

В. Сухомлинський

Вступ. Сьогодні увага всього цивілізованого світу прикута до України, яка творить одну з визначних сторінок своєї історії: наш народ став на захист власної свободи, демократії і цінностей, прагне посісти чільне місце серед європейських країн. Започаткована освітня реформа є переконливим свідченням того, що українське суспільство готове до створення освітнього середовища, де в учнів формуватимуть цінності, необхідні для успішної самореалізації компетентностей, навчатимуть їх критично мислити, висловлювати власну думку, бути свідомими, відповідальними громадянами [5].

Виклики, пов'язані з формуванням активного та відповідального громадянина із розвиненим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією потребують комплексного підходу до вирішення поставлених завдань в умовах модернізації системи освіти України. Сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від цих процесів. За словами Г. Черненко «Одним із найактуальніших завдань сучасної початкової освіти в Україні є створення належних умов для формування молодшого школяра як особистості, громадянина, для якого демократичне громадянське суспільство є осередком задоволення особистих та суспільних інтересів. Реалізація цього завдання буде здійснюватися у процесі формування громадянської компетентності в

молодших школярів.» [6]

Мета статті розкрити важливість формування громадянської компетентності учнів початкових класів, формування їхньої активної національно-патріотичної позиції в умовах побудови демократичної незалежної України.

Основна частина. Проблема громадянської компетентності дітей і молоді сьогодні набуває загальнодержавного масштабу. Нормативно-правові основи громадянської освіти в Україні закладені у Конституції України, Законі України «Про освіту», Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, в яких визначені мета і основні завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота.

У Концепції «Нова українська школа» наголошується «...випускник нової школи – особистість, патріот, інноватор. Освічені українці всебічно розвинені, відповідальні громадяни, здатні до ризику та інновацій. ...ось хто поведе українську економіку вперед у XXI столітті» [2].

Освітній процес у початковій школі спрямовано на реалізацію Державного стандарту початкової освіти з урахуванням досягнень впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану. Серед пріоритетних напрямів освітньої діяльності значне місце посідає посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції здобувачів освіти.

Результати навчання учня НУШ базуються на ключових компетентностях нового Державного стандарту початкової освіти. Важливий щабель у структурі компетентностей молодших школярів займає громадянська компетентність. Саме вона має міждисциплінарний характер і спрямована на соціалізацію особистості, набуття навичок співжиття і співпраці в суспільстві.

Основними громадянськими компетентностями є:

- розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів;
- здатність берегти українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства;
- розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси;
- знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та здатність застосовувати їх у повсякденному житті;

- знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні;
- відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків;
- здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності. [3]

Проблемі формування громадянської компетентності особистості присвячено низку наукових праць таких дослідників, як-от: Р. Арцишевський, Т. Бакка, П. Вербицька, О. Кучер, Т. Ладиченко, А. Нікітін, В. Оржеховський, О. Охредько, О. Пометун, С. Позняк, С. Рябов, К. Чорна та інші. Методику формування громадянської компетентності здобувачів освіти подано у методичному посібнику В. Доміної «Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання»[1].

Н Степанова поняття «громадянська компетентність» розкриває як «інтегративну якість особистості, що дозволяє їй усвідомлено, відповідально і ефективно користуватися громадянськими правами і свободами, виконувати обов'язки громадянина, займати активну громадянську позицію, поділяти цінності демократичного суспільства, бути патріотом своєї батьківщини, шанобливо ставитися до народів і культур інших країн» [4].

Як же педагоги нашого закладу формують громадянську компетентність?

По-перше, вчителі збагачують освітній процес національно-патріотичним змістом. Патріотичне виховання має бути стрижнем освітнього процесу, оскільки школа повинна виховувати особистість, яка б мала почуття гордості за свою державу, сумлінно виконувала свої обов'язки, усвідомлювала соціальні проблеми Батьківщини та українського народу, любила рідних та близьких людей. Тому доречним є інтегрування у зміст навчальних предметів інформації про героїчні вчинки українських збройних сил, бійців добровольчих батальйонів, територіальної оборони міст, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України.

По-друге, педагоги організують партнерство школи і сім'ї щодо здійснення патріотичного виховання, формування громадянської компетентності школярів. Саме в родині закладаються підвалини патріотизму, почуття національної приналежності й свідомості. Принцип партнерства є ключовим в реалізації Концепції «Нова українська школа». Педагоги постійно підтримують тісний зв'язок з батьками учнів, залучають їх до шкільного життя дітей, адже творча співпраця усіх учасників освітнього процесу позитивно впливає на формування класних колективів, виховання в учнів людяності, доброзичливого і толерантного ставлення до інших.

По-третє, забезпечується патріотична спрямованість роботи з молодшими школярами, що передбачає використання широкого спектру форм роботи (ранкові зустрічі, бесіди, вікторини, свята, ігри-подорожі, трудові операції, зустрічі, круглі столи, добродійні акції, волонтерська діяльність та ін.), через

які учителі впливають на свідомість та емоційно-почуттєву сферу своїх учнів. Тому цілеспрямована, систематична, послідовна діяльність з формування громадянської компетентності молодших школярів є одним із пріоритетних напрямків роботи кожного учителя нашого закладу. Тільки так в учнів пробуджуються патріотичні почуття і на цій підставі формуються суспільно-важливі риси громадянина України: національна свідомість, духовність, трудова активність, морально-етична, фізична, економічна та правова культура.

По-четверте, важливо дотримуватися поетапності формування громадянської компетентності молодших школярів, бо наступна якість неможлива без виникнення попередньої. Важливо, на першому етапі сформувати такі важливі якості як любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід. На другому - формувати ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю. На третьому – толерантного ставлення до людей інших національностей, повага до їхньої культури та традицій. І завершальним етапом формування патріотичних якостей особистості є усвідомлення себе частиною українського народу; бажання і потреба в накопиченні, збереженні та передачі родинних і національних звичаїв, традицій, обрядів, сприяння розвитку духовної культури українського народу; бажання захищати і бути корисним своїй Батьківщині.

По-п'яте, педагоги впроваджують в освітній процес інноваційні технології: застосування інформаційно-комунікаційних технологій, інтернет-технологій, веб-квестів, технологій проєктного навчання, які пробуджують в учнів пізнавальний інтерес, активність, свідомість і можуть потужно впливати на виховання у них громадянської компетентності в цілому і громадянсько-активних якостей, патріотичних почуттів та соціально значущої поведінки зокрема.

Таким чином, педагогічний, патріотичний, психологічний аспекти включені у всі групи умов, вони тісно взаємопов'язані між собою, охоплюють всі сфери діяльності та сприяють формуванню в них громадянських компетентностей та сприяють національно-патріотичному вихованню молодших школярів.

Висновки. Для формування в учнів початкових класів громадянської компетентності треба врахувати їхні психологічні можливості, створити таке освітнє середовище, яке спонукало б дітей до свідомої громадянської активності, виявити у молодших школярів рівень досвіду громадянської діяльності для того, щоб надалі будувати педагогічний процес з його урахуванням і визначити «зону найближчого розвитку».

Саме патріотизм повинен об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть було нашою метою, – незалежну державу. У початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, своєї «малої батьківщини», виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість.

Список використаних джерел

1. Доміна В. В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання: методичний посібник. Хмельницький: ХГПА, 2014. – 132 с.
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://surl.li/hoha>
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні 03.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
4. Степанова Н.М. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Черкаси, 2014. – 44 с
5. Хом'як О.А. Ціннісні підходи педагогіки партнерства в реалізації концепції НУШ. Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Рівне, 28 квітня 2022 р. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2022. С. 122-124.
6. Черненко Г.М. «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування громадянської компетентності в молодших школярів» URL: <http://surl.li/nooxg>

Чуднівець Ольга Федорівна,

учитель української мови та літератури, вища категорія, старший учитель
Комунальної установи Сумська загальноосвітня
школа І-ІІІ ступенів № 22 ім. Ігоря Гольченка Сумської міської ради,
м. Суми

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан патріотичного виховання на уроках української мови та літератури в контексті сьогочасних глобальних процесів. Установлені актуальні підходи до патріотичного виховання на уроках української мови та літератури.

Ключові слова: *патріотичне виховання, українська мова, українська література.*

Постановка проблеми. Сучасна Україна переживає період історичних трансформацій, в якому формування патріотичної свідомості стає ключовим завданням національної освіти. У цьому контексті особливість набуває патріотичне виховання на уроках української мови та літератури, яке має сприяти глибокому засвоєнню національних цінностей та укріпленню національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Патріотичне виховання досліджувалось такими науковцями як В. Будак [1], Н. Бондаренко, С. Косянчук [2], О. Кучерук [3], Г. Шевчук [4]. Дослідження підходів до

патріотичного виховання на уроках української мови та літератури залишається недостатнім.

Метою статті є висвітлити сучасні підходи до патріотичного виховання на уроках української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають Н. Бондаренко, С. Косянчук у своїй праці, національно-патріотичне виховання націлене на самоусвідомлення й самоідентифікацію українців [2, с. 9]. На нашу думку, є ряд певних чинників, які обумовлюють мету патріотичного виховання на уроках української мови та літератури, а саме: формування громадянської свідомості, збереження культурної спадщини, розвиток громадянських якостей, формування готовності до оборони країни, стимулювання патріотичної діяльності, формування глибокого розуміння історії.

Виховання поваги до культурно-історичного минулого держави, на нашу думку, постає одним із основних завдань на уроках української мови та літератури. Історична пам'ять – це насамперед чинник об'єднання суспільства та національної самоідентифікації [4, с. 633].

Прислів'я – частина історичної пам'яті народу. Для їх кращого засвоєння на уроках української мови здобувачі освіти можуть виконати таке завдання:

Доповнити прислів'я. Пояснити лексичне значення.

- Без верби і ... (*калини*) немає України.
- Людина без Вітчизни, як соловей без ... (*нісні*).
- Без відваги знаєш ... (*зневаги*).
- За морем тепліше, та ... (*вдома*) миліше.

У рамках уроків із української літератури є можливість проводити тематичні зустрічі, інтерактивні лекції, присвячені тематиці революцій, АТО, ООС, повномасштабної війни на теренах української держави, зокрема:

- Чому слово «кіборг»?
- Помаранчевий – колір свободи.
- Вірші про Героїв Небесної Сотні.
- Послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» у контексті повномасштабної війни російської федерації проти України.

Можливе проведення паралелей під час вивчення творів української літератури, на кшталт «Євшан-зілля», «Захар Беркут», «Тигролови», «Чорна рада» та ін. Так, аналізуючи твір І. Багряного «Тигролови», можна запропонувати пограти в гру «Дебати», в якій здобувачі освіти дискутують на поставлені питання:

1. Які образи та символи використовуються в творі для вираження національної ідентичності?

2. Як герої твору ставляться до своєї Батьківщини? Як це виражено в їхніх вчинках і мові?

3. Чи можна вважати дії героїв у творі проявом патріотизму? Як це виражено в їхньому ставленні до краю і співвітчизників?

4. Яким чином автор використовує природу та ландшафт як важливий елемент формування національного образу?

Узагалі, на уроках української літератури можна імплементувати патріотичне виховання шляхом виконання різного виду завдань:

- тематичні обговорення:

а) як патріотизм впливає на вчинки та рішення головних героїв? Як це виражається у їхніх взаєминах у рамках подій твору? (за твором П. Куліша «Чорна рада»);

б) як змінилося сприйняття дійсності дівчинки, як образу України, після зустрічі з метеликами? (за твором «Жовтий метелик» О. Шатохіна);

в) еміграція та патріотизм (за твором «Яблука війни» Н. Гербіш).

- творчі завдання у формі есе, що відображають погляди здобувачів освіти на патріотизм:

а) мої асоціації зі сценою «відбудови» Маріуполя (за твором «Мої вимушені канікули» К. Єгорушкіної);

б) чому, на вашу думку, книга О. Шатохіна «Жовтий метелик» називається «тихою»?

в) як життєвий досвід автора впливає на написання книги? (за твором «Полінка» В. Запеки).

- аналіз сучасних літературних творів, пов'язаних із воєнними діями на території України, таких як «Мої вимушені канікули» (К. Єгорушкіна), «Жовтий метелик» (О. Шатохін), «Полінка» (В. Запека), «Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції гідності» (М. Винницький).

У контексті воєнного конфлікту, як сучасного виклику патріотичного виховання здобувачів освіти, можемо зазначити його нововведену форму – загальнонаціональна хвилина мовчання. Вона є невід'ємною складовою сучасного процесу патріотичного виховання в Україні. Як на уроці української мови, так і української літератури ця хвилина може бути використана в закладах освіти для вшанування загиблих внаслідок російського вторгнення.

Сучасний процес патріотичного виховання не може існувати без навчання медіаграмотності. В умовах воєнних дій на території України ворог постійно додається до підступних махінацій із фактами, розповсюджує фейки. Саме тому сучасний українець має володіти навичками медіаграмотності для успішної орієнтації на інформаційному фронті. У рамках уроків із української мови здобувачі освіти, вивчаючи практичну риторику, можуть мати змогу виконувати завдання, спрямовані на ідентифікацію фейків та інструментів маніпуляції [3, с. 11]. Наприклад:

Проаналізувати 5 новин будь-якого телеграм-каналу, сайту, Youtube-каналу. Заповнити таблицю:

Наявність псевдоекспертів	Прояв пропаганди	Клікбейт-заголовки	Маніпуляції (текст, статистика...)

Висновки. Ми висвітлили сучасні підходи до патріотичного виховання на уроках української мови та літератури. Воєнні події в Україні акцентують необхідність зміцнення патріотичного виховання, оскільки воєнний конфлікт підкреслює важливість об'єднання та втілює загрозу денационалізації, потрапляння у сферу впливу іншої держави. Уроки української мови та літератури – це не лише платформа для вивчення мови та літератури, а й формування патріотичних цінностей, розуміння історії своєї країни та активної участі в житті громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Будає В. Патріотичне виховання молоді в глобалізаційний вік: зарубіжний досвід. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. педагогічні науки.* №4(67), 2019. С.37-40.
2. Бондаренко Н., Косянчук С. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ, 2022. 64 с.
3. Кучерук О. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. *Українська мова і література в школі,* №3. 2020. С.9-12.
4. Шевчук Г. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології.* №5 (19), 2023. С.630-635.

Юдін Віталій Миколайович

керівник гуртка, учитель вищої кваліфікаційної категорії,
звання «старший учитель» Комунального закладу –
центру позашкільної роботи Путивльської міської ради,
м. Путивль

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ГУРТКУ КРАЄЗНАВЧОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Вступ. З власного досвіду роботи – 20 років на педагогічній ниві, можна з впевненістю стверджувати, що питання національного виховання завжди було в пріоритеті освіти в незалежній Україні.

Дискусії навколо проблеми питання реалізації національного виховання підростаючого покоління тривають вже давно, змінювались інтерпретації, підходи, акценти. В останні роки в умовах змішаного та дистанційного навчання дане питання набуло ще більш актуального характеру.

Зважаючи на особливості дистанційного та змішаного навчання в умовах карантину та воєнного стану особлива увага приділяється практичній імплементації інтегративного підходу в контексті реалізації національно-патріотичного виховання.

Тому **метою** даної статті є розгляд питання національного виховання в гуртку краєзнавчого профілю в умовах змішаного навчання, на прикладі роботи гуртка «Музеєзнавці» Комунального закладу – центру позашкільної роботи Путивльської міської ради. Розглянути та узагальнити досвід роботи гуртка

краєзнавчого профілю в умовах змішаного навчання. Визначити ефективні форми роботи з національного виховання в сучасних умовах роботи закладу позашкільної освіти.

Під час проведення занять гуртка «Музезнавці» в 2022-2023 роках намагаюся донести до вихованців не тільки змістове наповнення певної теми, але й наскрізно при звичаїти їх до проблематики, що сприяє рівню патріотичної свідомості та чіткої самоідентифікації. Завдяки сучасній діджитал-наочності та онлайн-сервісам допомагаю зростаючому поколінню бути свідомими особистостями, здатними ґрунтовно та критично мислити. На простих, але доволі знакових прикладах, пояснюю та фокусую увагу на важливих проблемах у межах національно-традиційних процесів:

Гібридна війна - фаза війни росії проти України впродовж восьми років, до 24 лютого 2022 року, під час якої російське військово-політичне керівництво офіційно заперечувало причетність російської федерації до бойових дій на території України [1].

Збройну агресію проти України російська федерація почала 20 лютого 2014 року, коли її війська без знаків розрізнення вторглися на територію Кримського півострова.

ДНР, ЛНР. На початку квітня 2014 року сепаратисти та російські військові без знаків розрізнення захопили адміністративні будівлі в Донецькій та Луганській областях. Сформувавши терористичні квазідержавні утворення, під прикриттям яких діяли російські військові, вони задекларували намір збройним шляхом встановити контроль над частиною суверенної території України.

Мінська угода. Зупинивши наступ російських військ на початку вересня 2014 року, сили АТО розпочали спорудження масштабної лінії оборони на Сході України. Одночасно стартували зусилля щодо дипломатичного врегулювання конфлікту, які вилились у так звані Мінські угоди, названі так за місцем проведення переговорів у столиці білорусі.

Кіборги. Головні події розгорнулись у Донецькому аеропорту, який захисники України утримували впродовж 242 діб - з травня 2014 до 20 січня 2015 року. Підрозділи Збройних Сил України відступили з попередніх позицій і закріпилися на нових рубежах оборони, завдавши значних втрат противнику й змусивши його відмовитись від подальших наступальних дій.

II Мінська угода. Після завершення Дебальцівської операції й підписання «Другої мінської угоди» з кінця лютого 2015 року на Донбасі почалось хитке перемир'я, регулярно порушуване провокаціями та обстрілами з боку підконтрольних російській федерації збройних формувань. В цей час впродовж кількох етапів відбулося зміцнення лінії оборони та вдосконалення системи управління військами.

ООС. З 30 квітня 2018 року розпочато операцію Об'єднаних сил, під час якої відбулось стрімке зростання тиску «гібридних» російських військ на позиції Збройних Сил України, суттєво зросла інтенсивність обстрілів позицій українських захисників. Одночасно впродовж 2019-2021 років

російська федерація значно наростила військові витрати. Зокрема, 2021 року військовий бюджет рф зріс порівняно з 2020 роком на 2,9 %, сягнувши 4,1 % валового внутрішнього продукту і склавши 65,9 млрд. доларів США. Стягуючи до українських кордонів сили вторгнення під виглядом серії військових навчань російська федерація розпочала підготовку до широкомасштабного нападу на Україну.

«Русский военный корабль иди на ...» фраза-відповідь українських солдатів з острова Зміїний, яку під час російського вторгнення в Україну 2022 року почув у відповідь російський крейсер «Москва» на пропозицію здатись [3].

Фраза стала одним із символів боротьби з російськими окупантами. Сміливу відповідь люди сприйняли з захопленням, і фраза стала мемом. Причиною популярності серед людей цієї фрази стала категоричність відмови автора цієї фрази на пропозицію здатися ворогу.

Висвітлення події потрапило на сторінки багатьох видань. Використовують англomовний переклад «Russian warship, go fuck yourself».

Привид Києва – міська легенда про учасника російсько-української війни, українського пілота-аса; збірний образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації. Його описують як пілота МІГ-29, який за перші 30 годин російського вторгнення в Україну здобув 6 повітряних перемог у небі над Києвом: збив 2 літаки Су-35, 2 літаки Су-25, по 1 літаку Су-27 і МІГ-29 [2].

Пес «Патрон» - український собака-винюхувач вибухівки, талісман Державної служби з надзвичайних ситуацій, який здобув велику популярність за часів повномасштабної російсько-української війни. Офіційний символ Міжнародного координаційного центру з питань гуманітарного розмінування, сформованого при Міністерстві внутрішніх справ. За даними ДСНС, до 19 березня 2022 року Патрон допоміг виявити понад 90 вибухових пристроїв, встановлених російськими військами [4].

Значну увагу приділено місцевому матеріалу: воїнам-землякам, які загинули в російсько-українській війні 2014-2023 років: Абрютін Сергій Миколайович (08.04.1983 – 29.12.2014); Федорченко Олексій Сергійович (25.06.1982 – 08.04.2015); Єлфімов Максим Юрійович (21.06.1996 – 14.03.2022); Бучичев Євген Миколайович (06.01.1997 – 09.04.2022); Огула Данііл Юрійович (01.02.1995 – 12.05.2022); Майсюк Назар Володимирович (01.05.2001 – 21.05.2022); Шпак Дмитро Володимирович (18.04.1984 – 04.11.2022); Іщенко Микола Іванович (16.12.1977 – 24.11.2022); Сахаров Віталій Миколайович (29.08.1987 – 21.02.2023); Самощенко Сергій Миколайович (16.02.1967 – 27.04.2023); Витовтов Дмитро Володимирович (21.09.1990 – 20.06.2023).

Акцентовано увагу вихованців на діяльності Благодійної організації «Волонтери Путивльщини з Україною в серці!»; волонтерському русі в Путивльській ОТГ.

В своїй роботі використовую різні сайти, сервіси, музеї, архіви, бібліотеки на онлайн-шпальтах яких міститься багато матеріалів, які допомагають під час

безпосереднього проведення занять, підготовки дидактичного забезпечення для їхнього «втільнення в життя», «конструювання» завдань тощо.

Сформований освітньо-виховний позашкільний простір дозволяє забезпечувати національно-патріотичну спрямованість навчання та виховання в гуртку «Музеєзнавці».

Хочу одразу зазначити, що на практиці робота гуртка знаходиться у тісному взаємозв'язку, залежить від роботи всіх гуртків у питанні національного виховання дітей. І лише за цієї умови може функціонувати систематична, цілісна національна спрямованість патріотичного виховання.

Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна робота. Ефективними залишаються такі форми роботи як: екскурсії (оглядові, тематичні), виставки, лекції, вікторини, брейн-ринги, пошукові експедиції, походи, тематичні виставки, соціальні та науково-дослідницькі проекти, створення мультимедійних проектів за розділами експозиції музею та окремих тем, випуск буклетів.

Після завершення реекспозиції музею планується створення віртуальної оглядової екскурсії «Музей освіти» Комунального закладу – центру позашкільної роботи Путивльської міської ради, а також планується приділити увагу воїнам-землякам, які загинули під час російсько-української війни 2014-2023 років (фотоматеріали та спогади зі шкільних років).

Ефективним засобом формування компетентностей є проектна діяльність, яка змінює акценти освітньої діяльності: засвоєння знань, вмінь і навичок, що в умовах глобальної інформатизації надзвичайно швидко втрачають актуальність, не може бути самоціллю, в той час як дослідницькі навички та практичний досвід, набуті у процесі проектною діяльністю, сприятимуть прискоренню адаптації молоді до мінливого соціально-економічного життя.

Виконання навчальних проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність вихованців, спрямовану на отримання самостійних результатів.

Перший рік працює гурток «Джура музеєзнавці». Головне завдання даного гуртка: допомога закладам освіти в підготовці, організації та проведенні Всеукраїнської військово-патріотичної гри «Джура».

Вся робота з військово-патріотичного виховання спрямована на формування в молоді позитивної мотивації до виконання патріотичного обов'язку – захисту України.

Таким чином, туристсько-краєзнавчий та військово-патріотичний напрямки позашкільної освіти є одним з ефективних засобів національно-патріотичного виховання учнівської молоді, який дає можливість сприяти гармонійному розвитку особистості кожної дитини і любові до Батьківщини.

Отже, одним з найважливіших завдань гуртків краєзнавчого профілю в умовах змішаного навчання залишається національне виховання, формування свідомого сприйняття подій сьогодення через призму боротьби нашої Батьківщини за незалежність.

Список використаних джерел

1. Армія Inform. Хронологія російсько-української війни: «гібридна» фаза (лютий 2014 – лютий 2022) [Електорний ресурс]. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2023/02/22/hronologiya-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-gibrydna-faza/>
2. Кізілова С. ЗСУ спростували фейк про «Привида Києва» на тлі загибелі героя Тарабалки // Українська правда. - 2022. - 30 квітня.
3. “Русский корабль, иди на...!”: захисники Зміїного відповіли ворогові // Українська правда. Архів оригіналу за 25 лютого 2022.
4. Чотирилапі символи війни: пес Патрон, кішка Шафа й інші. ФОКУС. 10 травня 2022 [Електорний ресурс]. – Режим доступу: <https://focus.ua/uk/lifestyle/515096-chetyrehlapye-simvoly-voyny-pes-patron-koshka-koshka-shafa-i-drugie>

СЕКЦІЯ ІІІ

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Буракова Юлія Дмитрівна,
вихователь-методист вищої категорії
Шосткинського дошкільного навчального
закладу (ясла-садок) № 12 «Росинка»
Шосткинської міської ради Сумської області

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Враховуючи складну суспільно-політичну ситуацію в Україні, проблему єдності народу, та цілісності території країни, гостро постало питання патріотичного виховання. Сьогодення вимагає нових ідей і концепцій, нових засобів та стратегій, нового виховання, яке стане основою формування сучасної національної ідентичності.

Метою статті є визначення та розкриття тих аспектів патріотичного виховання, що відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності українського народу за сучасних суспільно-політичних умов.

Національна ідентичність — це персональна ідентичність або відчуття належності до певної держави чи нації. Це сенс нації як цілісного цілого, представленої самобутніми традиціями, культурою та мовою. Національна ідентичність може означати суб'єктивне відчуття, яке людина поділяє з групою людей про націю, незалежно від законного статусу громадянства [4].

Варто наголосити й на тому, що національна ідентичність є явищем нестабільним і залежним від різних факторів, вона може як посилюватись, так послаблюватись. І велику роль у цьому процесі відіграє саме патріотичне виховання особистості.

Патріотизм – це суспільно-історичне явище. Під патріотизмом розуміють певну систему суспільної думки, яка визначає основні принципи національного розвитку. Філософський словник визначає патріотичне виховання як таке, що ґрунтується на любові і відданості своїй країні, гордості за її минуле і сьогодення, прагненні захищати її інтереси. У новітній педагогічній, філософській та психологічній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує почуття причетності до історії, традицій і культури власного народу, любові до Батьківщини і турботи про долю і майбутнє свого народу [1].

Дошкільний вік є періодом найінтенсивнішого формування особистості, включаючи ідентичність. Головним завданням національного виховання дітей дошкільного віку є формування основ національної самосвідомості — відчуття належності до певної нації, яка виявляється в етнічному самовизначенні (віднесенні себе до певної етнічної групи). Основою національної

самосвідомості є національні почуття — комплекс емоцій, які фіксують суб'єктивне ставлення людей до своєї нації, її потреб і норм життя, а також до інших народів. Важливо, щоб сформовані у ранньому дитинстві національні почуття, елементи національної свідомості мали моральну спрямованість.

Мова є ключовим елементом виховання національної ідентичності. Без сумніву, мова відіграє важливу роль у процесі патріотичного виховання. «Рідна мова - це найповніший наріжний камінь існування народу, бо вона є фундаментом нашої історії і душею нашого народу», - писав відомий мовознавець, політичний і церковний діяч, архієпископ Іларіон, професор Іван Огієнко [5].

У дитинстві формується мовна картина світу, а тому важливо, щоб діти володіли рідною мовою та розуміли її значення. Розглядаючи роль рідної мови у формуванні патріотизму, можна визначити два основні аспекти: утримання зв'язку із національними традиціями та розвиток мовних навичок. Рідна мова є не лише засобом спілкування, але й живим образом культурного спадку.

Одним із ефективних методів виховання національної ідентичності є використання занять та ігор, спрямованих на розвиток мовних навичок, ознайомлення дітей з явищами суспільного життя за напрямками, зміст яких поглиблюється у кожній наступній віковій групі. Вже у молодшій групі діти мають знати назву рідного міста, а в середній повинні мати певні уявлення про Батьківщину («Батьківщина — це місце, де людина народилась і живе, де народились і живуть її батьки. Вона така ж рідна для людини, як її батьки, тому й називається Батьківщиною. Наша Батьківщина — Україна»). Діти повинні знати, що люди, які мають спільну батьківщину, — це народ, а ті, що народилися і живуть в Україні — український народ. У народі з роду в рід передаються мова, пісні, повага до старших, любов до дітей і рідного дому. Програма передбачає формування у дітей уявлень про історію рідного міста (села), походження його назви і назв вулиць, географічні та історичні пам'ятки рідного краю [7].

Інноваційні методики розвитку мовлення дітей такі як «Виховання казкою» Л.Фесюкової, «Коректурні таблиці» Н.Гавриш, «Художнє слово і дитяче мовлення» Н.Гавриш, «Використання схем - моделей у лексико-граматичній роботі» К.Крутій, дидактичні та творчі ігри, читання народних казок, та вивчення малих фольклорних форм, сприяють не лише розвитку мовлення, але і патріотичному вихованню. У вихованні національної ідентичності через мову важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, надаючи інтерактивні та цікаві можливості для вивчення та розвитку мовних навичок.

Важливим напрямом патріотичного виховання є прилучення до народознавства — вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Дошкільників ознайомлюють з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюють зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховують розуміння сенсу життя, інтерес до родинних і народних традицій.

Прилучаючись до народознавства, діти поступово утверджуватимуться у думці, що кожен народ, у тому числі й український, має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка), вони поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу. Водночас у дітей розширюються знання про характерні для рідного краю професії людей, про конкретних їх представників. Виховання національної ідентичності у дітей дошкільного віку неможливе без врахування та впровадження традицій та обрядів, які становлять основу культурного багатства кожного народу. За допомогою спостережень, етичних бесід, творчих ігор, різних видів образотворчої, мистецької діяльності, ігор - драматизацій, праці педагога вводять дітей у світ духовного багатства українського народу, людства, вчать налагоджувати спільну з однолітками діяльність, розвивають відчуття причетності до інших людей. Найбільш повно ця робота реалізується за тематичними блоками «Дитячий садок», «Моя родина», «Світ навколо тебе», «Подорож у світ мистецтва», «Калейдоскоп професій», «Дім під дахом голубим».

Традиції та обряди є невід'ємною частиною культурного спадку, які передаються від покоління до покоління. Для дітей дошкільного віку вони відіграють особливу роль у формуванні національної ідентичності. Використання традиційних обрядів та свят, таких як «Ми є діти українські – український славний рід», «День Незалежності України», «Осінній ярмарок», «Свято Масляної», «Стрітєння», «Івана Купала», «Святий Миколай до дітей завітав», сприяє розвитку у дітей почуття приналежності до культури свого народу.

Виховання національної ідентичності у дітей дошкільного віку також передбачає активний розвиток їхньої емпатії та розуміння різниці між культурами. Міжкультурна освіта у дошкільних комплексних та парціальних програмах, заходи щодо розуміння та поваги до різноманітності культур грають важливу роль у формуванні толерантності та відкритості дитячого сприйняття світу. У дошкільному закладі дітей знайомлять з народами, які населяють країну та сусідні держави, а також із народами, що є носіями іноземної мови, яку діти вивчають у дошкільному закладі. Дошкільників цікавлять казки, ігри, побут інших народів; залюбки вони спілкуються з представниками різних національностей. Засоби і методи цієї роботи традиційні: розповіді вихователя; використання творів художньої літератури; показ народних іграшок, виробів народних майстрів, предметів побуту тощо; розглядання ілюстративного матеріалу (картин природи, історичних пам'яток тощо); ігрові заочні екскурсії-подорожі; узагальнюючі заняття, що підсумовують знання дітей про певну країну. Одним із ефективних методів є організація тематичних днів «Україна - єдина країна», «День міста Шостка», «День Європи», «День пам'яті та примирення», «День вишиванки», «День

клоуна», «День вирізання сніжинок» та ін., під час яких діти можуть вивчати та дізнаватися про особливості різних культур через різноманітні заходи та ігри.

Розвиток національної ідентичності у дітей дошкільного віку вимагає спеціальної уваги до їхньої творчості та можливостей самовираження. Зосереджуючись на творчих заняттях, можна не лише сприяти формуванню позитивної ідентичності, але й допомагати дітям висловлювати свою культурну самобутність за допомогою мистецьких засобів. Малюнок, музика, театр та різноманітні ремесла, стають важливими інструментами для вираження культурного самовизначення. Творчому самовираженню сприяють проекти спільної діяльності «До книжечки в гості», «Дитсадок – веселий дім», «Свято театру завітало», «До землі вам, матусі, уклін!», «Паперовий дивосвіт», «Іграшковий дивограй», «Казкові перлинки», «В колі дружної родини» та ін.

Війна змінила наше життя, а також загострила усвідомлення національної ідентичності кожного з нас, дітей дошкільного віку в тому числі. Під час звучання Гімну діти прикладають руку до серця, завзято підхоплюють «Ой, у лузі червона калина», пишаються своєю вишиванкою, віночком, старанно створюють малюнки, листівки, сувеніри для воїнів. Вихованці стали більш організованими, зібраними, коли під час повітряних тривог ідуть в укриття з усвідомленням, що їх захищають не тільки стіни, а й сили ППО. В умовах сьогодення важливим виховним засобом є дієва участь дошкільників у суспільно корисних заходах. Діти разом з дорослими беруть участь у акціях волонтерського центру Шостка — Добро, збирають продукти та теплі речі мешканцям деокупованих територій, посилки воїнам із гостинцями та малюнками, листівками, оберегами.

Висновки. Виховання національної ідентичності у дітей дошкільного віку вимагає інтегрованого підходу та співпраці між батьками та вихователями для успішного формування національної самосвідомості дітей.

Ця робота має враховувати вплив глобалізації та культурної різноманітності. Науковці, педагоги та батьки повинні спільно працювати над удосконаленням підходів, щоб забезпечити збалансований та ефективний процес виховання, що враховує усі виклики та можливості, які ставлять перед сучасним суспільством.

Отже, національна ідентичність у всіх її проявах (етнічному, територіальному, історичному, культурному, мовному) є результатом патріотичного виховання. Національна ідентичність, як необхідна умова збереження коду нації, залежить від певного комплексу дій та інституцій, головним з яких є патріотичне виховання.

Список використаних джерел

1. Воропаєва Т. С. Вплив українознавства на формування національної ідентичності особистості в сучасному освітньому просторі. *Українознавство*, 2010. № 4. С. 174–177. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/>
2. Косенчук О. Соціально-громадянська компетентність дошкільника: сучасний освітній вектор. *Дошкільне виховання*. 2023. № 5. С.8 — 10

3. Луценко І. Велика любов виростає з маленьких справ. Сучасні підходи до національно-патріотичного виховання дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2023. № 5. С.3 — 7
4. Національна ідентичність. Uk.wikipedia URL:[http://uk.wikipedia.org/wiki/Національна ідентичність](http://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_ідентичність).
5. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування / Національний інститут стратегічних досліджень. К: НІСД, 2011. 336 с.
6. Україна- моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку/ О.М.Каплуновська, І.І.Кичата, Ю.М.Палаць; за наук. ред. О.Д.Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72с.
7. Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти: монографія / В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, Н. П. Ярош та ін.; за заг. ред. В. П. Трощинського. Київ: НАДУ, 2018. 256 с.

Демиденко Надія Михайлівна

професор кафедри гуманітарних дисциплін

Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Питання національної самосвідомості у важкі, епохальні історичні періоди існування держави набирає ваги національної безпеки. До основних складових, які лежать в основі формування національної свідомості кожного народу лежить його культура, яка створює певний образ, характерний лише йому. На формування етнічної культури впливає цілий комплекс різних факторів: економічних, політичних, соціальних та ін.

При характеристиці культури окремого народу необхідно враховувати, що культура формувалась протягом великого історичного періоду, перебуваючи під впливом культур інших народів. Слово «народ» у перекладі з грецької означає «етнос». Тобто це історична спільність людей, яка склалася на певній території з власними особливостями мови, культури, ментальності.

У ХІХ ст. серед передової української інтелігенції набула великої популярності ідея німецького історика культури, філософа Й. Г. Гердера про те, що основою формування національної свідомості є народні традиції, фольклор. Причому саме народна культура, на думку мислителя, об'єднує націю навіть за умов бездержавності. Й. Г. Гердер вперше ввів у науковий обіг термін «народна культура» та став автором концепції «культурного націоналізму» [3, с 53]. За його концепцією саме «народна культура» є підставою і базою виховання національної свідомості.

Кожен етнос має свою емоційно образну систему, яка передається з покоління в покоління. Й. Гердеру вдалось зосередити увагу на етнічній культурі селянства у той час, коли при королівських дворах та дворянських

салонах модними були чужі мови і чужі звичаї. Він стверджував, що людська цивілізація може існувати не в загальних, а в окремих національних проявах. І кожен прояв має бути особливим, неповторним [3, с 56]. Лише за такої своєї особливості представники людства можуть бути цікавими і корисними. Ідентичність формується на основі минулого – колективної пам'яті, що зберігає колективні цінності і визначає стійкі норми поведінки [2, с 154].

Стає зрозумілим, чому представники української інтелігенції ХІХ ст. з великим завзяттям організовували експедиції з вивчення фольклору, зокрема українських народних пісень, які були специфічним етнічним «кодом». До початківців процесу дослідження та збереження фольклорної спадщини українців належать М. Максимович, П. Куліш, В. Антонович, М. Драгоманов, М. Костомаров та ін. [2, с.156].

Серед видатних дослідників фольклору кінця ХІХ- першої половини ХХ ст. необхідно згадати Климента Квітку, який для широкого загалу, нажаль, відомий здебільшого лише як чоловік Лесі Українки. Климент Квітка разом з Лесею Квіткою-Косач самовіддано займалися вивченням і збереженням самотньої творчості кобзарів. Один із учасників фольклорної експедиції – Філарет Колеса, оприлюднивши результати записів на Конгресі Музичного Товариства у Відні у 1909 році, викликав великий інтерес у світовій науковій спільноті.

У своїх наукових працях К. Квітки вдалося обґрунтувати науковий підхід до народних пісень як до історичних документів, причому не меншої ваги, ніж археологічні знахідки [1, с 71]. Вперше 2-х томне наукове видання К. Квітки, яке включало дослідження про народні пісні, вийшло вже в радянську добу, у 80- рр. ХХ ст.

Наукові праці К. Квітки викликали неабиякий інтерес, не дивлячись на те, що за радянської доби народні пісні, як і загалом народна культура, вважались чимось спрощеним, навіть примітивним [1, с 72]. Пояснення завищеного інтересу до досліджень Климента Квітки були обумовлені тим, що йому на основі власних наукових підходів вдалося довести, що за народними піснями можна прослідкувати розвиток етносу, його асиміляцію, духовний світ і спосіб мислення окремих народів.

Для сучасної доби характерною ознакою є посилення міжкультурної взаємодії етносів, оскільки захід інтегрує в єдиний цивілізаційний простір різні культури. Необхідно зазначити, що ми вкладаємо у значення поняття «захід». На думку сучасних українських науковців «захід» у широкому розумінні слова «...це та частина нашої планети, на якій утвердилася антична і християнська культура [4, с.121].

Головною загрозою, яку несе глобалізація, є різного роду жорстка уніфікація, яка позбавляє самотності. Необхідно усвідомлювати, що культурне розмаїття народів світу є базовою цінністю та певною гарантією безпеки, яку воно виробило впродовж власної тисячолітньої історії. І якщо раніше відродження фольклорних традицій були результатом захисної реакції на глобалізацію та асиміляцію культури, то у період повномасштабного

вторгнення російської федерації відродження фольклору стало на захист власної ідентичності.

І в цьому ми бачимо пояснення зростання активного інтересу до народних пісень у період російсько-української війни. Наприклад, пісня «Червона рута», написана понад століття назад, стала духовним гімном сучасних українців.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що популяризація народних культурних традицій є основою формування національної самосвідомості, найкоротшим і найтолерантнішим шляхом до пробудження всього національного. Щодо культурної глобалізації, то в її основі має бути не принцип об'єднання культурно строкатого світу до «правильних» стандартів, а принцип збереження різних субкультур.

Список використаних джерел

1. Демиденко Н. М. М. Климент Квітка (1883-1953) – видатний етнограф, педагог, громадський діяч, «друг ідей» Лесі Українки. *Історія науки і біографістика* : зб. наукових праць. 2021. №3. С. 56-72.
2. Снігирьова Л. М. Фольклор у формуванні національної ідентичності. *Наука і освіта. Філологія*. 2018. №4. С.150-158.
3. Юрченко О В. Особливості наукового становлення категорії «культура» в творчій спадщині І. Г. Гердера та її осмислення як підстава національної ідентифікації. *Освітній дискурс*: зб. наукових праць. 2021. №34 (6). С.52-59.
4. Хамітов Н. Історія філософії. Проблема людини. 5-е вид., перероб і доп. К. :КНТ. 2017. 396 с.

Кириченко Олена Миколаївна,

методист вищої категорії, учитель біології КЗСОП «Сумська обласна гімназія-інтернат для талановитих та творчо обдарованих дітей»

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Ураховуючи сучасні суспільно-політичні реалії в Україні що пов'язані з російською агресією усе більшої актуальності у закладах загальної середньої освіти набуває виховання у здобувачів освіти почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі, активної громадянської позиції тощо.

Національно-патріотичне виховання – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є

формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [4; 5].

У державному документі стратегічної реформи уряду «Нова українська школа» (НУШ) окреслено мету і завдання сучасного закладу освіти, зокрема яким має бути випускник нової школи, це – цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; це – патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення; це – інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися упродовж життя [3].

Ефективність патріотичного виховання здобувачів освіти забезпечується неухильним дотриманням таких провідних принципів: науковості, національної свідомості й українського патріотизму, етнізації, історизму, народності, гуманності й демократизму, природо-відповідності, культуровідповідності, працьовитості, самодіяльності, активності й ініціативи учнів, гармонії родинно-громадсько-шкільної педагогічної взаємодії [1].

Виходячи із вищезначеного, національно-патріотичний аспект навчання біології спрямований на послідовне формування моральної позиції особистості здобувача освіти, яка перевіряється завдяки вираженню почуття національного патріотизму, національної гідності, відповідальності за раціональне використання та збереження її природних ресурсів – основи розвитку України як держави.

Національно-патріотичне виховання на уроках біології тісно пов'язано з пізнавальною діяльністю здобувачів освіти, а зміст і методи – безпосередньо впливають на реалізацію виховних завдань.

Патріотичне виховання передбачає формування в здобувачів освіти знань та уявлень про досягнення нашої країни в галузі науки, адже багато видатних учених прославили Україну. При цьому завжди необхідно підкреслювати їхню приналежність до України, звертати увагу на внесок української науки в розвиток світової біологічної науки.

Одним із вагомих внесків у національно-патріотичне виховання є розвиток у здобувачів освіти почуття гідності за наукові здобутки вітчизняних учених через відображення сучасних досягнень та тенденцій розвитку біологічних наук і відповідно внеску українських учених поряд із зарубіжними. При вивченні предмету біології необхідно постійно звертати увагу здобувачів освіти на вітчизняні наукові відкриття, знахідки, гіпотези в галузі анатомії й фізіології людини та медицини, що є внеском у розвиток біологічної науки загалом. Окремі відомості про вітчизняних учених вже є в шкільних підручниках. Проте вважаємо, що інформацію про вітчизняних учених потрібно розширювати шляхом залучення здобувачів освіти до цієї роботи. Так, користуючись Інтернет джерелами, здобувачі освіти можуть підготувати інформацію про видатних учених України та оформити її у вигляді презентації або повідомлення.

При вивченні розділу «Людина, 8 клас» вважаємо доцільно згадати про

відомих українських учених-біологів, а вивчаючи тему «Сенсорні системи», бажано повідомити про роботи академіка Володимира Петровича Філатова в галузі лікування сліпоти і відновлення зору. Пересаджена рогівка в багатьох випадках приживалася, більмо розсмоктувалося, і сліпий ставав зрячим. Ім'я Володимира Петровича Філатова – ученого, гуманіста, громадського діяча, знають в усьому світі. Відомий випадок, коли після трансплантації рогівки більмо в одного пораненого льотчика зникло зовсім, і він зміг повернутися до своєї професії.

Розповідаючи про досягнення медицини, слід ознайомити здобувачів освіти із життям та діяльністю Миколи Амосова та Олександра Богомольця.

Так, Микола Амосов 2008 року був визнаний другим після Ярослава Мудрого великим українцем за результатами опитування громадської думки «Великі українці». Микола Амосов є автором понад 400 наукових робіт (включаючи 19 монографій). Підраховано, що він сам зробив близько семи тисяч операцій виконаних у його клініці. У створеному ним інституті підготовлено 40 докторів і понад 150 кандидатів медичних наук, багато хто з них очолює зараз великі наукові центри. Микола Михайлович широко відомий і як письменник. Його повісті «Думки та серце», «Книга про щастя та нещастя», «Записки з майбутнього» неодноразово друкувалися, як у нас у країні, так і за кордоном.

Щодо Олександра Богомольця – це видатний вчений-патолофізіолог, який розробив метод дії на сполучну тканину антиретиккулярною цитотоксичною сироваткою (АЦС, або сироватка Богомольця) та прагнув знайти їй широке застосування в боротьбі зі старінням, а також для лікування різних захворювань. У роки Другої світової війни АЦС була єдиним вітчизняним засобом, який застосовували для прискорення процесів зрощення переломів і загоєння пошкоджених м'яких тканин. Число урятованих життів поранених бійців, урятованих із допомогою цієї сироватки не підлягають підрахунку. Крім того, у роки масових репресій за його проханням і під запропоноване ним особисте доручення було звільнено з місць ув'язнення кількох видатних учених.

Відомий вітчизняний учений Ілля Ілліч Мечников сформулював загальну теорію запалення як захисної реакції організму в боротьбі з інфекцією та заклав основи імунології. Мечников першим заявив, що запалення – це не лише свідчення атаки мікробів, а й захисна реакція організму. Він помітив це під час дослідів із личинкою морської зірки: коли вчений ввів у неї шип троянди, то рухливі клітини обліпили його, намагаючись знешкодити шкідливого «нападника». Мечников назвав такий процес фагоцитарною реакцією організму, а клітини, які борються з мікробами – фагоцитами. Фагоцитарна теорія Мечникова стала наріжним каменем у сучасній концепції імунітету людини. Проте тривалий час його теорія зазнавала нищівної критики.

«Фагоцитарна теорія, створена понад чверть століття тому, впродовж багатьох років активно заперечувалась з усіх боків, – сказав у нобелівській

промові у Стокгольмі Ілля Мечников. – Тільки останнім часом вона була визнана в науковому світі. Тому можна сподіватися, що в майбутньому в медицині винайдуть ще не один засіб, щоб використовувати фагоцитоз в інтересах здоров'я» [2].

Ще до присудження Нобелівської премії за відкриття імунітету в людини англійський хірург Джозеф Лістер у промові, виголошеній на конгресі Британської медичної асоціації 1896 р. захоплено схарактеризував видатне значення наукових заслуг Мечникова: «Якщо в патології був коли-небудь романтичний розділ, то це – історія фагоцитозу» [2].

Ще одним важливим аспектом національно-патріотичного виховання вважаємо проєктну діяльність здобувачів освіти. Так, у рамках проєктної діяльності пропонуємо надавати здобувачам освіти теми проєктів, у яких необхідно відобразити не тільки наукові досягнення, а й особистісні якості. Наприклад, при вивченні розділу «Закономірності успадкування ознак, 9 клас» доцільно провести проєктну діяльність на тему «Мій родовід» з метою поглиблення уявлення про сім'ю, родину, рід, навчитися складати «родове дерево», розвинути творчу уяву, виховувати почуття любові й поваги до батьків, родини, гордості за свій рід.

Саме метод проєктів дає здобувачу освіти змогу самореалізуватись як творчій особистості, використати й розвинути набуті знання й особистий практичний досвід, здобути новий результат і представити його для обговорення. Проєктну діяльність, як чинник формування ключових компетентностей здобувача освіти важко переоцінити, оскільки вона пов'язана із застосуванням теоретичних знань, самостійним пошуком інформації, співробітництвом, виконанням практичних дій тощо.

До того ж метод проєктів дає простір для творчої ініціативи і таким чином створює позитивну мотивацію до навчання. У здобувача освіти має скластися відчуття необхідності здобутих під час проєкту знань і можливості застосування їх.

При цьому змінюється позиція учителя: він спрямовує здобувача освіти, що дає йому змогу вчитися на власних помилках. Обговорюючи з учителем мету, завдання роботи, способи досягнення мети, ресурси, перебіг і результати проєкту, здобувач освіти розвиває свою компетентність з широкого кола питань.

Досить важливими у національно-патріотичному вихованні учнів є виконання різноманітних творчих завдань, зокрема есе. Так, учням можна запропонувати написати есе на тему «Чого можна навчитись у... (того чи іншого ученого). Вважаємо, що такі завдання дозволять учням більш глибоко осмислити біографію ученого, вибрати цінні якості особистості та висловити власні міркування щодо співвідношення заслуг учених та їхніх морально-етичних якостей. При цьому в учнів виникне почуття гордості за її співвітчизників та свою країну.

Разом із тим, для формування почуття патріотизму необхідно в навчання біології включати відомості і про сучасні досягнення українців у різних

галузях біологічної науки, викликаючи тим самим гордість за геніїв свого народу й націю в цілому.

Вивчаючи життєвий і творчий шлях видатних учених варто використовувати у навчальному процесі такі форми роботи як конференції, семінари, диспути, які присвячені вітчизняним ученим-фізіологам.

Також важливим для виховання у здобувачів освіти гордості до наукових здобутків України є їхнє ставлення до пам'яті саме вітчизняних учених. Долучення здобувачів освіти до святкування пам'ятних дат дає їм змогу глибше ознайомитися з відомими постатями. До таких подій здобувачі освіти можуть долучитися до підготовки фотовиставки робіт учених, зібрати цікавий матеріал про них тощо. Під час підготовки до таких заходів потрібно використати дослідницький метод збирання інформації і варіювати з формами її представлення: електронні стенди в закладі освіти, в кабінеті біології; презентації на конкретних уроках біології; учнівські проекти; учнівська наукова конференція тощо.

Творча самостійна діяльність здобувачів освіти – це сучасна потреба. На часі, як ніколи потрібні люди творчі, креативні, здатні ламати звичні, але непродуктивні, нераціональні, неефективні стереотипи. Модернізація змісту освіти передбачає використання інноваційних освітніх технологій та нових методичних підходів, що сприятимуть не накопиченню здобувачами освіти знань і вмій, а спонукатимуть їх до перенесення у нову ситуацію, до активної творчої діяльності, неординарного розв'язання проблемних навчальних та життєвих завдань.

У цілому, шкільний курс біології значною мірою сприяє формуванню патріотичних почуттів здобувачів освіти: поваги й любові до батьківщини, гордості за славних українських учених-фізіологів і медиків, які її прославляли в минулому і прославляють зараз.

Результативність національно-патріотичного виховання значною мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми, методи і засоби освітнього процесу мотивують здобувачів освіти до розвитку самоорганізації, самоуправління, самовиховання.

Отже, війна з росією актуалізувала потребу в національно-патріотичному вихованні всіх громадян України. В Україні, яка сповідує європейські цінності, національно-патріотичне виховання має бути спрямоване на формування в молодого покоління національної свідомості та любові до України. У період воєнного стану надзвичайно важливо дбати про становлення національної ідентичності українських школярів, ідеалів свободи й рівності, усвідомлення цінності людської гідності молодого покоління; повагу та любов до української мови; медіаосвіту та інформаційну безпеку учнів; залучати дітей до різноманітних проектів, потужної волонтерської роботи, флешмобів та акцій на підтримку ЗСУ; фізкультурно-оздоровчих, здоров'язбережувальних та спортивних заходів, що сприяють національно-патріотичному вихованню. Тільки живучи з Україною в серці ми здобудемо перемогу та світле майбутнє у вільній та незалежній державі.

Подальших наукових досліджень потребує питання формування національної ідентичності майбутніх учителів.

Список використаних джерел

1. Вишневецький О. Ще раз про народження громадянина: національне і громадське у сучасному українському вихованні. Освіта. 2022. № 8-9. С. 6-7.
2. Великі українці. URL: <https://velykiukrainci.livejournal.com/29651.html>
3. Державний стандарт загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>
4. Концепція національно-патріотичного виховання. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylonovukontseptsiyu-patriotychnogovyhovannya/>
5. Національно-патріотичного виховання сайт МОН України URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahistpravditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>

Клюніна Наталія Василівна,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Вступ. Національно-патріотичне виховання та патріотизм актуальні і для системи освіти, і для держави загалом. Виховний процес є невід'ємною складовою усього освітнього процесу і орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різномаяття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, відповідальність). Для зміцнення єдності та національної ідентичності, патріотичне виховання має важливе значення, яке сприяє формуванню почуття належності до власної культури, мови, історії, традицій і національних цінностей.

Мета статті. Україна сьогодні потребує від усіх свідомих громадян глибокого розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого та шанобливого ставлення до різномаяття культурного вираження інших народів (Нова українська школа). В умовах війни з Російською Федерацією розвиток національно-патріотичного виховання стає нагальним питанням, оскільки від нього залежить майбутнє нашої нації.

Основна частина. Педагогічні аспекти формування національної ідентичності шкільної молоді розкрито у працях провідних сучасних науковців

І. Беха, В. Борисова, Г. Ставицького, Д. Піонтковської та ін. Закордонний досвід патріотичного виховання висвітлений у працях В.Будака, О.Діденка, Т.М. аксимової.

Іноземна мова входить до освітньої галузі «Мова і література», покликаної розкрити духовне багатство української і світової літературної скарбниці, формування вмінь іншомовного спілкування. Цій освітній галузі завдяки її високому гуманістичному потенціалу належить особлива виховна функція у формуванні національної самосвідомості патріота-громадянина, високоморальної особистості.

Комунікативна спрямованість предмета «Іноземна мова» надає вчителю широкі можливості у вихованні громадянської позиції, патріотизму, високих моральних якостей особистості.

Використання матеріалів регіонального компонента дозволяє здійснювати патріотичне виховання та формувати всебічний розвиток особистості на прикладах співвітчизників, національну свідомість, здатність зберігати свою національну ідентичність а також розвивати навички читання, говоріння, письма, аудіювання.

Сенс навчання іноземної мови на сучасному етапі – введення учнів у світ рідної та іншомовної культур, розвиток мислення дітей засобами мови. Йдеться не тільки про засвоєння іншої культури, але й про осмислене розуміння менталітету рідного народу. Слова Ади Роговцевої, нашої землячки з М. Глухів є тому підтвердженням: найголовніше в житті людини – зберегти свою людську гідність всупереч усьому. Тому що людина без гідності – неповноцінна людина. А народ без гідності – це вже не народ.

Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприяє формуванню відповідального члена громади й суспільства, який розуміє принципи й механізми їх функціонування. Засобами іноземних мов учнів орієнтують на вміння:

- давати обґрунтовану оцінку особливостям життєдіяльності в демократичному суспільстві, презентувати свою роль у його розвитку;
- висловлювати свою громадянську позицію та свої погляди щодо різноманітних соціальних проблем як у власній країні так і в світовому просторі;
- дискутувати довкола питань про свою роль і місце у сучасному мультилінгвальному та полікультурному середовищі, обґрунтовуючи власні погляди конкретними прикладами з життя світової спільноти.[3]

У державному стандарті щодо рівнів володіння іноземною мовою зазначається, що формування комунікативної компетенції пов'язано з соціокультурними та соціолінгвістичними компетенціями. Без знань соціокультурного фону неможливо сформувати комунікативну компетенцію. Соціокультурна та соціолінгвістична компетенція – це знання, уміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні та соціолінгвістичні реалії. Мовно-літературній галузі (іншомовна освіта) завдяки її високому гуманістичному потенціалу належить особлива виховна

функція у формуванні національної самосвідомості громадянина, високоморальної особистості. Якраз про це розповідала під час майстер класу на курсах підвищення кваліфікації учитель англійської мови Конотопської гімназії Журавель Г.А. Її учні є учасниками міжнародної організації ТРІ (To People International) куди входять 135 організацій світу.

Тема соціокультурного компоненту є актуальною і важливою в сучасному світі. Ми мали можливість мандрувати Україною до недавнього часу, а зараз за кордоном, наші учні та студенти навчаються в інших країнах.

Практична мета соціокультурного компоненту - розширити загальнокультурний світогляд учнів, познайомити з культурою інших народів, сприяти розвитку якостей, необхідних для соціокультурного життя, таких як толерантність до іншої культури, гордість за свою рідну країну.

Гордимось нашими акторами, композиторами, співаками, учителями, які демонструють громадянську позицію через свою майстерність. Ніколо Петраш, композитор родом з міста Конотоп через творчість виражає своє ставлення до війни. Він є автором музики пісень «Україна – це ми», «Я не хочу війни».

Ми не хочем, не хочем війни!

І хоч доля стежками крутими,

Ви кохані, брати і сини,

Повертайтеся додому живими!

Якушев Ігор Юрійович, учитель англійської мови Конотопської гімназії, Заслужений Учитель України, на курсах підвищення кваліфікації поділився досвідом роботи на платформі Reply, яку створили українські фахівці, філіали якої є майже в усьому світі! (Англія, Америка і т.д.).

Надзвичайно важливо на уроках іноземної мови проводити заходи національно-патріотичної спрямованості, влаштовувати акції пам'яті, створювати навчальні проекти, присвячені борцям за незалежність та свободу нашої країни. Успіх патріотичного виховання залежить від правильної організації всієї освітньої роботи зокрема й від створення розвивального середовища. Патріотичне середовище – це не лише предметне оформлення простору а й гуманна й патріотична поведінка всіх учасників освітнього процесу, що базується на взаємоповазі, взаєморозумінні.

Національно-патріотичне виховання молоді потрібно здійснювати на сучасних прикладах відважних і героїчних вчинків. Це історії життя справжніх патріотів, які вражають прикладом і відважністю. Їх тисячі, як і Олександр Григорович Аніщенко – український спецпризначенець, полковник (по смертно) Служби безпеки України, заступник начальника відділу Центру спеціальних операцій «Альфа» УСБУ в Сумській області, учасник АТО. 7 вересня 2019 року у театрі для дітей та юнацтва учні місцевої спеціалізованої школи «Унікум» та Сумська обласна ТРК «Відікон» презентували короткометражний фільм «Олександр – заступник Сумський», присвячений Герою України полковнику СБУ, почесному громадянину міста Суми Олександру Аніщенку.

Сергій Олександрович Табалаа (16 грудня 1995, Лебедин, Україна — 6 листопада 2014, Донецьк, Україна) — український військовик, доброволець, загинув 6 листопада 2014 року під час штурму російськими бойовиками диспетчерської вежі в аеропорту Донецька. Похований на Алеї Слави Центрального міського цвинтаря у рідному місті Суми. Присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» (21 листопада 2016, посмертно) — за особисту мужність, героїчне відстоювання прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції Гідності та у захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України^[2]. Розпорядженням Сумського міського голови від 19 лютого 2016 року № 43-Р іменем Сергія Табали («Севера») названо вулицю м. Суми (колишня назва – «вулиця Паризької Комуни»)^[6]. На честь Сергія Табали встановлена меморіальна дошка в Сумській спеціалізованій школі № 9, міста Суми^[7]. Фотографія Сергія Табали у аеропорту Донецька стала образом для створення пам'ятника українським добровольцям, встановленому у селі Святопетрівське, Київської області.^[7]

Рис.1

29 грудня 2016 в Києві за підтримки благодійних фондів та участі громадських активістів й волонтерів презентовано колекційну марку, створену на честь воїнів, які загинули в боях на сході України. На ній серед інших зображений Сергій Табала. У 2021 році, до 30-річчя відновлення Незалежності України, Сергій Табала був зображений серед тридцяти осіб на картині художника Артура Орльонова «Становлення нації».^[9]

Рис.2

Військовий із Сумщини Володимир Сулим, який обороняв «Азовсталь», після обміну полоненими та реабілітації повернувся додому, в Ромни. У російському полоні він пробув 165 днів.

Про своє перебування в полоні військовий розповів під час зустрічі з роменчанами в одній із місцевих бібліотек. "Пройшов жорсткі етапи. Це — концтабір в Оленівці. Після відновлення Володимир Сулим планує знову повернутися до лав Збройних сил.

Висновки. Національна ідентичність, війна, яка відбувається в житті кожного українця, стали приводом до підвищення ролі національно-патріотичного виховання. Таким чином, національно-патріотичне виховання дітей та молоді - це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність закладів освіти, щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості.

Список використаних джерел

1. Борисов В.В. Педагогічні умови ефективності системи громадянського виховання особистості / В.В. Борисов, С.В. Борисова // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / Південноукраїнський регіональний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів. Херсон: РПО, 2011. Випуск 10. – С.15-18.
2. Закон України «Про освіту» <https://osvita.ua>
3. Іноземні мови. 5-11 класи і навчальні програми та методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2019-2020 навчальному році /Укладач М.Н. Шопулько. – Харків: Вид-во «Ранок», 2019. – 272 с.
4. Концепція Нової української школи <https://mon.gov.ua>
5. Піонтковська Д.В. Психолого-педагогічні умови гармонізації національної ідентичності студентської молоді / Д.В. Піонтковська // Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя: зб. наук. статей; гол. ред. Ж.П. Вірна. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – С 293-297.
6. Ставицький Г.А. Ідентичність як механізм розвитку етнічної самосвідомості у старшому юнацькому віці / Г.А. Ставицький // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. праць. [Ред кол.: Євтух В.Б. (гол. ред.)]. – К.: Фенікс, 2013. – Вип. 13. – С. 146-154.
7. [Пам'ятник добровольцям в селі Святопетрівське - Табала Сергій Олександрович — Вікіпедія \(wikipedia.org\)](#)
8. <https://suspilne.media/324278-dopiti-buli-prinizenna-vijskovij-z-azovstali-volodimir-sulim-pisla-zvilnenna-z-polonu-povernuvsa-na-sumsinu/>

Курило Наталія Григорівна,
викладач української мови та літератури
Державного професійно-технічного навчального
закладу «Сумський центр професійно-технічної освіти»
м.Суми

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Вступ. Національно-мовна ідентичність українців упродовж ХХ - початку ХХІ ст. зазнала досить складної трансформації (значної русифікації та нівелювання української національно - мовної ідентичності). Вивчення цього аспекту є досить важливим завданням сучасної історичної науки, оскільки дає змогу детально відстежити причини й витоки багатьох сучасних проблем не тільки на науково-теоретичному рівні, але й на загальнодержавному та політико - правовому.

Сучасні проблеми української мови є результатом постколоніального статусу України. Доводиться констатувати досить чітку закономірність - там, де було найменше українських шкіл і найбільше неприйняття української мови, саме там виникли найбільші осередки сепаратизму навесні 2014 р. Це стосується не лише, Луганщини та Криму. Нині це загрожує й Одещині, Слобожанщині та деяким іншим частинам України. І саме така тенденція зайвий раз засвідчує істину - без мови немає нації. Національно-мовна ідентичність залишається запорукою збереження нації й української держави.

Мета полягає у виявленні основних тенденцій та особливостей розвитку національно-мовної ідентичності українців упродовж періоду 1923 р.-2023р.

Основна частина. На рубежі 80—90-х років ХХ ст. в українському суспільстві заявив про себе постколоніалізм як різновекторний дискурс — ідеологічний, культурний, науковий. У літературознавстві потужний струмінь української постколоніальної інтерпретаційної практики сформували праці М. Павлишина, М. Шкандрія, Тамари Гундорової, Ніли Зборовської, Г. Сивоконя, С. Єсельчика, М. Рябчука. Здавалося б, із подоланням Україною третього десятиліття незалежності логічно було б перестати характеризувати сучасний період як постколоніальний, пострадянський тощо. Однак такий висновок був би надто поспішним.

Сучасний український простір сигналізує про зміну руху від постколоніалізму до неокolonіалізму, повернення до імперського центру як значущого. Таку зміну ціннісного вектора спричинила налаштованість потужних сил в українському політичному істеблішменті на повернення Україні колоніального статусу (комплекс «українця-колабораціоніста») і те, що більшість української нації уражена малоросійською байдужістю, яка проявляється через відсторонене ставлення до національної проблематики. З огляду на це пропонуване дослідження вплітається в контекст українських постколоніальних студій і загальної проімперської ситуації.

Усі тексти, написані в річищі постколоніальної теорії, що побачили світ з 90-х років ХХ ст., належать науковцям, яких безпосередньо зачепив «імперський час» українського існування. Ця обставина зумовлює або вмотивовує «фокус» сприйняття української літератури з огляду на присутність у ній колоніальних, антиколоніальних, постколоніальних елементів. Дослідники 90-х і наступних десяти років, реконструюючи імперські рудименти у власній культурі, досить обережні щодо неї. Спрацьовує захисний механізм нативістичного спрямування — викинути «чуже» / зайве і зберегти своє. Історія української літератури в контексті аналізу в ній колоніального чи антиколоніального потребує дослідника без цього «фокусу» сприйняття, який не є носієм «колоніального багажу» і здатний уникнути поділу елементів культури на «чужі» і «свої», «зайві» і «потрібні», створити простір інтерпретації без обмежень у «прочитанні» текстів, явищ, знакових постатей. Разом із цим прийде усвідомлення, що будь-який центр (у т. ч. й імперський) існує лише як функція, від нього не конче боронитися, побоюючись реінтерпретувати елементи власної культури.

У західноєвропейському літературознавстві з 60-х років ХХ ст. розпочалося переосмислення культури народів, які перебували під імперським впливом. Започаткували цей процес «Антологія нової негритянської та мальгальської поезії», упорядкована Л. Сенгора 1948 р., книги «Чорна шкіра, білі маски» (1952), «Прокляті люди землі» (1961), «Гнані і голодні» (1961) та ін. У зв'язку з цим до наукового обігу ввійшло поняття «постколоніалізм». Спочатку постколоніальні студії стосувалися дослідження колоній країн Західної Європи. Їх література, найчастіше писана англійською мовою, «викликала зацікавлення у публіки й критики гібридністю естетичних форм і вагомістю порушених культурних та політичних проблем, отриманих у спадщину від попередньої доби» [2, с. 342]. На початку 80-х років ХХ ст. це поняття починають застосовувати і щодо інших колонізованих народів. Пошук подібних ознак колонізованих культур зумовив вироблення штучних уявлень про колоніальну єдність, а також критеріїв, за якими конкретну культуру зараховували або не зараховували до колонізованої з відповідним правом на постколоніальне прочитання. Така ситуація актуалізує необхідність вести мову про існування не однієї постколоніальної культури, а різних культур, що мають власне національне обличчя та потребують індивідуальних підходів і тлумачень.

У контексті постколоніального дискурсу розвивається постколоніальна критика. Як окрема галузь вона утвердилася в 90-ті роки ХХ ст. із появою досліджень Едварда Саїда («Культура й імперіалізм»), Гомі Бгабги («Нація і нарація»), Гаятрі Чакраворті Співак («В інших світах»). У своєму розвитку вона пододала етапи, які, на думку Пітера Баррі, збігаються з етапами розвитку фемінізму: від критики колонізатора до дослідження самої себе [6]. Е. Саїд проаналізував тексти Сходу, застосувавши до них ідеї філософа-постструктураліста Мішеля Фуко. Західноєвропейський орієнталізм він розумів як такий, що відображає хибні уявлення західної людини про Схід, але не

розкриває справжньої сутності східної культури. Західноєвропейську науку задовольняють надумані знання з імперським дискурсом, оскільки вони узгоджуються у баченні Сходу, а також забезпечують толерантне ставлення до колишньої колонії.

Перше цілісне дослідження Е. Саїда з проблем орієнталістики — книга «Орієнталізм», де проаналізовано орієнталістські структури та реструктури, а також оглянуто приховані й очевидні форми орієнталізму сьогодення. Він переконливо демонструє, що «європейська культура значно зміцніла і змогла краще реалізувати свою ідентичність, зіставивши себе зі Сходом як із такою собі штучно створеною і почасти прихованою сутністю протилежного змісту» [3, с. 14]. «Орієнталізм» Е. Саїда сформував коло наукових понять, основоположних для постколоніальної теорії: «інтелектуальна перевага», «перекодована присутність або репрезентація», «культурна сила». Він не мав сумнівів щодо заангажованості будь-якої науки — це руйнувало ілюзію, що гуманітарні студії розгортаються поза сферою політики: студії колонізатора стосовно підкореного ним народу завжди містять геополітичний аспект і є засобом контролю колоніального дискурсу. В «Орієнталізмі» Е. Саїд окреслив методи постколоніальних досліджень: 1) метод стратегічного розташування — «спосіб опису авторської позиції в тексті, де викладено орієнтальний матеріал, про який він пише» [3, с. 34]; 2) метод стратегічного впорядкування — «аналіз відношень між текстами, тобто вивчення способу, в який групи текстів, види текстів, навіть текстуальні жанри набирають маси, щільності та референційної сили, спочатку у відношеннях між собою, а потім і в масштабах усієї культури» [3, с. 34].

Праця Е. Саїда формує категорійний апарат постколоніальних студій, апробує комплекс методів, що відкривають можливості створювати нові (не-імперські) версії орієнтального матеріалу. У центрі його дослідження найчастіше опиняються тексти, в яких імперія говорить про свою колонію. Е. Саїд намагається не так вилучити наративи колонізованого народу з під влади імперського стереотипу, дати їй свій голос, як вказати на хиби, що існують в імперських уявленнях про орієнтальний колонізований світ. Це стає шляхом пошуку справжнього себе в чужому просторі, що позбавляє можливості подолати несамостійність у свідомості колонізованого.

Цілеспрямована русифікаторська політика, спрямована на нищення мовної ідентичності та національної свідомості українців, вела до змішання усіх народів Радянського Союзу на принципах так званого інтернаціоналізму в один, штучно формований, «гомо советікус». Нова українська влада практично не переймалася станом української мови та національної свідомості на Донеччині та Луганщині. Натомість розвитком національно-мовної свідомості опікувалися тільки громадські організації, зокрема Товариство української мови ім. Т. Шевченка, Народний Рух України, «Курінь» тощо. Саме завдяки ним та іншим українським культурно-національним товариствам на Донеччині на межі 1980-х - 1990-х рр. була здійснена спроба українізації національної ідентичності населення краю. Зазначено цілу низку чинників, що стала на

заваді цього процесу. Зокрема, переважно індивідуалістична спрямованість самовираження українців запобігала широкому розвою їхньої мовної ідентифікації та національного самоусвідомлення. Також унаслідок масованої русифікації та насадження шовіністичних стереотипів, українців цілеспрямовано перетворювали на другосортну етнічну масу. Ініціаторами цього переважно виступали колишні партійно-комсомольські функціонери, які впродовж 1990-х рр. досягли керівних постів практично на усіх владних структурах. І саме вони стояли біля витоків сепаратизму задовго до весни 2014 р. Показано, що тривалий час на Донеччині штучно формувалася «донецька ідентичність», що протиставлялася всьому українському. Висвітлено, що впродовж періоду незалежності на Донеччині оформився конгломерат криміналітету з владою та підконтрольними їм правоохоронними органами. Користуючись усіма можливостями української незалежної держави, цей «конгломерат» був вороже налаштований до всього українського, що, серед іншого, й зумовило події 2014 р. на Донбасі.

Упродовж існування тоталітарного режиму в УРСР спостерігався процес тотальної русифікації. Чи не найбільший удар був спрямований на національну ідентичність жителів урбанізованих, промислових регіонів України. Саме в цьому промислово-індустріальному краї для українців проблема національної ідентичності була особливо гострою й зазвичай зводилася до такого вибору: або зросійщуватися (насамперед - у мовному відношенні, а іноді - й із зміною прізвища на кшталт російського), або ж бути завжди готовим потрапити під репресивні дії радянської влади. За таким умов деформації піддавалася не лише культурна ідентичність, але й національна свідомість, ментальність й етнопсихологія української нації.

Упродовж періоду другої половини 1980-х - початку 1990-х рр. провідними ініціаторами процесу відродження українського державотворення були громадсько-політичні та культурно-освітні організації й товариства. Вони також відіграли важливу роль у руйнуванні основоположних засад командно-адміністративної системи в зазначених регіонах. Унаслідок утворення Товариства української мови імені Т. Шевченка з'явилася нова перспектива активного розвою національно-мовної ідентичності українців. Населення краю, попри тривале винищення державотворчих традицій, змогло зробити вибір у напрямі на самостійницький політико-правовий і національно-культурницький розвиток. Наслідком зазначеного процесу стало здобуття Україною незалежності. Водночас особливо актуальною стала потреба проводити державну політику, спрямовану на відродження культури як титульного етносу, так і національних меншин. Період другої половини 1980-х - початку 1990-х рр. ознаменував поступовий відхід від денационалізованого самоусвідомлення українців краю. Проте позбутися нав'язуваних десятиріччями радянських стереотипів пересічним громадянам було нелегко.

Тодішня влада прагнула лише в певний спосіб встановити колективну ідентичність, згуртувати соціум навколо якихось абстрактних цінностей чи вузькопартійних пріоритетів. Натомість розвитком української мови та

національної свідомості, хоча й дещо спорадично й хаотично, переймалися лише громадські організації й товариства. Певним наслідком цього стали результати референдуму 1 грудня 1991 р., коли на Донеччині з 76,6% тих жителів краю, які взяли участь у голосуванні - 84% підтримали самостійність України. Хоча цей досить високий відсоток, порівнюючи з усеукраїнським, виявився одним із найменших у країні.

Отже, в другій половині ХХ та на початку ХХІ ст. мало місце тотальне домінування комуністичної ідеології, а відтак - поява та активне поширення ідеологем Партії регіонів, зокрема - й доктрини «Руського мира». Останнє зумовлювало масове українофобство та приниження всього українського. Водночас русифікація та українофобство не зупинили процес розвитку національно-мовної ідентичності на теренах. І спротив російській окупації та формуванню «ДНР» з боку українців вже з квітня 2014 р. - цьому яскраве свідчення.

Висновки. Сучасна ситуація з українською ідентичністю стала лише продовженням системного насадження «Руського мира» в Україні та деформації національно-мовної ідентичності українців. У наш час, особливо з огляду на події на Донбасі, українська мова стає визначальним чинником самовизначення особи. Питання національно-мовної ідентичності українців має стати однією з важливих ознак подолання в Україні посттоталітарного синдрому в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Вельш В. Наш постмодерний модерн / Вольфганг Вельш ; Пер. з нім . [А. Л. Богачова, М. Д. Култаєвої, Л. А. Ситніченко]. – К. : Альтерпрес, 2004. – 328 с.
2. Крічлі С. Вступ до континентальної філософії / Саймон Крічлі ; [Пер. з англ. В. Менжуліна]. – К. : ТОВ «Стилос», 2008. – 152 с.
3. Саїд Е. Орієнталізм / Едвард В. Саїд ; Пер. з англ. В. Шовкун. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 512 с.

Колесник Тетяна Євгеніївна,
вихователь Сумського дошкільного
навчального закладу (ясла-садок) №33
«Маринка» м. Суми, Сумської області

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вступ. За даними державного інституту розвитку сім'ї та молоді майже 30% українських студентів планують назавжди залишити Україну після навчання, а ще 25% хотіли б поїхати на заробітки за кордон. У цих умовах постає необхідність розв'язання на державному рівні найгостріших проблем, пов'язаних з вихованням патріотизму та формуванні національної свідомості

населення України як основи консолідації суспільства і зміцнення держави.

Національно-патріотичне виховання – одна з найбільш актуальних завдань нашого часу. Сьогодні матеріальні цінності домінують над духовними. Відродження духовно-морального виховання це крок до відродження України. Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Щоб досягти цієї мети, виховувати патріотів слід вже з дошкільного віку [4].

Мета статті: охарактеризувати особливості формування національно-патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку; висвітлити форми роботи з дітьми з національного-патріотичного виховання в Сумському ДНЗ №33 «Маринка».

Основна частина. Дошкільне дитинство – найважливіший період становлення особистості людини, коли закладаються основи громадянських якостей, формуються перші уявлення дітей про навколишній світ, суспільство і культуру. У дошкільному віці почуття панують над усіма сторонами життя дитини. Саме національно-патріотичне виховання є одним з найважливіших елементів суспільної свідомості, адже це основа життєздатності будь-якого суспільства і держави, спадкоємності поколінь. Розуміючи актуальність даної проблеми на сучасному етапі, формування особистості дошкільника неможливо без виховання з дитячих років поваги до духовних цінностей.

Психологи підкреслюють важливість дитинства в процесі становлення особистості. Зокрема, український вчений І. Бех говорить, що «Виховання особистості має розпочинатися уже з першого рогу життя дитини». А дошкільне дитинство, згідно з висновками психолога, є віковим періодом, коли закладаються основи високих соціальних мотивів і благородних почуттів. Майже увесь подальший розвиток дитини залежить від виховання в перші роки життя [2].

Національно-патріотичне виховання дітей має мати випереджувальний характер, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку й особистісним характеристикам дітей. Саме тому дошкільний вік є найсприятливішим для формування першооснов національної самосвідомості дитини, виховання вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття патріотизму. Патріотичне почуття це переживання, з яких у майбутньому виросте громадянська позиція особистості, її людська та національна гідність. У дитинстві вони виявляються в любові до рідної оселі, міста, в якому народилися, рідної землі, шанобливому ставленні до культури своєї родини, мови [5].

Формування національної свідомості та громадської відповідальності починається з раннього віку і триває протягом усього життя. Уже з перших днів життя особистість дитини формується під впливом материнської мови, колискової пісні, бабусиної казки [3].

Підростаючи, дитина бере участь у святах і обрядах, засвоює народні

пісні, залучається до спільної діяльності, переймаючи досвід попередніх поколінь рідного народу. Дорослі впливають на дитину вчинками, поглядами та моделлю поведінки, адже в ранньому віці малюк спершу фіксує емоційне ставлення, а вже потім засвоює певні знання. Дитина усвідомлює суспільні цінності, починає керуватись у своїй поведінці моральними нормами. Вони спрямовані на розкриття і формування людських моральних якостей особистості, таких як любов, гідність, вірність, відданість батькам, залучення до джерел національної культури, збереження природи рідного краю [8].

Патріотичне виховання дошкільників має вирішувати широке коло завдань. Це не лише виховання любові до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, з якої зароджується любов до рідного краю, а й виховання шанобливого ставлення до людини-трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальнонародних свят [6].

Мета національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку полягає в тому, щоб посіяти і виростити в дитячій душі зерна любові до рідної природи, до рідного дому і сім'ї, до історії й культури країни, створеної зусиллями рідних і близьких людей, тих, кого звать співвітчизниками.

Формування національно-патріотичних почуттів дітей дошкільного віку має поєднуватися з вихованням їх у дусі миру. У новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти зазначено, що кожна країна має свою територію, на якій проживають люди з різним кольором шкіри, волосся, розміром очей тощо. Вони мають свою культуру, звичаї, мову. Діти мають усвідомлювати, що всі народи світу прагнуть миру і щасливого життя, процвітання рідної країни і всієї планети, турбуються про майбутнє дітей [1].

Виховання дітей здійснюється щодня, на заняттях, заходах, святах, в грі і в побуті. Робота будується таким чином, щоб вона проходила через серце кожного вихованця дитячого садка. Любов маленької дитини-дошкільника до Батьківщини починається з відношення до найближчих людей – батька, матері, дідуся, бабусі, з любові до свого будинку, вулиці на якій він живе, дитячому садку, селищу або місту.

Величезне значення має ознайомлення дошкільників з історичними, культурними, національними, природно-екологічними цінностями рідного міста і області. Знайомлячись з рідним містом, його визначними пам'ятниками, дитина навчається усвідомлювати, що вона живе у певний часовий період, в певних етнокультурних умовах і в той же час повинна прилучатися до багатств національної та світової культури [7].

Головною метою закладу дошкільної освіти у патріотичному вихованні дошкільників виступає закладання основ моральної особистості з активною життєвою позицією, з творчим потенціалом, здатним до самовдосконалення, гармонійної взаємодії з іншими людьми.

Основними умовами ефективної реалізації завдань національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти є такі: організація розвивального середовища (природного, соціального, предметно-культурного); належне програмно-методичне забезпечення

освітнього процесу (необхідними програмами, навчально-методичною, художньою літературою, методичними розробками тощо); інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності; співпраця з батьками вихованців у питаннях психолого-педагогічної просвіти, залучення до участі в освітньому процесі дошкільного закладу.

Так, як картину світу дітям малюють дорослі, важливою умовою успішної роботи в ЗДО щодо патріотичного виховання є готовність педагога: його володіння державною мовою, постійне прагнення до удосконалення, набуття теоретичних та практичних навичок, чітка громадянська позиція.

Нині розповсюджена думка, щоб сформувати свідомого громадянина й патріота необхідно розвивати в дитини комплекс певних компетентностей, індивідуальних якостей і рис характеру. Мається на увазі: повага до батьків, свого роду, традицій та історії рідного народу, розуміння своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника; працьовитість; високу художньо-естетичну культуру тощо; патріотичну самосвідомість та громадянську відповідальність, готовність працювати для процвітання Батьківщини, захищати її; повагу до Конституції; законів української держави; досконале володіння державною мовою [7].

Безперечно, перераховані вище якості неможливо сформувати в повному об'ємі у дитини дошкільного віку. Однак, закласти фундамент, який в майбутньому надасть можливість «будувати» громадянина-патріота не лише можливо, а й необхідно, враховуючи переваги, які надає дошкільний вік для успішного виховного процесу.

Діти дошкільного віку активно приймають участь в житті народу. Надбання нації, яке формувалось сотнями літ (традиції, звичаї та обряди) мають прямий вплив на виховання як національного, так і особистісного. Спочатку сім'я, а потім і заклад дошкільної освіти вчить дитину шанобливо ставитись до видатних українських історичних і культурних діячів, поважати ідеали, які вони відстоювали, вшанувати їх пам'ять. В дошкільному віці доречно формувати культ рідного дому, сім'ї, рідного села або міста, культ предків, знайомити дитину з національними та етнічними символами.

Варто зазначити, що не тільки на заняттях, а й у повсякденному житті педагоги нашого закладу в тісній співпраці з батьками працюють над такими напрямками патріотичного виховання: виховання любові та поваги до найрідніших людей, усвідомлення тісного взаємозв'язку між поколіннями; ознайомлення дітей дошкільного віку з природою рідного краю, різними типами природних ландшафтів України, її специфічним рослинним і тваринним світом, визначними природними об'єктами; формування уявлень про назву рідного міста, найближчих вулиць, площ, столицю нашої Батьківщини, про її визначні місця; ознайомлення із державною символікою України та людьми, які прославили нашу країну; залучення дітей до народознавства – вивчення культури і звичаїв рідного народу; формування доброзичливого, толерантного ставлення до культури інших народів.

З метою реалізації окремих вищезазначених завдань, створюємо умови для накопичення дітьми першого позитивного загальнолюдського духовного досвіду через активне залучення дітей до різних видів діяльності: ігри та ігрові вправи; організація творчих ігор, ігор-драматизацій на основі літературних творів, дидактичних ігор і вправ, проблемно-пошукових ситуацій; спостереження у природньому, культурному, соціальному довкіллі; екскурсії вулицями рідного міста до історичних пам'яток, визначних місць; читання художньої літератури; слухання народної, класичної, сучасної музики; розглядання творів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва; бесіди на теми національно-патріотичного спрямування; самостійне складання дітьми розповідей-міркувань відповідної тематики з метою вироблення у них власних ставлень і оцінок, суджень, цінностей, що стануть підґрунтям для подальшого формування переконань і світоглядної позиції особистості; перегляд відеофільмів, презентацій; проведення спільних з батьками заходів.

Поряд із традиційними технологіями широко використовуємо у своїй роботі – інноваційні. А саме: використання інформаційно-комунікативних технологій. Це презентації: «Моя країна – Україна», «Державні та національні символи України», «Дивовижні місця України» та інші, за допомогою яких знайомимо з історією країни, її символікою, видатними людьми, красою природи та виховуємо любов до неї України.

Технологію співробітництва – використовуємо під час вивчення тем «Моя сім'я», «Рідне місто». Використовуємо колективні творчі справи, разом з дітьми та батьками проводимо трудові десанти: «Посади калину» – садили кущі калини на території садочка, завчаючи прислів'я «Без верби і калини – нема України», «Посади калину біля хати – будеш завжди щастя мати», «Чисте місто – чиста країна», під час яких виховуємо високу моральну культуру та охайність. Активно застосовуємо інтерактивні форми роботи: інтелектуальні ігри, виставки дитячої творчості, тощо.

Крім того вихователі у своїй роботі все більше використовують «Технологію інформаційно-ігрової творчості» Н. Гавриш та О. Безсонової. Сутність технології – стимулювання пізнавальної активності національно-патріотичного виховання дошкільників засобами коректурних таблиць. Технологія сприяє вихованню патріотизму у дошкільників; розвитку мислення й мовлення дітей; удосконаленню сприймання, уваги, пам'яті; формуванню у дошкільнят основ світогляду; розкриттю творчих здібностей дітей; забезпеченню пізнавальної активності, стійкого інтересу до інтелектуальної діяльності.

Основними засобами у роботі з коректурними таблицями є інтелектуально-мовленнєві завдання, ігри-вправи з національно-патріотичного виховання, що будуть постійно корегувати уявлення дітей про предмети патріотичного спрямування, відстежуючи їх взаємопов'язаність.

Висновки. Шляхи національно-патріотичного виховання дошкільників у ЗДО проходять через збагачення їхнього світогляду певними знаннями, формування уявлення про суспільні явища і події у світлі загальноновизнаних

тлумачень, накопичення соціального досвіду життя у найближчому оточенні (сім'ї, вулиці, місті, селі), через залучення до культури, родинних традицій, виховання любові до Батьківщини і рідного дому.

Заклад дошкільної освіти має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві. Досягнути цієї мети нам допомагає використання різних форм і методів роботи.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник : А. М. Богуш ; [авт. кол-в : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.]. К. Видавництво, 2021. 37 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
3. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ. 2011. 398 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527), 10 с.
5. Кузьмук Л. Плакаємо патріотів / Л.Кузьмук // Дошкільне виховання. – 2015. – №8. – С.14-17.
6. Лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» URL: https://drive.google.com/file/d/1HvuZxzpuZyaikyJJxE_88rbZDT8J8RbdP/view, 2 с.
7. Лист МОН від 25.07.2016 № 1/9-396 «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах», 9 с.
8. Солонська А., Майгутяк Н. Формування патріотичних почуттів у старших дошкільників. Науковий вісник Мелітопольського держ. пед. у-тету: зб. наук. праць. Серія: Педагогіка / ред. кол.: І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. 2017. Вип. 2 (19). С. 88–92.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДОШКІЛЬНЯТ

***Анотація.** Для України на сучасному етапі розвитку, як ніколи раніше, стоїть громадянська ідентичність підрастаючого покоління. Сьогодні держава докладає значних зусиль для формування громадянської солідарності та громадянської єдності на основі єдиної нації.*

***Ключові слова:** громадянська ідентичність, виховання дітей дошкільного віку, національна духовність, патріотизм.*

***Постановка проблеми.** В умовах сьогодення, педагоги та батьки прикладають зусилля для зміцнення національної ідентичності дітей як основи, яка виховує справжній патріотизм. І для педагогів закладу дошкільної освіти дуже важливо підібрати до дитини індивідуальний підхід, щоб підштовхнути її до самовираження, сформувати прихильність до рідної культури.*

***Мета статті:** проаналізувати напрямки формування громадянської ідентичності у дітей дошкільного віку*

***Виклад основного матеріалу.** У сучасному суспільстві актуальність формування громадянської ідентичності дітей зумовлюється гострою необхідністю державотворчих процесів, утвердженням громадянського суспільства, відродженням національної ідеї.*

Найважливішим, самобутнім і неповторним періодом у становленні особистості є дитинство. В цей час формується оцінка дитиною свого «Я», яка є регулятором її моральної поведінки, лежить в основі знань про свої права та обов'язки, на ній ґрунтуються такі почуття, як відповідальність, сором, провина, совість. Тому, на нашу думку, саме в цей період потрібно починати підготовку дитини до життя, неабияку увагу приділяючи формуванню ідентичності дитини.

З першого дня в нашому дошкільному закладі ми починаємо ознайомлювати малят з національними духовними цінностями, формуючи в них насамперед такі морально-етичні засади:

- почуття власної гідності;
- почуття колективізму (вміння виконувати доручення, бажання допомогти слабшому);
- прагнення уникати конфліктних ситуацій;
- повагу до старших;
- любов до рідних (піклування про їхнє здоров'я, прагнення підтримати їх).

Виховання громадянських якостей у дошкільників передбачене "Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні". Так, одним із показників життєвої компетентності дошкільника є формування комплексу уявлень дитини про

держави, народи, нації, суспільство як узагальнені категорії, розуміння себе громадянином.

У Концепції розвитку громадянської освіти в Україні зазначається, що основними змістовими напрямками громадянського виховання в закладах дошкільної освіти є «навчання основам самоідентифікації, усвідомленню приналежності до спільноти, громади, держави; виховання поваги до державної мови та державних символів; сприяння гармонійній соціалізації у спільноті, формуванню розуміння різних соціальних ролей; формування здатності до спільної колективної діяльності, сприяння набуттю досвіду досягнення спільних цілей»[5, с.101].

Виховання громадянина – це процес формування громадянськості як складової якості особистості, що дає їй можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично діє здатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, залучати її до суспільного життя, в якому права людини є визначальними

Громадянська ідентичність – це усвідомлення себе представником певної нації і оцінка себе як носія національних цінностей: мови, релігії, етичних норм, культурної спадщини, тощо.

Національна ідентичність є однією з найважливіших складових структури соціальної ідентичності оскільки усвідомлюючи свою належність до соціуму, людина здатна самовизначитись, самоствердитись і реалізуватись. Вік до 6 років є фундаментальним періодом для виховання національної ідентичності людини. За цей невеликий відрізок часу дитина встигає набутти незамінних знань, які допоможуть ідентифікувати себе з нашою країною, сформує основи патріотизму та бажання діяти на користь розвитку своєї держави. Тому, саме в дошкільному закладі освіти необхідно приділяти цьому великої ваги.

Насамперед, вихователь має бути з чіткою громадянською позицією, бути патріотом своєї країни, адже він організовує процес виховання, залучає дітей до пізнання своєї країни, пробуджує любов до неї, гордість приналежності до українського народу. Великою помилкою є те, що вихователі дають лише зовнішні знання про країну (символіка, герб, прапор, гімн), а в першу чергу, потрібно викликати у дітей «емоційні» знання, такі як повага до мови, любов до рідної землі, Батьківщини, гордість за те, що я - українець[1, с.39].

Головними маркерами громадянської ідентичності можна вважати мову (надання українській мові статусу державної, обов'язкове застосування її в офіційній сфері, у системі освіти та діяльності засобів масової інформації), державну символіку (гімн, прапор, герб України), календар святкових дат (якими вшановуються визначні події в історії України, її видатні особи)[3,с.34].

Це сприяє усвідомленню громадянами України спільності свого минулого та майбутнього, інтерналізації тих політичних та культурних цінностей, які мають бути ідентитетами національної належності й дозволять населенню України сприймати себе як єдину соціальну спільноту.

Сформованою громадянська ідентичність може бути тоді, коли особистістю не тільки усвідомлюється її належність до держави, громадянином

якої вона є за своїм статусом, та належність до спільноти співгромадян, пов'язаних між собою перш за все економічними та політичними зв'язками, але й набувають ціннісної значущості всі атрибути державності, її символіка, а спільна з іншими співгромадянами «територія життя» сприймається як Батьківщина. Саме на ці ідентитети орієнтується особистість, визначаючи своє місце у соціальному просторі[1, с. 89].

Аналізуючи структуру громадянської ідентичності, можна визначити показники сформованості громадянської ідентичності. У межах когнітивного компоненту дошкільника необхідно знати:

- кордони, географічні особливості, основні історичні події;
- соціально-політичний устрій (символіка та державні свята);
- конституцію України (основні правила та обов'язки);
- етнічну приналежність (традиції, культура, національна цінність);
- загальнокультурну спадщину України;
- орієнтацію в системі моральних норм і цінностей;
- екологічні знання (ставлення до природи, здорового способу життя);
- правила поведінки в надзвичайних ситуаціях.

У межах ціннісного та емоційного компонентів у дитини мають бути розвинені:

- почуття патріотизму та гордість за свою країну;
- позитивне прийняття своєї громадянської ідентичності;
- міжетнічна толерантність, готовність до рівноправної співпраці;
- доброзичливе ставлення до оточуючих, готовність протистояти насильству;
- позитивне сприйняття світу, повага до сімейних цінностей;
- моральна самооцінка.

Якщо брати до уваги діяльнісний компонент, який визначає ті умови, за яких формуються основи громадянської ідентичності, то сюди можна віднести участь дітей та батьків у громадському житті дошкільного закладу.

Формування громадянської ідентичності дітей, це цілеспрямований, систематичний та багатоплановий процес, тому в дошкільному навчальному закладі повинні бути створені відповідні умови, а саме:

- організація розвивального середовища (природного, соціального, предметно-культурного);
- належне програмно-методичне забезпечення освітнього процесу (необхідними програмами, навчально-методичною, художньою літературою, методичними розробками тощо);
- інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності; систематичне вивчення стану освітньої роботи, її результативності;

- оптимізація методичної роботи з кадрами, в тому числі із застосуванням сучасних засобів інформування з професійних питань, використанням інтерактивних форм підвищення фахової майстерності педагогів закладу;
- зв'язок з іншими навчальними закладами, науковими установами, музеями, громадськими, волонтерськими організаціями тощо;
- співпраця з батьками вихованців у питаннях психолого-педагогічної просвіти, залучення до участі в освітньому процесі дошкільного закладу;
- своєчасна і дієва допомога з боку управлінських, методичних служб різних рівнів.

Останнім часом, наша держава переживає складні часи. Запорукою усвідомлення себе як патріота та громадянина є наша освіченість, вчинки, діяльність. Тільки шляхом освіти і практичних дій, на прикладах минулих поколінь і сучасних героїчних сторінках історії можна виховати громадянина .

Провідна роль у реалізації визначених державою для навчання та виховання завдань, належить вихователю, який має працювати на рівні сучасних вимог, постійно удосконалюючись, розвиваючи і збагачуючи свою професійну компетентність, інноваційну культуру, технологічний потенціал [4, с. 101].

Громадянська позиція свідомого українця має полягати в активному обстоюванні традиційних для нашого менталітету чеснот: любові до рідної землі, товариськості, розумної достатності, цінності родинного життя, духовності повсякденного буття, уважного ставлення до людей.

У базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» завдання з ознайомлення з державними символами у сферах життєдіяльності «Природа», «Культура», «Люди», «Я сам» подано інтегровано. Пріоритетною сферою щодо ознайомлення з державними символами є сфера життєдіяльності «Люди» [3, с. 55-59].

Висновки: Одним із пріоритетних напрямків формування громадянської ідентичності є громадянське виховання – процес формування свідомого громадянина, людини з притаманними їй особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Вербицька П. Понятійний апарат громадянського виховання особистості Вісник Житомирського державного університету. Випуск 43. Педагогічні науки 2009. – с. 39-44
2. Дерев'янка Н. Теоретичні засади формування громадянської культури школярів; за ред. Костіва В.; М-во освіти і науки України; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 199 с.
3. Завалевський Ю. І. Громадянська освіта і громадянське виховання в закладах освіти: наук.-метод. Рекомендації, Чернівці: Букрек, 2004. 47 с.

4. Коток М. О. Компоненти та критерії вихованості особистісної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи: тези конференції молодих учених Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 21-22 квітня. 2020 с. 101-106

Ніколаєнко Наталія Анатоліївна
старший викладач Відокремленого структурного підрозділу
«Сумський фаховий коледж Національного університету
харчових технологій»

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню теоретичного аспекту сутності громадянської ідентичності. Кожен громадянин має відчувати свою ідентичність, належність до певної спільноти, мати визнання своєї унікальності, усвідомлювати й дотримуватися норм і очікувань соціального середовища, у якому він перебуває.*

Ключові слова: ідентичність, громадянська ідентичність.

Сьогодні, коли Україна переживає надзвичайно складний період у своєму політичному розвитку. Вперше за багато років незалежності надто гостро постало питання єдності держави, збереження територіальної цілісності, суверенітету. Громадянська ідентичність громадян України є складним і неоднозначним явищем. Адже саме вона є чинником, який сприяє самоорганізації індивідів, об'єднаних належністю до однієї держави як сукупності «ми», підтримуючої єдину систему смислів, переконань, уявлень про державу, свою країну, себе як члена спільноти. Формування громадянської ідентичності пов'язано як із загальносвітовими тенденціями розвитку, так і з умовами, в яких наразі функціонує українська державність. Громадянська ідентичність найбільш чутливо реагує на політичні зміни в країні та світі в цілому, вона належить до найважливіших функціональних елементів сучасних політичних систем. Чинниками національної та громадянської ідентифікації виступають національна належність, народність та громадянство, які мають у своїй основі ендогенну природу.

Мета статті полягає у висвітленні основних концепцій поняття громадянської ідентичності на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Громадянська ідентичність – поняття, яке у загальних рисах можна описати як індивідуальне почуття приналежності до спільноті громадян конкретної держави, що дозволяє громадянській спільноті діяти як колективний суб'єкт. Слушною є думка про те, що «громадянська ідентичність – це ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення або феномен свідомого та активного громадянства, усвідомлення

себе членом громадянського суспільства» [2, с. 239].

Громадянська ідентичність є багаторівневим особистісним утворенням і складається із таких компонентів: когнітивний (пізнавальний) – це достатні знання про владу, символіку держави, правові організації суспільства, суспільно-політичні події, вибори, лідерів політики, партій та їх програми; емоційно-оцінний – готовність та бажання взяти участь в житті країни, наявність власного ставлення, рефлексивність знань і уявлень; ціннісно-орієнтовний – толерантність, повага прав людей та самоповага, повага та прийняття правових основ суспільства та держави; діяльнісний (поведінковий) – брати відповідальність за прийняття рішень, брати участь у громадському житті закладів освіти та житті країни, мати самостійність у виборі рішень, здатність протистояти асоціальним діям та вчинкам [1, с. 392].

Процес формування громадянської ідентичності передбачає усвідомлення особистістю її належності до держави, громадянином якої вона є за своїм статусом, та належності до спільноти співгромадян. Важливою є також цінність та значущість всіх атрибутів державності, її символіка, визначні історичні дати, видатні особи, спільна з іншими співгромадянами територія спільного буття. Таким чином, громадянська ідентичність передбачає спосіб організації і реалізації громадянської спрямованості особистості в діяльності.

Громадянська ідентичність визначає ступінь консолідації народу, готовність громадян до завзятої протидії як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам. Не випадково у вітчизняній та зарубіжній науці є чимало різноманітних досліджень проблем ідентичності у широкому спектрі гуманітарного знання. Через вивчення феномену ідентичності науковці намагаються віднайти адекватні відповіді на складні виклики сьогодення, що знов актуалізує соціокультурні і геополітичні проблеми, які нині набрали загрозливої гостроти в умовах російсько-української війни. Ця тема є надто актуальною для України і для країн єдиної Європи, яка піклується про збереження культурної ідентичності, своєрідності кожного народу, що увійшов у Європейський Союз, бо жодний з них не збирається втрачати національну самобутність.

Громадянська ідентичність неможлива поза існуванням достатньо розвинутого громадянського суспільства. Саме в цих громадських повсякденних об'єднаннях люди утворюють спільне бачення, знаходять основу для порозуміння, здатні зменшувати та вирішувати можливі протиріччя своїх вихідних ідентичностей. Створюючи умови для розвитку громадянського суспільства, держава і влада будують міцну, єдину, неподільну націю. Тільки сформована спільна громадська ідентичність стане міцною основою національної свідомості громадян України, сприятиме забезпеченню участі в суспільно-політичному житті країни представників різних етнічних, мовних, релігійно-конфесійних груп та ін.. Наявність спільної ідентичності громадян є передумовою життєздатності держави, дієвості її політики та повноцінності реалізації національних інтересів. Нині актуальною є проблема визначення важливості та обґрунтування ролі громадянської ідентичності як фактору

консолідації сучасного українського суспільства.

Проблеми громадянської ідентичності, її теоретичні та прикладні аспекти викладені у працях зарубіжних науковців, зокрема Е. Гіденса, І. Гофмана, Ю. Хабермаса, Е. Тофлера, Е. Еріксона, М. Кастельса, Т. Лукмана, І. Ноймана, Е. Сміта, С. Хантінгтона та ін.

Проблеми національної цивілізаційної самоідентифікації набули актуальності на початку ХХІ ст. у відродженій українській державі. Ці проблеми знаходяться у центрі уваги її інтелектуальної еліти, серед якої слід виділити С. Кримського, С. Курбатова, Ю. Павленка, М. Поповича, О. Семашко, М. Шульгу та ін. Такі українські дослідники як Т. Бевз, О. Дашевська, М. Рябчук, Я. Грицак, Л. Нагорна, Н. Пелагеша, М. Степико, Т. Кучера, Ю. Тищенко, у своїх працях приділяють значну увагу питанням формування та визначення національної ідентичності громадянського типу. У контексті сучасної української наукової думки варто відзначити монографію М.Т. Степико «Українська ідентичність: феномен і засади формування» де розглядається українська ідентичність як комплексне утворення таких складових як національна, етнічна та громадянська [12]. Українські дослідники вивчили проблему формування ідентичності у контексті національної самосвідомості та патріотичного виховання. Зокрема, це І. Бех, В. Кузь, Ю. Руденко, О. Сухомлинська та ін

Висвітленню та з'ясуванню сутності феномену ідентичності, його трактуванню з позицій різних суспільних наук та наукових парадигм, присвячені роботи Е. Головахи, Н. Паніної, В. Євтуха, О. Ручки, М. Черниш, В. Жадько, Л. Сокуранської, А. Мусііздова, Н. Шульги та ін.

Умовою ідентифікації сучасного українського суспільства є пошук етнічних витоків, збереження національної ідентичності, відтворення та розвитку етнічної, культурної та мовної самобутності [9, с. 231–232]. Саме в пошуках своєї ідентичності, підкреслює Е. Тоффлер, формується загострене усвідомлення своєї індивідуальності – характерних особливостей, що роблять нас унікальними (Тоффлер, 2000).

Грушевський уже більше як сто років тому, шукаючи відповіді на питання про українську ідентичність, у брошурі «Хто такі українці і чого вони хочуть» звертав увагу на такі чинники національної самоідентифікації. «Передусім, розуміється, – зазначав Грушевський, – [Українцями є] всі ті, хто зроду Українець, народився і виріс з українською мовою на вустах і хоче тепер йти спільно зі своїм народом, з усіма свідомими синами українського народу, які хочуть працювати для його добра, боротися за його свободу та кращу частку. Але не тільки хтось природжений Українець, а також і кожен, хто щиро хоче бути з Українцями, і почувається їх однодумцем, товаришем, членом українського народу, бажає працювати для його добра. Якого б він не був роду, віри чи звання – це не важливо. Його воля та свідомість вирішує справу» [5]. Пояснення такої значущості феномену ідентичності можна знайти у тиражованій цитаті З. Баумана: «Справа не в тому, що дослідження ідентичності стають сьогодні незалежною та швидко розвиненою галуззю

знання; відбувається щось більше, і можна сказати, що ідентичність стає призмою, через яку розглядаються, оцінюються та вивчаються багато важливих рис сучасного життя» (Bauman Z., 2004). А. Кисла зауважує що «Україна з різних причин проходить дуже складний шлях розвитку демократичної, цивілізованої держави. Дуже важливу позицію у цьому процесі займає громадянська ідентичність, оскільки вона є фактором консолідації українського суспільства. Громадянська ідентичність має різні ступені презентації, що пояснюється внутрішніми, регіональними, соціально-культурними відмінностями тощо». Також вона відзначає, що «Українська держава складається з різних культур та самобутностей. Нині Україна перебуває на такому етапі розвитку, коли громадянська ідентичність є основою для консолідації різних етнічних та культурних громад. Проте для українського суспільства також важливо розвивати етнічну, місцеву, регіональну, європейську та глобальну ідентичність. Раціональний розвиток ідентичності є причиною успішного розвитку України» [8]. М. Закіров аналізує проблеми узгодження національних і етнічних інтересів в структурі державної ідентичності поліетнічних держав. Робить наголос на обумовленості проблем ідентичності характером попереднього історичного державного досвіду і соціокультурних особливостей суспільства та наголошує, що ідентичність є багатовимірною динамічною структурою [7]. Як зауважує українська дослідниця Т. Бевз, «політична трансформація не може не породжувати певну «кризу ідентичності», складовою частиною якої є і криза громадянської ідентичності. Наслідки цієї кризи безпосередньо впливають і на процес становлення громадянської ідентичності»[2].

Отже, суспільство і громадяни України потребують довгострокової, цілеспрямованої й комплексної державної політики з формування спільної громадянської ідентичності. Розв'язання існуючих проблем у цій сфері потребує узгоджених зусиль держави і суспільства, особливо в умовах російсько-української війни. Щоб народ був сувереном або суб'єктом влади в державі, він зобов'язаний виробити спільну ідею, заради якої створює суспільство, скріплюючи його засобами свідомо обраних засобів і механізмів врегулювання всіх проблем, які супроводжують життя людей. Складність вироблення спільної об'єднуючої ідеї зумовлена також тим, що фактично в будь-якій країні проживають різні народи або ж представники різних народів і етнокультурних груп. У такому разі їх об'єднує якась підсвідома ідея, яка, ніби захищаючись, досить часто гальмує як розробку, так і впровадження в суспільне життя якихось свідомо розроблених ідей, які б об'єднали всіх громадян у державне суспільно-політичне об'єднання попри всі відмінності між ними.

Як зауважує А. Сіротова, «в Україні проблема Європи постала як проблема ідентичності. Ототожнення себе з Європою, її культурним і політичним спадком на зламі 80-х і 90-х років ХХ ст. почало означати не лише політичний, але й геополітичний вибір, причому на цьому переломному етапі переважає переконання про європейськість української культури, європейську

ідентичність України» [11, 57]. Я. Грицак наголошує: «можна по-різному бути українцем, як зрештою існують різноманітні способи бути людиною» [4]. М. Михальченко пропонує таку класифікацію умовних форм ідентичності, що склалися на даний момент в Україні. В якості провідних виокремлюються групи а) «традиціоналістів», орієнтованих на минуле, переважно радянське; б) «прожектерів футуристів», до яких дослідник відносить ентузіастів транснаціонального глобалізованого майбутнього; в) «прагматиків сучасників», для яких домінантою поведінки є потреба самореалізації в будь-яких умовах; і, нарешті, націонал «патріотів, власне, adeptів національної ідеї в її класичній формі» [10]. Тут принциповим є те, що саме українській національній ідентичності відводиться роль динамічного чинника, що змушує самовизначатися відносно його імперативів кожного члена суспільства. Формування модерної української державної ідентичності дозволить сформулювати власну самостійну і самодостатню модель української державної ідентичності, позбавитися стереотипів вторинності, недостатньої зрілості, що нам наполегливо нав'язується. Ми повинні бути консолідованими, згуртованими особливо нині, в умовах російсько-української війни. Кожна людина, яка проживає на території України, повинна ототожнювати себе з українцем, поважаючи багатокультурний характер людського співтовариства.

Висновки. Формування основ громадянської ідентичності є актуальною проблемою суспільства в нових соціально-політичних реаліях української державності, це процес цілеспрямованого і систематичного впливу на свідомість і культуру поведінки, здійснюваний для досягнення необхідного рівня правових знань, вироблення глибокої поваги до закону і звички точного виконання його вимог на основі особистого переконання. Ефективність формування громадянської ідентичності в сучасному суспільстві залежить від багатьох чинників. Такий процес можливий лише за реалізації прав і свобод людини, де рушійною силою повинні бути такі основні принципи, як гідність, повага та відповідальності. Формування громадянської ідентичності кожен повинен почати із себе, самоідентифікація окремої людини переросте у любов до своєї батьківщини серцем, а потім трансформується у повагу до своєї держави – нації. З точки зору практичної значущості результати дослідження представляють інтерес для подальшого осмислення та дослідження факторів, що визначають силу ідентифікаційних процесів з процесами соціальної трансформації, інтеграції суспільства, інституційними та соціокультурними змінами. Сформованою громадянська ідентичність може бути тоді, коли особистістю не тільки усвідомлюється її належність до держави, громадянином якої вона є за своїм статусом, та належність до спільноти співгромадян, пов'язаних між собою перш за все економічними та політичними зв'язками, але й набувають ціннісної значущості всі атрибути державності, її символіка (Конституція, прапор, гімн, визначні історичні дати, видатні особи, що шануються як «національні герої» тощо), а спільна з іншими співгромадянами «територія життя» сприймається як Батьківщина. Саме на ці ідентитети орієнтується особистість, визначаючи своє місце у соціальному просторі.

Література

1. Арбеніна В.Л., Сокурянська Л.Г. Українське студентство у пошуках ідентичності : монографія / За ред. В.Л. Арбеніної, Л.Г. Сокурянської. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 520 с.
2. Бевз Т. Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні. Наукові записки 2014. Вип. 3(71). С. 236–246.
3. Гнатенко П.І. Ідентичність: філософський та психологічний аналіз. Київ : Арт-Пресс, 1999. 466 с.
4. Грицак Я. Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. Київ : Критика, 2011, 292 с.
5. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. Твори : у 50 т. / редкол. П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Львів : Видавництво «Світ». 2007. Т. 4. Кн. 1. С. 152–164.
6. Жадько В. Європейська самоідентичність та українська самосвідомість. Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. Київ : Національна академія управління, 2009. С. 66–68.
7. Закіров М. Проблема формування модерної української державної ідентичності: геополітичний і соціокультурний аспекти. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-2/24.pdf> (дата звернення 07.12.2021).
8. Кислая А. Ідентичність українських громадян: особливості презентації. URL: <file:///C:/Users/XTreme.ws/> (дата звернення: 25.03.2022).
9. Кучера Т. Соціокультурні аспекти самоідентифікації українського суспільства. Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. Київ : Національна академія управління, 2009. С. 230–232.
10. Михальченко М. Українська національна ідея як регулятивна сила в загальнодержавному і регіональному масштабах. Регіональні версії української національної ідеї: спільне і відмінне : збірник статей. Київ : Світогляд, 2005. - С. 9–34.
11. Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. – К.: Національна академія управління, 2009. – 252 с.
12. Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІДС, 2011. - 366 с.

Остапенко Людмила Миколаївна,
викладач економічних дисциплін (вищої категорії)
відокремленого структурного підрозділу « Сумський фаховий
коледж Національного університету харчових технологій»,

КОМПОНЕНТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗВИТКУ

Вступ. Надзвичайно актуальною проблемою в Україні є на сьогодні становлення громадянської ідентичності.

Наша країна переживає складний період політичного розвитку, гостро постало питання єдності держави та збереження територіальної цілісності. У зв'язку з цим актуалізується питання громадянської ідентичності, адже саме вона є чинником, який сприяє самоорганізації індивідів, які об'єднані належністю до однієї держави як сукупність «ми», що підтримує єдину систему уявлень, переконань про державу, країну та самого себе як члена суспільства. Майбутнє української держави, її зміцнення і подальший стратегічний розвиток неможливі без сформованої, розвинутої і стійкої громадянської ідентичності самих громадян. Невизначеність, нестійкість згаданої ідентичності становить пряму загрозу національній безпеці, оскільки зумовлює психологічну толерантність громадян щодо різних видів зовнішньої агресії – від прямого військового вторгнення на територію держави до виявів економічної та інформаційної війни. Підвищення гостроти соціальних проблем, характерне для останніх років і частково зумовлене війною, не може бути мінімізовано лише зусиллями державної влади. Необхідними є консолідовані та скоординовані дії громадянського суспільства, воно має допомогти державній владі визначити напрям і модель такого стратегічного розвитку держави, що дав би змогу максимально убезпечити громадян від ризиків та небезпек, якими рясніє сьогодні, зокрема, висока еміграційна готовність (нерідко замаскована під трудову, навчальну, шлюбну міграцію), яка також є істотною проблемою нашого суспільства. Такого роду еміграція є насправді «втечею від держави». Отже, громадянська ідентичність лежить в основі побудови консолідованого громадянського суспільства, без якого розв'язання проблем опору зовнішній агресії і виходу з кризи є істотно ускладненим.

Метою статті є з'ясування сутності громадянської ідентичності як складової державотворення, виокремити чинники та механізми її формування.

Основна частина. Громадянську ідентичність формують наступні чинники: спільне історичне минуле відображене в легендах, символах та міфах; безпосередньо сама назва спільності; одна мова, як засіб комунікації; спільна культура; переживання суспільством спільних емоційних станів, пов'язаних з реальною ситуацією в країні. Формуванню громадянської ідентичності сприяють різні інститути соціалізації (культура, спорт, заклади освіти, ЗМІ, громадські організації) та первинне середовище – сім'я, яка формує уявлення про країну та Батьківщину, рідну культуру та поведінку.

Становлення ідентичності розпочинається від народження людини і триває впродовж усього життя. Ідентичність – це невід'ємна характеристика людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності, з одного боку, й відчутті

приналежності до певної спільноти, з іншого. Ідентичність є невід'ємною характеристикою, без якої людина не може існувати як особистість. Її формування сприяє збереженню і підтримці цілісності та неповторності кожної людини, що проявляється в особистісних якостях, рисах характеру, ціннісних орієнтирах [1, с. 13]. Кожен громадянин має відчувати свою ідентичність, належність до певної спільноти, мати визнання своєї унікальності, усвідомлювати й дотримуватися норм і очікувань соціального середовища, у якому він перебуває.

Громадянська ідентичність – ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення; феномен свідомого та активного громадянства, усвідомлення себе членом громадянського суспільства. Ці два визначення громадянської ідентичності акцентують увагу на різних аспектах взаємовідносин індивіда з державою та суспільством .

Процес формування громадянської ідентичності українців як складової державотворення є складним і неоднозначним явищем. Формування громадянської ідентичності пов'язано як із загальносвітовими тенденціями розвитку, так і з умовами в яких наразі функціонує українська державність. Громадянська ідентичність найбільш чутливо реагує на політичні зміни в країні та світі в цілому, вона належить до найважливіших функціональних елементів сучасних політичних систем. Оскільки, громадянська ідентичність, проявляється у взаємовідносинах між громадянином і державою в тій мірі в якій політична система держави є прийнятною для громадянина. Формування української громадянської ідентичності як складової державотворення включає в себе низку елементів. Розглянемо основні з них:

1. Підвищення ролі української мови як національної цінності. Мова – є важливою сферою впливу на національну свідомість, духовним стержнем нації. Оволодіння державною мовою дозволяє стати повноцінним громадянином, патріотом своєї держави, кваліфікованим спеціалістом в будь-якій галузі. Мова – є основним показником національності, тому кожна національно-свідома людина має володіти державною мовою, це його обов'язок, як свідомого члена нації. Українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі. Мова застосовується у всіх сферах людського життя, вносить в нього різні корективи. Вона є найважливішою ознакою національної самоідентифікації не тільки людини та її духовної культури, а й держави в цілому. Значна частина країн світу досягла прогресу завдяки тому, що вони культурно та мовно однорідні, що й полегшувало управління державою [2, с. 134].

2. Популяризація та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України. Культурна спадщина України є невід'ємною частиною світового культурного надбання. Прийняттям Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. на міжнародному рівні був чітко зафіксовано і узгоджено порядок збереження та популяризації

об'єктів культури і природи, які становлять частину надбання універсальної культури людства, мають виняткове значення не лише для народу держави, на території якої він перебуває, але й для людства в цілому.

3. Сприяння утвердженню сімейних цінностей . Сім'я завжди була і є носієм найкращих національних традицій та ідеалів, в сім'ї має бути формування основних компонентів духовного світу дитини, як майбутньої особистості, серед яких слід вирізняти національну психологію, національний характер і народну мораль. Спілкування в сім'ї є для дитини першою школою громадянства, яка формує її особистість, розвиває в неї почуття власної гідності.

4. Підвищення рівня знань про видатних осіб українського державотворення, борців за незалежність України. Упродовж віків відбувалося чимало перешкод на шляху до утвердження українців як нації, формування в них історичної пам'яті, національної свідомості, любові до Богом даної землі, Батьківщини [3, с. 153]. Підвищення рівня знань про видатних осіб українського державотворення та борців за незалежність України надихають наш народ на досягнення волі, на захист своїх національних інтересів, зміцнює самобутність та єдність духовного світу. Завдяки таким знанням та багатовіковому досвіду нашого народу, зростаючі покоління мають стати гідними спадкоємцями славних і героїчних предків, творцями нової української державності з притаманними європейськими ознаками. Це сприяє усвідомленню громадянами України спільності свого минулого та майбутнього, виділення тих політичних та культурних цінностей, які мають бути визначниками національної належності й дозволять населенню України сприймати себе як єдину соціальну спільноту [4, с. 238].

5. Сприяння інформуванню про обов'язки і права громадянина для підвищення правової культури українського суспільства. Інформування населення повинно сприяти громадській активності в політично-правовому житті суспільства, що передбачає залучення громадян до добровільних суспільних об'єднань, громадських рухів, незалежних правозахисних недержавних організацій, вміння використовувати правозахисну і судову систему, та, як наслідок, формування правової культури населення й підвищення громадської ініціативи. Слушною з цього приводу є думка С. Назаренка, що «без постійного інформаційного контакту взагалі неможливі повноцінний розвиток людини й нормальне функціонування соціальних груп і всього суспільства в цілому» [5, с. 47].

Формування громадянської ідентичності включає в себе декілька компонентів: знання історії та культури власного рідного краю, знання про соціальну сферу суспільства ; вміння критично мислити з використанням широкого кола джерел, вміння брати на себе відповідальність, вміння реалізувати громадські та індивідуальні права та обов'язки ; гуманність, повага прав і свобод людей, дотримання національних традицій та культур, загальнолюдських цінностей.

Висновки. Формування громадянської ідентичності є вкрай актуальним в

умовах повномасштабної агресії росії і майбутнього повоєнного розвитку держави, оскільки лише свідомо ідентичність громадян може бути фундаментом їхньої єдності та готовності до праці задля добробуту держави. Ідентичність людини є складним комплексом багатьох ідентичностей як особистісних, індивідуальних, так і соціальних. Під соціальною ідентичністю як особистісним утворенням розуміють усвідомлення людиною своєї належності до певної спільноти, групи, прийняття цінностей, правил цієї спільноти, прагнення до підтримки членів цієї спільноти і співпраці з ними. Ідентичність особи корелює з колективною ідентичністю, яка складає підґрунтя цілісності спільноти, а отже її існування і розвитку як об'єднання людей. Громадянська ідентичність пов'язана із визнанням людиною власної належності до таких великих спільнот як політична нація і держава, пов'язана із державно-правовим статусом людини, поступовим усвідомленням своїх прав і обов'язків як громадянина (захистом прав і відповідальним виконанням обов'язків), участю в житті громади, держави. Це потребує не лише змін в емоційно-ціннісній сфері особистості, але й певних знань і умінь, пов'язаних з громадянською поведінкою та активністю. Тому повноцінна громадянська ідентичність формується значною мірою в освітньому процесі й потребує пильної уваги з боку закладів різних рівнів освіти.

Список використаних джерел

1. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник // І.Д. Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256 с.
2. Гаврилишин В. Нерівнобедрений трикутник, або ідея слов'янського союзу. Віче. 1977. № 5. С. 132–138.
3. Руденко Ю.Д. Козацько-лицарський гарт української молоді / Ю.Д. Руденко. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. – 400 с.
4. Бевз Т. «Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні». URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/2018/07/bevz_osoblyvosti.pdf
5. Назаренко С. Інформаційно-психологічна безпека в політиці / С. Назаренко// Віче. – 2003. – № 2. – С. 47–50.

Редванська Світлана Володимирівна,
заступник директора з НВР (спеціаліст)
Князівська гімназія Новослобідської сільської ради
Конотопського району Сумської області

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА В 4 КЛАСІ

Анотація. У статті аналізується питання інтерпретації художніх творів як метод засвоєння матеріалу з вивчення мистецтва і художньої культури. Розкривається зміст поняття інтерпретації творів мистецтва та наводиться приклад інтерпретації творів під час викладання курсу «Мистецтво».

Ключові слова: мистецтво, національно-патріотичне виховання, патріотизм, громадянська ідентичність.

Постановка проблеми. Сучасний світ виокремлюється глобалізаційними змінами і особливостями, які опираються перш за все на економічне зростання, цифровізацію життя людини, позбавляючи її розвитку чуттєвих, естетичних і духовних можливостей, здібностей сприйняття дійсності. Разом із естетичним «збіднінням» сприйняття дійсності спостерігається зменшення активності громадянина як особистості, який є носієм культури та цінностей. Мистецтво сьогодення розглядається всебічно, не маючи чіткої мотиваційної позиції стосовно своєї цілі. Але саме мистецтво як частина художньо-естетичного навчання має розумітися вагомо та мати значення у вихованні особистості учня й його можливостей сприйняття навколишнього світу, розуміння того, як влаштована соціальна реальність.

Мета статті - встановлення значущості мистецтва в формуванні громадянської ідентичності учнів 4 класу.

Виклад основного змісту. Мистецтво є одним із найважливіших засобів досягнення дійсності, адже в баченні світу сучасною людиною актуалізується безліч компонентів, тому одне з найважливіших завдань мистецтва – збереження цілісності особистості, культури, життєвого досвіду людства. Мистецтво відтворює, моделює і дублює різні форми й види людської діяльності. Воно сприяє формуванню та глибшому розумінню, усвідомленню цілісної ідеї світобудови.

Мистецтву властивий інтерес до проявів людської індивідуальності, до змін у сфері свідомості. Воно відповідає глибинній людській потребі розпізнавання мотивів діяльності та вчинків, виявлення істинно людського в людині. Мистецтво не тільки дає уявлення про світ, а й визначає спосіб бачення світу, певні світоглядні орієнтації. Громадянин – особа, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, яка проживає на території держави, має юридичні права та обов'язки відповідно до державного законодавства та несе відповідальність перед державою та суспільством (Закон України «Про громадянство України»). Розглядаючи з точки зору носія культури, можна визначити основні характеристики громадянина: - повага до минулої та теперішньої історії й цінностей своєї батьківщини та громадянської держави; - повага до прав інших людей та бажання виконувати свої обов'язки; - високий рівень культури поведінки та бажання поширювати її серед інших учасників суспільства; - особистість з загальнолюдськими моральними та духовними

цінностями; - високоосвіченість та бажання розвиватися, вчитися; - прагнення до культурного й духовного розвитку своєї особистості, суспільства й держави в цілому; - свідомі патріотичні засади та відповідальність. Мистецтво породжує та побуджує творця. Свідомий громадянин має виступати творцем та активним учасником у розвитку теперішнього й майбутнього своєї батьківщини, сприяючи її всебічному покращенню. Досягаючи мети у своєму житті, кожна людина робить висновки, які так чи інакше пов'язані із особистісним світоглядом, культурними та духовними.

Патріотизм – це духовно-моральна основа особистості. Патріотизм – це не рух проти чого-небудь, а рух за ті цінності, якими володіє суспільство і людина. Це, перш за все, стан духу і душі людей, їх соціальної активності в суспільстві. Виходячи з цього, можна визначити значущі принципи патріотичного виховання учнів: - формування національно-культурної громадянської ідентичності, національно-патріотичного світогляду, збереження та розвитку суспільнодержавницьких та духовно-моральних цінностей; - усвідомлення досягнень народу, його інтелектуальних, духовних та інших надбань; - розвиток діяльнісної відданості у розбудові держави, формування активної громадянської та державницької позиції, почуття власної та національної гідності. Людина є основним носієм патріотичних почуттів, володарем патріотичної свідомості, світогляду, системи ідей і принципів.

Система освіти має виступати педагогічним механізмом, який був би здатним охопити всі верстви суспільства в цілеспрямованому виховному процесі. Патріотичне виховання дітей в освітньому закладі направлено на виховання та розкриття в кожному учневі громадянина, патріота, при цьому велике поле для цієї діяльності має педагог. Навчання та виховання засобами мистецтва робить можливим формування в особистості всіх необхідних якостей та характеристик, притаманних громадянину. Мистецтво найбільшою мірою актуалізує культуру людської чуттєвості, цілісне самопочуття людини у світі.

У 4 класі більше уваги приділено народним пісням. Розширюється і їхнє коло. «Верховино, світку ти наш», «Щебетала пташечка», «Заграй мені, скрипалю», «Пливе човен» – у цих піснях оспівується краса рідної України, з одного боку, і важка доля молодих козаків, яких віддавали на багато років у військо, з іншого. З жнивварських пісень вивчається пісня «Вийшли в поле косарі», на матеріалі якої вчитель має змогу виховувати любов і повагу до праці. А це складова громадянського виховання.

Особливого значення у вихованні громадянськості на сучасному етапі набуває вивчення й аналіз козацьких і стрілецьких пісень. У 4 класі вивчаються «Гей там, на горі, січ іде», «Йде січове військо», які не втратили своєї актуальності сьогодні і в яких звучить одвічна впевненість українського народу у своїй перемозі. Козаки завжди були впевнені в тому, що здобудуть славу і пісня скличе їх у рідний край.

Поетичні символи України, турбота про долю своєї Вітчизни, надія на добробут, готовність захищати її незалежність звучать в піснях «Ой, у лузі

червона калина» Окрім того, продовжується знайомство з календарною обрядовістю. У процесі вивчення пісень «Співаночки наші», колядки «Старий рік минає», «Дударики», «Крашанка» учні продовжують заглиблюватися у джерела нашої національної ідентичності, тож прагнуть відчувати себе справжніми спадкоємцями традицій народу.

Так, наприклад, вправа «Створи віночок» містить складові національної свідомості, які можна розвивати за допомогою запропонованої вправи:

- знання дітей про національний символ-оберег – віночок;
- знання про призначення квітів та різнобарвних стрічок;
- мовлення дітей, активний словник, пам'ять увагу;
- пізнавальний інтерес та світогляд.

Учням пропонується вибрати квіти для віночка, прикріпити їх на його площинне зображення. Хто правильно виконає завдання, той затанцює танок:

Візьмемось за руки,

Та й підемо на луки.

Там сплетемо віночок –

Підемо у таночок

Учні разом з учителем виконують танок. Учитель пропонує дітям піти по класній кімнаті та знайти собі стрічку, щоб нею прикрасити віночок. Діти беруть по стрічці, стають довкола віночка і по черзі прикладають свої стрічки. Кожна дитина повинна назвати колір своєї стрічки та прокоментувати колір.

Висновки. Узагальнюючи, можна відзначити, що художньо-естетична освіта і уроки мистецтва зокрема мають бути пріоритетною складовою навчання, адже передбачають формування чуттєво-емоційної особистості та її загальнолюдські цінності. На уроках мистецтва розвивається не лише естетичний світогляд й логічне мислення учня, але й загальнолюдські цінності, які, виходячи з принципу толерантності, насамперед передбачають усвідомлення, прийняття та повагу до іншої культури. З метою «об'єднання» дітей різних культур мистецтво робить необхідним формування вміння знаходити прекрасне і потворне у навколишньому світі, природі, взаємодії людей. Аналізуючи та маючи власний погляд на уроках мистецтва, учні навчаються формувати свої думки, аргументувати та відстоювати свої погляди, набувають відповідальності та впевненості у собі, отримують особистісно творчу свободу, що також виховує самостійність. Встановлено, що мистецтво відіграє важливу роль у формуванні особистості громадянина, адже воно може зробити зрозумілим, що розвиток мистецької культури і естетичної свідомості, почуття прекрасного, морально доброго кожній особистості, прагнення до духовного зростання, громадянської відповідальності є суспільно значимими пріоритетами й сьогодення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про громадянство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
2. Хохлов А. «Мистецтво – засаднича складова естетичного навчання в контексті формування особистості громадянин» URL: <https://journals.snu>

edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/488

3. Терещук Н. «Формування національної свідомості молодших школярів засобами образотворчого мистецтва». URL: <http://vippp.org.ua/files/school/2022-1680087175186409.pdf#page=352>

4. Волошин П., Волошина Г. «Виховання громадянськості молодших школярів на інтегрованих уроках мистецтва». URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/248152>

Стукалова Тетяна Георгіївна,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
Сумського ОІППО

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІТЬ ЯК НАСКРІЗНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ

Вступ. «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів» [6, с.450]. У цих рядках звучить найголовніша історична проблема української нації, але водночас, це і вихід з даної ситуації.

Наукове дослідження феномену національної ідентичності, яку сьогодні ототожнюють з українською ідентичністю набуває особливої ваги, в черговий раз постають питання соборності Держави, ролі української мови у єдності українського суспільства, значення національної політичної еліти у формуванні та ролі молоді у суспільних перетвореннях.

Кожна нація має свою унікальну виховну систему, стрижнем якого виступає національне виховання, яке основою культурно-історичного розвитку суспільства, а відповідно й особистості.

Тому, вважаємо за доцільне зосередити увагу на особливостях та компонентах національного виховання, які формувалися під впливом історичних періодів розвитку українського суспільства та формують українську ідентичність.

Виклад основного матеріалу. Українська нація – це багатоскладова спільнота, безумовно, з етноукраїнським осердям. Людина належить до цієї спільноти саме як до нації не за ознакою етнічного походження чи місця народження, і навіть не за ознакою українського громадянства чи переважної мови спілкування. До української нації належать ті, для кого життєво важливими цінностями є державна незалежність України, патріотизм і почуття гордості за належність до спільноти українських громадян, повага до самобутньої української культури й української державної мови.

Національна система виховання – це історично обумовлена й створена самим народом система родинних цінностей, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій звичаїв, освітніх осередків, закладів та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь,

виховання їх у душі природно-історичного розвитку матеріальної й духовної культури нації.

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, його національної ментальності, спорідненості світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів[3].

Сучасна національна система виховання повинна відповідати потребам відродження України. Вона однаково стосується як українця, так і представників інших народів, що проживають в Україні. Саме принцип етнізації виховного процесу і передбачає надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної національної гідності.

Головним засобом знищення української ідентичності стала політика «Русского мира», яка прикривалася твердженням що українці та росіяни є «браттями», єдиною метою якої є заперечення власного українського державотворення, ствердження національної неповноцінності та меншовартості [2, с. 49].

У Стратегії національної безпеки України зазначається, що нагальними завданнями політики національної безпеки є збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності.

Основними засобами вивчення національної ідентичності є українська мова та культура, саме вони виступають етнозберігаючими чинниками, своєрідний генетичний код нації, зв'язок минулого з сучасним та майбутнім.

Нинішня етномовна ситуація в Україні є безпосереднім результатом 300-літньої колоніальної політики Російської імперії, у тому числі і СРСР, спрямованої на поглинання України та українства, шляхом його асиміляції та перетворення українців на росіян.

Радянська міграційна політика «обміну кадрів» призвела до масового переселення українців за межі України, і навпаки, на територію України, насамперед до міст, масово переселялися росіяни. Особливо активно зростала їхня чисельність у Донбасі та в Криму. Постійні процеси деукраїнізації, коли рівень частки українців та україномовного населення постійно зменшувався в радянський період призвели до втрати статусу української мови та сучасних мовних суперечок.

Український мовознавець Л.Т. Масенко, стверджував, що в умовах бездержавності України російська мова стала для українців мовою пристосування, а рідна українська – мовою спротиву [4, с. 134].

«Наразі ми маємо власну державу, тому наша ідентичність не тільки відстоює себе перед російською, але й конкурує зі всім світом за кожного українця, щоб він обирав нашу спільноту, нашу державу, нашу мову, замість

насамперед Москви, але й Варшави, Берліна, Лондона... Інакше у нас держава буде, мова буде, але якщо українець не буде щасливий, не буде в неї вірити, то й не буде за неї боротись», – зазначає Олесь Доній [1].

Виходячи з вищесказаного, цілі і завдання національної системи виховання досягаються, насамперед, через глибоке і всебічне оволодіння учнями змістом освіти, який формує основні компоненти української ідентичності особистості:

- *Самобутність української національної психології:* обумовлена матеріальними чинниками, культурно-історичними обставинами, особливостями природи, території, економіки, культури, природними особливостями українців. Це психологія працьовитого господаря, умілого хлібороба, захисника прав особистості і державної незалежності, людина, яка вічно захищала сама себе, свою матеріальну і духовну спадщину, доводивши всім право на існування своєї національності.

- *Національний характер і темперамент:* формувалися протягом способом життя, своїми культурно-історичними традиціями, які мають поєднуватися з минулим досвідом. Вічне правдошукання, гостинність і щедрість, ласкавість і доброзичливість, пісенність і музичність, працьовитість і талановитість, свободолобність і душевне багатство.

- *Спосіб мислення.* Українська система виховання спрямоване на те, щоб підростаючі покоління оволодівали усім багатством і різноманітністю засобів та прийомів мислення народу. Національний спосіб мислення українських дітей успішно формується засобами етнопедагогіки рідного народу.

- *Народна мораль, етика.* Національна система виховання забезпечує глибоке осмислювання кожним учнем народних моральних та етичних положень. Народна мораль найкраще засвоюється у процесі безпосереднього включення дітей у працю, побут, виконання традицій, звичаїв, обрядів. У процесі відродження і утвердження національної системи виховання відновлюються принципи, норми народної моралі, яка за своєю суттю є загальнолюдською: совість, правдивість, гідність, справедливість, чесність, людяність, доброту, милосердя.

- *Народна естетика.* Орієнтуючись на народній естетиці, українська система виховання передбачає формування в учнів гідної поведінки, привабливого стилю життя, доброзичливого ставлення до людей, уміння власноручно вишивати одяг, готувати смачну їжу за народними рецептом тощо.

- *Національна філософія:* пізнання кожним учнем національних філософських ідей, поглядів сприяє духовній цінності особистості. Використовуючи скарби народної мудрості, осмислюючи життєвий досвід народу, а також свій власний, учень замислюється над проблемами мети і смислу життя і смерті шляхом досягнення поставлених цілей, засобам реалізації своїх планів, мрій.

- *Національний світогляд:* обумовлена культурно-історичними умовами системи поглядів, переконань, ідеалів, яка складає основу національної

духовності відображені в міфології, фольклорі, символіці, прикметах, віруваннях, традиціях і звичаях народу, матеріалізовані в історичних подіях і здобутках національної культури.

- *Національна ідеологія* – це ідейне багатство нації, система філософських, політичних, правових, економічних, моральних, естетичних та релігійних ідей, поглядів, принципів, ідеалів, які, відображають інтереси, прагнення, потреби нації, суверенність її державності.

Національна ідентичність виступає як визнання народом самого себе; знання і повага історії; національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб [5].

Висновки. Один рік вісімнадцять місяців триває повномасштабне вторгнення, і сьогодні українське суспільство як ніколи характеризується стійкістю та єдністю. І це проявляється не тільки в захисті територіальних кордонів, а й у збереженні національних цінностей – мови, культури, історії. Спільна загроза знищення дала усвідомлення цінності свободи та національної ідентичності.

Основними вимогами до національної системи виховання, які максимально формуванню української ідентичності особистості, виступають наступні чинники:

- навчання рідною мовою
- гуманістична спрямованість
- демократизація освітньої системи
- відповідність виховання вимогам сучасного суспільства

Формування національної ідентичності має опиратися на історичну правду, національну пам'ять, ідеали, гідність, національну самосвідомість, патріотизм, творення смислів та інші чинники.

Література

1. Доній Олесь. Ідентичність: як зрозуміти, що я – українець? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html>
2. Грабовська І., Талько Т. Путінізм та його ідеологічні засади як проблема сучасного теоретичного дискурсу в соціогуманітаристиці. Українознавчий альманах. 2019. Випуск 25. С. 49- 54.
3. Концепція національного виховання студентської молоді. URL: <https://old.lpnu.ua/konceptsiya-nacionalnogo-vyhovannya-studentskoyi-molodi>
4. Масенко Л.Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. К. Вид. ім«КМА».2004. 163 с.
5. П. П. Мовчан зміст поняття "національна ідентичність": теоретико - методологічний аспект. URL: [21 \(2\).pdf](#)
6. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіжі . Зібр.творів.50 т.– К.: Наук. думка.

Санич Вадим Іванович,

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський
обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації принципово змінило розвиток української економіки. Головним завданням економічної діяльності стало забезпечення національної безпеки. Безсумнівно, що в умовах воєнного стану національної безпеки у вирішальній мірі залежить від функціонування сектору безпеки і оборони, який складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сил безпеки; сил оборони; оборонно-промислового комплексу; громадян та громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [5]. Водночас національна безпека є багатокомпонентним поняттям, до якого поряд з воєнною безпекою входять політична, економічна, енергетична, інформаційна, науково-технологічна, екологічна, соціокультурна та інші види безпеки. Важливим складником економічної безпеки є продовольча безпека, яка в Україні значним чином визначається розвитком земельних відносин в аграрному секторі економіки.

Українські економісти-аграрники приділяють значну увагу дослідженню розвитку земельних відносин в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Цій проблематиці присвятили свої роботи такі вчені, як Данкевич В. Є., Зось-Кіор М. В., Кирилюк Є. М., Корновенко С. В., Попрозман Н. В., Шарий Г. І., Шворак А. М. та інші. Проте виникнення нових ризиків продовольчої безпеки і загострення раніше існуючих, їх стрімка динаміка в умовах воєнного стану вимагають додаткових досліджень.

Метою статті є аналіз розвитку земельних відносин в аграрному секторі економіки в умовах воєнного стану та визначення шляхів підвищення продовольчої безпеки як однієї із складових забезпечення національної безпеки України.

Особливістю сільського господарства на відміну від інших галузей економіки є використання у якості основного і незамінного засобу виробництва земель сільськогосподарського призначення. Відповідно, невід'ємною умовою ведення сільськогосподарського виробництва є наявність земельних відносин. Розпочате у 1990-ті рр. реформування земельних відносин в Україні призвело до того, що близько 6,7 млн громадян стали власниками земельних часток (паїв) і нині сільськогосподарські підприємства близько 90% угідь, що перебувають у їх землекористуванні, залучають у обробіток на умовах оренди. З 1 липня 2021 р. набув чинності Закон України від 31 березня 2020 р. № 552-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», який надав громадянам України

можливість продажу земель сільськогосподарського призначення (паїв), що належать їм на праві приватної власності. Отже, в сучасних умовах орендні відносини і відносини купівлі-продажу є основними трансакціями, які дозволяють залучення земельних ресурсів до сільськогосподарського виробництва.

Орендні відносини і відносини купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення відображаються у державному електронному реєстрі Державного земельного кадастру. Цей реєстр містить інформацію про кількісну та якісну характеристику земель у межах державного кордону України, їхнє цільове призначення, обмеження у використанні, а також дані про розподіл між власниками та користувачами. Доступ до такої інформації може створювати ризики для життя людей в районах ведення активних бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. Тому 24 березня 2022 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2145-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», який тимчасово призупинив функціонування більшості державних електронних реєстрів, в тому числі Державного земельного кадастру.

Для швидкого залучення сільськогосподарських земель у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану цим Законом визначено спрощені правові механізми, які забезпечують:

- автоматичне поновлення на 1 рік дії договорів на використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності;
- спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності органами влади;
- спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності їх постійними землекористувачами та емфітевтами;
- передачу орендарями та суборендарями прав оренди та суборенди земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності для ведення сільського господарства;
- порядок державної реєстрації договорів щодо землі;
- підписання договорів кваліфікованими електронними підписами [4].

Запровадження зазначених правових механізмів прискореного залучення земельних ділянок сільськогосподарського призначення у ведення товарного сільськогосподарського виробництва надає пріоритет суспільним (державним) інтересам над інтересами приватних осіб. В умовах воєнного стану такий підхід є необхідним, доцільним і обґрунтованим.

Одночасно передбачена Законом України від 24 березня 2022 р. № 2145-IX норма щодо передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності без проведення земельних торгів створила передумови для корупційних дій. Такі дії можуть призвести до концентрації земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності у обмеженого кола землекористувачів, що порушує принципи вільної конкуренції і негативно впливає на ефективність аграрного бізнесу. До 2018 р., коли було запроваджено земельні торги державних земель сільськогосподарського призначення, існуюча можливість отримати сільськогосподарські ділянки в оренду на підставі прямих договорів перетворила сферу земельних відносин в одну із найбільш корумпованих. Передача в оренду сільськогосподарських ділянок державної та комунальної власності без проведення земельних торгів також може призвести до зниження орендної плати, що спричинить зменшення бюджетних надходжень, що є вкрай небажаним в умовах воєнного стану.

Враховуючи вищевикладене, Законом України від 19 жовтня 2022 р. № 2698-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель», поновлено проведення земельних торгів для передачі прав оренди, емфітевзису, суперфіцію земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності [3].

Проте в Земельному кодексі України залишилася чинною запроваджена Законом України від 24 березня 2022 р. № 2145-IX норма, яка визначає, що під час дії воєнного стану розмір орендної плати не може перевищувати 8 % нормативної грошової оцінки (НГО) земельної ділянки, що визначається від середньої НГО одиниці площі ріллі по області [2]. Вважаємо, що встановлення верхнього граничного розміру орендної плати не є доцільним, особливо в умовах воєнного часу, коли збільшення бюджетних надходжень набуває особливої актуальності. Досвід проведення земельних аукціонів у період до повномасштабних воєнних дій показав, що за результатами земельних торгів розмір орендної плати може суттєво перевищувати 8 % НГО. За результатами земельних торгів, проведених у 2021 р., розмір орендної плати в середньому зріс із 7,5% до 18,8% НГО. Зокрема, на традиційних земельних торгах: з 6,7% до 13,65%, а електронних земельних торгах: з 11,5% до 45,3% [6]. Наведені останні дані свідчать про значно більш високу ефективність онлайн-аукціонів у порівнянні зі звичайними торгами. Електронні аукціони позбавлені обмежень територіального характеру щодо фізичної присутності покупця на місці проведення аукціону. Це суттєво розширює кількість учасників торгів, посилює конкуренцію між ними, сприяє формуванню ставок орендної плати на ринкових засадах і мінімізує корупційні ризики. Тому важливо, що з набуттям чинності Закону України від 19 жовтня 2022 р. № 2698-IX усі земельні торги щодо

передачі прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності проводяться виключно в електронній торговій системі Прозорро. Продажі та через електронний майданчик, яким виступає E-Tender.

Внаслідок війни рівень продовольчої безпеки України суттєво погіршився. Про це свідчать показники глобального індексу продовольчої безпеки (The Global Food Security Index - GFSI), що оприлюднюється журналом «The Economist» і охоплює 113 країн світу. Якщо у 2021 р., коли на території України були відсутні повномасштабні воєнні дії, наша країна за цим показником займала 58 місце, то у 2022 р. - 71, тобто на 13 позицій нижче [7].

У контексті розвитку земельних відносин основними чинниками, що спричинили зниження рівня продовольчої безпеки в умовах війни, є:

- зменшення площі обробітку сільськогосподарських угідь (посівні площі у 2022 р. після початку повномасштабного вторгнення у порівнянні з 2021 р. скоротилися на 27% [1, с. 6];

- порушення технологій вирощування сільськогосподарських культур як наслідок суттєвого зростання цін на мінеральні добрива, засоби захисту рослин та пального;

- недотримання сівозмін через зниження рентабельності деяких культур і проблеми з реалізацією вирощеної продукції;

- недофінансування заходів щодо поновлення родючості ґрунтів як результат недостатності обігових коштів внаслідок збільшення собівартості виробництва, інфляції, удорожчання банківського кредитування через підвищення облікової ставки НБУ, фінансових втрат аграріїв від неповного і несвоечасного відшкодування податку на додану вартість та фіксованого валютного курсу.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. В умовах воєнного стану передача в оренду сільськогосподарських ділянок державної та комунальної власності відбувається виключно через проведення земельних торгів в електронній формі, втім встановлення верхнього граничного розміру орендної плати не є доцільним, оскільки це зменшує бюджетні надходження.

Для подолання загроз продовольчої безпеки, що виникають в умовах воєнного стану внаслідок зменшення площі обробітку сільськогосподарських угідь, порушення технологій вирощування сільськогосподарських культур, недотримання сівозмін та недофінансування заходів щодо поновлення родючості ґрунтів, держава має можливість застосування широкого комплексу заходів організаційного та фінансово-економічного характеру. Проте найбільш ефективними можуть бути заходи кредитної, грантової та податкової підтримки сільськогосподарських товаровиробників, якщо вони будуть спрямовані на розвиток багатокладності, нарощування виробництва агропродовольчої продукції з більшою доданою вартістю, створення рівних умов вільної конкуренції для усіх суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки.

Список використаних джерел

1. Агробізнес України під час війни. Інфографічний довідник 2021-2022. URL : <https://agribusinessinukraine.com/>.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Редакція від 17.09.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19.11.2022 р. № 2698-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Редакція від 31.03.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
6. Про результати земельних торгів у формі аукціону, проведених у 2021 році. URL : <https://kirovohradaska.land.gov.ua/pro-rezultaty-zemelnykh-torhiv-u-formi-auktsionu-provedenykh-u-2021-rotsi/>.
7. Global Food Security Index 2022. URL : https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Global_Report_Sep_2022.pdf.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація: у статті розглянуто особливості формування громадянської ідентичності як складового компонента виховання здобувачів освіти.

Ключові слова: громадянська ідентичність, виховання, патріотизм.

Актуальність дослідження. Формування громадянської ідентичності в процесі виховання здобувачів освіти є надзвичайно актуальним у контексті сучасних освітніх систем та суспільного розвитку, оскільки воно сприяє створенню громадян, які не лише розуміють свої права та обов'язки, але й активно взаємодіють для покращення суспільства у цілому. На сьогодні склалися об'єктивні передумови розроблення педагогічних умов формування громадянської ідентичності здобувачів освіти, які містять вихідні установки, мету, зміст, завдання, принципи, напрями, форми, методи, а також організаційні умови забезпечення успішності діяльності. Сутність цієї діяльності визначається, з одного боку, інтересами і вимогами суспільства, соціальних і державних інститутів до особистості, з іншого боку - інтересами самої особистості, її ставленням до питань, які розв'язуються суспільством і державою.

Мета дослідження: розкрити особливості формування громадянської ідентичності як компонента виховання у здобувачів освіти.

Виклад основного змісту. Громадянська ідентичність є комплексним поняттям, яке охоплює внутрішню усвідомленість та зовнішню взаємодію особи з громадянським оточенням. Вона визначає, як особа розуміє себе в суспільному контексті та якою мірою вона готова брати участь у громадських справах.

Виховання відіграє ключову роль у формуванні громадянської ідентичності здобувачів освіти. Процес виховання має значущий вплив на формування громадянської свідомості, цінностей та поведінки, які визначають відношення особи до суспільства. Ось деякі аспекти ролі виховання в цьому контексті:

Виховання цінностей. Центральною частиною громадянської ідентичності є цінності, такі як свобода, рівність, справедливість і толерантність. Виховання має на меті формувати у здобувачів освіти ці цінності, вказуючи на їх важливість для стабільного та гармонійного розвитку суспільства.

Освіта в громадянськості. Включення предмету громадянської освіти в навчальні плани та програми допомагає усвідомити здобувачам освіти їх громадянські права та обов'язки, навчає розуміти політичні процеси та стимулює громадянську участь.

Виховання громадянської відповідальності. Виховання має включати

розвиток відчуття відповідальності перед суспільством. Здобувачі освіти повинні розуміти, що їхні дії та вибори мають вплив на загальне добро, і вони мають активно брати участь у вирішенні глобальних та локальних проблем.

Сприяння громадянській участі. Виховання повинно стимулювати активну громадянську участь. Це може включати участь в громадських організаціях, вираження своєї думки через участь у громадських заходах, а також голосування на виборах. Навчальні заклади можуть створювати обставини для взаємодії та співпраці, навчаючи здобувачів освіти спільній роботі, розвитку комунікативних навичок та вирішенню конфліктів.

Виховання критичного мислення. Розвиток критичного мислення допомагає здобувачам освіти розуміти та аналізувати соціальні явища, політичні події та власні переконання, що сприяє формуванню громадянської свідомості.

Взаємодія з громадою. Заклади освіти можуть стимулювати здобувачів освіти до участі у громадських проектах, волонтерській діяльності та інших ініціативах, які сприяють формуванню громадянської ідентичності через практичний досвід. Формування громадянського духу. Виховання повинно сприяти розвитку громадянського духу, віри в можливість позитивного внеску в суспільство та бажання брати участь у його розвитку [1, с.24].

Формування громадянської ідентичності в освітньому процесі визначається не лише передачею знань, але й активним вихованням громадянських цінностей та навичок, які становлять основу гармонійного співжиття в суспільстві.

В галузі громадянської освіти проводяться численні дослідження, які вивчають вплив освітніх програм та педагогічних практик на формування громадянської ідентичності. Ці дослідження охоплюють різні аспекти, включаючи ефективність навчальних підходів, взаємодію між формальною та неформальною громадянською освітою, а також оцінку результатів виховання [2, с.37].

Дослідження процесу формування громадянської ідентичності в навчальних закладах використовують різноманітні методи та підходи, щоб отримати вичерпний та об'єктивний аналіз впливу освіти на громадянську свідомість. Ось деякі з них:

Анкетування та опитування. Проведення опитувань серед здобувачів освіти, вчителів, батьків чи інших учасників освітнього процесу для оцінки рівня громадянської ідентичності, усвідомленості громадянських прав та обов'язків.

Фокус-групи. Організація фокус-груп для глибшого розуміння поглядів, думок та досвіду учасників щодо громадянської ідентичності та її формування в освітніх установах.

Спостереження. Систематичне спостереження за процесом виховання для отримання об'єктивної інформації щодо взаємодії педагогів та здобувачів освіти, а також ефективності педагогічних методик.

Аналіз курсів та навчальних програм: Дослідження змісту громадянської

освіти в навчальних програмах та курсах для визначення, наскільки вони відповідають потребам формування громадянської ідентичності.

Кейс-студі. Вивчення конкретних випадків, що дозволяє глибше розуміти вплив освітніх практик на громадянську ідентичність здобувачів освіти.

Аналіз портфоліо та творчих робіт. Оцінка творчих робіт, есе, проектів здобувачів освіти з огляду на вираження громадянських цінностей та ідентичності.

Лонгитюдні дослідження. Проведення довготривалих досліджень для вивчення динаміки формування громадянської ідентичності протягом тривалого періоду.

Акційні дослідження. Впровадження конкретних громадянських ініціатив або проектів в освітній процес та аналіз їх впливу на громадянську ідентичність учасників.

Аналіз випускників. Вивчення подальшого життя та діяльності випускників з метою визначення впливу освіти на їхню громадянську ідентичність.

Ці методи та підходи використовуються дослідниками для створення повноцінного зображення впливу освітніх установ на формування громадянської ідентичності та розвитку громадянських якостей здобувачів освіти [2, с.42].

Зазначимо також, що у світі, який стає все більше глобалізованим, формування громадянської ідентичності стає ключовим елементом адаптації до різноманітних культур, ідей та поглядів. В умовах змін у політичному та соціальному середовищі важливо формувати громадян, які розуміють сутність громадянського суспільства, права та обов'язки.

Зростаючий інтерес до питань соціальної справедливості підкреслює важливість формування громадянської ідентичності, яка включає у себе розуміння соціальних нерівностей та активну участь у їх вирішенні. Розвиток громадянської ідентичності допомагає у формуванні громадянських якостей, таких як толерантність, взаєморозуміння, солідарність та відповідальність.

Отже, робота з формування ідентичності в процесі виховання повинна містити такі основні, взаємопов'язані та взаємозалежні блоки:

1. Виховання громадянина в процесі навчання, яке реалізується через культурний компонент предметів, що формує національну самосвідомість. Важливо здійснювати добір змісту предметів з метою підвищення його духовного та громадянського потенціалу. Так само необхідно інтегрувати, координувати навчальний процес, розробляти та застосовувати нові, ефективні освітні технології.

2. Здійснювати громадянсько-патріотичне виховання в процесі позаурочної діяльності, що реалізується за допомогою комплексно-цільових програм, які спрямовані на формування активної громадянської позиції та самосвідомість громадянина України.

3. Громадянсько-патріотичне виховання здобувачів освіти реалізується в процесі взаємодії з сім'єю та громадськими організаціями.

Висновки. Навчальний і виховний процеси в закладі освіти, що формують громадянську ідентичність через різні форми заходів, у позаурочній та позакласній роботі взаємопов'язані та взаємозалежні, що дає змогу успішно інтегрувати різноманітні види та форми занять, які використовуються всіма учасниками педагогічного процесу. Впровадження напряму формування громадянської ідентичності здобувачів освіти повинно здійснюватися через сукупність сучасних форм і методів виховання, які забезпечують розв'язання педагогом поставлених завдань. Формування громадянської ідентичності підростаючого покоління безпосередньо пов'язане з його самовизначенням.

Список використаних джерел

1. Величко О. Ю. Зарубіжний досвід формування громадянської компетентності дітей і молоді. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 13. С. 24-29.
2. Кісла Г. О. Ідентичності українських студентів як фактор конструювання міжетнічних відносин. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2019. Вип. 19-20. С. 37-51.
3. Никитюк Г. Механізми регуляторного впливу держави на формування ідентичностей. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2018. Вип. 1. С. 253-264.
4. Особливості соціально-культурної і громадянської ідентичності домінуючих. *Національна безпека і оборона*. 2018. №10.

Хоменко Тетяна Іванівна,

заступник директора з виховної роботи,
учитель української мови та літератури (І категорії)
Комишанського ліцею Охтирського району Сумської області

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: *Стаття аналізує особливості формування громадянської ідентичності на уроках української мови та літератури в Комишанському ліцеї. Загалом, стаття доводить важливість громадянської ідентичності як компонента виховання і закликає до більшої уваги до її формування у молодого покоління.*

Ключові слова: *громадянська ідентичність, виховання, патріотизм, українська література, українська мова.*

Вступ. Громадянська ідентичність особистості нині набуває нового значення для національної самоідентифікації, усвідомлення приналежності до Нації Героїв – сьогочасного українства недекларативного патріотизму, дієвої любові до України, готовності до подвигу й самопожертви в ім'я Батьківщини,

виконання патріотичного обов'язку, мужності, стійкості, відваги. Нинішній героїчний період історії України викликав суспільні процеси, пов'язані з патріотичною свідомістю й масовим героїзмом українського народу в обстоюванні свободи й суверенітету у двобої з ворогом, виявом жертвовності під час спільної біди, гордістю за власний народ, відповідальністю перед людністю.

Громадянська ідентичність особистості пов'язана з відчуттям приналежності людини до певної держави, ознаками якої вважається наявність громадянства, високий рівень довіри до органів влади, співгромадян, повага, гордість за власну державу, патріотизм. Важливості набуває готовність захищати національні інтереси держави. Варто зазначити, що громадянська ідентичність не є тотожною національній, оскільки остання в основному притаманна країнам з моноетнічним (мононаціональним) складом. Нинішня Україна є поліетнічною країною: у ній проживають представники різних національностей (етнічних груп), однак українці як етнічна група є титульною нацією, тому що становить більшість населення. Зростає значущість громадянської ідентичності особистості для спроможності реалізації ініціативної громадянської позиції через здійснення громадської активності, участі громадян у діяльності, спрямованій на суспільно-політичні та соціально-економічні питання на всіх рівнях. У методиці навчання літератури проблема формування громадянської ідентичності має глибоке коріння. Її розв'язання тісно пов'язане з формуванням в учнів соціальних та культурно-національних цінностей через посередництво художньої літератури.

Мета статті: висвітлити особливості формування в учнів громадянської компетентності на уроках української мови та літератури.

Основна частина. Формування в учнів громадянської компетентності й розвиток національно-патріотичної свідомості є винятково важливими завданнями, покладеними на педагогічних працівників.

Сьогодні Українська держава та її громадяни є безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для долі країни.

Концепцією національно-патріотичного виховання дітей і молоді визначено, що на сучасному етапі розвитку України вчитель повинен здійснювати систему заходів, спрямованих на виховання свідомої особистості патріота-українця, гуманіста й демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

В сучасних умовах триває боротьба за цілісність Української Держави. Етнічний і територіальний патріотизм українців замінюється державницьким патріотизмом, який полягає в усвідомленні необхідності відстояти незалежність, захистити державність, забезпечити соборність України.

Хто ж як не вчитель української мови та літератури буде прищеплювати любов до рідного слова, пошану до традицій народу та передавати їх від покоління до покоління, виховувати справжнього патріота? Власний досвід роботи переконує, що ефективним засобом реалізації національно-

патріотичного виховання підрастаючого покоління є українознавство як в урочний, так і позаурочний час. Такі навчальні заходи надовго запам'ятовуються, а згодом повертаються «феєрверком» у творчих роботах учнів, їхніх усних і письмових відповідях. Так на уроках української мови пропоную учням складання власних висловлювань на суспільно-політичну тему: «Чим я можу бути корисним моїй Україні», «Що потрібно відроджувати українцям?», «Яким я бачу майбутнє своєї Вітчизни?», «Що для мене означає патріотизм?» тощо (рис.1). З великим задоволенням учні досліджують етимологію власних прізвищ, складають родовід, усвідомлюють себе носіями та продовжувачами сімейних (а отже і народних) цінностей, традицій.

В умовах нинішньої російсько-української війни особливої актуальності набувають питання формування та виявлення громадянської ідентичності особистості в сучасній Україні. Актуалізується необхідність виховання свідомо активних громадян з демократичними цінностями та настановами у власній

Рис. 1 Учні Комишанського ліцею на уроці української літератури поведінці, розвиненим почуттям відповідальності за долю країни, що має забезпечити в майбутньому стійкість України та збереження її як демократичної держави.

На своїх уроках намагаюся розкрити навчальний матеріал цікаво, багатогранно, по-сучасному та не втратити зв'язку з минулим. Постійно відбувається формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави.

У художній літературі знаходять своє вираження його історія, його моральні цінності, ідеали, традиції, його ментальність, національний характер.(рис.2).

Рис.2. Формування громадянської ідентичності в Комишанському ліцеї

Література як навчальний предмет формує гуманістичні якості людини. На матеріалі художніх творів учні можуть емоційно пережити різноманітні ситуації, глибше зрозуміти, що таке добро і зло, в чому сенс людського життя, щастя, яке місце людина посідає в суспільстві, що таке активна життєва

позиція, людська совість, обов'язок, подвиг, честь. Тому завдання вчителя – зробити уроки літератури уроками морального виховання учнів.

Формування культурно-національних та громадянських цінностей у молодого покоління засобами національної літератури – це процес виховання таких ідеалів, такого типу особистості, яка постійно відчуває себе часткою нації, виявляє власну причетність до її історії, традицій, культури, духовного життя в широкому значенні цього слова. Уроки літератури повинні стати основою патріотичної вихованості учнів, їхнього громадського змушнення, високої моральності та працелюбства, естетичної наснаги. Художня література спонукає учнівську молодь захоплюватися красою і самобутнім багатством рідної землі, національно-визвольною боротьбою українців, їхнім славетним минулим.

Прикладом високого патріотизму є, беззаперечно, життя Т. Г. Шевченка:

Я так її люблю

Мою Україну убогу.

Шевченкове слово стало зброєю в боротьбі за кращу долю рідного народу, він свято вірив у його світле, справедливе майбутнє:

Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине

Висновки. Отже, виховання громадянської ідентичності особистості виявляється у сформованому досвіді соціальної взаємодії з оточенням та передбачає вдосконалення знань та уявлень про суспільні й політичні процеси, що відбуваються в країні, екологічні проблеми навколишнього середовища, взаємозв'язок громадян і суспільства, здобуття практичних умінь і навичок, засвоєння моделей поведінки, необхідних для виявлення громадськості, захисту громадянських цінностей і ціннісних орієнтацій; набуття досвіду вирішення проблемних ситуацій та самостійного розв'язання конфліктів приватного й публічного життя людини в громадянському суспільстві. Застосування інтерактивних технологій сприяє формуванню й розвитку критичного мислення, умінню вибудовувати та аргументувати свої висловлювання, ставити запитання й шукати відповіді на них, долати власні сумніви.

Список використаних джерел:

1. Толочко С. Громадянська ідентичність особистості: актуальність формування та виявлення в сучасній Україні. Київ, 2023. 191 с.
2. Нікітіна А.В. Український словесник і сучасна науково-освітня парадигма : збірник матеріалів круглого столу. Полтава, 2023. 109 с.
3. Удовиченко Л. Громадянська ідентичність учнів як базовий компонент нової філософії освіти. Київ, 2022. 172 с.

СЕКЦІЯ IV

«УРОКИ ПАМ'ЯТІ» ПРО ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ: ОСВІТНІЙ ТА ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Бабенко Валентина Дмитрівна,
учитель історії, старший вчитель,
керівник гуртка «Знавці рідного краю»
Вільшанського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів
Вільшанської сільської ради Роменського району

ЩОБ НЕ ОБІРВАЛАСЯ НИТКА ПАМ'ЯТІ...

Вступ. Багатовікова історія українського народу – сумний літопис життя і смерті народу – великомученика, якому випало достатньо лиха і випробувань. Сміливішає пам'ять, мужніє душа, розковується свідомість, звільнена від страху. На десятиліття можна засекретити архіви, можна приховати викривальні документи, можна переписувати історію, а з пам'яттю народу нічого не вдієш. 90 років тому мільйони невинних людей України були без жалю винищені Голодомором. Ми не вирвемося із замкненого кола трагічної української історії, поки не осмислимо її. Голодомор завжди буде незагоєною раною, що ятрить національне сумління.

1932 рік – не кров'ю залита, а трупами покрита Україна. Життя перетворилось в повільну, непереборну, жахливу смерть під назвою Голодомор. Політика російської колективізації закувала українців у кайдани не на чужій стороні, а в своїй рідній хаті. Голодомор - помста за свободу. Лихо. Горе. Біль. Кров. Смерть... Це те, що залишає по собі слово Голодомор в моїй душі. Це те, що знищує свідомість і роз'їдає всю мене. Це страшно. Це боляче до самих кісток. Але це те, про що потрібно пам'ятати і не уникати. Не можемо ще раз такого допуститися. Це те, що точить нашу країну зсередини наче хробак яблуко.

Мета статті. Висвітлити голодне лихоліття 1932-33р.р. на місцевому матеріалі громади, яке пекучим болем пронизує пам'ять багатьох поколінь. Сьогодні треба говорити про минуле задля майбутнього, адже безпам'ятність породжує бездуховність, котра, наче ракова пухлина, роз'їдає тіло й душу нації – перекреслює її історію, паплюжить традиції й руйнує соціокультурну самобутність народу. Пам'ять надзвичайно важлива, що ті, хто скоює насилля, мають бути покарані, а жертви - вшановані.

Основна частина. Спогади, спогади... З них не можливо витерти ті трагічні сторінки в історії нашої громади. В музеї Вільшанського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Роменського району Сумської області зібрані спогади жителів села, які пережили голодомор. Перегорнімо сторінки архіву музею...

ФЕНЕНКО Микола Демидович, 1922 року народження, очевидець голодомору, за фахом лікар, жив і працював в Києві.

Пригадує Микола Демидович, що дожили до тих часів, коли можна вголос сказати про ті страшні злочини тридцятих років ХХ століття. Батько мій, Фененко Демид Харитонович, був середняк. Радянська влада дала йому 5 десятин землі, мав пару коней, дві корови, десяток овечок. Згодом настали тривожні часи. З'явилися нові, нечувані раніше слова – колективізація, колгосп,

розкуркулення. Батько мій трохи знав грамоти, був чесним і трудящий. Його за це поважали, тому громада обрала його соткомом. Коли батькові наказали забирати в людей худобу, майно, хліб, то він навідріз відмовився виконувати наказ. «Чоловік мені нічого не винен, і я у нього брати нічого не буду», - з цими словами сотком залишив комісію і пішов геть.

З цього почалися наші біди. Записали батька в підкуркульники і розкуркулили разом з іншими. Розкуркулення залежало від того, хто записався до колгоспу, а хто ні. У нас забрали худобу, хліб, кожухи, одяг. Розібрали клуню, хліви. Залишилась кобила, бо старша сестра працювала нею у радгоспі. З хати нас вигнали. Зробили там «штаб» по розкуркулюванню та колективізації. Правда, через кілька тижнів нам дозволили жити у своїй хаті. Проте «штаб» так і залишився у нас. Я в свої десять років усе спостерігав, що діялось.

До нас у хату заганяли селян і примушували записуватись до колгоспу. Під образами стояв широкий і довгий стіл. На столі лежав наган без кобури. За столом сиділо чоловік 5-6 представників. Ми, малеча, - на печі. От приводять нещасного селянина і вимагають писати заяву. Коли хтось огинався, йому показували нагана. Коли й це не допомагало, у нього забирали з двору й хати все, а самого садовили в холодну. Холодна була при сільраді – це вже на іншому хуторі, Пушкарщині. Вели заарештованого під вартою. В руки давали помело, замість прапора, а на кожусі на спині писали крейдою, коли кожух був чорний, а коли білий – вуглиною: «Злісний нездатчик хліба державі». У холодній його тримали – аж доки нещасний не напише заяви. Мого батька так само саджали в холодну, писали на спині написи, наставляли на нього нагана та він заяви до колгоспу не написав.

КОПИЦЯ Параска Леонтіївна, 1922р. народження, мешканка с.Вільшана. Народилася вона в с.Капустинці Липоводолинського району Сумської області. В її сім'ї було четверо дітей, тато, мама і бабуся. Коня та інвентар забрали до колгоспу. Родині вдалося вижити, бо мали корову, яку не забрали. Хліб пекли такий: з сушеного листя липи робили «борошно», в яке додавали трохи розтертого зерна і підливали молока. Спечений хліб був зелено-коричневий, та й на смак був гірким, але що вдієш доводилося їсти. Пам'ятаю, що через двір від нас була колгоспна бригада. Неодноразово бачила, як жінки несли наповнені мішки з яких текла кров. Мати казала, що то носять м'ясо дохлих коней. Влада нічим не допомагала голодуючим, а навпаки забирала останнє. В той час не казали «помер», говорили «здох».

ПОДОЛЯКА Марія Олексіївна, 1920р. народження, мешканка с.Вільшана. В її сім'ї було 9 душ. По селу їздили активісти, все перевіряли й забирали скотину, продукти. Першими добавками в хліб були висівки, дерть, картопля, кукурудза і качани з неї. Зимового часу йшли в поле до скірт, перевіряли полову, соломку, щоб знайти якусь зернину і зразу ж з'їсти. В селі люди збиралися групами по кілька чоловік, брали з собою кращу одягу чи взуття і мандрували в Кацапщину, щоб виміняти борошна, зерна чи чогось їстівного. Слабші люди несли домашні речі обмінювати на тернівський базар, який славився на багато кілометрів. Але наших односельчан не завжди чекав

успіх у торгівлі. Банди злодіїв зустрічали людей на лісових дорогах і відбирали все. Пекли маторжаники. Жиру ніякого не було: сало забрали, а олії також не було. Був шматок воску, яким натирали сковорідку, щоб ці маторжаники не приставали. Як їси їх, а вони у роті аж шелестять. Щастя велике було, коли зацвітала жовта акація. А як розпустилися вишні, то ми ці листочки обривали і їли. Але бур'ян є бур'яном: для тварин воно може й нічого, а для людського організму цього не вистачає.

ДІБРОВА Кирило Іванович, 1900 р. народження, мешканець с.Вільшана. В селі Вільшана було біля 1200 дворів. Із них розкуркулено 152 господарства, з яких 72 особи вивезено на далеку Північ. Село було вороже наставлене проти Радянської влади. До колгоспу селяни не бажали вступати, не дивлячись на терор «тисячників», насланих з Росії. Людей викидали з дітьми взимку на сніг, майно все забирали до колгоспу, а хату замикали. По селу був наказ; хто пустить розкуркуленого до себе в хату, тому те саме буде. Селянина Дмитра Криштопа, що, не дивлячись на загрозу, пустив до хати свою розкуркулену рідню, так само викинули на сніг з малими дітьми і забрали все майно. В селі від штучного голоду вимерло 714 людей, в тому числі 62 родини повністю, серед яких вимерла й сім'я священника Павла Бондаренка. Люди були пухлі та настільки виснажені, що, наприклад, Панько Шевченко пішов до лісу біля села, нарвав торбу липового листя, але так вибився з сили, що сів під деревом і помер. Трупи померлих ховали у масових могилах. Дітей – сиріт забирали до дитячого притулку при колгоспі, а потім відправляли невідомо куди[1.с. 141].

ХУТОРНА Марія Григорівна, 1928 р. народження, мешканка с.Вільшана. В нашій сім'ї проживало п'ять чоловік. Родина була незаможна. В ті роки врожаї були хороші, але усе нажите чесною працею відбиралося не залишаючи ні зернинки, ні квасолинки. Їли все, що можна їсти. Навіть пекли млинці із коров'ячого посліду та листя, вони мали назву галети. А що поробиш, коли дуже хочеться їсти. Люди помирали як мухи, вимирали сім'ями, навіть хоронити було нікому. В селі був чоловік, який збирав конем мертвих людей, які лежали на вулиці або під огорожею. Були випадки, що потрапляли на віз і напівживі люди. Вони звозились в одну яму, де були і поховані. На щастя наша сім'я вижила.

ПОДОЛЯКА Ганна Іллівна, 1922 року народження, мешканка с.Вільшана. У нашій родині проживало дев'ять чоловік, із них у 1933 році померли п'ять чоловік. Їх могили і до сьогодні знаходяться на межі мого огороду. Батько був засуджений за те, що не хотів вступати до колгоспу. У нас було забрано все майно, а сім'ю вигнали із особистого будинку. Тоді не було нічого їсти і я ходила попід тином, їла калачики, лободу та різну траву.

ОЛІЙНИЧЕНКО Варвара Харитонівна, 1915р. народження, мешканка с.Кушніри. Під час голодомору проживала з мачухою і зведеними сестрою і братом в с.Рєви Тяжко пережили розкуркулювання. Часто до хати навідувалися «активісти» з залізними гострими палицями, які називалися «щупами». По огороду довбали ними, а як зайдуть до хати то штирхали скрізь: в долівку, піч і

під піч. Де знайдуть хоч якийсь вузлик, то обов'язково заберуть. Не звертали уваги ні на плач дітей, ні дорослих. Одного разу знайшли діжку з борошном, яке забрали. В сусідів на печі спала дитина, а саме тоді до хати зайшли активісти, полізли на піч і задушили дитя.

Зібрані матеріали промовисто говорять світові про геноцид українців: про вбивство мирного населення голодом, а тепер ще й ракетами. Кожне свідчення про голодомор – то як штрих до загальної картини Голодомору. Приймаючи участь у краєзнавчій акції «Колосок пам'яті», учнями зібрано 45 свідчень постраждалих від Голодомору, зроблено 11 відеозаписів. Встановлено список громадян сільської ради, померлих від голоду 52 особи. Складено в шкільному музеї «Меню-33». Всі матеріали про голодомор оформлені в «Книгу скорботи». В селі встановлено пам'ятний знак жертвам Голодомору, який було відкрито 11 листопада 2008 року. Зібрані свідчення очевидців Голодомору друкувалися в районній газеті «Голос Посулля».

Моя страднице Земле... Що спільного між голодомором 1932-1933р.р. та російсько-українською війною сьогодні? Росія знову їжу використовує як зброю. Шантаж смертю і реальними вбивствами Кремль активно застосовує і в цій війні. Це – один з доказів того, що та 90-річної давнини війна проти українських селян була не вигадкою «українських буржуазних націоналістів», а реальністю. Нас вбивали і вбивають, бо ми – українці.

Україна до початку війни годувала 400 млн. людей в світі. Росія до початку війни закуповувала вантажні фури і балкери, щоб вивозити крадене зерно. Перекрила морський шлях з Азовського і Чорного морів, щоб Україна не торгувала з іншими країнами, викликати голод в Африці. 12 тис. тонн зерна щодня вивозилося з України. Майже через 100 років, у цивілізованій, квітучій Україні ця історія, на жаль, повторюється... знову ті ж самі вороги, тільки тепер їхні онуки та правнуки, знову спроби знищити українців як націю. Вони палять цілі пшеничні поля, вивозять український хліб, вони морять голодом тисячі людей на окупованих територіях. На захоплених українських територіях РФ викрала мільйони тонн зернових на суму близько 1млрд. доларів.

Висновки. Отже, пам'ять про Голодомор затерти і знищити не вдалося. Чорнобильська трагедія, дисидентський рух, правда про Голодомор 1932–1933 років стали тими підвалинами, завдяки яким розвалилася «імперія зла». Людожерна кремлівська машина, яка міняє прізвиська, але не міняє суті. Зло має бути покараним. Як тоді не підкорився наш народ, так і сьогодні ми боремося, щоби українці жили у вільній країні.

Долучення до історії, зокрема, через уроки пам'яті, допомагає школярам відчувати причетність до минулого країни. Відчуття причетності робить нас сильнішими й стійкішими – наприклад, учні розуміють, що їхня прабабуся чи прадідусь пройшли крізь страшні події, передали їм естафету життя, отже учні теж впораються. Історія про Голодомор демонструє, чому важливо вчитися – бо знання наша сила і зброя. Учні не повинні зневірюватися, а підсилювати свою надію і віру в перемогу над ворогом. Варто робити все, щоб молодь знала про ті лихоліття, свято берегли їх у своїй пам'яті в ім'я того, щоб таке страшне

минуле ніколи не повторилося. Вклоняймося пам'яті жертв Голодомору. Вони варті частинки серця істинного українця, а також пошани кожного, хто може назвати себе Людиною! Уважність до минулого – це не лише пам'ять про своє коріння, але й зобов'язання перед майбутніми поколіннями. Ми віримо, що знання та розуміння минулого допомагають сьогоднішньому поколінню зберегти та захистити цінності людської гідності та свободи. Тримаємося і пам'ятаємо, вчимо, добре вчимо історію, робимо висновки.

Список використаних джерел

1. Кардаш П. Злочин. Мельбурн, Київ: Видавництво «Фортуна», 2003. 141с.
2. <https://lpnu.ua/news/holodomor-1932-1933-rokiv-iaak-zlochyn-moskovskoi-imperii>

Бондар Олександра Григорівна,
директор Осоївського ліцею
Краснопільської селищної ради,
вчитель історії, старший вчитель

З ПРАВДОЮ В СЕРЦІ: «УРОКИ ПАМ'ЯТІ» ПРО ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ

Вступ. Традиційно у четверту суботу листопада в Україні вшановують пам'ять жертв масових голодів 1921—1923 та 1946—1947 років та Голодомору-геноциду 1932—1933 років. Офіційно на цю дату припадає «День пам'яті жертв голодоморів», хоча в усній традиції за ним закріпилася назва «День пам'яті жертв Голодомору». Цю традицію започатковано в 1998 році.

Українцям понад півстоліття забороняли згадувати моторошні події 1932-33 років – радянська влада робила все, щоб знищити будь-які свідчення і жорстоко карала тих, хто згадував. Пам'ять людей про голодомор тривалий час каралась смертю. Важко було мовчати, але мовчали. Людську пам'ять було взято під конвой. На роки, на десятиліття... Страшне мовчання... Довго чекали, але дочекалися. Проснулась людська пам'ять. Розверзлись глибини пам'яті і заговорили уста тисяч, мільйонів свідків трагедії [1].

В останні роки існування СРСР громадські активісти почали поширювати правду про Голодомор. Вже у вересні 1990 року в багатьох регіонах України пройшли скорботні заходи та панахиди за вбитими в 1932–1933 роках українцями. Після проголошення незалежності почалося ґрунтовне дослідження цієї теми, що також доповнювалося пошуковою, культурною та освітньою роботою, спрямованою на відновлення пам'яті про мільйони жертв Голодомору. Згодом до цього процесу долучилося і державне керівництво.

У 1993 році президент Леонід Кравчук підписав указ «Про заходи у зв'язку з 60-ми роковинами голодомору в Україні». Тоді ж було урочисто відкрито пам'ятний знак «Жертвам Голодомору 1932–1933 року» на Михайлівській площі у Києві. У 1998 році указом президента Леоніда Кучми

було встановлено щорічний національний День пам'яті жертв голодоморів у четверту суботу листопада. У 2008 році було відкрито музей «Меморіал жертв Голодомору», біля якого з того часу проводяться офіційні заходи із вшанування загиблих українців. Президент Віктор Ющенко оголосив 2008-й рік роком пам'яті жертв Голодомору, назвавши ту сторінку історії українського народу найбільшою трагедією у цілому світі.

Мета статті. Цьогоріч Україна відзначає 90 роковини Голодомору. Українці пам'ятають, досліджують, вшановують пам'ять жертв голоду та політичних репресій. Важливу роль в збереженні пам'яті, передачі її молодому поколінню відіграє школа. Саме в шкільні роки формується національно-патріотична свідомість підростаючого покоління, виховується майбутнє нашої держави. В умовах війни тема Голодомору набула нового значення. Причини, події, наслідки, мета, яку переслідували організатори геноциду повторюються з точністю. Змінилися тільки прізвища організаторів, мета залишилась та сама: знищення України як держави, а українців, як нації.

В цій статті хочу поділитися досвідом організації роботи з вивчення теми Голодомору на уроках історії та в позаурочний час. Чому ми повинні пам'ятати уроки Голодомору? Чи є історичний зв'язок між сьогоднішнім і подіями далеких 32-33 років?

Основна частина. Мене особисто тема голоду та Голодомору хвилювала ще в шкільні роки. Вдома ця тема обговорювалась часто. Сім'я розкуркулена. Прадіда забрали з поля і про нього ніхто нічого більше не чув. «Вороги народу», куркулі працювали з раннього ранку до пізнього вечора. Мали певні результати своєї праці. Хто і чому вирішив, що вони вороги, чому їх вигнали з власної хати, чому дзеркало в різьбленій оправі, про яку розповідала бабуся, висить на стіні в хаті моєї однокласниці? Чому столярні інструменти мого діда бабуся була змушена обміняти на торбину проса? В четвертому класі, коли вчитель історії розповідав нам про боротьбу з ворогами народу та успішну колективізацію, я сказала, що це не правда і куркулі ніякі не вороги, а старанні трудівники. З вдячністю згадую відповідь вчителя історії, Івана Григоровича Бібіка на моє заперечення: «Сідай на місце, вчителя перебивати не добре. На перерві поговоримо». Я добре пам'ятаю наші розмови з Іваном Григоровичем і зразу після уроку, і впродовж всього навчання в школі. І саме він навчив мене сумніватися, шукати істину не тільки в підручнику, а і в словах живих свідків.

Досліджувати тему голодомору разом з учнями почала в 2000 році. Опрацювали доступну на той час літературу, розробили анкету та провели опитування жителів нашого села, свідків тих подій. Записували розповіді, аналізували, обговорували. Разом з учнями робили висновки: голод штучний, був зумисне організований кремлівським керівництвом.

Навіщо? Яку мету переслідували організатори голодомору?

Для мене, як для вчителя, головним було те, що діти самостійно шукають відповіді на запитання та свідомо роблять висновки.

Голодомор в Україні 1932-1933 років не був випадковим явищем природного чи соціального походження, як це стверджували спочатку

радянські, а згодом проросійські історики. «Смерть через голод» стала наслідком цілеспрямовано застосованого тоталітарною владою терору голодом, тобто геноцидом. Він став покаранням українців за їхній спротив колективізації сільського господарства і небажання перебувати під владою Росії. Це покарання здійснювалося шляхом знищення української культури, мови, традицій. Шляхом штучно організованого голоду радянська влада намагалася вирішити так звану «українську проблему» за наказом Сталіна [2].

За даними істориків, на початку 30-х років ХХ-го століття основним центром опору в більшовицькій політиці колективізації та форсованої індустріалізації було українське село. В Україні сталося понад 4 тис. масових протестних виступів за участю близько 1,2 млн. чоловік. З колгоспів вийшли 41 200 селянських господарств, близько 500 сільських рад відмовлялися приймати нереальні плани хлібозаготівель.

Сталін боявся втратити Україну як ресурс, без якого побудова могутньої індустріальної імперії, здатної завоювати світ, залишалася б тільки мрією.

Не бажаючи втрачати Україну, радянський режим вибудував план винищення частини української нації, що був замаскований під плани здачі хліба державі. Йшлося про повне вилучення всіх запасів зерна, а потім конфіскацію інших продуктів харчування та майна в якості штрафів за невиконання плану здачі хліба.

Голодомор 1932-1933 років охопив період з квітня 1932 року по листопад 1933 року. За ці 17 місяців було вбито понад 7 мільйонів людей в Україні і 3 мільйони українців поза її межами, в регіонах, що історично були заселені українцями: Кубань, Північний Кавказ, Нижнє Поволжя та Казахстан. Пік Голодомору припав на весну 1933 року. В Україні від голоду щохвилини вмирало 17 людей, 1400 – щогодини, понад 30 тисяч – щодня... Питання кількості людських втрат України від Голодомору досі залишається відкритим. Голодомор в Україні став соціально-гуманітарною катастрофою глобального масштабу [3].

Наслідком злочину геноциду, окрім фізичного вбивства мільйонів людей, стало руйнування традиційного українського устрою життя. Голод став зброєю масового біологічного знищення українців, на довгі десятиліття порушив генетичний фонд народу, призвів до морально-психологічних змін у свідомості українців. Традиційна культура та народні звичаї зазнали деформації. Голодомор повністю змінив звичний порядок господарювання на селі. На десятки років українські селяни були зведені до становища безправних колгоспників, позбавлених паспортів та пенсій.

Психологічними наслідками Голодомору стали почуття вини та сорому. Люди відчували провину за те, що не змогли врятувати рідних, сором за аморальні вчинки, які чинилися задля виживання.

За результатами пошуково-дослідницької роботи в 2002 році ми створили рукописну книгу «Історія рідного краю. Голодомор 1932-1933 років», до якої ввійшли спогади жителів сіл Осоївка, Мала Рибиця, Великий Прикіл. Робота

продовжувалась. Були цікаві поїздки, зустрічі, незабутні враження. Мали змогу поспілкуватися з автором книги «Під чорним тавром» Борисом Ткаченком.

На запрошення голови Сумської обласної державної адміністрації Павла Качура відвідали відкриття виставки архівних документів про Голодомор 1932-1933 років «Розсекречена пам'ять», яка відбулася 16 лютого 2007 року. Я разом зі своїми учнями мала можливість презентувати результати нашої пошукової роботи.

Кожного нового навчального року намагаюсь зацікавити учнів досліджувати дану тему. Неодноразово учні нашої школи ставали переможцями краєзнавчих конференцій, конкурсів пошукових робіт «Голодомор 1932-1933 рр. Україна пам'ятає». В шкільному музеї оформили експозицію «Голодомор 1932- 1933 років».

Сьогодні тема Голодомору широко досліджена. Ми маємо можливість на уроках історії та в позакласній роботі використовувати літературні твори, наукові роботи, архівні документи. Цікавим та особливо цінним матеріалом в дослідженні даної теми є вірші поета-земляка Михайла Ларіна, як і поетичні рядки, так і проза Леоніда Дідоренка, Григорія Кулика, в яких згадуються і наше село, і жителі. В музеї ліцею зберігаються спогади голови колгоспу «Червоний партизан» с. Осоївка, який працював в роки голодомору. Разом з учнями читаємо, аналізуємо, робимо висновки.

«Правда про Голодомор має дійти до серця кожної людини», - говорив Президент Віктор Ющенко у зверненні до українського народу під час меморіальних заходів пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років у Києві в суботу 28 листопада 2009 року.

Президент наголосив, що в кожного громадянина України в серці має бути «протест проти будь-якого прояву неповаги до нашої держави, до її історії, до наших тисячолітніх символів».

«Протест має стояти в серці проти будь-якої загрози для нашої великої, спільної свободи, протест має стояти проти будь-якого замаху на національні, політичні, громадянські права кожного з нас без винятку» - ці слова Віктора Ющенка сьогодні звучать як ніколи актуально [5].

Наша велика, спільна свобода під загрозою. І як і 90 років тому ця загроза прийшла зі сходу. Знову кремлівські Вони намагаються забрати у нас свободу, незалежність і життя. І тільки пам'ятаючи минуле, об'єднавшись заради майбутнього, ми повинні перемогти.

Висновки. Вивчення теми голодомору, проведення пошуково-дослідницької роботи формує покоління нових українців, які вміють думати, сумніватися, аналізувати. Завдання вчителя в Новій українській школі навчити дитину перевіряти інформацію. Не довіряти одному джерелу, навіть якщо це дуже авторитетний вчитель. І тільки діяльнісний підхід при вивченні історії України допоможе нам виховати цілеспрямованих, вмотивованих творців нової України: демократичної, правової держави, де найціннішим в суспільстві є життя людини, її права та свободи.

Список використаних джерел

1. Белашов В.І. Сумщина в історії України: Навчальний посібник. - Суми: Видавництво «МакДен», 2005. 496 с.
2. Дідоренко Л.Д. Голодомор 1932-1933 рр. на Краснопільщині. Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2007. 96 с.
3. Покидченко Л.А. Голодомор 1932-1933 років на Сумщині. Суми: Видавництво «Ярославна». 2006. 356 с.
4. <https://naurok.com.ua/referat-golodomor-1932-1933-rr-v-ukra-ni-307406.html>
5. <https://www.radiosvoboda.org/a/1889977.html>

Гринько Анна Вікторівна,
учитель української мови та літератури
Сумського закладу загальної середньої освіти
I-III ступенів №3 Сумської міської ради

ВИВЧЕННЯ ТЕМИ ГОЛОДОМОРУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: «УРОКИ ПАМ'ЯТІ», ЯК БОРОТЬБА ЗА МАЙБУТНЄ

Вступ. Голодомор 1932-1933 років – це одна з найтрагічніших сторінок в історії українського народу. Це була штучна катастрофа, внаслідок якої загинуло понад 3 мільйони українців. Пам'ять про жертв Голодомору має бути вічною, і заклади освіти відіграють у цьому важливу роль.

Освітній потенціал закладів освіти у вивченні Голодомору полягає в тому, що вони можуть забезпечити системне та всебічне вивчення цієї трагедії. Заклад освіти має дати учням знання про причини, перебіг та наслідки Голодомору, а також про його історичне значення. Учні повинні зрозуміти: це не лише історична подія, а й попередження про те, що може статися, якщо ми не будемо стояти на захисті своїх прав, кордонів, мови.

У статті будуть наведені конкретні приклади того, який і де можна знайти матеріал для «уроків пам'яті».

Мета статті. Пояснити освітній потенціал з теми Голодомору, як дати учням знання про причини, перебіг та наслідки геноциду українського народу; звернути увагу читачів на важливість вивчення цієї теми, сформувані почуття гуманізму, толерантності та відповідальності за майбутнє.

Основна частина. Удруге пам'ятні дні відбудуться під час повномасштабної війни в Україні. Причина та сама – росія. Саме ця країна наносить найбільшчі удари протягом століть нам, українцям. Як говорити з учнями на доволі травматичну тему в умовах війни?

Експерти радять не уникати теми Голодомору в розмовах із дітьми. Це частина нашої історії, якою б емоційно важкою вона не була. Але варто правильно розставити акценти в таких бесідах, аби діти не зневірилися, а навпаки – підсилили свою надію і віру в перемогу над ворогом [2].

Для того, щоб заклади освіти могли ефективно виконувати свою освітню

та виховну функцію у вивченні теми геноциду українців, необхідно:

- створити нормативно-правову базу, яка б гарантувала системне вивчення голодомору в закладах освіти;
- розробити та впровадити ефективні методики вивчення голодомору, які б відповідали віковим особливостям учнів;
- забезпечити вчителів якісними навчально-методичними матеріалами з цієї теми.

Ось кілька конкретних прикладів того, як можна використовувати освітній та виховний потенціал у вивченні Голодомору:

1. Впровадити уроки, присвячені Голодомору, в навчальні програми.
2. Організувати виставки, екскурсії, тематичні заходи. Наприклад, ознайомити із пам'ятниками жертвам Голодомору в Україні [9] у рамках віртуальної екскурсії. У Сумах є пам'ятник жертв Голодомору 1932-1933 років на вул. Степана Бандери, 13, куди можна привести учнів.
3. Запрошувати до закладів освіти очевидців Голодомору. Це так цінно, адже їх залишилося одиниці.
4. Проводити експедиції, щоб записати відомості очевидців.
5. Залучати учнів до створення власних творчих робіт.

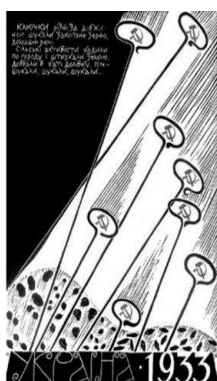

Головне орієнтуватися на вік дітей, адже молодшим школярам не можна показувати фото з померлими – краще усні розповіді, читання, роздуми, дискусії. Зі старшокласниками дивитися документальні, художні фільми – доречно.

Коли ми хочемо запропонувати намалювати малюнок на якусь тему або зробити виріб (наприкінці уроку чи заняття часто пропонують таку активність), нам важливо пам'ятати, що так фіксуємо, закріплюємо образ. І правильніше малювати, створювати те, що пов'язане із силою, а не зі страхом. У темі Голодомору правильніше малювати колоски, поля пшениці, робити свічку, малювати свою силу чи силу Народу, Країни [3].

Завершувати урок варто на ідеї, що ми сильні та нездоланні, підбадьорюючи дітей. Нас хотіли морально зламати, фізично знищити, але **ми були, є і будемо**.

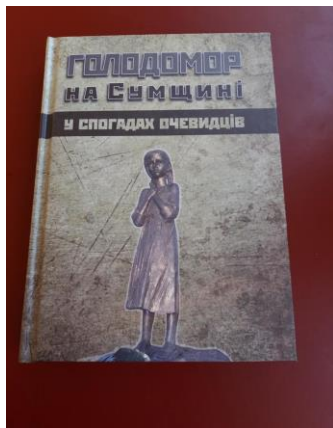
Також на таких заходах важливо знайомити учнів з роботами земляків – сумських митців, науковців, які висвітлювали цю тему. Зокрема серією графічних робіт «Україна – 1933: кулінарна книга» [1] Миколи Бондаренка, єдиного із Сумщини, хто писав лінорити. Художник змалював усе, що довелося їсти людям, аби не померти з голоду в 1932–33 роки. Також намалював різні механізми, які використовували,

які використовували, наприклад, щоб товкти збіжжя, висушене листя, кору або бити олію чи робити борошно.

Росія продовжує геноцид українців, нищить її освітній та культурний фонд. Адже саме роботи Миколи Бондаренка постраждали внаслідок ракетної атаки на вище професійне училище, де **з-під завалів навчального корпусу вдалося врятувати 66 гравюр**. Саме в училищі був розташований Центр досліджень руху опору Голодоморів на Сумщині.

Також є надзвичайно кропітке дослідження краєзнавця, науковця, кандидата філологічних наук Сергія П'ятаченка –

«Голодомор на Сумщині у спогадах очевидців» [4]. До збірки увійшли свідчення про Голодомори 1932-1933 і 1946-1947 років з усіх районів Сумщини. Вони були записані учасниками науково-пошукової програми «Голодомор у пам'яті народу». Демонструвати учням наочний матеріал – завжди правильний вибір у освітньо-виховному процесі.

Рекомендуємо також звернути увагу на тему родинних реліквій, яка безпосередньо пов'язана з нашим дослідженням. Причин, чому в українців майже не лишилося родинних реліквій та прекрас, є кілька. Однією з найважливіших – Голодомор 1932-1933 років. Українці були змушені продавати свої речі, щоб купити їжу. Серед цих речей могли бути ікони, старовинні меблі або ювелірні вироби.

Це втрата не лише матеріальних цінностей, а й культурної спадщини. Родинні реліквії зберігають пам'ять про предків, їхні традиції та звичаї. Втративши їх, ми втрачаємо частину своєї історії та культури.

Пропонуємо використовувати для своїх уроків електронний сайт Національної книги пам'яті України [8]. На ньому можна знайти:

1. Історію та мету Національної книги пам'яті України.
2. Список жертв Голодомору 1932-1933 років. Цей список містить імена та прізвища понад 3 мільйонів жертв Голодомору. Список оновлюється постійно, оскільки до нього вносяться нові імена, які виявляються.
3. Документи та матеріали: архіви, спогади очевидців, художні твори тощо.
4. Інформацію про заходи та проекти, присвячені вшануванню пам'яті жертв геноциду, які проводяться в Україні та в інших країнах, зокрема в Гарвардському університеті є відділ україністики [10].

Також Національна книга пам'яті України має сторінки в соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм», «Твітер». На цих сторінках можна знайти актуальну інформацію про її діяльність.

Необхідно, щоб вивчення Голодомору в закладах освіти було цікавим і викликало емпатію. Для цього можна використовувати різноманітні методи та

форми навчання, такі як лекції, дискусії, проєкти тощо. Методів, прийомів, матеріалу, ідей – безліч.

Висновки. У страшні часи Голодоморів в Україні вимирали ціли роди, ціли ненароджені покоління – зникли назавжди, нема вже й пам'яті про них, зникає й покоління очевидців.

Та забути тих, хто був закатований штучним голодом сталінізму, ми не можемо, не маємо права. Тому поширювати правду, розповідати історію, вчити – наша місія, як педагогів. Наш інструмент – «уроки пам'яті». Вони допоможуть учням зрозуміти трагедію геноциду, її історичне значення та висновки, які ми повинні зробити. Отже, згадуємо, вшановуємо загиблих українців завжди, цілий рік, а запалена свічка на підвіконні в останню суботу листопада, є надважливим елементом пам'яті та скорботи.

Від того, як ми будемо навчати молодь, залежить майбутнє України, бо росія і зараз намагається знищити українські землі, хліби. Масово вивозить зерно, блокує порти. Вивчення Голодомору має бути системним, всебічним та ефективним. На жаль, геноцид українців до сих пір продовжується. Ми боремося – поборемо та вистоїмо!

Список використаних джерел

1. Бондаренко М. М. Україна – 1933: кулінарна книга. Пам'ять людська. 2-ге вид., перероб., допов. Суми: ПВП «Видавничий будинок «Еллада», 2018. 248 с.
2. Урок пам'яті про Голодомор. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/articles/urok-pam-yati-pro-golodomor-yak-v-umovah-vijny-govoryty-z-uchnyamy-na-chutlyvu-temu-ta-ne-travmuvaty-yih/> (дата звернення: 30.10.2023).
3. Аби пам'ятали, але не зазнали травми. Як говорити з дітьми про Голодомор. URL: <https://nus.org.ua/view/aby-pam-yataly-ale-ne-zaznaly-travmy-yak-govoryty-z-ditmy-pro-golodomor/> (дата звернення: 30.10.2023).
4. Голодомор на Сумщині у спогадах очевидців : збірник матеріалів: до 85-их роковин Голодомору 1932-1933 років в Україні / упоряд., авт. передм. та прим. С. В. П'ятаченко. Видання друге. Суми : «МакДен», 2018. 368 с. URL: <https://repository.ssru.edu.ua/handle/123456789/9011> (дата звернення: 21.11.2023).
5. Геноцид Голодом. URL: www.holodomoreducation.org/ (дата звернення: 20.11.2023).
6. Електронний архів Голодомору: зведений реєстр архівних документів. URL: <http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine/Publicat/> (дата звернення: 11.11.2023).
7. Енциклопедія голодомору 1932-1933 років в Україні. URL: <http://www.history.org.ua/?discussion&nazva=enhld> (дата звернення: 28.10.2023).
8. Національна книга пам'яті жертв Голодомору. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/holodomor/natsionalna-knyha-pam-iati-zhertv-holodomoru-1932-1933/> (дата звернення: 26.11.2023).
9. Пам'ятники жертвам Голодомору в Україні. URL: <http://www.holodomor-monuments.org/> (дата звернення: 12.11.2023).
10. Український науковий інститут Гарвардського університету. Проєкт. Мапа. Великий голод. URL: <http://www.gis.huri.harvard.edu/the-great-famine/about-the-great-famine-project.html> (дата звернення: 14.11.2023).

Гевліч Андрій,
вчитель історії Комунального закладу
"Ображіївський навчально-виховний комплекс:
загальноосвітня школа I-III ступенів імені І.М.Кожедуба - дошкільний
навчальний заклад Шосткинської міської ради Сумської області"

ВІРТУАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ТА ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ НА УРОЦІ ІСТОРІЇ

Нашу добу не даремно називають інформаційною. Молоді люди майже не уявляють свого життя без приладів, за допомогою яких вони мають доступ до Інтернет-мережі, інших медіа-продуктів, оскільки це звільняє їх від рутинної роботи, спрощує пошук та отримання даних [1, с. 66].

Мета статті – охарактеризувати поняття «віртуальний музей», «віртуальна екскурсія» їх типологізацію, визначити можливості віртуальної екскурсії та віртуального музею у підвищенні ефективності сучасного уроку історії.

Сучасні учні надають перевагу візуальній інформації, одним із проявів якої стали екскурсії віртуальними музеями. Віртуальний музей – музей, що існує у глобальній інформаційно-комунікаційній мережі Інтернет завдяки об'єднанню інформаційних і творчих ресурсів для створення принципово нових віртуальних продуктів – виставок, колекцій, реконструкцій неіснуючих об'єктів тощо. Розрізняють три види віртуальних музеїв:

– віртуальні експозиційні галереї чи окремі тематичні виставки, які є цифровими аналогами реальних експозиційних залів, колекцій та виставок відповідного музею (вони репрезентовані на веб-сайті музею);

– віртуальні музеї «другого покоління», створені шляхом суміщення масштабних між музейних колекцій та експозиційних галерей; такі музеї поєднують у собі цифрові зображення реальних пам'яток, що зберігаються й експонуються у безлічі інших музеїв, розташованих по всьому світу;

– музеї віртуального мистецтва (net-art), тобто музеї комп'ютерного мистецтва, експонати якого розроблені в онлайн-середовищі спеціально для користувачів мережі Інтернет [3, с. 36-37].

Віртуальну екскурсію визначаємо як онлайн-форму навчальної діяльності учнів, яка передбачає використання різних об'єктів (історичних і природних пам'яток, експонатів/колекцій музеїв, пам'яток урбаністичної культури тощо) для виконання учнями навчальних (тематичних) завдань із певного предмета чи курсу. До переваг віртуальної екскурсії віднесемо:

доступність, можливість повторного перегляду, наочність, наявність інтерактивних завдань;

така екскурсія може бути використана на уроках із будь-якого предмету чи курсу;

онлайнний формат уможливує поєднання різних видів діяльності учнів, сприяє швидшому знаходженню та опрацюванню ними потрібної інформації, її кращій презентації;

ознайомлення з інформацією, виконання відповідних пізнавальних завдань здійснюється цифровою мовою, зрозумілішою сучасним учням [2, с. 258-259].

Так, при вивченні теми «Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XI ст.» (7 клас), учитель може організувати віртуальну екскурсію використавши 3D-модель стародавнього Києва, де учні мають змогу побачити відомі споруди княжої столиці. Віртуальний тур Софійським собором, дозволяє унаочнити знання учнів про архітектуру та мистецтво Русі-України.

Цікаві і змістовні віртуальні екскурсії пропонує «Музейний портал», використовуючи портал, вчитель може організувати віртуальні тури музеями України та світу, що розкривають різні аспекти діяльності людей у різні історичні епохи. Для уроків всесвітньої історії, має широкі можливості онлайн-платформа Google Arts & Culture. На платформі представлені постійні та тимчасові виставки багатьох відомих музеїв світу. Також проєкт дозволяє віртуально відвідати відомі пам'ятки минулого та сьогодення.

Утім, для того, щоб віртуальна екскурсія стала ефективною формою навчальної діяльності учнів, учителю слід провести ретельну підготовчу роботу. Плануючи використовувати віртуальну екскурсію на уроці історії (зокрема, онлайн), учитель має запропонувати учням план, а також запитання та завдання, необхідні для розкриття певної теми, обговорити рекомендований обсяг і формат кінцевого продукту та форму його презентації, повідомити критерії оцінювання[2, с. 260].

Отже, сучасний світ діджитал, пропонує велику кількість онлайн засобів, які дозволяють розширити можливості уроку історії. Серед таких засобів – віртуальний музей та віртуальна екскурсія. Якщо їх застосування на уроці буде добре продуманим, то заняття стане ефективним, образним, наочним, цікавим, допоможе учням більш глибоко засвоїти навчальний матеріал [3, с. 38].

Список використаних джерел

1. Анцібор І. М. Використання Інтернет-мережі на уроках історії для підвищення якості знань студентів. Таврійський вісник освіти. 2016. № 1. С. 66–70.
2. Малієнко Ю., Ремех Т. Віртуальні екскурсії в контексті онлайн навчання учнів. Музейна педагогіка в умовах пандемії COVID-19 : збірник матеріалів доповідей учасників Всеукраїнського круглого столу, м. Київ, 27 травня 2021 р. К : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. С. 258–262.
3. Тимчина В., Тимчина Н. Моделювання сучасних уроків засобами віртуальних музеїв. Нова педагогічна думка. 2017. №1. С. 36–38.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://st-sophia.org.ua/uk/golovna/>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://museum-portal.com/>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://artsandculture.google.com/?hl=uk>

Кравченко Оксана Миколаївна,
педагог-організатор, вчитель історії та основ правознавства
Ямпільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2
Ямпільської селищної ради

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ "УРОКІВ ПАМ'ЯТІ" ПРО ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Вступ. У 2023 році в Україні відзначаються 90-ті роковини Голодомору 1932-1933 рр. – геноциду, який визнали 28 країн світу, тому завданням сучасної освіти та науки України є продовження вивчення цих трагічних подій українського народу і поширення нашого досвіду відзначення таких пам'ятних дат для формування у світової громадськості правильного ставлення до цих подій, щоб в контексті сучасної повномасштабної війни, яку зазнала Україна, інші держави розуміли, що явище Голодомору – це злочинний метод, який, якщо його не визнають всі, буде використаний знову ще з більшим охопленням і стосуватиметься не тільки України.

Шкільна освіта – це місток між досягненнями науки і впровадженням передових ідей суспільствознавчих дисциплін у процес формування громадської думки, тому заходи, які проводяться у школі, щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору є складовою формування української національної ідеї, української історичної пам'яті та консолідацією українського народу в цілому. Шкільна освіта повинна сприяти також міжнародному визнанню Голодомору, як Геноциду.

Мета статті. Розкрити виховний потенціал "уроків пам'яті" про жертв Голодомору у закладах освіти.

Основна частина. Уроки пам'яті у школі є важливою складовою освітнього процесу та основою для вшанування пам'яті жертв Голодомору. Такі форми роботи місять у своїй основі інформаційний компонент про Голодомор як історичне явище, а також емоційний компонент - оповідь про трагічні наслідки цього явища. Щоб розкрити виховний та освітній потенціал "уроків пам'яті" необхідно визначити, що це за форма виховної роботи, особливості її впровадження у закладах освіти з урахуванням психофізіологічних особливостей здобувачів освіти.

Урок пам'яті включає в себе всі функції форм виховної роботи, а саме: організаційну (треба визначитися з місцем, датою, віковою категорією для якої проводиться урок, етапами уроку, які методи буде використано для кращої ефективності досягнення очікувальних результатів цього уроку), регулюючу (різні форми проведення уроку по різному впливають на згуртованість учнівського колективу, їхню уважність), інформаційну (це не тільки одностороннє повідомлення інформації учням, але їх емоційний відгук на ту тему, про яку говориться, можливість дітей поділитися певним досвідом щодо цього питання)[1,13].

Урок пам'яті – це форма організації освітнього процесу, яка поєднує в собі компоненти звичайного уроку та емоційну складову, пов'язану з певною трагічною, важливою подією в історії народу або присвячена життю та діяльності історичної особи.

Для розробки уроків пам'яті можна використовувати підхід, запропонований фахівцями Стенфордського університету. Робота з учнями має бути організована у групах (3-4 групи, залежно від кількості учнів і часу, передбаченого на проведення заняття) і передбачає п'ять етапів: емпатія (занурення у проблему), фокусування (відбувається аналіз, систематизація та інтерпретація зібраної інформації), генерація ідей (учні обговорюють поставлене завдання, наприклад "мозковий штурм", "дизайн мислення"), прототипування (учасники кожної групи мають обрати вдалі ідеї і створити арт-об'єкт для тестування), тестування. Презентація і обговорення інсталяції. Визначення спільних висновків[4].

У ході уроків пам'яті формується національна самосвідомість через історичну пам'ять, емпатію та повагу до минулого власного народу.

Історична пам'ять є сама по собі феноменом для українців, оскільки вона була перервана часами бездержавності українського народу під впливом колоніалізму та асиміляції імперіями. Історична пам'ять є частиною національної ідентичності, тому українцям так важливо її сформувати. Пам'ять про спільне життя наших предків, ніби "тримається в купі нашої родини" тому, що саме в родині зберігалися цінності українського народу, які передавалися з покоління до покоління[2, 181].

Уроки пам'яті завжди несуть у собі певний символізм, оскільки на таких заходах у роботі з дітьми педагоги використовують символи. Це особливі різновиди знаків, які дозволяють краще усвідомити думку, ідею, почуття у контексті цілого суспільства. Символами уроків пам'яті Голодомору стали: зерно, хліб, колоски, квітки незабудки, свіча, поєднання жовтого і чорного кольорів. Через символи учні краще усвідомлюють трагізм наслідків Голодомору. Поєднання мистецтва та історії дозволяє метафорично відобразити біль українського народу, його трагедію не лише на рівні свідомості, але і у підсвідомості, що дозволяє сформувати усталений образ трагедії[4].

Обговорення явища Голодомору у школі з учнями – це завжди складний процес, оскільки окрім того, що педагоги розповідають про Голодомор, як історичне явище, пояснюють причини, перебіг, наслідки, разом з учнями визначають, хто винний, також необхідно розкрити і виховний потенціал такого спілкування і саме тут постає проблема, оскільки учні знайомляться з інформацією травмуючого характеру в умовах, коли ментальне здоров'я всього українського суспільства страждає від війни. Тому зараз уроки пам'яті з одного боку є ще більш актуальними, бо можна провести паралелі минулого із сьогоденням, але це треба зробити так, щоб не травмувати психіку дитини. Здобувачі освіти не повинні ототожнювати себе і весь український народ тільки з поняттям "жертви", що в подальшому призводить до певних стереотипів, які можуть призвести до формування комплексу меншовартості або втоми від

негативу і байдужості. Щоб такого не сталося необхідно проводити заняття згідно порад дитячих психологів, а також враховувати вікові особливості дитини.

Психологи, визначають, що долучення до історії, зокрема, через уроки пам'яті, допомагає дітям відчуття тяглість і причетність до минулого країни та до спільноти. Відчуття причетності робить нас сильнішими й стійкішими – наприклад, діти розуміють, що їхня прабабуся чи прадідусь пройшли крізь страшні події, передали їм естафету життя, отже – діти теж впораються[4].

Важливим аспектом, що впливає на проведення уроку пам'яті про жертв Голодомору є ще і форма навчання закладу освіти, а саме: очне навчання, навчання з елементами дистанційних технологій чи змішане. Оскільки завдяки різним формам організації навчання буде і різна ступінь сприйняття запропонованої інформації. Для того, щоб учні краще усвідомили поняття Голодомор і його вплив на українське суспільство та світову спільноту можна використовувати різні додаткові джерела інформації з урахуванням вікових особливостей учнів. Наприклад: цифровий атлас Голодомору, розміщений на офіційному сайті Музею Голодомору, мобільний застосунок Track Holodomor History, проєкт «Голодомор: мозаїка історії. Невідомі сторінки», збірки творів про Голодомор для дітей «Зернятко надії» упорядниці Людмили Юрченко[5].

Вшанування пам'яті жертв Голодомору є центральною ідеєю уроків пам'яті. Тому запалювання свічки є особливим моментом цього заходу, як у очній формі, так і онлайн. Адже свічка – це символ небесного вогню, вшанування померлих, посідає особливе місце в культурі українського народу. Запалювання свічки – це традиція, яка є зрозумілою і укорінилася у свідомості нашого суспільства. Прикладом акції "Запали свічку" в онлайн-форматі можна використовувати стіну пам'яті, яка створюється на дошці Padlet, де вказується коротка історична довідка про Голодомор, а потім учні прикріплюють свої малюнки зі свічками, як окремі дописи, якщо бажають можуть сфотографуватися зі свічкою або свічку і викласти на дошку Padlet. Для змішаного формату можна також обрати такий спосіб, але частина дітей, яка перебуває у школі відповідно там і проводить акцію, а фото викладає на дошку, де решта учнів, які не приходять до школи можуть долучитися до заходу онлайн. Ця акція проводиться як частина уроку пам'яті[3].

На уроках пам'яті про жертв Голодомору можна використовувати візуалізацію, наприклад використати предмет побуту часів Голодомору, це справить глибоке враження на учнів, але використання атрибутики повинно супроводжуватися виваженою розповіддю, щоб не перетворити урок на травмуючий.

Уроки пам'яті про жертв Голодомору повинні проводитися не тільки у День пам'яті жертв Голодомору, що припадає в четверту суботу листопада, про Голодомор необхідного говорити протягом навчального року, не переобтяжуючи учнів фактами, а навпаки завдяки знайомству зі свідченнями очевидців, покладанням квітів до пам'ятника, міні дослідженням про ті історичні події учні бачили цілісну картину явища Голодомору, розповідали

про це вдома, спілкувалися про це із сім'єю. Уроки пам'яті про жертв Голодомору повинні бути відправною точкою у подальших дослідженнях цієї теми вже на уроках історії України, учні повинні ці події логічно пов'язати з іншими історичними подіями, побудувати власні причинно-наслідкові зв'язки, тоді це будуть не просто знання, а сформовані ставлення, що і пропагує Нова Українська Школа[4].

Уроки пам'яті про жертв Голодомору покликані формувати у здобувачів освіти загальнолюдські цінності через призму поваги до невід'ємних прав людини. На таких уроках необхідно використовувати інтегруючий потенціал освіти, коли учні співставляють вивчені факти з власним досвідом, оцінюють думки інших порівнюючи їх з достовірними фактами з різних освітніх дисциплін та історичних джерел і таким чином вибудовують власну траєкторію життя та ставлення до подій історії. Уроки пам'яті повинні бути засновані на формуванні критичного мислення та вмінні застосовувати набуті знання з медіаграмотності.

Висновки. Уроки пам'яті про жертв Голодомору об'єктивно займають центральне місце в освітньому процесі та несуть глибокий виховний потенціал, оскільки формуючи у дітей історичну пам'ять та національну самосвідомість, школа формуємо нове українське суспільство, долаючи білі плями історії українського народу, імперські наративи нав'язані радянською владою та неосвіченість у питаннях суспільно важливого характеру, що потім впливає на формування національної ідеї загалом і вміння українського суспільства протистояти маніпуляціям. Уроки пам'яті про жертв Голодомору проходять трансформацію, як і вся система української освіти, щоб відповідати нормам часу, а не бути традиційною формальністю.

Список використаних джерел

1. Кондрашова, Л.В., Лаврентьєва, О.О., Зеленкова, Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг : КДПУ, 2008, 187 с.
2. Стецюк Н. Пам'ять про Голодомор як складова державної політики збереження національної пам'яті українського народу (історико правові-аспекти) : Матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції "Міждисциплінарні підходи у дослідженні Голодомору-Геноциду. Київ, 2021. с.180-183.
3. Акція "Запали свіку" <https://padlet.com/ksanksan/padlet-d0ggqjklxflh4qzk>
4. Лиховид Н. Урок пам'яті про Голодомор: як в умовах війни говорити з учнями на чутливу тему та не травмувати їх. <https://nus.org.ua/articles/urok-pam-yati-pro-golodomor-yak-v-umovah-vijny-govoryty-z-uchnyamy-na-chutlyvu-temu-ta-ne-travmuvaty-yih/>
5. Шкрьоба А. Як говорити про Голодомор із дітьми: поради психолога Дмитра Вакулєнка <https://platform.man.gov.ua/media/3a5e0671-4d96-4c2c-83c1-316af88d035a>

Хорошко Оксана Миколаївна,

«УРОКИ ПАМ'ЯТІ» ПРО ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ: ОСВІТНІЙ ТА ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Вступ. Уроки пам'яті, виткані в тканину національної історії, стають не лише обов'язковою частиною нашого минулого, але й важливим елементом сучасного освітнього процесу. Серед подій, які змінюють обличчя націй і залишають неодмінний слід в їх колективній пам'яті, Голодомор 1932-1933 років в Україні відіграє особливу роль. У перспективі важливо не лише вивчати цю сторінку історії, але й розглянути освітні та виховні можливості, які вона вкладає в духовний розвиток суспільства через навчальні заклади.

Мета статті. Проаналізувати та висвітлити освітні та виховні аспекти уроків пам'яті про жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Відтак, спробуємо визначити, як освітні заклади можуть впливати на формування глибокого розуміння трагедії та сприяти розвитку здобувачів освіти моральних цінностей та громадянської активності. Розкрити можливості використання історичної спадщини для збереження національної пам'яті та створення позитивного образу майбутнього суспільства.

Основна частина. Україна, в історії якої зафіксовані трагічні події, такі як Голодомор 1932-1933 років, повинна використовувати освітні заклади як ключовий інструмент для збереження пам'яті та навчання нащадків цінностям людяності. Серед найважливіших аспектом освіти – формування громадянської свідомості та відповідальності.

Важлива передумова проведення уроків пам'яті – це ретельне вивчення історії Голодомору. Заклади освіти мають стати центром, де учні зможуть здобути об'єктивні знання про трагедію, щоб уникнути забуття та повторення подібних помилок у майбутньому. Курси з історії, літератури та соціальних дисциплін повинні включати модулі, призначені для вивчення Голодомору як невід'ємної частини національної спадщини. Вивчення найбільш трагічних сторінок історії українського народу може здійснюватися під час вивчення різних предметів. [1] Безумовно, головну роль мають відігравати уроки історії України, Всесвітньої історії та Громадянської освіти. За навчальною програмою, тему Голодомору в українських школах вивчають у 10 класі. Кількість уроків, присвячених темі Голодомору, залежить від профілю навчання. Якщо у навчальних планах є одна/півтори години історії на тиждень, то мова йтиме лише в контексті колективізації. Якщо ж дві/три години, то для цієї теми відводять декілька уроків, під час яких учитель має можливість розкрити теоретичний матеріал і організувати практичну діяльність, посиляючись на місцевий матеріал.

У той час коли селище Ворожба та станція інтенсивно розбудовувались, а станція стала центром Ворожбянського експлуатаційного відділення Московсько-Київської залізниці, в той час, коли з трибун лунали звіти про трудові здобутки радянської влади, пересічні жителі міста та навколишніх сіл переживали вражаючі муки та страждання. Саме у тридцятих роках більшовицька держава розпочала проти свого народу справжню війну на знищення.

Першими під важку караючу руку підпали українські селяни. Тридцять років розпочалися з наступу на село. Криза хлібозаготівлі, коли селяни не хотіли за безцінь віддавати хліб державі, змусила владу розпочати рішучу компанію «суцільної колективізації». Колгоспи були зручною формою, за допомогою якої можна було легко, майже задарма, «викачувати» із села хліб. Колективізація розглядалася також і як засіб для ліквідації заможного селянства – ворога радянської влади, бо ця частина селян була найміцніше зв'язана з землею і не бажала з нею розлучатися. В Україні широко розгорнувся терор проти заможного селянства – так звана «ліквідація куркульства як класу».

Перша хвиля розкуркулення у Ворожбі припала на 1929 рік, коли декілька родин заможних селян було вислано за межі України. Тоді ж розпочалася колективізація. І неминуче...голод. Це була цілком спланована акція, мета якої – поставити українських селян на коліна, зробити їх слухняними виконавцями волі більшовицької партії.

Залізниця була для голодуючих останньою надією, люди намагалися потрапити в Росію, яка була поруч, за вісім кілометрів, – там голоду не було і можна було купити чи виміняти хліб. Та в'їзд до неї українцям був заборонений, людей знімали з поїздів і відправляли додому. Деякі примудрялись – хто на даху вагона, хто сховавшись в іншому місці – потрапити до Росії, купити хліб і непоміченим повернутися назад. Та таких було одиниці.[2]

Братські могили були викопані по всій місцевості. Голод торкнувся і міського населення, хоча багато з них змогли вижити завдяки продовольчим карткам. Та все ж у містах України на вулицях можна було побачити трупи. Наприклад залізничники міста Ворожби одержували продовольчі пайки, але на початку 1932 року була прийнята постанова, за якою сім'ї залізничників, які проживали в селах пайків позбавлялися.[3]

До середини 1980-х років тема Голодомору була табуованою, а з початком перебудови все змінилося.

Між 1993 – коли громадськість підтримали українські меморіальні заходи, присвячені символічним 60-м роковинам голодомору – до середини 2000-х популяризація канонічного нарративу пам'яті про Голодомор (як геноцид етнічних українців) була здебільшого питанням стурбованості громадянського суспільства та неурядових організацій.

У 1998 році Президент Леонід Кучма заснував Всеукраїнський день пам'яті жертв Голодомору. Четверта субота листопада стала державним днем

пам'яті, який відзначається щорічно, а потім офіційними та неофіційними ритуалами вшанування по всій країні. [4]

З початку 1990-х років тема Голодомору стала невід'ємною частиною школи: навчальної програми та іспиту з історії.

До 2013 року кількість (друкованих) видань, присвячених Голодомору, перевищила тринадцять тисяч, включно зі спонсорованою державою вісімнадцятитомною Книгою пам'яті жертв Голодомору. [5]

Монументи, присвячені трагічним подіям 1932-33 років, розміщені по всьому світові, про це важливо говорити дітям. Адже після періоду замовчування світ визнає Голодомор геноцидом. Учні старших класів можуть зробити доповіді про деякі з них. У кожному місті України є свій монумент, про який варто сказати. Учні нашого закладу обізнані з історією встановлення пам'ятного знаку “Жертвам голодомору” в 1993 році. [3]

Заклади освіти мають також відігравати роль пам'ятниць, де вшановуються пам'ять жертв Голодомору. У музеї міста Ворожба, який знаходиться у нашому ліцеї, особливе місце відводиться свідченням жертв голодоморських років тут зібрані спогади, експонати, що свідчать про трагічні події у нашому місті. Експонати музею направленні на вічне утримання пам'яті та виховання поколінь.

Важливою особливістю нагадування про трагічні часи нашого народу є те, що пам'ять про скоєне тоталітарним режимом, має відобразитись для майбутніх поколінь, як зразок, зразок того, що вільна людина будучи в важких умовах боролась за життя, щоб його могли продовжити нащадки – тобто сучасна українська молодь. [5]

Освітняни часто ставлять питання, пов'язані з доцільністю ознайомлення учнів початкової школи з відомостями про Голодомор. На думку психолога О. Вінницької сама інформація не несе дитині жодної шкоди, все залежить від того, як її інтерпретуватимуть батьки та вчителі, чи відповідатимуть формулювання віковим особливостям здобувачів освіти. Науковець переконана, що починати говорити з дитиною про Голодомор можна змалку, але без зайвої деталізації та агресивних коментарів, на рівні довірливої розмови [1, с. 114-115].

Разом з тим мотив навчання визначає внутрішню спонукальну силу, яка забезпечує рух особистості до поетапної пізнавальної діяльності, при якій активізується розумова активність [1, с. 216]. При опрацюванні окресленої теми визначено очікувані результатами, а саме:

- учень/учениця усвідомлює Голодомор як геноцид українського народу;
- розуміє й адекватно сприймає його причини, перебіг і наслідки;
- висловлює власну думку про предмети, явища, події;
- передає зміст почутого (послідовність подій у розповіді, перелік ознак в описі, наведені аргументи в міркуванні);
- вибирає інформацію з почутого з певною метою, використовує її для створення власних висловлень за темою ;

- сприймає доступні медіатексти;
- пояснює свою реакцію на медіаповідомлення (як буде реагувати у відповідь);
- створює прості медіапродукти (листівка, SMS-повідомлення, фотоколаж, комікс, книжечка тощо)[6].

Підготувати урок пам'яті жертв Голодомору – складне завдання. Його непросто провести і важко сприймати. Треба чітко розуміти алгоритм подачі інформації учням різного віку.

Для відображення пам'яті про Голодомор сучасні педагоги можуть використовувати низку матеріалів, які зображають всю картину подій. Матеріали можна поділити за віком, щоб різна вікова категорія учнів сприймала уроки вшанування як культурну частинку великої сили нашої нації. До прикладу, учням можна запропонувати наступні завдання:

1) Дібрати цитати з творів українських і зарубіжних письменників, показати, як ця тема позначилася в творчості скульпторів і митців. Наводимо приклади найяскравіших творів: Улас Самчук «Марія», Василь Барка «Жовтий князь», Андрій Малишко «Ревуть зі Сходу крикуни» (1964, зі збірки «Вірші з шухляди»), Анатолій Дімаров «На коні й під конем», Іван Багряний «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» (лист-памфлет), Казимир Малевич «Людина, що біжить» (картина, варіант назви: «Селянин поміж хрестом і мечем»).

1) Додатково можна переглянути художні та документальні стрічки (представлено за хронологією): «Незнаний голод» (Т. Гукало, 1983), «Жнива розпачу» (С. Новицький, 1984), «Під знаком біди» (К. Крайній, 1990), «Голод-33» (О. Янчук, 1991), «Пієта» (М. Мащенко, 1993), «Маленьке життя» (О. Жовна, 2008), «Пейзаж після мору» (Ю. Терещенко, 2008), «Окрадена земля» (Ю. Луговий, 2012). «Поводир, або Квіти мають очі» (О. Санін, 2014).

Учителі несуть важливе завдання – не лише передавати знання про цю трагедію, а й виховувати учнів в дусі пам'яті та гідності. Як же ефективно впроваджувати уроки пам'яті про жертв Голодомору у педагогічну роботу:

1. Перед початком вивчення теми Голодомору важливо поглибити знання учнів з історії того часу та представити особисті історії людей, які пережили цю трагедію. Використовуйте аутентичні свідчення, фотографії та літературні твори, щоб надати учням можливість зрозуміти людські аспекти Голодомору.

2. Залучайте учнів до активного вивчення матеріалу. Спільні дослідження, ігри-симуляції та групові проекти допоможуть учням легше сприймати історію та робити осмислені висновки.

3. Показуйте зв'язок між минулим та сучасністю. Аналізуйте, які уроки можна взяти з Голодомору для побудови сучасного суспільства та забезпечення гідного майбутнього.

4. Користуйтеся різноманітністю джерел — відео, звукозаписів, картин, архівних документів. Мистецькі твори, також, можуть допомогти висловити емоції та створити глибше розуміння подій.

5. Сприяйте розвитку критичного мислення учнів, допомагаючи їм аналізувати причини та наслідки Голодомору, а також розглядати різні точки зору на події того часу.

6. Звертайте увагу на порушення людських прав, які відбувалися під час Голодомору. Закликайте учнів думати про важливість захисту прав людини та активного громадянства.

Відповідальність вчителя полягає не лише в передачі фактів, але і в формуванні свідомих громадян, здатних вчитися на помилках минулого. Уроки пам'яті про Голодомор можуть стати не лише частиною навчального процесу, але й джерелом інспірації для учнів у побудові свідомого, справедливого та етичного суспільства.

Тема Голодомору в закладах середньої освіти не вичерпується лише урочними заняттями. Під час роковин голодомору в листопаді у школах проводять виховні години, лінійки, запалювання свічок. Такі заходи якраз і є основним знаряддям популяризації даної теми.

Висновки. Унікальність українського випадку в тому, що в Україні пам'ять про Голодомор сприймається як етнонаціональний об'єкт культурної пам'яті нашого народу. Тему Голодомору як геноциду доречно і потрібно обговорювати на уроках суспільних дисциплін для розширення знань про права і свободи людини, громадянське та правове суспільство.

Важливою може стати дискусія про те, хто саме став об'єктом геноциду. Відповідно до Конвенції 1948 р. це може бути національна, етнічна, расова або релігійна група. Урок пам'яті про жертв голодомору є важливим елементом формування свідомих громадян, готових вчитися на помилках минулого. Вони сприяють розвитку критичного мислення та громадянської відповідальності, зберігаючи пам'ять про трагедію як запоруку уникнення подібних страждань у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Винницька О. Лицем до дитини. Львів: Літопис, 2005. 272 с
2. Воля О. Мор. Книга буття України. Поліграф книга. Київ, 1993.430 С.1
3. Іченець Б.П. На перехресті доріг. Нариси з історії Ворожби.- Київ, ФОП Харетоненко В.М., 2013.128 С.95-101
4. Душник В. Реакція і протести української еміграції під час голодового голокосту в Україні. Великий голод в Україні 1932-1933: збірник свідчень, спогадів, доповідів та статтів виголошених та друкованих у пресі в 1983 р. на відзначення 50-ліття голоду в Україні в 1932-33 рр. Торонто: Укр. правосл. брат-во св. Володимира, 1988. 309 с. С. 51-56.
5. Єфіменко Г.Г. Зміна векторів у національній політиці Москви в голодоморний 1933 р. Український історичний журнал. 2003. № 5. С. 25- 50
6. Роман Л.В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Донецьк, 2011.

СЕКЦІЯ V МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ І РЕСУРС З РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Василенко Вячеслав Миколайович,
директор Комунального закладу «Шосткинський НВК:
спеціалізована школа I-II ступенів - ліцей Шосткинської міської ради
Сумської області»

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

У сучасних умовах реформування української освітньої системи постає питання щодо нових підходів до організації і змісту навчальної діяльності. Важливе місце серед них посідає один із перспективних напрямів сучасної педагогіки – музейна педагогіка.

Музей - ефективний засіб духовного, морального, патріотичного і громадянського виховання учнів. Музей може і повинен з'єднати розірвані зв'язки між поколіннями та епохами. Функціонування музеїв виконує не тільки естетичні функції, але й освітні та дослідницькі. У музею та закладу освіти є спільні завдання: виховання патріотизму, свідомого ставлення до надбань вітчизняної та світової художньої культури, розвиток емоційно-образного мислення, формування ціннісних орієнтацій, естетичного смаку та стимулювання творчої активності особистості. Використання музеїв з освітньо-виховною метою привело до виникнення музейної педагогіки, яка об'єднує в собі елементи музеєзнавства та педагогіки. Музейна педагогіка стає посередником між музеєм і закладом освіти, сприяє ефективності освітнього простору, формує в учнів емоційно-ціннісне ставлення до опанування знаннями, сприяє розширенню кругозору та подоланню міжкультурних стереотипів.

Уперше термін «музейна педагогіка» ввів у науковий обіг відомий німецький педагог К. Фрізен у 1934 році, який чітко визначив дидактичну і просвітницьку роль музеїв.

Музейна педагогіка – суміжна наукова дисципліна, яка досліджує музейні форми комунікації, характер використання музейних засобів у переданні і сприйманні інформації з точки зору педагогіки. В сучасних дослідженнях музейна педагогіка – це наукова дисципліна, що об'єднує музеєзнавство, педагогіку і психологію, музей розглядається як освітня система. У зв'язку з цим, музейна педагогіка дозволяє: вивчати закономірності музейно-педагогічного процесу та використання їх на практиці, можливості вдосконалення педагогічного керівництва; визначати специфіку педагогічного впливу музеїв на аудиторію різних соціальних і вікових груп, враховуючи необхідність диференційного підходу до відвідувачів музею; узагальнювати досвід виховної роботи музеїв і на цій основі розробляти і вдосконалювати

науково-методичні рекомендації; виявляти найбільш раціональні форми і методи сучасної роботи музеїв з різними типами освітніх закладів; прогнозувати розвиток музеїв у плані реалізації їх педагогічних можливостей [1, с.12].

І тому музейна педагогіка посідає важливе місце серед інноваційних, інформаційних напрямів, як один із перспективних напрямів сучасної педагогіки, таких, що вирішує проблеми формування патріотичних якостей особистості, а саме: залучення учнівської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення. [3, с.119].

Музейна педагогіка — це галузь педагогічної науки, яка побудована на основі науково-практичної діяльності й орієнтована на трансформацію культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища. Основні функції музейної педагогіки: виховна, освітня, розвиваюча, а основними принципами музейних уроків є інтерактивність, комплексність, інтегрованість [2, с.604].

Проведення уроків у музеї потребує особливої підготовки як учителя, так і учнів. Головними вимогами до проведення уроків у музеї є наступні:

а) кожне відвідування музею — це урок, який повинен мати конкретну мету і завдання;

б) вчитель та учні мають усвідомлювати, що відвідування музею — це серйозна робота, до якої треба готуватися;

в) попередня підготовка учнів до відвідування музею в процесі навчання;

г) врахування вікових та психологічних особливостей учнів;

д) врахування рівня розвитку інтелектуальних здібностей учнів та рівня набутих знань;

е) підсумком відвідування музею має бути творчість учнів після його відвідання (малюнки, твори, проекти).

Також при підготовки до занять у музеї вчитель повинен дотримуватись таких принципів:

- інтерактивність, бо людина сприймає тільки те, що робить;

- програмність - забезпечує засвоєння інформації та формування навичок.

Проведення занять на базі музеїв дає можливість не тільки ознайомитись із експонатами, фрагментами експозицій, а у поєднанні із сучасними методиками, інтерактивними методами взаємодії сприяє не тільки пізнавальному інтересу, а й формуванню ключових компетентностей здобувачів освіти: громадянської, загальнокультурної, комунікативної, естетичної, соціальної, інформаційно-комунікаційної та міжпредметної.

Тип навчальної діяльності учнів у музеї значно відрізняється від виду діяльності під час лекції чи семінару, так як передбачає не запам'ятовування великих обсягів теоретичної інформації, а пошук інформації у ході дослідження або виконання конкретних завдань. У ході заняття учні залучаються до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції, відбувається розвиток їхніх дослідницьких умінь, творчих суджень і оцінок, навичок критичного

мислення та активного пізнання. При проведенні занять на базі музеїв від учнів вимагається не тільки запам'ятовувати велику кількість інформації, а й розуміти та емоційно оцінювати. Такий вид занять допомагає розвитку творчих здібностей і формуванню культурних потреб. Учні є не сторонніми спостерігачами, а зацікавленими дослідниками-пошуковцями.

Популярною формою проведення заняття з використанням музейних експонатів є вивчення нового матеріалу в музеї. Тут у дію вступають зорове сприймання експонованих документів, макетів, використовується й мультимедіа. У ході таких занять розповідь учителя чи екскурсовода музею поєднується із детальним самостійним ознайомленням з окремими експонатами, відбувається обмін думками, часто можна заслуховувати повідомлення учнів, що є підготовленими за завданнями вчителя на основі музейних матеріалів.

Через використання можливостей музею вчитель створює умови пізнавальної діяльності учнів, організовує ознайомлення учнів з явищами зі світу культури, історії, природи тощо, сприяє розвитку творчих здібностей та формуванню культурних потреб, активізує особисту творчість учнів. Реалізуючи можливості музейної педагогіки, учитель створює умови для виховання почуття патріотизму, гордості за традиції та звичаї свого народу.

Отже, музей - це місце, де розвага поєднується із пізнанням, місце, яке допомагає по-новому подивитись на оточуючий світ, відбувається формування понять через спостереження і спілкування з предметами матеріального світу та й процес пізнання йде через радість.

Однією з головних тенденцій розвитку сучасної освіти є застосування інноваційних цифрових технологій в освітньому процесі. Цифрові технології дозволяють вчителю інтенсифікувати та урізноманітнити освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. Вони сприяють створенню сучасного та комфортного освітнього середовища для здобувачів освіти, роблять процес навчання та виховання більш мобільним, диференційованим та індивідуальним.

Тому виникає гостра необхідність музею «увійти» в інформаційний потік, але не втративши при цьому свій унікальний образ. В епоху розвитку медіа освіти, без якої зараз важко уявити сучасну людину, музейний простір поступово починає наповнюватися новітніми технологіями, які роблять процес пізнання не тільки корисним, а й цікавим для відвідувача. ІКТ розширюють можливості музеїв і допомагають їм створювати власний новий образ - більш сучасний та актуальний - для будь-якого користувача. Впровадження ІКТ відбувається не лише опосередковано, як засіб передачі інформації, разом з тим сучасні комп'ютерні технології стають головним джерелом та учасником культурних процесів. Сучасна музейна педагогіка поєднує два способи взаємодії з ІКТ — медіа-творчість та медіа-скептицизм. Медіа творчість передбачає широке застосування ІКТ у музеї та слугує фундаментом для передових сучасних стратегій у цій галузі. У той же час факти свідчать про акцентування уваги на небезпеці сучасних технологій у музейному середовищі,

і саме скептицизм до використання ІКТ сприяє їх неінвазійному співіснуванню з такими традиційними та фундаментальними ідеалами та нормами музейних комунікацій, як мовчазне споглядання чи глибоке розуміння предметів. Єдність медіа-креативності та медіа-скептицизму з більшим акцентом саме на креативності розглядається далі як основа перспективної політики щодо використання ІКТ в музейній педагогіці [4, с.1].

У сучасному музеї ІКТ служать для вирішення трьох основних цілей:

- поліпшення загального функціонування музею;
- трансформації предметів та простору у музеї (наприклад, медіа-установки, які можуть стати справжніми музейними експонатами, або комп'ютерний термінал, що може вітати гостей у музейній кімнаті);
- забезпечення відвідувачів музею новими інтерактивними можливостями [4, с.3].

Водночас, поряд з перевагами та перспективами, сучасна музейна педагогіка в Україні має ряд проблем та викликів. Зокрема, актуальним питанням в українському освітньому середовищі є проблема комунікації між музеями та освітніми закладами, які працюють в одному напрямку, але не завжди є партнерами. Одним з важливих факторів відсутності ефективної співпраці є обмежені знання педагогів про неформальні стратегії навчання. Також ситуацію ускладнює відсутність конструктивного спілкування між вчителями та музейними працівниками. Тому активніше впровадження музейної педагогіки в ідеалі потребує комплексної перебудови системи дошкільної та шкільної освіти, але слід починати з простих кроків: формування музейної культури дорослих, насамперед педагогів і батьків. Це особливість українського освітнього простору, бо, наприклад, у країнах Європи музейна культура сформована раніше і вона не зазнавала такого негативного впливу, як на пострадянському просторі.

Таким чином, упровадження в практику освітнього процесу музейної педагогіки робить процес навчання і викладання більш ефективним, цікавим, якісним, впливає на розвиток емоційної сфери учнів. Це сприяє формуванню у них уяви, фантазії, образного мислення. Поєднання дидактичних функцій музею з традиційними засобами навчання, збагачення і наповнення освітнього процесу новими формами роботи сприяє більш ефективному засвоєнню знань та їх реалізації учнівською молоддю. Методика викладання програмного матеріалу в музеї стимулює учнів до пошуку різноманітних зіставлень, зв'язків, паралелей, розвиває креативність, формує у них здатність сприймати нове й висловлювати особистісне ставлення, виховує ціннісні орієнтири. Уроки в музеї дають змогу активізувати освітній процес, збагатити інтелектуальний і творчий розвиток школярів, навчити їх вести діалог, систематизувати знання з різних предметів.

Список використаних джерел

1. Аліксійчук О. Музейна педагогіка як засіб опанування школярами курсу «Мистецтво». Педагогічний вісник Поділля. 2021. № 4. С.12-15.

2. Міхно О. Музейна педагогіка. Енциклопедія освіти / НАПН України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер. 2021. С. 604.
3. Самсакова І. В. Виховання особистості учня засобами музейної педагогіки // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2015. Вип. 68. С. 119–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_68_22.
4. ICTs in Museum Education. The UNESCO Institute for Information Technologies in Education. ITE Policy Brief, December 2011. URL: https://iite.unesco.org/files/policy_briefs/pdf/en/Museum%20Education.pdf (Last accessed: 01.11.2019). с.1-3.

Змисля Наталія Володимирівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Осоївського ліцею Краснопільської селищної ради

ВИКОРИСТАННЯ НАДБАНЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Вступ. В сучасних умовах реформування освіти постає питання щодо нових підходів до організації та змісту освітньої діяльності.

Основним принципами організації підготовки майбутнього свідомого громадянина є педагогіка партнерства всіх учасників освітнього процесу, «дитиноцентризм», удосконалення процесу виховання, засвоєння нового змісту освіти та набуття ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, серед яких чи не найважливішими будуть соціальні і громадянські, загальнокультурна грамотність [3].

Важливим і перспективним інструментом розширення освітнього простору є музейна педагогіка.

Мета статті. Проаналізувати можливості використання форм, методів, засобів музейної педагогіки для розвитку компетентностей здобувачів освіти, окреслити провідні напрями використання надбань музейної педагогіки в освітньому процесі.

Основна частина. Використання музеїв з освітньою метою привело до виникнення музейної педагогіки, яка об'єднує в собі елементи музеєзнавства і педагогіки. Вона стає посередником між музеєм і навчальним закладом, сприяє ефективності освітнього простору, формує в учнів емоційно-ціннісне ставлення до опанування знаннями, сприяє розширенню кругозору та подоланню міжкультурних стереотипів.

Формування музейної педагогіки почалося в Європі ще на початку ХХ ст. і пов'язане з іменами А. Ліхтварта, К. Фолля, Г. Фройденталя, Д. Ріхтера. Велику роль у становленні музейної педагогіки відіграли П. Лесгафт, П. Каптерев, А. Бакушинський. Але тільки у 1980-х рр. почав формуватися новий напрям у визначенні змісту освітньої функції музейного середовища –

музейна педагогіка[1].

Одним із завдань музейної педагогіки є створення умов для активізації діяльності учнів у музейному просторі, уроків у музеї тощо.

Музейна педагогіка є важливою для сучасного освітнього процесу. Вона сприяє активному навчанню здобувачів освіти. Музеї надають можливість вивчати і розуміти матеріал через особистий досвід. Взаємодія з реальними об'єктами, історією і культурою сприяє глибокому засвоєнню матеріалу і розвитку критичного мислення. Учні навчаються аналізувати інформацію, висловлювати власні думки і переконання, інтерпретувати історію та культуру.

Музеї та заклади освіти мають багато спільного в досягненні мети своєї діяльності. Насамперед це виховання патріотизму, свідомого ставлення до надбань світової науки та культури; розвиток креативного мислення, творчих здібностей та певних практичних навичок, стимулювання творчої активності особистості.

Музей по праву вважають унікальним засобом навчання, адже безліч унікальних експонатів дають можливість безпосередньо доторкнутися до навчального матеріалу різних напрямків. Емоційні враження підсилюють реалізацію освітніх та виховних завдань навчального закладу, педагога [2].

Здобувачам освіти потрібні не лише аргументовані, але й емоційно насичені знання. Під час проведення уроків у музеї успішно реалізуються освітні завдання з предметів. Така форма роботи має свої специфічні особливості – педагог при проведенні уроку в музеї включає в його структуру ті ж основні освітні компоненти, з відмінністю в одному – основним джерелом інформації тут виступають не тільки розповідь учителя, а й пам'ятки історії та культури, представлені в експозиції. Навчальні заняття можуть реалізовуватися у межах різних проєктів, що передбачають безпосереднє проведення тематичних інтегрованих уроків на базі експозицій у музеях, організації екскурсій, рольових та інтелектуальних ігор тощо.

У музейному просторі уроки набувають особливого значення, оскільки дають змогу реалізувати численні міжпредметні зв'язки, вчать аналізувати, узагальнювати, спостерігати, шукати і знаходити необхідну інформацію та розв'язувати навчальні проблеми.

Музейний урок має на меті не лише поглиблення знань відвідувача за обраною безпосередньо експозицією музею. Завдяки особливій атмосфері учасники заняття можуть по-новому оцінити своє місце у процесі збереження і розвитку культури. Але результативність такої форми роботи потребує не тільки серйозної підготовки школярів, учителя, екскурсовода, музейного педагога, а й перевірки рівня засвоєння учнями нових знань за допомогою створення механізму «зворотного зв'язку». Кінцевий результат музейного уроку називають «комунікацією, що відкладена в часі», коли вплив музею продовжує відчуватися на наступних уроках у школі [2].

У ході музейних уроків відвідувач з пасивного слухача перетворюється на активного учасника. Музеї мають умови для проведення інтегрованого уроку та формуванню практичних умінь. Однією з форм проведення занять є

класичний майстер-клас, який зазвичай приймає вид демонстрації виготовлення будь-якого виробу (або його фрагменту) в традиційному стилі. Наприклад, Національний музей заповідник українського гончарства в Опішному пропонує майстер-клас з виготовлення посуду, іграшок з глини.

Особливого значення щодо застосуванню прийомів музейної педагогіки в закладі освіти має робота шкільних музеїв. У них свої можливості впливу на особистість, своє освітнє завдання – формувати ціннісне, особистісне, емоційно забарвлене ставлення до культурної спадщини своєї держави.

Шкільний музей — організаційний центр краєзнавчої роботи школи. Він є ефективним осередком навчання. Експозиції музею дають змогу з найбільшим ефектом використати ілюстративний матеріал для глибокого засвоєння учнями на уроках шкільної програми з предметів. Музей відкриває також великі можливості для організації самостійної творчої роботи учнів.

Ці музеї є своєрідною творчою лабораторією виховання учнів, у якій на основі застосування різних видів практичної діяльності педагога прищеплюють підростаючому поколінню якості свідомих громадян. Вони є важливими засобами освітньої роботи для формування всебічно освіченої особистості, виховання патріотів українського народу.

Найцінніші ті музеї, що створені руками самих учнів. У роботі музею широко застосовуються різноманітні форми і методи освітньої роботи (екскурсії, виставки, колекціонування тощо). Шкільний музей, використовуючи їх комплексно, робить освітню роботу більш ефективною.

Пошук, систематизація зібраного матеріалу і його експозиційне оформлення, комплектування фондів шкільного музею може здійснюватися під час екскурсій, практичних занять. Тому з метою виховного значення уроку, підвищення його ефективності, вчителі планують роботу учнів у музеї, використовуючи матеріали експозицій на уроці.

Існує чимало видів і форм навчальної роботи та методичних прийомів під час яких використовують матеріали шкільних музеїв. Серед них – заняття, що проводяться безпосередньо у музеї (екскурсія по експозиції, урок і самостійна робота учнів в експозиції і фондах), заняття поза музеєм – у класі, навчальному кабінеті з демонструванням окремих музейних колекцій, експонатів. Залежно від мети і завдань уроку, вчитель може побудувати його так, що вихованці будуть екскурсантами (вони слухають розповідь екскурсовода – учня або вчителя), учасниками бесіди (під час екскурсії самостійно роблять висновки з побаченого і почутого, відповідають на запитання екскурсовода, доповнюють розповідь), самостійно вивчають експозицію, фонди. У шкільних музеях найпоширеніша форма роботи – екскурсія по експозиції.

Учителі-керівники шкільних музеїв докладають чимало зусиль для організації екскурсійної роботи, адже саме екскурсія підсумовує працю всього колективу, який створив музей, продовжує працювати над удосконаленням його експозиції. Тому й така важлива роль екскурсовода у музеї. Особливої уваги заслуговує підготовка учнів-екскурсоводів. Як правило, найкращими екскурсоводами стають ті учні, які беруть активну участь у комплектуванні

фондів і побудові експозиції [4].

Не могло не позначитись на особливостях функціонування музеїв впровадження цифрових та комп'ютерних технологій. Це сприяло створенню віртуальних музеїв та електронних каталогів, які пропонують відвідувачам віртуальні подорожі до різних музеїв світу. Форми і методи, які вже використовуються для вирішення виховних завдань на базі музею, є досить різноманітними. Крім традиційних форм можуть бути інтерактивний музей на сайті навчального закладу, інтерактивна екскурсія в режимі мультимедіа або особлива форма музею в самому навчальному закладі. Традиційна подача матеріалу з предметів неможлива без занурення в атмосферу нових комп'ютерних інформаційних технологій. Вони замінюються на інноваційні – віртуальні екскурсії, онлайн-подорожі світовими та українськими музеями.

Наразі можливе проведення таких форм роботи як «заочна (віртуальна) екскурсія» у музеях. Використовуючи можливості різних сервісів, поєднуючи їх з іншими цифровими інструментами, з'явилася можливість проводити цікаві музейні уроки, залучаючи до співпраці спеціалістів з різних регіонів України та світу. Здобувачі освіти мають можливість «віртуально подорожувати» до будь-якого музею світу. Самостійна робота учнів при підготовці до проведення уроків у музеї та екскурсійних проєктів включає в себе науково-дослідницьку роботу, в результаті якої інтернет-ресурси можуть бути використані в якості джерела інформації. Науково-дослідницька діяльність, дистанційні екскурсійні музейні проєкти з використанням ресурсів Інтернету, в свою чергу, створюють всі умови для самоосвіти, розширення світогляду, розвитку глобального мислення. Така методика сприяє розвитку комунікативної, мовленнєвої, загальнокультурної, історичної та громадянської компетентностей.

В Осоївському ліцеї музей працює близько 20 років. Вчителі постійно використовують матеріали музею на уроках, позакласних заходах. Працюючи на посаді заступника директора з виховної роботи, тривалий час опікувалася роботою музею. Разом з учнями дослідили багато цікавих тем. Пошуковці неодноразово були переможцями районних та обласних конкурсів, акцій, проєктів: конкурсу музейних експозицій з висвітлення подій Голодомору 1932-1933 років, Всеукраїнської краєзнавчо-пошукової акції «Ехо Перемоги», Всеукраїнської експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна», номінації «Кухлик меду», «З попелу забуття», «Духовна спадщина мого народу», «З батьківської криниці», обласної краєзнавчої конференції «Герої сьогодення», обласного освітнього проєкту «Рідна Сумщина» тощо.

І сьогодні продовжуємо збирати матеріал, фіксувати, систематизувати. Спільно з учнями пишемо історію боротьби за незалежність, за життя.

Висновки. Впровадження в практику освітнього процесу музейної педагогіки робить процес навчання і викладання більш ефективним, цікавим, якісним, впливає на розвиток емоційної сфери учнів. Музейна педагогіка сприяє формуванню нового способу мислення, підвищенню мотивації до навчальної діяльності, що відповідає сучасним вимогам освіти.

Список використаних джерел

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство : навчальний посібник / Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Київ : Альтерпрес, 2007. 464 с.
2. Дудар О. Актуальність і перспективність музейної педагогіки: матеріали VI щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2016. 24.с. <https://core.ac.uk/reader/78039080>
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»
4. Салата О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Історія». Вінниця. «Нілан-ЛТД», 2015.164 с.

Ідріс Наталія Олексіївна,
вчитель історії Комунальної установи
Сумської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4
імені Героя України Олександра Аніщенка
Сумської міської ради,
м. Суми

ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Сьогодні шкільні музеї є дієвим засобом національно-патріотичного виховання здобувачів освіти. Шляхом залученням учнівської молоді до пошуково-дослідницької та музейної роботи формується громадянське мислення, закладаються основи національної свідомості. Знання історії рідного краю, свого міста, своєї вулиці робить людину мудрішою, формує патріотизм та відповідальне ставлення за майбутнє своєї держави. Шкільний музей є джерелом знань та емоційних вражень, місцем спілкування, приваблює насиченою пізнавальною діяльністю.

Серед вітчизняних дослідників аналіз діяльності музеїв при закладах освіти як центрів виховної, навчальної, просвітницької роботи здійснили Л. Гайда [1], Т. Ремех, А. Савенков [3], В. Серебрій [4], Ю. Ярошенко [5] та інші.

Наше дослідження ми проілюструємо прикладами з роботи музею Комунальної установи Сумської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4 імені Героя України Олександра Аніщенка Сумської міської ради. Наразі при Комунальній установі Сумської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4 імені Героя України Олександра Аніщенка Сумської міської ради з 2015 року діє музей історії школи. Систематично у музеї проводяться екскурсії, виховні заходи з національно-патріотичного виховання (уроки мужності, уроки пам'яті, уроки-дослідження, музейні уроки), краєзнавчі конференції, заняття гуртків, виставки творчих робіт учнів; проводяться зустрічі з випускниками минулих років, волонтерами, громадськими діячами тощо. Кожного року тематика

заходів оновлюється, незмінним залишається їх виховне і пізнавальне значення, громадянська спрямованість.

На базі музею школи веде свою дослідницьку діяльність гурток «Юні екскурсоводи». Одним із напрямків роботи гуртківців є розробка тематичних історичних екскурсій (присвячених лише одній темі).

Велику роль серед історичних екскурсій посідає біографічна екскурсія (по місцях життя і діяльності відомих людей), адже у всіх найважливіших історичних подіях головними завжди були люди, їхні справи та звершення. Іменами героїв називають площі, вулиці і провулки, їх імена носять заклади освіти, де вони навчалися, організації, де вони працювали, пам'ятні таблички висять на будинках, де вони проживали. Історико-біографічна екскурсія може стати частиною краєзнавчого маршруту. Так, наприклад, сьогодні деякі топоніми мають імена героїв АТО сумчан Олександра Аніщенко (вулиця), Сергія Табали (вулиця), Роман Кукленко (провулок), Віталій Маслянка (проїзд) та ін. І вплетення історико-біографічної інформації в канву вуличної краєзнавчої екскурсії виглядає органічно та доцільно. Сьогодні при освітніх установах міста та області діють музеї цих закладів і біографічні екскурсії стають важливим джерелом інформації про життєвий шлях і діяльність, про повсякдення і побут, про героїзм і подвиг випускників, вчителів, всіх причетних до історії закладу.

Важливо у різних формах музейної роботи враховувати сучасні події: громадянський подвиг учасників Революції гідності, вшанування героїв Небесної сотні, патріотизм воїнів під час проведення АТО, подвиг героїв під час повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Так, у музеї діє постійна експозиція із вшанування пам'яті випускника школи – Героя України Олександра Аніщенка, який загинув під Слов'янськом і був похований 7 травня 2014 р. на Алеї почесних громадян Центрального кладовища міста Суми. 15 вересня 2014 р. на фасаді будівлі школи № 4 було відкрито меморіальну дошку, а з 2015 року школа носить його ім'я.

Саме Олександрю Аніщенко присвятили розробку біографічної екскурсії учні школи в 2022 році. Над екскурсією члени гуртка «Юні екскурсоводи» працювали в рамках обласної просвітницько-краєзнавчої акції «Мій рідний край», яка щорічно проводиться комунальним закладом Сумської обласної ради – обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю (КЗ СОР – ОЦПО та РТМ). За умовами акції потрібно було розробити маршрут біографічної екскурсії (присвячений історичній постаті, герою минулого і сьогодення, видатному земляку), розробити постер (за допомогою програми PowerPoint у форматі PDF) і надіслати організаторам.

Членами гуртка «Юні екскурсоводи» було створено і надіслано на конкурс постер (рис.1).

Рис.1. Постер до історико-біографічної екскурсії, створений членами гуртка «Юні екскурсоводи» і присвячений Олександру Аніщенку.

Обов'язковою складовою такої екскурсії є синтезі біографічних та історичних даних. З одного боку – у центрі уваги людина з її особливим складом розуму, характером, талантом, історія її життя. Разом з тим – це історія її народу, країни, землі, де вона народилася і жила.

Новою і цікавою для гуртківців була робота з цитатами. Цитата в екскурсії спрямована на те, щоб викликати в свідомості екскурсантів зоровий образ, тобто виступає в ролі інструменту візуалізації інформації. Цитата має бути короткою, точною, яскравою. При цьому зловживати цитатами і обтяжувати екскурсію не слід. Наведемо уривок із вищезгаданої біографічної екскурсії: «Вже в дитинстві Олександр Аніщенко вирізнявся серед своїх однолітків характером. Його брат Сергій згадує, що навчався Олександр добре, з бажанням, був упертий і, якщо щось не виходило, то він завжди розбирався сам, не перекладав свої труднощі на інших. Займався спортом, брав приклад з батьків, які також були спортсмени» [2]. Варто зазначити, що надзвичайно важливим чинником було вивчення достовірності поданих в екскурсії відомостей про життєвий шлях героя, історичних фактів, тому матеріали екскурсії містять перелік використаних юними дослідниками джерел. І саме тому, під час розробки історико-біографічної екскурсії, гуртківці її осучаснили, доповнили експонати шкільного музею QR-кодами і покликаннями на віртуальні ресурси (рис. 2).

Рис.2. QR-коди до експонатів в експозиції музею школи.

Щоб закріпити інформацію екскурсії гуртківці розробили історико-біографічний кросворд (рис. 3). Наведемо його нижче:

1. Аббревіатура служби в якій обіймав посаду Олександр Аніщенко? (СБУ).
2. У складі якого зведеного загону спеціального призначення захищав суверенітет України на сході з початком АТО? («Альфа»).
3. Назва алеї на якій поховано Олександра Аніщенко? (Героїв).
4. Яке звання було присвоєно Олександру Аніщенко посмертно? (полковник).
5. Поблизу якого міста загинув Олександра Аніщенко? (Слов'янськ).

1									
2									
3									
4									
5									

Рис.2. Кросворд за змістом біографічної екскурсії.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну учні школи хоча і були обмежені в можливості займатися дослідницькою діяльністю, однак продовжували працювати над онлайн-проектами та брали участь в онлайн акціях. Робота над біографічною екскурсією не лише ближче познайомила з учнів з героєм чие ім'я носить школа, сторінками його життя, а й стала ефективним засобом духовного, морального, патріотичного, громадянського виховання молоді.

Список використаних джерел:

1. Гайда Л.А. Музей при навчальному закладі. К.: Шкільний світ, 2009. 128 с.
2. Останній бій Аніщенка: історія командира сумської «Альфи». Рубрика. URL:

<https://rubryka.com/article/komandyr-sumskoyi-alfa-anishhenko/>

3. Ремех Т., Савенков А. Шкільний музей як освітній простір та просвітницький ресурс. *Музейна педагогіка в науковій освіті* : збірник тез доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 26 листопада 2020 р. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. 310 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/muzeyna-pedagogika-v-naukoviy-osviti_2020.pdf

4. Серебрій В. Шкільні музеї. Краєзнавство. Географія. Туризм. 2015. № 10.

5. Ярошенко Ю. Національно-патріотичне виховання у музеях при закладах освіти Полтавщини. *Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір*: збірник наукових статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25.09.2020 р.). Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2020. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15962/1/18.pdf>

Кузнєцова Лариса Миколаївна,
учитель зарубіжної літератури
комунальної установи Сумська загальноосвітня
школа I-III ступенів №20,
м. Суми, Сумської області

ЛІТЕРАТУРНИЙ МУЗЕЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Вступ. У сучасному глобалізованому світі все більшого значення набуває наявність громадянської компетентності та національної самосвідомості учнів. Вивчення літератури надає здобувачам освіти унікальну можливість отримати глибше розуміння різних культур і суспільств, а музеї можуть стати ідеальним місцем для такого навчання. Дана стаття має на меті дослідити роль уроків зарубіжної літератури в музеях у формуванні громадянської компетентності та національної самосвідомості учнів. Зокрема, у цьому документі розглядатиметься важливість цих уроків, способи, якими вони сприяють розумінню учнями різних культур і суспільств, а також потенційні проблеми та обмеження, пов'язані з їх введенням до навчальної програми. Розглядаючи ці проблеми, дана дослідницька робота прагне зрозуміти потенційні переваги та проблеми використання уроків літератури в музеях для сприяння громадянській компетентності та національній самосвідомості серед учнів.

Мета дослідження. Уроки зарубіжної літератури можуть відігравати певну роль у формуванні самосвідомості учнів. Знайомство з творами іноземної літератури може розширити світогляд здобувачів освіти і допомогти їм зрозуміти різні культури та способи життя, що може призвести до більшого оцінювання власної культури та національності [1]. Крім того, уроки зарубіжної

літератури можуть сприяти вихованню національної свідомості та патріотизму. Читаючи твори інших країн, учні можуть глибше зрозуміти історію, традиції та цінності своєї країни. Це може призвести до зростання почуття гордості за власну національність і бажання зробити позитивний внесок у розвиток своєї країни та громади [1]. Отже, уроки зарубіжної літератури в музеях можуть бути важливим засобом виховання в учнів громадянської компетентності та національної самосвідомості

Основна частина. Літературний музей є важливою культурною установою, яка служить для збереження та популяризації літературної спадщини народу. В Україні літературний музей відіграє вирішальну роль у навчанні учнів багатій літературній історії та культурним традиціям країни. Завдяки відвідинам музею учні мають змогу дізнатися про життя та творчість відомих українських письменників і поетів, а також отримати глибше розуміння суспільно-історичного контексту, у якому вони жили [1]. Ознайомлюючи учнів із матеріалами літературного музею та його призначенням, учителі можуть стимулювати їхній інтерес та цікавість до літератури, історії та культури.

Громадянська компетентність і національна ідентичність є двома важливими аспектами повноцінної освіти. Громадянська компетентність означає здатність індивідів брати активну та відповідальну участь у демократичних процесах свого суспільства [1], тоді як національна ідентичність стосується почуття приналежності та прихильності до своєї країни та культурної спадщини [2]. Обидві ці концепції мають вирішальне значення для розвитку відповідальних та залучених громадян. Формування громадянської компетентності та національної ідентичності є особливо важливим у сучасному глобалізованому світі, де культурне розмаїття та соціальна інтеграція набувають все більшого значення.

Літературний музей може відіграти важливу роль у формуванні в учнів громадянської компетентності та національної самосвідомості [3]. Дізнаючись про життя та творчість відомих письменників і поетів, учні можуть глибше зрозуміти соціальний та історичний контекст, у якому вони жили, а також розвинути навички критичного мислення та емпатії. Це може допомогти виховати почуття громадянської відповідальності та залученості, а також глибше оцінити культурне розмаїття та соціальну інтеграцію. Завдяки екскурсіям, майстер-класам та іншим освітнім програмам літературний музей може надати здобувачам освіти унікальний та захоплюючий досвід навчання, який сприяє формуванню громадянської компетентності та національної ідентичності.

Літературний музей надає унікальну можливість сприяти розвитку громадянської компетентності та національної ідентичності серед учнів через інтерактивні виставки та заходи [1]. Ці виставки та заходи покликані залучити школярів різними способами, від практичних занять до екскурсій, і часто зосереджені навколо тем, пов'язаних з історією та культурою України. Надаючи учням захоплюючий та інтерактивний досвід навчання, літературний

музей може сприяти вихованню почуття гордості за українську спадщину та глибше розуміння історії країни.

Окрім інтерактивних виставок та подій, літературний музей також інтегрує історичний та культурний контекст у свою програму [1]. Розміщуючи літературу в її ширшому історичному та культурному контексті, здобувачі освіти можуть глибше оцінити роль, яку література відіграла у формуванні української ідентичності. Цей підхід також може допомогти учням зрозуміти, як літературу можна використовувати як інструмент для соціальних і політичних коментарів, а також як засіб збереження культурних традицій.

Використання літератури саме по собі також може бути потужним інструментом для сприяння громадянській компетентності та національній ідентичності [3]. Вивчаючи твори української та зарубіжної літератури відповідно навчальної програми, учні можуть глибше оцінити багатство та розмаїття всесвітньої культури. Завдяки аналізу літературних текстів учні можуть розвинути навички критичного мислення, емпатії та розуміння різних точок зору. Крім того, вивчення літератури може допомогти їм розвинути почуття громадянської відповідальності та залученості шляхом вивчення тем, пов'язаних із соціальною справедливістю, правами людини та демократією.

Ефективність літературного музею у сприянні розвитку громадянської компетентності та національної ідентичності в учнів можна оцінити через оцінку їх навчання та ставлення [1]. Здобувачі, які відвідали музей, можуть бути опитані з метою визначення рівня їхнього розуміння експонатів і діяльності та зацікавленості ними. Крім того, їх ставлення до громадянської відповідальності та національної ідентичності можна оцінити за допомогою анкет та інтерв'ю. Ця інформація може дати уявлення про вплив літературного музею на формування цих важливих цінностей у молоді.

Важливими для оцінки ефективності літературного музею у розвитку громадянської компетентності та національної ідентичності можуть бути також думки вчителів та музейних працівників. Учителі можуть надати відгук про вплив музею на ставлення та поведінку їхніх учнів, тоді як співробітники музею можуть запропонувати розуміння дизайну та реалізації експонатів і заходів. Збираючи відгуки від цих зацікавлених сторін, музей може внести необхідні покращення та коригування, щоб краще служити своїм освітнім цілям.

Порівняння рівня громадянської компетентності та національної ідентичності учнів, які відвідували літературний музей, і тих, хто не відвідував, може стати ще одним доказом його ефективності. Проводячи стандартизовані тести чи опитування для обох груп учнів, можна виміряти відмінності в їх розумінні громадянської відповідальності та національної ідентичності. Це порівняння може продемонструвати вплив музею на формування цих цінностей у молоді та надати докази його ефективності як виховного засобу. Загалом, оцінка впливу літературного музею на розвиток громадянської компетентності та національної ідентичності в учнів є важливою для забезпечення подальшого успіху в просуванні цих важливих цінностей.

Висновки. Підсумовуючи, літературний музей відіграє суттєву роль у формуванні громадянської компетентності та національної самосвідомості учнів. Завдяки інтерактивним виставкам, інтеграції історичного та культурного контекстів і використанню літератури музей використовує різні стратегії та методи, щоб сприяти розвитку цих важливих рис. Про ефективність музею в досягненні поставлених цілей свідчать схвальні відгуки вчителів і працівників музею, а також порівняння громадянської компетентності та національної ідентичності учнів, які відвідували музей, і тих, хто не відвідував музей. Отже, літературний музей є цінним ресурсом для педагогів, які прагнуть виховати у своїх учнів почуття громадянської відповідальності та національної гордості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. РОЗВИТОК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В РЕГІОНІ. URL:2023, from www.ojs.ukrlogos.in.ua (дата звернення 27.11.2023)
2. Zarub - Lit. 10 11. Riven Standartu | PDF. URL:2023, from www.scribd.com (дата звернення 27.11.2023)
3. (PDF) Формування громадянської компетентності URL:2023, from www.researchgate.net (дата звернення 27.11.2023)

Мисенко Олена Григорівна,

вихователь-методист

Сумського санаторного дошкільного навчального закладу
(ясла-садок) № 24 «Оленка» м. Суми, Сумської області

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ І РЕСУРС З РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДБУВАЧІВ ОСВІТИ

Музейна педагогіка є інноваційною технологією у сфері особистісного виховання дошкільників, а також засобом і ресурсом з розвитку компетентностей здобувачів освіти. Становлення музейної педагогіки як наукової дисципліни в Україні відбувається поступово. Це процес на перетині музеєзнавства, педагогіки і психології, який розглядає музей як освітню систему.

Дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання. Як перша самоцінна ланка, яка спрямовує освітній розвиток людини протягом життя вона має гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, допомагати дитині реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності.

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей – формування нового українця, що діє на основі національних

та європейських, цінностей.

Мета створення музейного освітнього середовища у дошкільному закладі - це формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Досвід багатьох дошкільних закладів України свідчить про те, що засоби музейної педагогіки містять великий потенціал для розвитку компетентностей дітей дошкільного віку.

Музейна педагогіка створює умови занурення особистості дитини у спеціально організоване розвивальне предметно-просторове середовище, яке є ресурсом для дітей і базується на індивідуальних потребах вихованців. Воно дає змогу кожній дитині реалізовувати своє право на освіту, максимально розкрити освітній і особистісний потенціал.

У дошкільному закладі можна ефективно використовувати як класичну музейну педагогіку, так і її елементи, створивши власне музейне середовище.

Міні-музей в дошкільному закладі – це особливий індивідуальний простір, створений з метою долучення дитини до світу мистецтва, розширення її культурного й національного світогляду, формування життєвої компетентності.

Робота по розширенню та удосконаленню міні-музеїв в дошкільному закладі стає джерелом натхнення та цікавих ідей всіх учасників освітньо-виховного процесу. Кожен із учасників може обрати свій особистий шлях, сповнений відкриттів та креативних рішень.

Дошкільна освітня галузь України завжди прагне до вирішення питань якості освіти. Реалізація Державного стандарту дошкільної освіти, оптимізація підходів до освітньо-розвивального середовища, зокрема впровадження компетентнісного підходу до розвитку дитячої особистості, формування базису особистісної культури дитини через відкриття їй світу в його цілісності та різноманітності викликали до життя технологію музейної педагогіки та її адаптації до умов дошкільного закладу. Це вирішує проблеми формування особистості, а саме: залучення дітей до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

Музейна педагогіка має важливе значення в системі освіти та сприяє розвитку компетентностей здобувачів освіти, активному пізнанню навколишнього світу.

Термін «музейна педагогіка» уперше ввів у науковий обіг у 1934 році К. Фрізен, Німеччина. Це галузь діяльності, що здійснює передачу

культурного досвіду на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музею.

Провідною тенденцією розвитку сучасної музейної педагогіки є перехід від одиничних і епізодичних контактів з дитячою аудиторією до створення багатоступеневої системи музейної освіти. Перша сходинка такої освіти - цілеспрямована робота з дошкільнятами [5].

Спостерігається пряма залежність: що глибше проникають діти у скарбницю національної матеріальної та духовної культури, осмислюють досягнення своєї нації, то глибші їхні національні почуття, стійкіші прагнення до навчальної та трудової діяльності [1].

Створення міні-музеїв у дитсадку – важлива складова реалізації принципів музейної педагогіки, що забезпечує умови для безпосереднього залучення їх до світу культури. Міні-музеї – це осередки, що оформлені відповідно до певної теми і можуть містити, окрім «музейних експонатів», дитячі роботи, створені малюками до і після відвідування класичних музеїв.

Важлива особливість міні-музеїв, як елементів розвивального середовища – участь у їх створенні дітей і батьків. Дошкільнята відчують свою причетність до міні-музею: вони беруть участь в обговоренні його тематики, приносять з дому експонати. Діти старших груп проводять екскурсії для молодших, поповнюють їх своїми малюнками. Міні-музеї можна відвідувати кожен день, самому змінювати, переставляти експонати, брати їх в руки і розглядати. У звичайному музеї дитина – лише пасивний споглядач, а тут вона – співавтор, творець експозиції. Причому, не тільки вона сама, але і її тато, мама, бабуся і дідусь. Кожен міні-музей -результат спілкування, спільної роботи вихователя, дітей та їх сімей.

Саме робота дітей в міні-музеях підводить до очікуваного освітнього результату розвитку дитини за стандартом освіти – компетентностей: динамічної комбінації знань, умінь, цінностей та ставлень, які визначають вміння скористатися знаннями абошукати інші знання, що й характеризує найважливіші життєві навички, здатність особи успішно вирішувати життєві проблеми, реалізовувати освіту впродовж життя.

Так міні-музеї створені в нашому закладі: «Музей електрики», «Чарівний годинник», «Транспорт», «Музей будинків» розвивають пізнавальну активність дітей, емоційну сприйнятливність, позитивну налаштованість дій, думок, оптимістичні переживання, реалістичні наміри і тим самим формують особистісну компетентність. Діти використовують власну сенсорну систему в процесі дослідницької діяльності. Результатом сформованості предметно-практичної, технологічної та дослідницької компетентності є наявність у дітей пізнавальної мотивації, базису дослідницьких знань, набутих умінь та навичок (аналізу, порівняння, узагальнення, здійснення самоконтролю), пізнавальний досвід, що накопичується і використовується в різних видах дитячої діяльності.

Робота дітей в міні-музеях еколого-природничого напрямку «Природний матеріал», «Корисні копалини нашого краю», «Плоди дерев та кущів рідного краю», «Квіткова планета», «Дарунки щедрої матінки-землі», «З якого дерева

листочок»сприяє формуванню у дітей знань про природу на основі розуміння її законів; виховує емоційно-ціннісне ставлення до природи; формує природодоцільну поведінку; розвиває природничо-екологічну компетентність – здатність дитини до природодоцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знанні її законів та формується в просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності.

Міні-музеї іграшок «Лялька-мотанка», «Лялька власноруч», «Гумові іграшки», «Іграшки мого дитинства», «Минулий передзвін новорічних іграшок» тощо, сприяють розвитку унікальних якостей дитини – здатності до свободи вибору, соціальної єдності, розвитку цілісної особистості і тим самим формують ігрову компетентність – здатність дитини до вільної, емоційно-насиченої спонтанної активності з власної ініціативи.

Робота дітей в міні-музеї народознавчого напрямку «У бабусі в скрині», «Опішнянська кераміка», «Чарівний світ Марії Приймаченко», «Чудо-гудзик», «Стародавні будівельні інструменти», «Тканини», «Чарівна ниточка» сприяє розвитку соціально-громадянської компетентності дитини, здатності до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини, готовності до посиленої участі в соціальних подіях.

Досвід показує, що найбільш вдалими й цікавими для дітей є інтегровані заняття в міні-музеях, які включають розповідь педагога, демонстрацію музейного предмета (або слайдів, репродукцій, фотографій), використання музичного супроводу, елементи драматизації та ігри, продуктивні види діяльності (малювання, ліплення, аплікація), мовленнєву творчість, дослідницьку діяльність. Дітям дають брати і розглядати експонат, або його модель, демонструють його у дії, якщо це механізм. Ефективною формою організації роботи в міні-музеї є організація практичної роботи щодо теми експозиції. Цікавими для дітей є завдання знайти певний експонат або визначити всі елементи оздоблення на експонатах, або знайти на картині предмети, які вони перед тим бачили на експозиції. Такі завдання розвивають уважність дошкільнят, сприяють кращому запам'ятовуванню матеріалу, стимулюють мовлення. Крім того, використовуються вікторини, загадки, шаради та ребуси, дидактичні ігри, творчі завдання.

Виключно важливе місце в роботі міні-музеїв займають екскурсії. І це цілком закономірно, бо музейна експозиція та екскурсійний метод взаємопов'язані. Велику увагу вихователі приділяють підготовці юних екскурсіводів зі старших дошкільних груп. Вони залучаються до проведення екскурсій по музею для батьків і дітей молодшого дошкільного віку.

Це сприяє розвитку мовленнєвої, комунікативної, художньо-мовленнєвої компетентності – здатності дітей до спілкування з однолітками та дорослими.

Саме в дошкільному віці діти отримують перші відомості про різні предмети і явища оточуючого світу, вбирають повагу до свого міста, до Батьківщини, дізнаються багато нового і цікавого про їхнє минуле та сьогодення. Тому надзвичайно важливо в цей період сформувати навколо

дитини розвивальне середовище, розвинути до неї естетичне ставлення; підготувати дошкільника нестільки інформаційно, скільки емоційно до сприйняття музейних експонатів. Музеї є своєрідною творчою лабораторією виховання дітей, у якій на основі застосування різних видів практичної діяльності педагоги прищеплюють підростаючому поколінню якості свідомих громадян. Вони є важливими засобами навчально-виховної роботи для формування всебічно освіченої особистості, виховання патріотів українського народу.

Таким чином, використання музейної педагогіки сприяє соціалізації дітей, процесу виховання особистості, формуванню нового способу мислення, відходу від авторитарних принципів та підвищенню мотивації до навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям освіти, а також є засобом і ресурсом з розвитку компетентностей здобувачів освіти, готує дошкільнят до шкільного життя.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч.-мет.пос. Київ: Вища школа, 1994. 389 с.
2. Богуш А.М. Духовність у вимірі мистецтва. Дошкільне виховання, 2013. - № 9. 3-5 с.
3. Венгловська О.А., Косенчук О.Г., Куземко Л.В., Новик І.М. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження: навч.-метод. посіб. Харків: Ранок, 2021. 240 с.
4. Канюк І., Філіпова М., Ткаченко Ю. Міні-музей у дитячому садочку. Палітра педагога, 2010. - № 5. 6-9 с.
5. Ковальчук К. Музейна педагогіка: формування у дітей ціннісного ставлення до живопису. Дошкільне виховання, 2006. - № 12. 8-10 с.
6. Лозинська Є. Українське народознавство дітям дошкільного віку. Львів, 2008. 208 с.
7. Фактор Л. Розмаїття засобів музейної педагогіки в роботі з дошкільниками. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. - № 12. 46-54 с.

Остапенко Людмила Володимирівна,
керівник гуртка Комунального закладу
Шосткинської ради Сумської області
«ЕкоЦентр Сергія Корнієнка»
м. Шостка

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДИНА БАЗИ МУЗЕЮ НАРОДОЗНАВСТВА «СВІТЛИЦЯ»

На сучасному етапі національно-духовного відродження України все більшої гостроти набуває проблема формування у учнівської молоді патріотизму, національної свідомості, високих особистих якостей, розширення знань з історії та культури України.

Кожне нове покоління людей живе і розвивається у певному національному середовищі, життя якого залежить від особливостей державного устрою країни. Дитина від народження перебуває під впливом як соціально-економічних умов, так і національної специфіки: побутового життя, культури, народних звичаїв, традицій.

Громадська позиція свідомого українця має полягати в активному обстоюванні традиційних для нашого менталітету чеснот: любові до рідної землі, товариськості, розумової достатності, цінності родинного життя, духовності повсякденного буття, уважного ставлення до людей, патріотизму.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, традиції, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Звичаї народу – це ті прикмети, за якими народ розпізнається не тільки в сучасному, але й в його історичному минулому. Традиції – це неписані закони, якими керуються і в щоденних, і у всенаціональних справах. Це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю.

Тому з метою відродження національної історичної і збереження історико-культурної, духовної спадщини, шанобливого ставлення до традицій, обрядів та народних звичаїв українського народу, особистої причетності до

традицій нашого етносу і його матеріальної і духовної культури при Комунальному закладі Шосткинської ради Сумської області «ЕкоЦентрі Сергія Корнієнка» діє музей народознавства «Світлиця». Він став для вихованців навчальним кабінетом, де діти мають змогу не лише здобувати і поповнювати теоретичні знання про життя і побут наших пращурів, а й доторкнутися до минулого. Музей при навчальному закладі – один із найважливіших засобів, завдяки якому удосконалюється весь процес комплексного навчання і виховання учнів, розвивається інтерес до історії, звичаїв, традицій, формуються патріотичні почуття, розширюється кругозір.

Педагоги закладу не просто хотіли показати побут наших пращурів, а і їх гармонійне співіснування з природою. Люди, відчуваючи себе складовим елементом природної екосистеми, не порушували своєю діяльністю динамічної рівноваги. Символами прогресу та добробуту в суспільстві були якість життя та збалансованість взаємин людства із середовищем, а не розвиток техніки та потужність промислового виробництва.

Постійно діючими експозиціями музею є ті, що висвітлюють головні аспекти українського народознавства: «Предмети домашнього побуту українців», «Знаряддя сільськогосподарської праці», «Посуд», «Куточок бережливого ставлення до хліба», «Національний одяг».

Велике значення в «ЕкоЦентрі Сергія Корнієнка» приділяється національно-патріотичному вихованню підростаючого покоління, зокрема, організації краєзнавчо-етнографічної роботи в аспекті екологічного сприйняття.

Музейна робота спрямована на розвиток пошукової діяльності у процесі якої учнівська молодь, з одного боку пізнає історію рідного краю традиції населення, з іншого – бере безпосередньо участь у відродженні національної та духовної спадщини. В нашому музеї багато теплоти й душевності, він живий й безпосередній, бо гуртківці самі археологи і дослідники.

Краєзнавчо-етнографічні експедиції дають можливість учнівській молоді особисто спілкуватися з мешканцями-старожилами сіл, дізнаватися про цікаві події історичного минулого з першоджерел, знайомитися з біографією видатних

славетних земляків. Особливо зацікавлення у гуртківців набувають практичні ознайомлення з технологією народних промислів: писанкарством, гончарством, різьбою по дереву та вишивкою.

Учням надається можливість глибше осягнути духовні надбання попередніх поколінь, дізнатися багать цікавого про їх побут і дозвілля, переконатися в тому, що наші предки любили свою країну, завжди боролися за її незалежність, дбали про природу, творили добрі справи на користь майбутніх поколінь.

Найважливіша частина діяльності музею в патріотичному вихованні – проведення масової роботи. Форми її різноманітні, але найбільш поширеними є екскурсії, тематичні свята. Більшість виховних годин, тематичних свят, обрядових дійств проводяться безпосередньо на базі музею народознавства «Світлиця». Стало традиційним проведення свят, пов'язаних з народними звичаями і обрядами. А це такі заходи, як: «Різдво прийшло!», «Коляда», «Масляна», «Великдень», «Івана Купала» тощо.

Гуртківці залюбки беруть участь у пошуку матеріалу, розробці сценарію їх підготовці та проведенні.

Така форма роботи зацікавлює не тільки дітей, а й їх батьків – за їх участю проводять більшість родинних свят. Головна мета такої співпраці – виховання у дітей громадської позиції, патріотичних почуттів, в тому числі гордості за свій нескорений народ, Батьківщину. Такі заходи не залишають нікого байдужими. Діти черпають з них народну мудрість, знання тонкощів обрядів, легенд та естетичної насолоди народної творчості.

Традиційно проводяться майстер-класи з ляльки-мотанки, які супроводжуються розповіддю про оберіг наших предків, її історію, духовний зміст, який закладався при її виготовленні, місце в українській культурі. В прадавній українській культурі цей оберіг був втіленням добра, символом мудрості, берегинею роду та зв'язком між поколіннями. Виявляється, що «крутити» мотанки в сучасному часі до снаги всім, хто не байдужий до відродження народної творчості, тому що це про наше коріння, про наші звичаї. І тому у кожного в руках лялька-мотанка має одне найзаповітніше бажання – припинення війни в Україні. І кожен учасник вірить, що це бажання обов'язково здійсниться. Тому педагоги закладу дуже часто проводять такі пізнавальні і цікаві майстер-класи, і ці обереги відправляють на фронт нашим воїнам.

Використовуючи в проєктній діяльності учнів народних традицій є доцільною і цікавою формою інтерактивного навчання і виховання, адже розвиває інтелектуальні здібності, формує творчий підхід до проблеми, сприяє самовираженню, розвитку самостійності, стимулює пізнавальну активність учнівської молоді, поглиблює знання та повагу до українських традицій, формує патріотичні почуття.

Музей народознавства «Світлиця» став осередком освіти, який сприяє формуванню в молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток культурно-історичної

спадщини. Це ефективний засіб духовного, морального, патріотичного, громадянського, культурно-історичного виховання молодого покоління. саме вони можуть і повинні з'єднувати розірвані зв'язки між поколіннями та епохами. Адже кожна людина має знати своє минуле, бо не знаючи його, неможливо побудувати майбутнє. А музей – це по суті, «машина часу», яка допомагає зазирнути в історію. Завдання педагогів полягає у тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого сенсу, тобто сприймалися «не лише розумом, а й серцем».

Список використаних джерел

1. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Методист (Шкільний світ). 2014. № 11. С. 11-25.
2. Вербицька П. Музейна аудиторія як провідний чинник ефективної взаємодії музею та соціуму. Волин. музейний вісник: наук. зб. Вин. 6. Луцьк, 2014. С. 97-100.

Черняк Інна Георгіївна,
учитель зарубіжної літератури
вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель
Комунальної установи Сумської
спеціалізованої школи І-ІІ ступенів №17
м. Суми, Сумської області

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК МАЙДАНЧИК СПІВУЧАСТІ, ТВОРЧОСТІ ТА НАВЧАННЯ: МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В ДІЇ

Вступ. На сучасному етапі в умовах Нової української школи одним із перспективних напрямів сучасної педагогіки – музейна педагогіка, яка покликана вирішувати навчальні, виховні функції у формуванні ключових компетентностей сучасної молоді. Робота шкільних музеїв виконує функції естетичного, освітнього і дослідницького спрямування. Шкільні музеї не тільки допомагають зберігати культурну спадщину школи, місцевої громади і регіону, але й мають навчальні можливості. Це потужний ресурс, який дає можливість учням досліджувати історію, географію, культуру і науку через конкретні приклади і практичний досвід. Шкільні музеї сприяють розвитку критичного мислення, аналізу, формують дослідницькі і візуальні навички. Особливістю шкільних музеїв є те, що вони комплектуються відповідно до навчально-педагогічних і виховних завдань школи. Кращі шкільні музеї функціонують як шкільні навчально-методичні центри і лабораторії, що відкривають значні можливості підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Важливу роль при цьому відіграє самостійна робота школярів під керівництвом педагогів. Шкільні музеї можуть бути важливим доповненням до навчальних

програм і підтримувати вивчення певних тем, допомагаючи учням краще розуміти матеріал та сприяти інтеграції навчальних предметів.

Музейна педагогіка – це потужний інструмент для відкриття нових можливостей у навчанні та розвитку різних сфер знань і навичок, яка сприяє розвитку патріотичності, культурної ідентичності та національної свідомості, а також стимулює учнів розробляти власні ідеї та проекти.

Мета статті. Розкрити значення музейних заходів як інноваційну методику навчально-виховного процесу у формуванні компетентностей, популяризації культурної спадщини рідного краю та формуванні ідентичності цінностей. Показати як засобами музейної освіти формувати в учнів критичне мислення, креативність, комунікативні вміння, здатність до партнерства, міждисциплінарне і кросс-культурне мислення, візуальну грамотність та поділитися власним досвідом роботи у цій галузі.

Актуальність теми, яка розглядається, обумовлена сучасними тенденціями розвитку музеєзнавства, історичної науки, педагогіки, історичного краєзнавства, методики викладання історії та інших дисциплін, які сприяють виробленню патріотичного мислення, прихильності до своєї національної спадщини, усвідомлення її ролі та місця у світовому духовному розвитку, а також пошані та відвертості до всіх інших систем і традицій.

Основна частина. В наш час музейна педагогіка розвивається в багатьох країнах світу, удосконалюються її форми і методи роботи з дітьми та молоддю, уточнюється категоріальний апарат. Музейна освіта може розумітися як просвітницька діяльність у музеї, що активно сприяє процесу виховання особистості. Її результати сприяють формуванню нового способу мислення, відходу від авторитарних принципів та підвищенню мотивації до навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям особистісно-орієнтованої освіти.

Процес взаємодії школи і музею має відбуватися у тісній співпраці вчителів і музейних спеціалістів з метою створення інтересу щодо нової, надзвичайно корисної і цікавої справи. Вчитель, що береться за це, має відчувати потребу в переосмисленні освітніх категорій, у поглибленому вивченні сучасних підходів до навчання, виховання в умовах музейного середовища. Інтеграція школи і музею має відбуватися перш за все на місцевому, локальному ґрунті, з'ясуванні різних особливостей її практичної реалізації та взаємодії із сучасними тенденціями розвитку вітчизняної освіти. Одним із завдань сучасної освіти є створення умов для формування творчої особистості. Особливе місце у процесі гуманізації освіти належить художньо-естетичному циклу, який впливає на розвиток емоційно – чуттєвої сфери учня. [3]

Музейна педагогіка розвивається в руслі проблем музейної комунікації та передбачає: що освіта й виховання школярів повинні здійснюватися на музейному матеріалі із застосуванням інноваційних, новітніх інформаційних технологій, віртуального музейного простору, бо це дозволяє забезпечити значне підвищення рівня використання наочності на уроці; детальне пояснення

матеріалу або розгляд лише базових питань теми залежно від підготовленості учнів; коригування темпу й обсягу навчального матеріалу; зростання продуктивності уроку; встановлення міжпредметних зв'язків. [1]

Музейна педагогіка передбачає освітній процес в межах музейного простору не тільки як осередок успадкування історико-культурних цінностей, а й як творча лабораторія по вихованню емоцій, розвитку уяви і фантазії. Сьогодні дітей з кліповим сприйняттям світу складно залучити до прослуховування довготривалих екскурсій. Але можна знайти альтернативу звичайним екскурсіям. Ніна Саймон – основоположниця напрямку «Музей 2.0»: Музей участі. У такому музеї відвідувачі можуть створювати, ділитися і взаємодіяти між собою навколо якогось контенту. Це означає, що відвідувачі дають власні ідеї, предмети, творчість, виражають себе в організації та взаємодії з іншими людьми. Глядачі обговорюють, переробляють і діляться з іншими тим, що вони створили під час відвідування музею. І головне, люди спілкуються з іншими відвідувачами музею. Отже, на сучасному етапі навчання і виховання молоді у поєднанні з різними формами діяльності і інтерактивними прийомами можна створювати нові проєкти, які формують м'які навички двадцять першого століття. Одна із новітніх форм роботи шкільного музею – це створення партисипативного музею, тобто музею співучасті, який базується на діалозі, обміні досвіду, пошуку спільників. Музей культури участі не розповсюджує інформацію та знання, а розвиває здатність працювати з інформацією і креативно мислити. Такий музей культури участі орієнтований на соціально-комунікативні потреби особистості. Для проєкту в дусі культури участі важливим є процес взаємодії спільнот, а не результат, а саме культурний продукт, який виступає інструментом для забезпечення процесу діяльності.[4] Наприклад, створення виставок безпосередньо самими учнями, коли об'єднується спільнота, зав'язується комунікація за принципом соціальних мереж. Така співпраця може бути консультативним проєктом, коли залучаються експерти для надання порад і вказівок під час розробки нової виставки чи екскурсії. І може бути проєкт спільного розвитку, у якому учні і вчителі працюють разом. [2]

У шкільному музеї сьогодні актуальним для учнів буде створення спільної розробки по узагальненню матеріалів про захисників і захисниць України (випускників закладу освіти та їх батьків), які борються та боролися за незалежність та територіальну цілісність України проти російського агресора. Розробляючи спільний проєкт, найкраще почати із проєктних завдань:

- Як ми можемо розповісти про життєві долі захисників?
- Як ми можемо учням з обмеженими можливостями дати доступ до документів?
- Як ми можемо втілити інтерактивні ідеї в проєкт?

Чим конкретніше питання будемо ставити перед учасниками проєктування, тим легше розробити процес. Під час співпраці учасники, які навчаються за змішаною формою навчання, розробляють веб-інструменти для спілкування, такі як блог, гугл-презентації, огнлайн-дошки. У процесі реалізації

проекта можна використовувати прийоми мозкового штурму, конкурсу ідей, фокус-груп, голосування по темі проєкту. В процесі збору матеріалів провести зустрічі та інтерв'ю з близькими людьми захисників та захисниць, залучити їх до створення експозиції, присвяченої особистим історіям і речам. Долучити глядачів до інтерпретації та пояснення окремих експонатів - за допомогою особистих вражень та історій, які надихають дані предмети, задіяти у зборі артефактів та додавання їх до експозиції в межах заданої теми. Такий проєкт довготривалий, тому ефективна співпраця будується на взаємній довірі, спільному розумінні цілей проєкту та чіткому розподілу ролей учасників. Створені виставки можна доповнювати ідеями, історіями, відгуками відвідувачів, з яких скласти каталог виставки у форматі 2.0, або створити метаісторію для конкретної ситуації. Такі творчі проєкти повинні оцінюватися, що допоможе сформулювати та поділитися тим, що спрацювало, а що ні: анкетування, проведення різних заходів, зустрічей для комунікації з аудиторією по завершенню проєкту, або взаємодію через соціальні мережі з метою створення віртуальної виставки.

Світ, у якому ми сьогодні живемо, все більше стає залежним від цифрових технологій, тому просвітницька музейна робота спонукає до створення Інтернет- проєктів. Саме одним із таких проєктів є віртуальна екскурсія. Щоб втілити одне із завдань музейної педагогіки – підвищення інтересу до навчання, учні нашої школи розробили віртуальну екскурсію істрико-краєзнавчого музею «Мое місто - моя школа» - «Суми від заснування до сьогодення». Використавши прийом реконструкції, який полягає у відтворенні події або епохи шляхом образної розповіді, за допомогою якої екскурсивод немовби робить слухача дійовою особою якоїсь ситуації, та прийому локалізації подій, який характеризується сильним емоційним впливом на глядача, старшокласники втілили ідею створення екскурсії – перформанса. Метою та завданням оглядової інтерактивної екскурсії було відтворити уявлення глядачів про заснування міста, його соціальний та культурний розвиток. У поєднанні розповіді про історію міста Суми із театральним мистецтвом засобами інсценізації показати міць і стійкість українського козацтва, візуалізацією та чуттєво-емоційним фоном підкреслити велич української нації. Зміст віртуальної екскурсії побудовано за принципом «розповідь у розповіді»: учні представили сучасний погляд на історичні події як обрамлення, а центральною частиною була інсценізована легенда, коли на місце нинішніх Сум прийшли переселенці на чолі з отаманом Г. Кондратьєвим з Київщини та були зведені оборонні споруди. Під час екскурсії демонструються експонати, які доповнені цікавими розповідями. Такий вид діяльності, як віртуальна екскурсія, має ряд переваг: доступність повторного перегляду, використання як наочність до теми уроку, у якості інтерактивного завдання.

Висновок. Отже шкільний музей повинен бути освітньою базою для розвитку пізнавальної активності учнів. Під час уроків історії, літератури, географії, інших предметів учні знайомляться з цікавими подіями та

унікальними особистостями не тільки рідного краю, а й України. Учні беручи участь у створенні експозицій, проводячи екскурсії, створюючи власні проекти, не тільки долучаються до інтерактивного процесу навчання, вміння співпрацювати в групах, критично аналізувати і відбирати потрібну інформацію, креативно розкривати тему, а й створювати оригінальні освітні моделі.

Використання різних видів екскурсій у педагогічній діяльності надає змогу освітянам: збільшити можливість вибору засобів, форм і темпу вивчення навчального матеріалу; підвищити інтерес учнів до предметів, що вивчаються, мотивацію до саморозвитку, розширення кругозору, розвивати пізнавальну активність, загально-культурну, інформаційно-комунікативну, соціальну компетентність. [1] Таким чином освітня діяльність шкільного музею впливає на формування та розвиток особистості й суспільства загалом, уможливорює ефективну взаємодію між академічною та неформальною освітою.

Список використаних джерел

1. Камінська В. В. Музейні екскурсії: особливості проведення. Педагогічний пошук, №3 (119), 2023, 85 с.
2. Simon, Nina. *Музей участі*. Санта-Крус: Музей 2.0, 2010.
3. <http://surl.li/mvjqi>
4. <http://surl.li/mvjqp>

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції
«НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В
ОСВІТНІЙ СФЕРІ:
ВИКЛИКИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД»
5 грудня 2023 року

Статті друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій. Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

Здано в набір 12.12.2023
Підписано до друку _____ 2023 р.
Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman

НВВ КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
м.Суми, вул..М.Сумцова,5.
Тел.: +38(0542)33-40-67